Tiberiu Brăilean

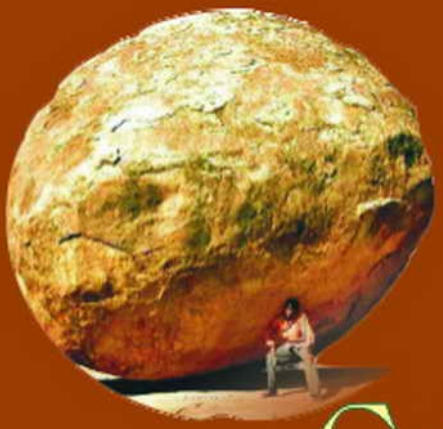

Criza pământului plat

JUNIMEA

Tiberiu Brăilean

Criza pământului plat

ANANTA. Studii transdisciplinare

Colecţie coordonată de Tiberiu Brăilean

Theodor Codreanu, *Transmodernismul*, 2005

Tiberiu Brăilean, *Grădinile lui Akademos*, 2005

Gnoza de la Bilca, 2007

Fundamente filosofice ale economiei, 2008

Sisteme economice, 2009

Cassian Maria Spiridon, *Aventurile terţului*, 2006

Basarab Nicolescu, *Noi, particula şi lumea*, 2007

Transdisciplinaritatea. Manifest, 2007

Teoreme poetice, 2007

Ce este Realitatea?, 2009

Thierry Magnin, *Între ştiinţă şi religie*, 2007

Brigitte Chamak, *Grupul celor zece sau metamorfozel e raporturilordintre ştiinţă şi politică,* 2009

Andreu Solé, *Creatori de lumi*, 2009

Tiberiu Brăilean

Criza pământului plat

EDITURA JUNIMEA

IAŞI – 2009

Coperta: *Florentina Vrăbiuţă*

ISBN 978-973-37-1774-4

Nepoţilor mei favoriţi

GLOBALIZAREA ŞI SFÂRŞITUL UNEI CIVILIZAŢI I

Citesc cu încântare, de mulţi ani, cărţile şi cronicile di n „Convorbiri literare” ale profesorului Tiberiu Brăilean. T extele sale construiesc cu răbdare o *operă*. O operă atipic ă, inclasabilă, situată în spaţiul, atât de puţin explorat pân ă acum, dintre economie şi spiritualitate.

Cartea prezentă abordează spinoasa şi controversata problemă a globalizării. Unghiul nou din care Tiberiu Brăil ean priveşte globalizarea este cel al inter-relaţiei dintre pol itică, economie şi realitate, perspectiva sa fiind astfel una t ransdisciplinară.

Volumul e plin de numeroase şi utile informaţii concre te, însă autorul nu se mărgineşte să consemneze diferitele puncte de vedere asupra globalizării şi să constate imensel e probleme a ceea ce Edgar Morin numeşte „multi-criză”. El imaginează soluţii şi nu se sfieşte chiar să facă profeţii. Astfel, criticând cartea lui George Soros, *Criza capitalismu lui global*, Tiberiu Brăilean scrie: „Prea multă lăcomie distr uge omenia şi poate chiar omenirea până la urmă. Este o b oală.

Ca şi boala puterii sau cea a plăcerii. Sunt cei trei viţe i de aur la care ne închinăm. Nu mai e doar unu, ca pe vre mea lui Moise, acum sunt trei.” Iar în continuarea ideii „lă

comiei”, autorul profetizează: „Oamenii se vor mulţumi cu mai puţin, vor căuta fericirea în lucruri mai simple şi mai u mane. Vor fi mai religioşi, mai puţin mercantili şi mai puţin consumatorişti. Vor căuta mai multă hrană pentru suflet, p entru că vidul spiritual va creşte. Sensul vieţii pierde teren în favoarea sensului nimicului. […].”.

Tiberiu Brăilean pune un diagnostic capital, care trave rsează ca un fir roşu întreaga carte:

„Marea problemă e că liderii lumii, deşi vorbesc atâta despre globalizare, nu au dobândit încă o conştiinţă planet ară, o conştiinţă a apartenenţei tuturor, bogaţi şi săraci de opotrivă, la marea familie umană.” Problema „conştiinţei” pare a fi la distanţă de ani-lumină de preocupările celor ca re decid care este destinul tulburatei noastre lumi, dar, făr ă abordarea ei, specia umană se va autodistruge. Între evol uţia conştiinţei şi involuţia conştiinţei nu există o a treia ca le. Conştiinţa nu poate stagna, cauza fiind mişcarea şi tran sformarea perpetuă, care este intrinsecă Realităţii. Evoluţi a conştiinţei va implica ceea ce autorul numeşte „sfârşitul civilizaţiei vampirilor pământului”.

În mod inevitabil, Tiberiu Brăilean ajunge să abordeze rolul religiei în contextul globalizării. El pune în evidenţă c u pregnanţă pericolul totalitarismului religios: „Mai pericul os însă decât totalitarismul politic şi cel economic este tota litarismul sau fundamentalismul religios, intolerant şi aces

ta se vede în mai toate religiile. El însă se va discredita sin gur, iar în urma sa va răsări cu necesitate o nouă libertate şi o nouă responsabilitate, a tuturor pentru toţi. Nevoile ap roapelui trebuie să devină măsura faptelor noastre. Aceast a nu înseamnă apariţia unei noi religii, ci trăirea de către fi ecare, în inima sa, a adevărului propriei religii. Căci toate duc la acelaşi Adevăr. El este în noi şi e nemuritor.” Tocma i de aceea autorul accentuează cu îndreptăţire ideea că ac este conflicte aşa-zis religioase nu au niciun sens, ele fiind tocmai rezultatul căderii în formule exterioare, în ortopraxi i în care celălalt este expediat ca străin, păgân sau chiar d uşman.

Or, „Dumnezeu nu poate fi îngrădit în ritualuri, nu are forme cultice, etnice sau naţionale.”.

Tiberiu Brăilean nu ezită să schiţeze propria sa soluţie pentru evitarea totalitarismului religios: „[…] religiile natu rale (în care includ şi religiile Greciei antice, ale Indiei, Chi nei ş.a.) şi religiile abrahamice, sau «religiile Cărţii», au va ste zone de suprapunere pe care spiritul uman le poate val orifica. […] În cadrul acestor sisteme religioase există un p unct „eretic”, antidogmatic, în care ele se întâlnesc. Este u n loc geometric, un punct de echilibru în care elementele l or se găsesc nu doar în corespondenţă, ci în armonie, inter acţiunile lor nu pot fi ignorate şi nu e nevoie de adaosuri di n afară”. Bineînţeles, după cum subliniază fără nicio ambig

uitate Tiberiu Brăilean, nu este vorba de inventarea unei n oi religii, ci de instaurarea unui nou *sentiment religios*, de comuniune cu fiinţele umane, cu natura, cu cosmosul, cu şt iinţa şi chiar cu tehnoştiinţa. Numai prin emergenţa acestu i nou sentiment religios, monstrul devorator al tehnoştiinţe i va dobândi o faţă umană.

Stilul cărţii este alert şi simplu, pe înţelesul tuturor, ia r tonalitatea textului acoperă un vast spectru: de la inform aţie doctă la ironie, de la analiză minuţioasă la viziune poet ică.

De fapt, câteva pagini ale cărţii ne lasă să întrevedem, ascuns în străfundurile fiinţei profesorului Tiberiu Brăilea n, un suflet de poet. Cu aceste cuvinte poetice doresc să în chei aceste scurte consideraţii: „Nu uitaţi că suntem fiii ar şi ai Luminii, lumânări de ceară topită, orbiţi de Lumină […], aşteptând o remodelare, o formă nouă, ca să mai arde m o dată pentru norocul nostru şi pentru îmbunarea – nu-i aşa? – a destinului. Se mutau stelele pe cer într-un menuet cosmic, iar tăcerea alerga între ele. […] Mă mângâie albast rul, dar poarta răsăritului făcut-am bine să o deschid?”

Basarab Nicolescu

CUVÂNT ÎNAINTE

În 2004, eminentul editorialist de la *New York Times*, Thomas Friedman, surprindea lumea cu o lucrare dedicată globalizării ce conţinea în titlu o sintagmă metaforică, dar tranşantă: *Pământul este plat*. Lucrarea a făcut vâlvă, feno menul globalizării fiind atunci oarecum la apogeu. Între ti mp, a venit refluxul, reprezentat de criza economico-financ iară globală şi globalizarea a înregistrat un recul, cel puţin în ce priveşte anumite dimensiuni sau componente ale sal e. Prima reacţie la criză a fost una de genul „scapă cine po ate”, fiecare stat şi în primul rând cele mari şi-au elaborat programe, reglementări şi au iniţiat politici proprii anticriz ă, chiar cu pusee protecţioniste uneori. Abia într-un al doil ea tempo, în special în cadrul G-20, s-au manifestat încercă ri de armonizare, de coordonare a măsurilor necesare într- o economie totuşi globală.

Astfel pământul a redevenit „rotund” şi se ridică nume roase semne de întrebare privind evoluţiile de viitor.

Lucrarea de faţă încearcă, şi prin titlu şi prin conţinut, să se constituie într-o replică cordială la lucrarea lui Fried man, în noile condiţii marcate de criză şi de acţiuni ale uno r factori de „dezaplatizare”, ca să folosim limbajul autorulu i american. În acelaşi timp, *Criza pământului plat* vine în c ontinuarea unor lucrări mai vechi, scrise pe o tematică ase

mănătoare, cum sunt: *Noua economie. Sfârşitul certitudinilor* (2001), *Globalizarea. Nenumele nimicului* (2004), *Grădinile lui Akademos* (2005), *Gnoza de la Bilca* (2007) şi *Sisteme economice* (2009), lucrări ce se constituie într-o serie de cercetări transdisciplinare întreprinse în toţi aceşti ani, serie care ar putea avea ca titlu generic *Globalizarea şi noua economie*.

Cartea începe cu o radiografie a crizei, a „economiei declinului", cum o numea Paul Krugman, evidenţiind, cauze, efecte, comportamente specificităţi şi încercând să intuiască felul cum va arăta lumea de după criză, lumea anului 2020. Apoi, se încearcă sesizarea principalelor tendinţe şi mize strategice ce vor marca secolul al XXI-lea, evoluţia centrelor de putere, afirmarea unor noi actori majori pe scena internaţională, bătălia pentru resurse, mutaţii geopolitice etc.

Într-un al treilea capitol, sunt prezentaţi „vampirii pământului", state şi organizaţii, lucrători individuali, care s-au afirmat în ultimul timp, dar, prin comportamentul lor irresponsabil, ameninţă pacea, sănătatea economiei şi a întregii planete.

Capitolul al patrulea, „Elegii din post-tranziţie", este dedicat „ţărişoarei noastre" şi are un pronunţat caracter critic la adresa celor care o guvernează, dar şi a „ethosului românesc", mai înclinat spre contemplare şi vrajbă decât spr

e acţiuni concrete şi constructive. Nu întâmplător, el se înc heie cu „O istorie a urâtului”, cu trimitere la cartea cu acel aşi titlu coordonată de Umberto Eco. În fine, ultimul capito l, este unul de spiritualitate, ce încearcă, într-o lume plină de pericole şi de ameninţări, să ne redea speranţa, încrede rea în statutul nostru ontologic de „fii ai luminii” şi să plan teze „sămânţa devenirii” întru mai bine.

Se cuvine să aduc calde mulţumiri domnului academic ian Basarab Nicolescu pentru prefaţa cu care m-a onorat, c olegilor din cadrul Centrului de Studii Transdisciplinare al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” Iaşi, Editurii Junimea care a editat lucrarea în condiţii grafice deosebite, ca de fi ecare dată, soţiei mele pentru sprijinul acordat, colegilor, s tudenţilor şi masteranzilor cărora le este, parţial, adresată şi, desigur, tuturor celor care mă citesc şi apreciază, într-u n mod sau altul, eforturile mele.

Autorul

1. *CRIZA PĂMÂNTULUI PLAT*

Criza financiară din Statele Unite, incluzând prăbuşire a pieţei imobiliare şi criza creditului, deficitul extern şi sup raîncălzirea speculativă a burselor, s-a răspândit în mai toa te ţările şi ameninţă cu un crah de proporţii globale. Admi nistraţia americană a lansat un plan de stimulare economic ă în valoare de peste 800 miliarde de dolari, iar Sistemul F ederal de rezerve nu conteneşte să scadă dobânda de refer inţă pentru a stimula cheltuielile de consum. Dar toate ace stea se dovedesc insuficiente. Preţul petrolului continuă să oscileze în jur de 100 de dolari barilul, iar şomajul contin uă să crească.

Scăderea consumului american e foarte greu de suplin it pe alte pieţe, dacă nu imposibil.

Americanii consumau până de curând de 9 ori mai mul t decât chinezii şi de 12 ori mai mult decât indienii. Speriaţ i de criză, europenii şi japonezii au început să economiseas că mai mult decât să cheltuiască. Unde vor mai exporta chi nezii şi alţii care mizează mult pe exporturi?

S.U.A. sunt responsabile de 25% din P.I.B.-ul mondial şi de peste 30% din tranzacţiile financiare internaţionale. I ată de ce „virusul american” poate declanşa uşor o epidem ie financiară mondială.

Cel mai bun vehicul pentru a răspândi criza este come

rţul. Scăderea importurilor americane vor ruina exporturil e altor ţări. Acestea şiar vedea astfel afectată creşterea ec onomică.

Este vorba despre China, Japonia, Taiwan, Coreea de Sud şi întreaga Asie de Sud-Est, India, Canada, Africa de S ud, Mexic, Brazilia şi alte ţări, inclusiv din Europa şi mai al es din Europa de Est, ce au legături comerciale intense cu Statele Unite, O altă problemă mai mult decât îngrijorătoa re este căderea dolarului, care afectează suplimentar comp etitivitatea exporturilor ţărilor de mai sus, fără a o îmbunăt ăţi neapărat pe cea americană. Apoi, pieţe imobiliare supra încălzite există şi în alte ţări, de pildă, în Europa, Australia, Noua Zeelandă, China sau Singapore, unde valoarea caselo r a scăzut simţitor, ceea ce poate duce la o încetinire a acti vităţii economice şi chiar la recesiune.

Preţurile materiilor prime, ca şi în cazul petrolului, au crescut simţitor, ajutând multe ţări emergente. Dar dacă s cade cererea pentru ele în S.U.A. şi în China, principalele motoare ale economiei mondiale, preţurile inevitabil vor co borî, atât la petrol şi energie, cât şi la minereuri şi aliment e. Asta va însemna afectarea gravă a economiilor exportato rilor din Asia, Africa şi America Latină.

Astfel, contagioasa criză financiară declanşată în 2007 pare greu de controlat. Mare parte a instrumentelor financ iare americane purtătoare de virus, cum sunt titlurile de cr

edite *subprime*, instrumentele bazate pe ipoteci financiare şi obligaţiunile cu risc ridicat au fost deja vândute unor inv estitori străini, aşa că efectele lor sunt deja vizibile şi în Eu ropa, şi în Australia.

Iar expansiunea continuă. Marile companii multinaţio nale îşi reduc investiţiile peste tot în lume, mai ales cele ca re depind masiv de creditele bancare. Putem deci vorbi dej a despre o criză globală a creditării, care va afecta puterni c creşterea şi ocuparea.

Pe pieţele globale de capital, investitorii devin mult m ai puţin dispuşi să rişte. La bursa din New York, ei îşi vând acţiunile, iar indicele *Dow Jones* scade. La fel se întâmplă ş i la Tokyo cu indicele Nikkei, apoi la Frankfurt, Londra şi P aris, iar efectul de domino se răspândeşte în întreaga lum e, intrându-se într-un veritabil cerc vicios. Panicate, pieţele au devenit extrem de volatile, fiecare investitor dorind să s cape repede de activele riscante pe care le deţine. Mai toat ă lumea vrea să vândă, dar cine cumpără?

Băncile centrale au redus spectaculos dobânzile, guve rnele intervin cu fonduri bugetare, dar se pare că impactul unor astfel de măsuri nu mai e la fel de eficace ca în trecu t. Dolarul se prăbuşeşte, cu riscul ca investitorii străini să nu mai finanţeze uriaşele deficite americane, iar preţurile cresc inflaţionist. Există o supraofertă de case, autoturism e şi alte bunuri de consum. Există o criză mare de lichidită

ţi şi chiar o incapacitate de plată. Milioane de familii ameri cane nu-şi pot plăti ratele. Peste o sută de creditori au dat faliment. Dar anxietatea financiară nu atinge doar menajur ile, ci şi întreprinderile, ridicând foarte mult pierderile.

Există şi un sistem bancar paralel, format din instituţii financiare nebancare, care acordă împrumuturi lichide sau fac plasamente *cash* pe termen scurt, dar oferă credite şi i nvestiţii pe termen lung în instrumente nelichide.

Sunt fonduri speculative care pot fi retrase peste noap te şi altele care au rămas blocate pe termen lung în tot felu l de plasamente riscante. Acest sistem paralel nu se supun e regulilor băncilor centrale şi nici nu poate apela la ele du pă ajutor, ceea ce face ca lucrurile să fie mai grave decât î n cazul băncilor.

Pe de altă parte, posibilităţile de stimulare fiscală sunt foarte limitate (sub 1% din P.I.B.), deoarece S.U.A., U. E. şi Japonia au deficite bugetare importante. Apoi, oricum, ace ste stimulente vin prea târziu, ca şi reducerile de dobânzi.

Reglementările prea uşoare din domeniul creditelor ip otecare, lipsa de transparenţă, falsurile contabile, *rating*-u rile prost calculate ale creditelor, managementul deficitar al instituţiilor financiare, acestea sunt principalele cauze al crizei. Iar într-o lume interdependentă, pe un „pământ pla t” (Thomas Friedman) nimeni nu poate scăpa de ea.

1.1. ÎNTOARCEREA ECONOMIEI DECLINULUI

Cel mai recent laureat al premiului Nobel pentru econ omie, Paul Krugman, face o analogie între actuala criză ec onomică şi cea de acum optzeci de ani şi arată ce se poate face, în opinia sa, pentru a evita catastrofa, în lucrarea *Înt oarcerea economiei declinului şi criza din 2008*, ediţia a II-a, substanţial revizuită, recent apărută la Editura Publica, î n Colecţia de economie (colecţie remarcabilă, ce publică te orii şi analize economice fundamentale care ne-au influenţ at vieţile, cărţi clasice de economie), Bucureşti, în traducer ea Smarandei Nistor.

El arată că majoritatea economiştilor privesc astăzi M area Depresiune din anii 1929-1933 ca pe o tragedie gratui tă, ce ar fi putut fi evitată, sau înregistrată ca o criză minor ă, dacă Herbert Hoover n-ar fi încercat cu orice preţ să ech ilibreze bugetul faţă cu criza, dacă Sistemul Federal de Re zerve n-ar fi apărat cu atâta străşnicie etalonul aur, în detr imentul economiei interne şi dacă autorităţile ar fi susţinut cu lichidităţi băncile ameninţate, calmând astfel panica.

Să sperăm că economiştii şi autorităţile şi-au învăţat l ecţia, deşi acest lucru încă nu e pe deplin clar.

Pentru cei care nu ştiu, Krugman este profesor de eco nomie şi afaceri internaţionale la Princeton University şi a utor a douăzeci de cărţi şi a peste două sute de articole ap ărute în publicaţii de specialitate. El a devenit celebru mai

ales prin rubrica bisăptămânală de opinie editorială pe car e o susţine în *New York Times*, pentru care a şi fost desem nat drept Publicistul Comentator al anului de către revista *Editor and Publisher.*

Lucrarea lui Krugman, deja celebră, este un excelent ghid pentru a înţelege criza financiar-economică actuală, p entru a căuta şi intui soluţii de depăşire a ei. Autorul studi ază pe larg crizele economice care au afectat Asia şi Ameri ca Latină în ultimii 13 ani, subliniind faptul că acestea treb uiau să constituie un avertisment pentru noi toţi, pentru că maladiile care au provocat Marea Criză îşi făceau din nou apariţia, dovedindu-se rezistente la toate remediile încerca te.

Aceste semnale au dispărut însă din memoria colectiv ă pe măsură ce bursa de pe Wall-Street înflorea, iar „ingin eriile financiare" furnizau profituri uriaşe. Astfel, „economi a declinului" a ajuns în America şi de aici s-a răspândit în î ntreaga lume. Sistemul financiar a scăpat de sub control, r eglementările nu au mai putut ţine pasul, ceea ca a împins lumea în cea mai gravă criză economică de după 1929-193 3. Autorul descrie şi măsurile ce s-ar impune pentru limitar ea amplitudinii crizei şi readucerea economiei mondiale, c e alunecă într-o recesiune profundă, pe linia de plutire.

Majoritatea economiştilor a văzut în „virusul asiatic" o criză locală; Krugman susţine că a văzut „un tulburător se

mn rău pentru noi toţi, un avertisment că problemele econ omiei declinului n-au dispărut în lumea modernă". (p.8). Cr edeam că am învăţat lecţia crizei, că economişti precum Jo hn Maynard Keynes sau Milton Friedman ne-au învăţat cu m să o evităm, să nu mai fim la cheremul mareelor econom ice, incapabili să ne controlăm destinul economic.

Am crezut în instituţii, gen F.M.I., care acum dezamăg esc profund şi realizăm sideraţi că trebuie să o luăm de la capăt.

Cu cel puţin un deceniu în urmă trebuia să ne dăm sea ma de pericolele care ne pasc, de faptul că „frenezia debor dantă" şi „exuberanţa iraţională" (Alan Greenspan), care c uprinseseră pieţele, nu puteau să prevestească nimic bun. Nu puteam fi în siguranţă într-o economie interconectată c âtă vreme Japonia, a doua putere economică a lumii, se gă sea încă din 1990 într-o criză prelungită, „capcană econom ică pe care Keynes şi contemporanii săi ar fi recunoscut-o i mediat". De asemenea, economiile emergente din Asia de s ud-est au trecut de la extaz la agonie practic peste noapte, iar povestea nenorocirii lor arată – crede autorul – de parc ă ar fi fost copiată dintr-o carte de istorie din anii 1930. A m fost nesăbuiţi, iar acum culegem roadele.

Cartea lui Krugman este un eseu analitic care-şi propu ne să evidenţieze nu atât ceea ce s-a întâmplat, cât cauzele care au generat situaţia actuală. Pentru autor este importa

nt să înţelegem cum anume s-a putut petrece o asemenea c atastrofă, cum ne putem reveni şi cum putem evita pe viito r ca astfel de evenimente nefaste să mai apară. Plecând de la cazul crizei actuale, se încearcă elaborarea unei noi teor ii anti-criză.

Dar Krugman nu este Keynes. Expunerea sa nu este u na academică, sobră şi rece, ci una foarte accesibilă, ea nu se adresează economiştilor, ci publicului larg, evitând form alizările şi jargonul de specialitate. Şi asta pentru că autor ul crede că acum lumea are nevoie de idei simple şi clare, î nţelese de public, pentru ca acţiunea şi comportamentul ac estuia să fie avizate, putând astfel contribui la depăşirea i mpasului. De aceea şi sunt analizate crizele precedente, ef ectul pervers al politicilor guvernamentale, comportament ul elitei ce se considera stăpâna universului, sunt criticate celebrele „baloane financiar-monetare" încurajate de fostul preşedinte al F.E.D, Alan Greenspan, umbra groasă în care au lucrat băncile, teama ce a cuprins marele public şi altel e.

Krugman consideră că actualmente nicio viziune fund amentalistă asupra crizei, niciun „pontif" grav şi solemn nu pot furniza explicaţii credibile pentru „bizara coincidenţă" că atât de multe şi atât de diverse economii s-au trezit pest e noapte cu spatele la zid. El consideră că, pentru a găsi so luţii noi şi originale, pentru a intui un sens logic al acestor

fenomene noi şi ciudate, pur şi simplu trebuie să ne jucăm cu ideile. Cei lipsiţi de simţul ludicului, cei prea pătrunşi d e demnitatea lor, nu reuşesc decât arareori să vină cu idei proaspete, şi asta nu numai în ştiinţa economică. Deci, Kru gman propune jocul (atenţie, nu joaca!) cu ideile pentru ieş irea din criză. Într-o lume post-postmodernă, haotică, cum e cea de astăzi, e de înţeles şi s-ar putea să meargă.

Oricum, poveştile din carte sunt foarte plastice.

S-ar putea, într-adevăr, ca adevăratele soluţii să nu vi nă din lumea academică, sau din cea a afacerilor, care se f ace, în bună măsură, vinovată de criză. Apoi, oricum, comp ortamentul, anticipările publicului sunt decisive, de aceea el trebuie să înţeleagă şi pentru asta trebuie să i se explic e. S-ar putea să existe o cale surprinzător de simplă pentru a rezolva măcar o parte din problemele existente. De acee a, se-ntâmplă că nu avem de-a face cu o carte solemnă, deş i obiectivele sale sunt cât se poate de serioase. Demersul e ste oricum, însă, unul care merită toată atenţia, chiar dacă nu vine atât din partea unui laureat Nobel, cât din partea u nui publicist, e adevărat – mare.

1.1.1. NOBELUL PENTRU ECONOMIE

Premiul Nobel pentru economie pe anul 2008 a fost ac ordat lui Paul Krugman, binecunoscut economist american, specialist în relaţii economice internaţionale, pentru a fi ar

ătat efectele economiilor de scară asupra modelelor comer ţului internaţional şi localizarea activităţii economice. Dom nia sa s-a născut în 1953 şi este actualmente profesor la Pr inceton University, după ce a predat mai mulţi ani la Mass achusetts Institute of Technology, unde şi-a obţinut şi doct oratul în economie, în 1977, sub conducerea lui Jagdish Bh agwati, la Yale, London Scool of Economics şi Stanford. Est e, de asemenea, editorialist la *New York Times*, articolele s ale fiind preluate şi la noi de către revista *Bussines Magazi n*.

Krugman este un economist socotit neokeynesian, deşi el se declară un liberal în sensul american al termenului, a părător al globalizării şi al liberului schimb, al virtuţilor pie ţei şi a primit, iată, Nobelul chiar în anul în care paradigm a neoliberală dominantă tinde să cedeze prim-planul politic ilor economice, odată cu criza ce a lovit întreaga lume. Aşa dar, el nu consideră globalizarea schimburilor ca responsa bilă de problemele economice şi sociale ce lovesc societăţil e noastre. Nu acuză nici concurenţa între naţiuni ca pe o lu ptă fără menajamente ce duce la eliminarea celor mai puţi n dinamici, nici faptul că emergenţa Sudului ar fi cauzat de zindustrializarea Nordului. El nu este, precum Michael Por ter, un adept al „competitivităţii naţiunilor”, în numele căr eia se prescriu reţete dintre cele mai contradictorii, care m erg de la protecţionism la dereglementarea totală.

Cărţile lui Krugman, vreo 20 la număr, dintre care dist inge manualul *International Economics: Theorie and Polic y*, scris împreună cu Maurice Obstfeld, combat într-o mani eră extrem de convingătoare o sumă de astfel de clişee răs pândite atât la dreapta, cât şi la stânga.

Ultima lucrare publicată este *The conscience of a liber al*, acum un an. Potrivit autorului, economia mondială este un sistem complex de relaţii cu efecte retroactive, şi nu o î nlănţuire de cauzalităţi mecanice cu sens unic. Eseurile sal e, extrem de clare, scrise cu vervă şi inteligenţă, i-au adus un imens succes în Statele Unite şi nu numai.

Iată ce spunea, spre pildă Jacques Attali, în L'Express despre lucrarea sa *Pop International*, tradusă în franceză c u titlul *La Mondialisation n'est pas coupable. Vertus et limi tes du libre échange*: „O carte iconoclastă, de citit în mod o bligatoriu. (…) În această carte răvăşitoare de locuri comu ne, unul dintre cei mai mari economişti americani lansează o campanie împotriva tezei potrivit căreia mondializarea ec onomiei ar fi un război între naţiuni".

Paul Krugman este unul dintre principalii autori ai „no ii teorii a comerţului internaţional", care se bazează pe co merţul intra-firme, pe efectele de reţea, în condiţii de conc urenţă imperfectă. El a prevăzut criza asiatică din 1996, ca şi criza creditelor *subprime* din America, zece ani mai târzi u. Este un critic virulent al Administraţiei Bush, al creşterii

inegalităţilor de venituri şi de şanse. Inegalităţile şi şomaju l nu sunt, potrivit autorului, imputabile concurenţei interna ţionale, ci jocului ratelor dobânzilor şi progresului tehnic.

Contribuţiile autorului la dezvoltarea ştiinţei economic e se regăsesc în domeniile comerţului internaţional, al geo grafiei economice şi al finanţelor internaţionale. Potrivit pr oiectului *Research Papers in Economics*, el figurează printr e primii 50 de economişti, cei mai citaţi şi cei mai influenţi din lume. Paul Krugman scrie preponderent pentru marele public, pe subiecte diverse, din domeniul comerţului intern aţional, al politicilor economice sau al repartiţiei veniturilo r. Dar el a devenit celebru cu adevărat în 1996, când a pre văzut, cum spuneam, criza asiatică, criza unor „economii c are se bazau mai mult pe transpiraţie decât pe inspiraţie”.

Krugman este un progresist. Recunoaşte rolul statului şi crede în redistribuirea fiscală, în serviciile publice şi în p rotecţia socială. În anii 1980-1990, el a fost unul dintre pri ncipalii promotori ai „noii economii geografice”, o şcoală d e gândire ce prevedea o concentrare economică în jurul po lilor cu costuri scăzute de tranzacţie şi un declin al teritorii lor cu slabe concentrări umane şi economice. La începutul erei Clinton, Krugman s-a opus economiştilor din garda pr ezidenţială, mai ales pentru veleităţile lor protecţioniste şi pentru renunţarea la propunerea unei asigurări medicale u niversale.

Dar marii săi adversari rămân neoconservatorii, pe ca re-i califică drept „orwellieni”, şi-i acuză de o „organizare i ndustrială a politicii”, care duce la dependenţa partidelor ş i a redacţiilor media de marile grupuri industriale, ca şi de fiasco-ul irakian. Astăzi, Krugman vede o şansă istorică de a afirma existenţa unei conştiinţe liberale, în sens america n desigur, care ar putea deveni majoritară, după mai mulţi ani de cantonare în „stângism”.

Paul Krugman, laureatul Nobel pentru economie în 20 08, vede începutul crizei americane în anii 1960 şi o pune pe seama republicanilor. Acum, după 40 de ani de „ambigu itate, el crede în posibilitatea constituirii unei majorităţi „p rogresiste” în S.U.A. El cere schimbarea politicii fiscale a A dministraţiei Bush, care-i avantajează pe cei bogaţi. Vede, de asemenea, o recrudescenţă a rasismului şi cere politici de luptă împotriva tuturor inegalităţilor, pentru că „Americ a este din ce în ce mai inegalitară”. Salariile superbogaţilo r (0,1% din populaţie) au crescut de 5 ori în 30 de ani, al u nora chiar de 7 ori, în vreme ce ale marii majorităţi au cres cut cu doar 0,7%.

Potrivit autorului, 74% dintre americani sunt astăzi ex trem de nemulţumiţi de situaţia economică generală a ţării lor şi mai ales de situaţia lor particulară şi ar fi deci pregăt iţi pentru reforme importante. Krugman sugerează să se re dea un rol redistributiv fiscalităţii şi să se introducă o asig

urare medicală universală. Aici el evocă, cu oarecare admi raţie, sistemul francez şi raportul său cost/eficacitate şi su bliniază superioritatea sistemului public în gestionarea ace stei chestiuni. În fine, Krugman sugerează o creştere a sala riului minim american, care a scăzut de la 50% în anii 196 0 la doar 31% în prezent, favorizarea printr-o lege specială a aderării la sindicate, care nu permite patronilor să interz ică sindicatele ş.a. Deci liberalul Krugman ne propune un î ntreg manifest social-democrat.

Dar principalele contribuţii ale autorului se regăsesc, cum a subliniat şi comitetul Nobel, în domeniul comerţului internaţional, mai precis analiza de impact a economiilor d e scară asupra acestuia. Spre deosebire de teoriile anterio are, a avantajului comparativ (David Ricardo) şi modelul H eckscher-Ohlin-Samuelson care studiază schimburile dintr e economii complementare, Krugman remarcă faptul că es enţialul în comerţul internaţional nu se desfăşoară Nord-S ud, în termeni inegali, ci Nord-Nord, cu bunuri aproape si milare. Consumatorii preferă diversitatea, iar producţia int egrează economiile de scară. Specializarea se face pe mărc i şi nu pe produse.

Faţă cu economiile de scară, o ţară poate fi defavoriza tă. Totuşi, comerţul internaţional rămâne benefic chiar într e ţări cu potenţial apropiat, deoarece permite întreprinderi lor să-şi diminueze costurile, beneficiind de pieţe mai mari

decât cea internă şi consumatorilor să aibă de unde alege, beneficiind şi de preţuri mai mici, datorită competiţiei dint re companii. Paul Krugman rămâne un adept al liberului sc himb şi al globalizării economiilor, criticând intervenţiile st atului în politica industrială, mai ales în lucrarea *The Great Unraveling*. În contextul, „noii economii", Krugman scrie *T he Theory of Interstellar Trade*, un eseu umoristic asupra s chimburilor de bunuri efectuat cu o viteză apropiată de cea a luminii.

În ce priveşte „noua economie geografică", Krugman c onsideră că, dacă schimburile internaţionale sunt mult con diţionate de aşanumitele randamente de scară, atunci regi unile economice ce au o producţie mai mare vor deveni ma i competitive şi vor atrage mai multe întreprinderi. Aceasta explică de ce, în loc să se extindă pe întreaga suprafaţă a g lobului, producţia are tendinţa de a se concentra în câteva ţări, regiuni sau chiar oraşe, care devin dens populate şi b eneficiază de venituri mai ridicate. Această analiză este de zvoltată în mai multe articole apărute, după 1991, în *Journ al of Political Economy*.

Autorul este un nume cu influenţă şi în domeniul finan ţelor internaţionale, cu contribuţii în materie de modelare a crizelor monetare, susţinător al cursurilor de schimb flex ibile. La începutul anilor 1990, el arată că puternica creşte re economică a „tigrilor asiatici" nu este rezultatul unui no

u model economic, ci al unei creşteri a stocului de capital c are nu a condus şi la o creştere a productivităţii globale a f actorilor de producţie. Ca atare, el prezice că creşterea ec onomică a acestor ţări se va încetini şi va deveni mai dificil de a genera creştere în următorii ani.

Criza asiatică din 1996-1997 a validat aceste predicţii, fiind de asemenea considerată o criză legată de ratele de s chimb fixe. La fel s-a întâmplat în 1998 cu criza rusă. Krug man se declară adeptul unei politici fiscale agresive pentru a contracara depresiunea ce loveşte Japonia, argumentând că această ţară se găseşte într-o criză de lichidităţi.

În ultimii 15 ani, lucrările lui Krugman, cum ar fi *The Age of Diminished Expectations* sau *The conscience of a lib eral*, se orientează mai mult spre marele public, pe diferite teme considerate importante. El se orientează mai mult pe creşterea inegalităţilor de venituri antrenată de „noua eco nomie americană" a erei Clinton. Cauza este văzută, în pri ncipal, în schimbările tehnologice, dar şi în slăbirea Statul ui-Providenţă după era Reagan.

Paul Krugman este, fără îndoială un economist şi un p rofesor de mare talent. El nu se ascunde după draperii ştii nţifice, ci explică foarte clar atât problemele economice, câ t şi implicaţiile lor politice. Partizanii săi îl adoră, criticii îl detestă, de unde o mare notorietate. El nu a primit însă No belul pentru talentele sale de polemist, ci pentru lucrările

scrise în anii 1970 despre teoria comerţului, în cadrul mişc ării lansate de maestrul său, Jagdish Bhagwati (Columbia University), şi continuate împreună cu economişti ca Avina sh Dixit (Princeton University) şi Elhanan Helpman (Harva rd University).

1.2. ALCHIMIA NOII ECONOMII

Există trei surse ale valorii în economie: Dumnezeu, n atura şi omul, mai precis munca umană. Clasicii ştiau foart e bine acest lucru, iar ştiinţa economică provine din filosofi a morală (vezi Adam Smith – *Teoria sentimentelor morale*). Banul nu poate singur să producă valoare, or, toată criza d e aici provine, deşi Aristotel încă din Antichitate atrăgea at enţia asupra pericolului reprezentat de *hrematistică*, adică economia monetară, economia sub semnul banului, sub se mnul lui Mercur, al comerţului cu bani.

Răul s-a produs pe la începuturile epocii moderne, cân d un anume Rothschild înţelege că se poate înfiinţa un stab iliment, numit bancă, în care se poate câştiga speculând di ferenţa dintre dobânda activă şi dobânda pasivă (vezi Wer ner Sombart – *Evreii şi capitalismul*). Apoi, protestanţii au generalizat împrumuturile cu dobândă sau camătă şi siste mul bancar a prins contur (vezi Max Weber – *Etica protest antă şi spiritul capitalismului*). O altă instituţie cu o contrib uţie decisivă la îndepărtarea economiei de realitate este bu

rsa, unde peste 90% din tranzacţii au caracter speculativ.

Oamenii au constatat că pot să se îmbogăţească şi fără muncă, inventând tot felul de instrumente cvasimonetare, păcălindu-şi semenii, speculând pentru a câştiga bani fără muncă şi exploatându-i pe cei mai naivi. Banul producător de bani a devenit rege în actuala economie de cazino, o marfă absolută, o marfă a mărfurilor, tot mai detaşată de economia reală, la care am ajuns cu toţii să ne închinăm ca la un idol. Din simplu intermediar al schimbului, banul a devenit scop al său, de parcă întreaga economie lucrează pentru a produce semne monetare.

Aceasta s-a numit eufemistic „economie virtuală”. Un castel din cărţi de joc, care acum a început să se năruie.

Deci răul a devenit sistemic, pentru a rezolva criza palliativele încercate nu mai ţin. Trebuie curăţat răul de la rădăcină, iar băncile islamice, care nu practică dobânda, funcţionează destul de bine din plasamentele făcute în companii profitabile din economia reală. Deci alternativa există. Am fost întrebat ce lipseşte sistemului monetar-financiar occidental şi de ce nu s-au luat măsuri corective din timp. Am apreciat că ceea ce-i lipseşte în primul rând este criteriul moral. Ca şi sociologia, economia provine din filosofie, trecând prin etică; or, aceşti oameni nu mai au nimic moral, zilele lor trecând într-o continuă goană nebună după bani, iar sistemului îi lipseşte un set de reguli, principii şi valori de

natură morală.

Apoi, cine să ia măsurile necesare la timp, când toţi, d e la preşedinte la directorul general al Sistemului Federal de Rezerve, sunt oamenii sistemului? De aceea, nu oameni i, sistemul trebuie schimbat. Băncile trebuie să revină la fu ncţiile lor clasice, cele de găzduire a depozitelor şi de acor dare a împrumuturilor cu toate garanţiile de rigoare. Ele n u trebuie să se mai joace cu banii noştri pe pieţele de capit al.

Guvernele nu trebuiau să arunce cu banii bugetelor în băncile falite. Trebuiau protejaţi doar depunătorii, în rest, cine a fost incorect trebuie să plătească, economia trebuie curăţată de bolnavi. Avem apoi nevoie de o nouă filosofie c orporatistă, din care să lipsească fraudele şi managerii cor upţi. Avem nevoie de reglementări clare privind circulaţia capitalului la nivel global, iar paradisurile fiscale trebuie s ă dispară. Avem nevoie de transparenţă şi de reglementări specifice privind bursa şi fondurile de investiţii.

Patriarhul Daniel spunea că criza a fost declanşată de lipsa de încredere dintre oameni.

Dar lipsa de încredere de unde vine, dacă nu din lipsa de iubire a aproapelui şi din prea marea iubire faţă de ban i. S-au volatilizat 25.000 de miliarde de dolari, bani falşi, c are nu aveau nicio acoperire în bunuri şi servicii din econo mia reală. Nici Dumnezeu, nici natura, nici munca oamenil

or nu au conferit valoare mult invocatelor acum „produse fi nanciare toxice”. Ele trebuie să dispară. Numai aşa sistem ul va putea fi asanat şi aşezat pe noi principii. Dar pentru a ceasta mai e nevoie şi de o schimbare de mentalitate. Pent ru aceasta criza poate servi o lecţie din care cine vrea să în veţe poate învăţa, ea poate produce necesara schimbare d e mentalitate. Hiperlăcomia baronilor escroci ai pieţelor fi nanciare trebuie curmată.

Banul născător de bani este un pericol, el trebuie cons iderat doar ca un mijloc, şi nu ca un scop. Iar oamenii treb uie să-şi amintească principalele valori pentru care viaţa le -a fost dată şi faptul că este scris: „în sudoarea feţei tale îţi vei mânca pâinea ta”(*Facerea, 3.1*). Consumatorismul, plez irismul şi falsele valori ale economiei de cazino trebuie înlo cuite cu smerenia, credinţa şi teama de Dumnezeu, cu mun ca şi cu grija faţă de aproapele. Acestea sunt valori ce pot coagula o societate şi da forţă respectivei comunităţi; haza rdul moral şi individualismul exacerbat, egoismul nu pot d ecât să o distrugă.

Aşadar, răul e adânc şi e cuibărit în sufletele noastre. Când va fi scos la lumină şi înlocuit cu opusul său (vezi Vla dimir Soloviov – *Îndreptăţirea binelui*), lucrurile se vor schi mba. Până atunci vom orbecăi doar în ceţurile financiare al e propriilor păcate şi lipsei de virtute. Căci un set de virtuţ i autentice, pus în practică, valorează mai mult decât tot a

urul magicienilor betegi ai alchimiei „noii economii”.

1.3. DEZORDINI ÎN CAPITALISMUL MONDIAL

Dolarul funcţiona până acum ca un semietalon în cadr ul sistemului monetar internaţional. Acum, după criza prel ungită pe care o parcurge, el pare să-şi piardă această cali tate. Pierderea încrederii în dolar face discordante scopuril e politicilor economice ale principalelor ansambluri econo mice. Băncile asiatice, spre pildă, intervin extrem de puter nic pentru susţinerea propriilor monede, începând să mai s usţină dolarul. Aceasta face ca speculaţiile împotriva mone dei americane să se amplifice, făcând-o astfel să slăbească mai mult decât ar arăta datele structurale ale economiei.

Interdependenţa pieţelor ar conduce în continuare la creşterea ratelor dobânzilor în sistemul american, căderea preţurilor activelor în întreaga lume, supraîndatorare, defl aţie şi o recesiune mondială de proporţii. Într-o situaţie oar ecum similară, între 2001 şi 2003 s-a procedat la îndatorar ea unilaterală a Statelor Unite, dar tocmai asta a provocat criza. Acum se cer măsuri politice concertate. Ele ar provo ca schimbări în structura acţionariatului din întreaga lume şi ar deschide calea către un alt sistem monetar internaţio nal.

Aceste opinii sunt exprimate în lucrarea *Désordres da ns le capitalisme mondial,* P.U.F., Paris, 2007, avându-i ca

autori pe Michel Aglietta, un nume mare în domeniul relaţi ilor economice internaţionale, şi Laurent Berrebi, economi st-şef al societăţii *Groupama Asset Management*, deci un u niversitar şi un om de afaceri, ceea ce face abordarea cu at ât mai credibilă. Este o lucrare voluminoasă şi foarte bine documentată, în care autorii explică dinamica perversă a c apitalismului actual şi citesc în conjunctura actuală semnel e unei crize de proporţii.

Foarte original, autorii definesc globalizarea ca pe „un sistem de interdependenţe multiple, în care puterile în cur s de dezvoltare (China şi, într-un grad ceva mai mic, India) exersează o influenţă determinantă asupra economiilor dez voltate”. Cam pe dos adică de cum credeam noi. Autorii pri vesc economia mondială ca pe un ansamblu diferenţiat şi i erarhizat, bazat pe doi poli principali: S.U.A. şi China. Din câte ştiu eu, este pentru prima dată când ni se prezintă din nou o lume bipolară, al doilea pol fiind China.

Sigur, se vorbeşte şi despre Uniunea Europeană şi Jap onia, dar acestea sunt prezentate ca economii şi societăţi marcate de elemente de slăbiciune, deşi păstrează în conti nuare multe atuuri. Uniunea Europeană este incriminată p entru că încurajează atitudinile necooperante, încercând la nesfârşit să-şi uşureze costurile salariale şi pentru că înglo bează o falsă uniune monetară, în absenţa oricăror armoni zări de politică bugetară. De aceea – cred autorii -, în cazul

unei recesiuni mondiale grave, cea mai afectată va fi Uniun ea Europeană.

Anul 2001 ne este prezentat drept unul de răscruce, n u numai pentru că atunci au avut loc celebrele atentate, da r şi declararea „războiului nesfârşit” al lui George Bush, in trarea Chinei în Organizaţia Mondială a Comerţului şi, în fi ne, anul în care Sistemul Federal de Rezerve a decis mărir ea creditelor ipotecare, ca răspuns la criza *Nasdaq*, falime ntul *Enron* şi alte fraude din sistemul corporatist american.

Din definiţia dată globalizării se deduce faptul că sens ul influenţelor şi înlănţuirilor s-a inversat. Spre deosebire d e „virusul asiatic” din 1996, de data aceasta, criza financia ră apărută în Statele Unite şi aflată pe cale de a se internaţ ionaliza precedă o criză de supraproducţie care se pregăte şte în Asia şi, mai ales, în China. Crize mici au mai fost în S tatele Unite şi ele s-au propagat în afară, dar de data aceas ta parcă e vorba de ceva mult mai serios.

Pentru a menţine un nivel ridicat al activităţii economi ce e nevoie de o cerere dinamică.

Deocamdată, această cerere nu vine dinspre ţările car e se afirmă acum (China, India, Brazilia), ţări în care repar tiţia veniturilor este foarte inegală, subzistând decalaje ma ri de avuţie între regiuni, între mediul urban şi cel rural, în tre sectoarele economiei etc., ceea ce le frânează mult con sumul intern. În schimb, aceste ţări exportă mult în Statele

Unite, înregistrează puternice excedente comerciale cu car e asigură finanţarea deficitelor americane.

Desigur, acţionarii urmăresc anumite norme de randa ment ale capitalurilor plasate (*return of equity*), ceea ce ap asă greu asupra investiţiilor productive. Ei bine, pentru a r ăspunde acestor exigenţe acţionariale, s-a produs o expans iune paroxistică a creditului în Statele Unite, în dorinţa de a crea cerere. Aceasta a dus la o creştere forţată a preţuril or activelor patrimoniale, deconectând consumul de venitu l disponibil. În S.U.A., cea mai importantă sursă de îmbogă ţire patrimonială a menajurilor o reprezintă câştigurile obţi nute din tranzacţiile imobiliare; a doua o reprezintă specul aţiile bursiere.

Aceasta poate fi o explicaţie a exploziei creditului care a dus la criza din vara anului 2007. Jumătate dintre propri etarii de case nu deţin decât 10% din valoarea acestora, în tr-o ţară în care discrepanţele rămân majore: jumătate dint re cei mai săraci deţin doar 2,8 % din patrimoniu, în timp c e 1% dintre ce mai bogaţi deţin 32,7%. În aceste, condiţii, visul american al unui popor de proprietari a rămas un vis care, iată, naşte monştri.

1.4. FINANŢELE CARNIVORE

O întreagă mafie a împrumuturilor *subprime* pentru lo cuinţe s-a dezvoltat în S.U.A.

Astfel, 180.000 de locuinţe au fost confiscate într-o sin gură lună: iulie 2006, cifra depăşind un milion pentru între gul an, cu 60% mai mult decât în 2005, iar pentru 2007 pr evederea e de 2 milioane. Autorii apreciază că, în acest tim p, piaţa bursieră trece la un regim „cu înclinaţii deflaţionis te”, iar piaţa muncii cunoaşte o dublare a ofertei globale d e muncă, un excedent structural care vine din Asia. Aceast a duce la o scădere a salariilor, deci a cererii globale, de as emenea cu potenţial deflaţionist.

Transformarea Chinei în noul „atelier al lumii” şi a Ind iei în ţara relocalizării serviciilor informatice a dat frâu lib er „finanţelor carnivore”, a căror expresie au devenit fondu rile speculative cu grad înalt de risc, multe fiind filiale ale băncilor. Acumularea de către aceste ţări, precum şi de căt re altele, furnizoare de materii prime, a unor importante e xcedente comerciale şi rezerve valutare, constituite cu pre cădere în dolari, le-a ajutat să cumpere masiv obligaţiuni d e stat, obligaţiuni private şi acţiuni pe piaţa americană, înt reţinând febra speculativă, ceea ce a întreţinut indici bursi eri grăsuţi pe *Wall Street*, l-a ajutat pe Bush să ducă război aie în Orient şi să reducă impozitele, dar a dus deficitul ext ern american la cote fără precedent.

Riscurile unor astfel de operaţiuni şi potenţialul lor de contagiune au fost subestimate, elita financiară crezându-s e apărată de vechile scuturi de protecţie. Numai că vremur

ile s-au schimbat, incertitudinile şi vulnerabilităţile au cres cut şi rezultatul e o criză ipotecară cu prelungiri bancare şi economice resimţită puternic nu doar în S.U.A., ci în Ameri ci în general, iar lanţul slăbiciunilor a făcut ca unda de şoc să străbată toată Europa, ajungând în Asia şi în special în China. Scăderea preţurilor imobiliare, a activelor în genera l şi a capacităţii de îndatorare a populaţiei va conduce o da tă în plus la o scădere a cererii globale. Or, în condiţiile în care peste 70% din economia chineză depinde de comerţul său exterior, cea mai mare piaţă de desfacere a produselor chineze fiind America, iar exporturile nete reprezintă mai mult de o treime din creşterea sa economică, ne putem da seama cât de lovită poate fi China.

Desigur că Beijingul va căuta să se apere, compensân d scăderea cererii americane prin reorientarea exporturilo r către alte pieţe, dar nu va mai găsi o piaţă precum cea a mericană, astfel că supraacumularea se va transforma apr oape sigur într-un factor de criză. M. Aglietta, cunoscut sp ecialist în relaţii monetar-financiare internaţionale, consid eră că în China se află acum şi-n anii care vin cheia stabilit ăţii economice internaţionale, indiferent de modul cum vor evolua lucrurile. Guvernul chinez a luat deja şi măsuri de r educere a investiţiilor, mergând până la interzicerea lor în domeniul imobiliar, siderurgic şi auto, dar măsura nu se ap lică de către guvernările locale, care şi-au câştigat un grad

sporit de autonomie şi se află într-un soi de întrecere social isto-capitalistă pentru atragerea de investiţii. Unicul reme diu sigur ar fi o reorientare spre consumul propriu, de la o creştere extravertită la una intravertită, autocentrată.

China se află încă în faza de creştere cantitativă, când e de ajuns să investeşti ca să obţii creştere. Dar atinge cur ând punctul în care trebuie să treacă spre faza calitativă a creşterii, ameliorând productivitatea şi restructurând instit uţiile, cu accent pe educaţie şi inovaţie, numai astfel putân du-se asigura noile structuri care să garanteze continuitate a creşterii şi dezvoltarea durabilă. Libertatea de iniţiativă, flexibilitatea şi concurenţa sunt esenţiale în această fază. Or, în această privinţă, China mai are încă mult de făcut.

M. Aglietta mai consideră că un remediu de bază pent ru situaţia actuală este relativa omogenizare a ratelor econ omisirii, prea mică în S.U.A., unde a devenit negativă şi pr ea mare în celălalt pol – China. Aceasta ar înceta să mai fa că din Statele Unite sediul sau „releul crizelor financiare c u repetiţie”. Dar pentru aceasta se cere schimbată politica neoconservatoare actuală, se cere o consolidare bugetară care să ducă la o majorare considerabilă a economiilor me najurilor, la o inhibare puternică a consumului pe credit, c eea ce ar însemna – practic – o schimbare a modului de via ţă american. Fără aceste schimbări, locul dominant şi rolul hegemonic al Statelor Unite în lume sunt puternic ameninţ

ate.

China economiseşte din reflexe tradiţionaliste şi din pr ecauţie, confruntându-se ea însăşi cu o degradare a sistem ului său de protecţie socială şi de educaţie, cu şomaj şi ma ri discrepanţe sociale.

Cel mai bine se vede criza în dansul monedelor şi ratel or de schimb pe plan internaţional. Analizând evoluţiile mo netare, putem fi siguri că criza actuală va impune schimbă ri structurale majore. Schimbări ce nu vor fi posibile fără o acţiune concertată, interguvernamentală. Datorită privilegi ilor aduse de preeminenţa dolarului, Statele Unite s-au opu s până acum unei astfel de concertări; acum ea a devenit î nsă o necesitate absolută. Altfel nu vom putea avea ceea ce dorim de la sistemul monetar internaţional, adică o structu ră ordonată şi relativ stabilă a ratelor de schimb şi asigura rea de lichidităţi la nivelul cererii de mijloace internaţional e de plată.

Din păcate, însă, nu se văd deloc eforturi către o astfel de necesară concertare sau armonizare a politicilor econo mice ale celor mari.

Dimpotrivă, de la declanşarea crizei, băncile centrale nu fac decât să poarte un „război al valutelor”, contraprod uctiv pentru toată lumea. În aceste condiţii, criza se poate adânci, zgâlţâind bine sistemul capitalist mondial şi poate astfel vor fi puse bazele unei regularizări monetare şi finan

ciare atât de aşteptate, atât de întârziate.

Prin urmare, putem să ne pregătim pentru ce e mai rău.

1.5. SANCTUARELE HAOSULUI

Crizele financiare internaţionale par să se succeadă cu o periodicitate remarcabilă: 1987, 1997, 2007… În fiecare caz, indiferent de ţară, soluţia a fost socializarea pierderilor şi privatizarea profiturilor; vezi cazul băncii britanice fa limentare *Northern Rock*, recent naţionalizată pentru a i se injecta bani de la buget şi a fi salvată. Şi asta în ţara lui M. Thatcher… Preşedintele *Sistemului Federal de Rezerve* american, Ben Bernanke, a solicitat şi el, fapt fără precedent, un sprijin bugetar suplimentar, ceea ce înseamnă că lucrurile sunt mai grave decât ne imaginam.

Eşecul măsurilor clasice de politică economică, în special monetară, ne indică profunzimea crizei. Lumea financiară, care tânjeşte atât de mult după lichiditatea fluxurilor, redescoperă inerţia stocurilor. Deteriorarea bilanţurilor băncilor, tensiunile persistente asupra lichidităţii interbancare, incertitudinea extremă, toate au condus la o contractare a creditelor destinate activităţii productive, după ce speculatorii şi-au făcut de cap. Instalarea ideii de criză în conştiinţe destabilizează şi mai mult piaţa, prin efectul anticipărilor contraproductive.

La început, a fost o criză a creditului imobiliar, apoi a devenit o criză a sistemului bancar în întregul său, pentru ca acum să se generalizeze ca o criză a pieţei financiar-mo netare internaţionale, deci a întregii activităţi economice. Căci nu se vând doar titluri de credit virusate, se vând acţi uni, obligaţiuni, capacităţi productive. Toate sectoarele su nt afectate de această cursă descendentă a titlurilor de val oare ce nu mai pare o simplă fază ciclică, ci o criză structu rală a capitalismului acţionarial. Multe întreprinderi părăs esc bursa, sunt supuse unor restructurări „cu iataganul” şi apoi revândute, eventual prin reintroducere la bursă.

Desigur, toate acestea nu au căzut din cer. În lumea m inunată a finanţei, o criză o hrăneşte pe alta: criza creditul ui pe cea a acţiunilor, criza economiei monetare pe cea a e conomiei reale şi viceversa. Aceasta e expresia logicii pure a finanţelor de piaţă. Toate „inovaţiile”.

din ultima vreme promiteau nici mai mult nici mai puţi n decât „eliberarea de riscuri”. Numai că, foarte atenţi cu riscurile individuale, acestor „inovatori” le-a scăpat din ved ere riscul global, sistemic, pe care l-au agravat până la criz ă, drept consecinţă. Apoi, printre cauze, dereglementarea financiară şi-a avut partea de consecinţă. Totul, în numele rentabilităţii financiare. Acum pendulul s-a întors în sens o pus, începând să alunece progresiv spre delir, căci orice ex celenţă se plăteşte cu o insuficienţă.

Universul bancar, atât de sofisticat, strălucitor şi invid iat a fost deformat de tarantula globalizării şi livrat unei pi eţe tot mai dereglementate, lipsite de orice control. Criza n u putea să întârzie, ea face parte din mecanismul intrinsec al pieţei şi-şi face apariţia ciclic în toată „splendoarea”.

O soluţie ar fi dedublarea politicii monetare, prin prac ticarea de rate ale dobânzilor diferenţiate pentru economia productivă faţă de cele destinate economiei speculative. D eci o separare cât mai ermetică între economia reală şi cea monetară, pentru a împiedica transmisia crizelor financiar e către economia reală, prin intermediul creditului. Reuşit a constă în asigurarea unei cât mai bune etanşeităţi între c ele două sfere ale economiei.

Prezenta criză are loc într-o conjunctură generală inst abilă şi nocivă, marcată de o concurenţă acerbă, care exer cită o presiune permanentă şi crescătoare asupra costurilo r, în primul rând a celor salariale, delocalizări şi creşteri al e şomajului. Eu văd în aceste desfăşurări un consistent pot enţial deflaţionist, generat de scăderea consumului, a pute rii de cumpărare şi a cererii la nivel global. Acest potenţial este alimentat puternic şi de supraîndatorarea care există î n unele ţări. Spre pildă, în S.U.A. şi Marea Britanie rata de îndatorare a menajurilor în raport cu venitul disponibil est e de 120%, respectiv 140%. Iată de ce ţările anglo-saxone, care au cel mai liberal model economic, sunt acum cele ma

i afectate.

Creditul de consum reprezenta pentru ele o supapă in dispensabilă, care acum s-a închis, căci devenea alienantă.

Nu este cazul să vărsăm prea multe lacrimi pentru bă ncile care au aruncat cu credite în stânga şi în dreapta, făr ă garanţii suficiente, decât în măsura în care ele au risipit şi economiile clienţilor. Cineva trebuie deci să răspundă pe ntru sumele pierdute şi să plătească. Fondurile de pensii a u fost şi ele prinse în această horă speculativă, iar randam entele le sunt afectate.

S-a mers mult prea departe cu creditarea şi s-a uitat d e economisire. Creditul a devenit, alături de salariu, un mij loc aproape obligatoriu de finanţare a traiului cotidian. Cev a nu e în regulă aici. E prea multă monedă în sistem, mone dă „falsă”.

Unde sunt economiştii care ne predicau că economia e ste o „ştiinţă naturală a pieţelor”, transformând totul în ide ologie, fie ea şi liberală?

E mult cinism în astfel de predici, care transformă eco nomia într-o afacere de „administrare a lucrurilor” (Saint-S imon). Procesul de „financiarizare” crescândă din ultimii 3 0 de ani a transformat chiar sistemul capitalist, făcându-l p rofund speculativ. Un număr nu foarte mare de băieţi deşt epţi au pus mâna pe economie şi pe societate. Pieţele de ca pitaluri au devenit noile sanctuare ale haosului.

1.6. PRINCIPIUL DOMINOULUI

Pieţele financiare sunt afectate de un nou seism major ce va afecta cu siguranţă creşterea, ocuparea şi marile ech ilibre economice la nivel global. Aprecierea, cam în aceşti t ermeni, îi aparţine lui John Lipsky, director general adjunc t al Fondului Monetar Internaţional. Criza a plecat din Stat ele Unite, aşa cum anticipam întrun articol anterior, de la f alimentul pieţei imobiliare, grevate de numeroase credite a cordate fără discernământ, fără garanţii. *No Income, no jo b, no asset*! Eventual o şampanie din partea casei, adică a creditorului.

Ca să înţelegem proporţiile fenomenului, să spunem c ă numai pentru partea cea mai riscantă din împrumuturi, n umite *subprime* în limbajul de specialitate, creanţele au ati ns 1.300 de miliarde de dolari, ceea ce e o sumă. Două sau chiar trei milioane de americani sunt nevoiţi săşi vândă loc uinţele. Aşadar, piaţa imobiliară americană s-a inflamat, ex tinzând riscurile şi pe piaţa mondială, adâncind criza de lo cuinţe şi întreţinând speculaţia. Sistemul Federal de Rezer ve a dat semnalul scăderii dobânzilor, ceea ce poate relaxa creditele, dar poate încuraja şi recidiva acestor inovatori fi nanciari inconştienţi, asfel încât nu ştim încă dacă el se co mportă ca un pompier sau ca un piroman.

Între timp, petrolul s-a dus la 99 de dolari barilul, nou

record istoric. Se anunţă o nouă criză mondială? Adepţii gl obalzării spun că ea „e rănită, dar fericită” (Pierre-Antoine Delhommais, în „Le Monde” din 9 august, 2007). Orice s-ar spune, piaţa financiară se află actualmente într-o avansată stare de ebrietate.

S-au acumulat multe toxine în sistem. Degringolada pi eţei a lovit băncile, deci afectează creditele, deci scad inve stiţiile, scade consumul, sunt afectate creşterea şi locurile de muncă.

Hyman Minsky vorbeşte despre o adevărată „orbire în faţa dezastrului” (în *Stabilizing an Unstable Economy*, Yale University Press). E ca în vremea celebrului nostru Carita s. Era nevoie ca tot mai multe familii să intre la baza joculu i pentru a asigura lichidităţile pentru primii veniţi. La înce put a fost uşor, mai ales că lumea era deja înfierbântată de scăderea acţiunilor din domeniul Internetului şi căuta alte plasamente, dar apoi a devenit tot mai greu. Cumpărătorii au luat cu asalt piaţa, datoriile n-au mai putut fi plătite, iar preţurile au luat-o razna.

Când o bancă are probleme cu recuperarea creanţelo r, apar unii, mai ales aşa-numitele *Hedge Funds,* gata să pr eia tranşele cele mai riscante, care sunt şi cele mai bănoas e şi afacerea merge câtă vreme există cumpărători. Astfel, consecinţele unui credit neperformant sunt disipate către o multitudine de investitori, fiecare asumându-şi deci o păr

ticică doar a riscului iniţial. Operaţiunea se numeşte titriza re şi părea să rezolve cvadratura cercului finanţelor global e, utilizând titluri de valoare derivate din alte titluri de val oare. Aceasta a făcut să pară că problema aproape că nu m ai există.

Beţia aceasta aventuroasă a dus însă la cea mai mare i luzie din istoria monetară. Strucura edificiului a fost fragili zată într-atât încât acesta a devenit, în ansamblu, de o vuln erabilitate îngrijorătoare. Iar băncile centrale nu au făcut a proape nimic pentru a îndrepta lucrurile. Foarte mulţi debi tori şi câteva bănci au ajuns deja la fundul sacului, în timp ce pe piaţă se aruncă mereu titluri noi, ce umflă artificial ci frele de afaceri ale companiilor, iar agenţiile de *rating* nu f ac decât să consemneze evenimentele, ca şi cum ele ar fi n ormale, ca şi cum am avea de a face cu valori reale, întreţi nând astfel pasiunile pieţei. De fapt, e greu să strigi că reg ele e gol când din goliciunea asta trăieşti. Când începe dec linul, trag şi agenţiile alarma, punând astfel paie pe foc. Co mportamentul lor, în loc să fie anticiclic, este prociclic.

Iar criza pare abia la început. Anii 2005 şi 2006 au fos t cei mai frumoşi ani ai gogoaşei imobiliare despre care am vorbit. Datoriile se acumulează în continuare, iar „dinamic ele" fonduri speculative se îndoapă în continuare ca nişte c urcani cu produse derivate. Problema mare e că finanţele a u devenit globale *par excellence*, iar erorile financiare se g

lobalizează, întreaga lume fiind atinsă de delirul imobiliar american şi contaminându-se cu neîncredere.

Astfel, totul se înlănţuie.

De fapt, criza este una de lichidităţi.

Echilibrul pieţei produselor derivate nu poate fi decât unul virtual. E de ajuns un ac şi balonul se sparge. Toată lu mea vrea să-şi vândă titlurile, dar cine le mai cumpără? Fri ca domină piaţa, activele se evaporă, preţul lor tinzând căt re zero absolut, toate compartimentele pieţei şi toate pieţe le se contaminează. Amintiţi-vă cum criza mexicană din 19 94-1995 a afectat Tailanda şi Indonezia în 1996 (desigur, a u fost şi cauze interne), unda de şoc afectând întreaga Asi e, mai apoi Rusia, Brazilia, Argentina ş.a., printr-un efect d e contaminare cu totul remarcabil.

Criza nu afectează doar piaţa extrabancară, ci – cum a m mai spus – şi pe cea bancară. Fondurile de gestiune ale băncilor sunt pline cu produse derivate, ratele de solvabilit ate sunt precare, agenţiile de *rating* le scad evaluările. Sol uţia: reducerea creditelor acordate la nivelul capitalurilor proprii. Astfel, sunt afectate întreprinderile şi salariaţii, ca re nu au săracii nicio vină şi nu pricep de ce se închid robi netele.

„Eroii” finanţelor globale cer ajutorul băncilor central e, pe care atât de mult le urăsc la vreme de belşug. Ben Be rnanke, preşedintele Sistemului Federal de Rezerve americ

an, e criticat că e „prea intelectual” şi nu pricepe nimic, în timp ce fostul preşedinte, Alan Greenspan, este intens regr etat, pentru că nu se încurca în studii inutile, ci tăia ratele dobânzilor fără să crâcnească.

Din păcate, soluţiile nu mai sunt locale, nu pot fi pede psiţi doar cei vinovaţi. Efectele s-au coagulat, iar riscul e si stemic. Principiul dominoului loveşte din nou. Ani de zile fi nanţişti nesăbuiţi au fost încurajaţi să meargă tot mai depa rte în virtual, depăşind pragul critic, astfel încât autorităţil e publice şi simplii cetăţeni sunt pur şi simplu luaţi ostatici şi nu se ştie cine va fi capabil să scoată castanele din foc.

1.7. NOUL ŞOC PETROLIER

Problema petrolului, al cărui preţ a depăşit bariera psi hologică de 100 dolari barilul, iar previziunile sunt încă şi mai sumbre, a împărţit din nou specialiştii în două tabere: pesimiştii şi optimiştii.

Primii susţin că din anii 60 ai secolului trecut zăcămin tele descoperite au scăzut continuu, în vreme ce consumul a crescut spectaculos, ajungând astăzi la 30 de miliarde ba rili pe an. De asemenea, că tehnologiile noi ne pot ajuta să extragem mai mult petrol brut, dar că până la urmă produc ţia va intra în declin, cum s-a întâmplat în Mexic, pe uriaşu l câmp de extracţie de la Cantarell. Numai în Statele Unite, în următorii 25 de ani, consumul şi importul de petrol vor c

reşte zilnic cu 7 milioane de barili, potrivit estimărilor *Ene rgy Information Administration.* La fel stau lucrurile şi cu China, care deja a egalat consumul american. În acest tim p, producţia ţărilor exportatoare de petrol va scădea, deci mare parte din necesităţi nu-şi va găsi acoperire, iar preţur ile o vor lua razna.

S-a sperat mult din partea Canadei, care are la Albert a nisipuri petroliere cu un ridicat conţinut energetic, rezer ve estimate la 174,5 miliarde de barili, cam cu o sută de mi liarde mai puţin decât are Arabia Saudită. Astfel de zăcămi nte încă neexploatate se găsesc şi în S.U.A., la Wyoming şi Colorado, dar în ambele cazuri exploatările ar fi extrem de costisitoare şi de nocive pentru mediu, petrolul lichid repre zentând doar 5-10% din respectivele zăcăminte. De fapt, C anada extrage deja circa un milion de barili pe zi ţiţei brut din nisipurile sale petrolifere de la Athabasca, dar asta îns eamnă doar 1,25% din producţia mondială de petrol, iar cr eşterea prevăzută e la nivelul a 5 milioane în 2030.

La această dată, OPEC anticipează că producţia mondi ală va ajunge la 118 milioane de barili pe zi.

Concomitent, deşi eforturile se intensifică, încă nu apa r alternative viabile la combustibilul pe bază de hidrocarbu ri. Pe piaţă însă au intrat drept consumatori importanţi noi le ţări dezvoltate, în special China, al cărui consum în peri oada 2000-2006 a crescut cu 56% la petrol şi cu 75% la tot

al energie. Desigur, şi emisiile de noxe în atmosferă au cre scut corespunzător, China depăşind deja Statele Unite în c e priveşte cantitatea de gaze cu efect de seră emanate.

Astfel de creşteri permit Rusiei să folosească petrolul şi gazele naturale ca armă geostrategică pentru promovare a propriilor interese. Încă din 1990-1992, de pildă, ruşii au încercat să oblige statele baltice să renunţe la independenţ ă tăindu-le energia. Ucraina a fost şantajată cerându-ise flo ta de la Marea Neagră şi, de fapt, întreaga Europă a fost şi încă este confruntată cu măriri de preţuri şi întreruperi de livrări, plus trasee strategice pentru viitoarele oleoducte. Grăitor este faptul că toate contractele energetice dintre R usia şi ţările europene au fost decise personal de fostul pre şedinte Putin. Presiunea energetică este clară, în condiţiile în care Europa este tot mai dependentă de gazul rusesc.

Optimiştii, dimpotrivă, susţin că cei care se tem de ep uizarea previzibilă a resurselor de petrol şi de explozia pre ţurilor nu ţin seama de dinamica interacţiunii dintre motiv aţiile aduse de jocul pieţei şi viitoarele inovaţii tehnologic e.

Ei susţin că, de fapt, resursele sunt mult mai mari dat orită noilor tehnologii de forare, cum ar fi forarea multilate rală şi forarea seismică 3-D sau analizele 4-D seismice şi d etectarea directă.

Deci baza de extragere a petrolului creşte necontenit.

Astfel, există multiple oportunităţi pentru a face ca lucruril e să meargă mai bine. Aceste echipamente noi, de ultimă g eneraţie nu au fost încă utilizate la extracţiile din Siberia, Arabia Saudită sau Irak, ca să nu mai vorbim de zona Arcti că. Creşterea datorată acestor noi tehnologii va oferi mai mult ţiţei pe piaţă decât eventuale descoperiri noi de zăcă minte, cum e cel identificat recent în largul coastelor Brazi liei, de mărimea celor din Marea Nordului sau Marea Casp ică.

În ultimii 30 de ani preţul petrolului nu a justificat inv estiţii masive în tehnologii alternative. Azi, lucrurile stau c u totul diferit. Se investeşte mult în surse de energie altern ativă la petrol, cum e biocombustibilul sau exploatarea şist urilor bituminoase şi a nisipurilor petroliere.

Apoi şi tehnologiile de construcţie a maşinilor se vor s chimba, ţările dezvoltate investind mult în acest sens. În ce priveşte Rusia, totuşi interesul ei este să vândă, şi nu să in stituie embargo asupra livrărilor spre ţările europene. Mai curând, ea doreşte să-şi intimideze sateliţii din fosta U.R.S. S. şi, eventual, ţări est-europene, ca Polonia, România şi ţă rile baltice. Nu de alta, dar au demonstrat şi ţările OPEC în anii 70 că producătorii care impun embargouri asupra celo r mai buni clienţi nu fac altceva decât să ucidă găina care f ace ouă de aur.

În concluzie, cred că o vom mai duce circa 20 de ani c

u petrolul ca principală resursă energetică, chiar dacă preţ urile vor continua să crească, dar cercetările şi investiţiile care se fac în resurse alternative configurează deja era pos tpetrol.

1.8. ZEUL BAN

Cu zece ani înainte de izbucnirea actualei crize, Georg e Soros anunţa, brusc, nici mai mult nici mai puţin decât sf ârşitul capitalismului, Într-o carte cu acelaşi titlu, tradusă pudibond de Editura Polirom cu titlul *Criza capitalismului global*, Iaşi, 1999. Citisem deja cartea în franceză şi eram deja şocat şi mânios. Căci domnul Soros prevedea sfârşitul capitalismului, dar fără să pună nimic în loc. Şi mi s-a păru t suspect să aud asta din partea unui om care se îmbogăţis e imoral, speculând taman elementele sistemului pe care u lterior le denunţa. Căci ce critica dl. Soros, considerând că vor distruge capitalismul? Critica speculaţia financiară, fun damentalismul pieţelor, liberalizarea excesivă şi lipsa de c oeziune socială. L-am combătut imediat, pentru că l-am co nsiderat cabotin, pentru că vremurile erau stabile, noi abia descopeream capitalismul şi pentru că prea mult semăna c u Lenin, cel din *Imperialismul, stadiul cel mai înalt de cuno aştere al capitalismului* (1916). Nu l-am considerat nicioda tă un doctrinar, cum văd că se pretinde în continuare, ci u n speculator genial şi… informat. Şi iată că vorbea. Dar chi

ar şi aşa, demersul său mi se părea suspect.

Acum a venit criza, o criză majoră, ce zgâlţâie din tem elii sistemul. Am prevăzut-o şi eu cu vreo patru ani înainte, dar acum nu pot să nu recunosc că dl. Soros a avut dreptat e şi nu ezit să o fac public. Pentru că exact motivele invoca te de el stau la baza crizei actuale şi pentru că ne anunţase asta cu zece ani mai devreme. Sigur, el este un om din inte riorul sistemului, un jucător, genial, cum spuneam, şi bine informat, care putea astfel să prevadă nişte lucruri. Deşi, p oate că „sfârşitul capitalismului" mi se pare în continuare prea mult spus. Dar, mai ştii… Băieţii ăştia au retras comu nismul ca pe un experiment ratat, de ce nu ar retrage şi ca pitalismul, deşi acesta a făcut multe servicii. Poate se preg ăteşte un alt sistem, invocat şi de Soros în *Despre globaliz are*, unul global, cu instituţii globale, cu o monedă unică, c u un guvern mondial pe faţă, sistem ce ne va fi servit ca sol uţie pentru ieşirea din criza profundă, după ce aceasta ne va fi zgâlţâit suficient de bine ca să acceptăm orice numai să ne vedem scăpaţi.

Eu nu cred că un astfel de proiect nu există, dar cred că el nu va reuşi, decât în măsura în care va fi unul foarte generos (şi mă tem că nu este) şi va respecta identităţile di ferite ale persoanelor şi ale comunităţilor (şi văd că nu-şi p ropune să le respecte). Şi atunci vor fi reacţii, tulburări, in stabilitate şi conflicte. Lumea nouă se va naşte, dar numai

după un *catharsis* purificator şi va fi mult diferită de proiec tul despre care vorbeam, şi care nu încurajează deloc „soci etatea deschisă” atât de dragă eminenţei de peste ocean.

Aşadar, d-le Soros, scuze pentru eroarea de analiză, d ar, ca om, rămâneţi pentru mine la fel de suspect, oricâte a cte filantropice aţi face şi oricâte revoluţii portocalii aţi spo nsoriza. Sunteţi unul dintre promotorii declaraţi ai Noii Or dini Mondiale şi spuneţi multe lucruri în cărţile dvs.

Din păcate, puţini vă cred, puţini vă înţeleg.

„Căci mai lesne va trece cămila prin urechile acului, d ecât va intra un bogat în împărăţia cerurilor”. De ce vă tre buie atât de mulţi bani, dle Soros? De ce atâta speculaţie? Sunteţi unul dintre slujitorii zeului Ban. Cu ce ajută asta su fletului dvs.?

Pe plaiuri mioritice, îl avem pe Dinu Patriciu. După Co ngresul liberalilor, ni se anunţă pe toate canalele că „dl. Pa triciu a dominat lucrările Congresului prin simpla sa preze nţă”.

Adică cum?, m-am întrebat. Păi asta nu s-a putut întâ mpla decât pentru că dl. Patriciu este un om bogat. Haideţi să nu mai discutăm acum trecutul său, modul cum a făcut averea, cum se spune că îi plătim cu toţii prin impozite dat oriile.

Nu, în prezent dl. Patriciu este un om bogat şi asta îl f ace, vezi, foarte respectat. Cel puţin de către liberali. Pent

ru că mulţi îl admiră, mulţi îl invidiază şi vor să fie ca el. B ogaţi. Se închină şi ei aceluiaşi zeu. Ei şi ce dacă dl. Patrici u este aşa de superbogat? La ce-i foloseşte? „La ce i-ar folo si cuiva de-ar avea toate bogăţiile pământului şi şi-ar pierd e sufletul”?

Astea sunt modelele false, care ne abat de la adevărat a cale. E prea multă lăcomie în sistem. Maica Tereza avea dreptate când spunea că sărăcia există pentru că oamenii nu vor să împartă. Prea multă lăcomie distruge omenia şi p oate chiar omenirea până la urmă. Este o boală.

Ca şi boala puterii sau cea a plăcerii. Sunt cei trei viţe i de aur la care ne închinăm. Nu mai e doar unu, ca pe vre mea lui Moise, acum sunt trei. Iertaţi-mă, dar eu nu înţeleg la ce vă foloseşte. Câte generaţii vor fi îndobitocite de astfe l de „modele”? Căci trezirea e dificilă. Cum spunea G. I. Gu rdjieff, una dintre cele mai grave greşeli ale omului, cea ca re trebuie să-i fie mereu amintită, este iluzia faţă de propri ul eu. Omul trebuie să înţeleagă că el nu poate pierde nimi c pentru că nu are nimic de pierdut. El trebuie să-şi înţelea gă nulitatea, în sensul cel mai profund al termenului.

1.9. NOUA PARADIGMĂ A PIEŢELOR FINANCIAR E

Începând din august 2007, lumea traversează cea mai gravă criză monetar-financiară de după 1929-1933. Criza a

ctuală marchează un sfârşit de epocă: cea începută după al Doilea Război Mondial, bazată pe expansiunea continuă a c reditului şi pe dolar ca monedă internaţională de referinţă. Crizele anterioare erau faze ale unor cicluri scurte sau me dii, pe când cea actuală reprezintă „punctul culminant" al avântului economic fără precedent, care a durat peste 25 d e ani, adică echivalentul unei faze ascendente a ciclului Ko ndratiev.

Vrem să înţelegem ce ni se întâmplă.

Pentru aceasta avem nevoie – crede George Soros, în ultima sa lucrare: *Noua paradigmă a pieţelor financiare. C riza creditelor din 2008 şi implicaţiile ei,* Editura Litera Int ernaţional, Bucureşti, 2008 – de o nouă paradigmă, întrucâ t cea dominantă până acum, cea liberală a autoechilibrării pieţelor, s-ar fi dovedit „falsă şi înşelătoare", şi de aici pro blemele care decurg asupra sistemului monetar internaţio nal.

Dl. Soros propune o nouă paradigmă, care nu se limite ază la pieţele financiare şi pe care ne-a mai prezentat-o în l ucrările sale anterioare (*Alchimia finanţelor* – 1987, *Sfârşit ul capitalismului* – 1998 şi *Despre globalizare*- 2000), fără ca lumea academică să o ia prea mult în considerare. Este vorba despre paradigma reflexivităţii, care se bazează, cu m arată autorul, pe raportul dintre gândire şi realitate, sus ţinând ideea potrivit căreia „interpretările şi concepţiile gr

eşite joacă un rol important în modelarea istoriei” (p.7).

Declarându-se încă o dată discipol al lui Karl Popper, dl. Soros înţelege să pună la îndoială teoria competiţiei per fecte şi mai ales câteva dintre presupoziţiile sale, cum ar fi cunoaşterea perfectă. Aceasta este o iluzie, în fapt, agenţii economici îşi fundamentează deciziile mai mult pe percepţi ile lor subiective, care influenţează în mod deosebit elemen tele pieţei şi în primul rând preţurile. Aceste percepţii şi ac este decizii generează procese „de tip creştere-declin”, car e iniţial se autosusţin, iar în final se transformă într-un fias co. Autorul susţine că această matrice teoretică a aplicat-o şi în practică, activitatea sa pe pieţele financiare fiind de n otorietate, ca speculator, ca manager al unor fonduri de *he dging* cu grad ridicat de risc.

Contrar *mainstream*-ului economic, nici agenţii econo mici şi nici autorităţile monetare sau fiscale nu deţin cunoa şterea pură care să le permită raţionamente şi decizii perfe cte. Concepţiile lor sunt greşite, ceea ce afectează condiţiil e pieţei şi în primul rând preţurile, care sunt departe de ce le de echilibru. Opiniile autorităţilor nu corespund niciodat ă stării de fapt, iar echilibrul postulat de teoria clasică este un vis.

„Între percepţie şi realitate există o legătură reflexivă în ambele sensuri, care poate genera procese dezvoltare-d eclin de tip «balon», care iniţial se autosusţin, urmând apoi

să se autodistrugă” (p.9).

Astăzi, avem de-a face cu un superbalon care s-a tot u mflat speculativ în ultimul sfert de veac, dopat de extinder ea creditelor, pe fondul concepţiei greşite a fundamentalis mului de piaţă. Crizele anterioare nu au făcut decât să test eze sistemul, iar cea actuală a adus omenirea într-un punct de cotitură, în care vechile politici nu mai au niciun efect. Castelul de nisip se prăbuşeşte.

Momentul e dramatic. Paradigma dominantă, a echilib rului şi fundamentalismului de piaţă este incapabilă măcar să explice actuala stare de lucruri. În context, dl. Soros cre de că a sosit vremea recunoaşterii teoriei reflexivităţii, car e introduce un element de incertitudine în întreprinderile umane, în general, şi în pieţele financiare, în particular.

În astfel de condiţii, cum va arăta viitorul? Autorul cre de că ne aflăm la un final de epocă şi că nu se pot face pre dicţii ferme asupra a ceea ce va fi. Totul depinde, mai întâi, de măsurile ce se vor adopta în urma crizei actuale. Ceea c e se poate spune mai curând este cum nu va arăta era viito are. Oricum, lunga perioadă de expansiune exponenţială a creditelor de după al II-lea război mondial s-a încheiat. Pen tru că nu s-au luat la timp măsuri de restrângere, a surveni t acum o cădere bruscă şi substanţială care obligă la o rest rângere necesară a creditelor, iar la sfârşitul perioadei de restrângere va urma probabil o uşoară relaxare a pieţei, d

upă care este însă improbabilă repetarea greşelii şi reluare a necugetată a expansiunii creditelor.

Chiar dacă în Statele Unite recesiunea este inevitabil ă, Soros crede că nu avem motive să ne temem de o recesi une globală, pentru că sunt zone ale lumii în care economii le sunt în plină expansiune şi pot contrabalansa criza amer icană. Aici mă tem că nu pot fi de acord cu autorul, pentru că nu văd care sunt acele insule de fericire: Europa şi Japo nia stagnează, în timp ce China, India şi alţi nou-veniţi sunt economii foarte dependente de consumul american, or, ace sta scăzând, se naşte în acele ţări o criză de supraproducţi e, deci problema e cu adevărat globală. Apoi, reapar probl eme politice şi militare cu Rusia, se înteţesc cele cu spaţiul islamic, deci lucrurile nu sunt deloc simple.

Deşi actuala criză financiar-monetară, ce pleacă din St atele Unite dar se globalizează rapid, a fost prevăzută de c omentatori, printre care şi de subsemnatul, încă din 2004, se poate spune că abia după respingerea de către Congres ul american a planului de intervenţie propus de preşedintel e Bush ea s-a dezlănţuit cu adevărat.

Vor urma falimente spectaculoase, căderi bursiere ma sive, degringoladă a cursurilor, inflaţie, şomaj etc. Înţeleg că se doreşte curăţarea sistemului de „baronii escroci” şi l acomi. Dar viciul e sistemic, astfel încât plecarea unora nu-i schimbă natura: vor rămâne în continuare destui speculat

ori, care o vor lua de la capăt.

Spargerea unui superbalon nu înseamnă sfârşitul tutu ror baloanelor ce pot apare în viitor.

Unele abia încep să se formeze, nu iarăşi în jurul dolar ului slăbit, ci al altor investiţii. Credeţi că întâmplător se sc umpesc materiile prime, energia şi bunurile alimentare? Cr edeţi că „băieţii deştepţi" şi fondurile lor speculative nu ac ţionează şi aici? Apoi, există „inconsistenţe majore" la nive lul relaţiilor sociale, care trenează de foarte mult timp.

Asistăm, într-adevăr, la sfârşitul unei epoci, o epocă d e stabilitate relativă bazată pe dominaţia S.U.A. şi a dolaru lui american. Am intrat într-o zonă de mari turbulenţe fina nciare, economice şi politice, din care poate rezulta o nouă ordine mondială, dar asta numai după o dezordine cumplit ă. Deocamdată, durerile facerii sunt mari şi nu ştim cum va arăta copilul şi nici cât şi cum va trăi. Perioadele stabile vi n şi pleacă.

În momentul actual, avem multe incoerenţe în sistem: avem o economie globalizată, dar în lume statele păstrează încă importante prerogative de suveranitate. Politicile lui B ush au redus dominaţia şi credibilitatea Statelor Unite, dar nu se întrevede încă nicio alternativă reală la dominaţia S. U.A. Cu foarte multe convulsii pe toate planurile şi pe toat e meridianele, se configurează o lume multipolară. Dar va mai dura până la stabilizarea sa. Apoi, epoca dolarului a ad

us decenii bune o anumită stabilitate.

S-a întâmplat ceva şi stabilitatea a fost distrusă.

Ce anume s-a întâmplat, nu cred că vom afla prea curâ nd. Odată cu căderea dolarului, sistemul financiar internaţi onal se cere şi el schimbat. „Ne aşteaptă o perioadă de inc ertitudine ridicată în care aria rezultatelor posibile este cu mult mai largă decât în mod normal. Poate cea mai mare in certitudine este legată de răspunsul autorităţilor în faţa ac estor provocări" (George Soros, *op. cit.*, p. 146).

Criza americană a creditelor, pierderile şi incertitudin ile din sistemul bancar american au început să se propage în întreaga lume. Economia mondială evoluează pe o pantă accelerat descendentă. Fuga de dolar măreşte presiunile i nflaţioniste, crescând preţurile la energie, materii prime şi alimente de bază. Sistemul Federal de Rezerve a redus put ernic dobânzile, dar rezultatele aşteptate, traduse în princi pal prin reluarea consumului şi a creşterii, nu se văd.

Dimpotrivă, măsura contribuie la devalorizarea şi mai accentuată a dolarului, în primul rând faţă de euro, Banca Centrală Europeană neurmând modelul celei americane.

Din păcate, administraţia Bush nu prea pare să înţelea gă ce se întâmplă. În cele din urmă însă, după alegeri de-a cum, guvernul american va trebui să utilizeze banii publici pentru a opri declinul de pe piaţa imobiliară. Până atunci î nsă, băncile vor continua să dea faliment, iar oamenii să-şi

piardă casele, ceea ce va accentua şi mai mult recesiunea. Pieţele îşi pot consolida singure atât tendinţele de creşter e, cât şi cele de cădere.

De aceea e nevoie de reglementări.

Totul a fost lăsat în seama Rezervei Federale America ne (Banca Centrală), ceea ce constituie totuşi o presiune pr ea mare la adresa unei singure instituţii, aflată ea însăşi în tr-o situaţie riscantă. De la Administraţia Obama se aşteap tă măsuri mai eficiente. Dar până atunci piaţa poate reacţi ona în mod imprevizibil, nemaivorbind de faptul că, pe ulti ma sută, şi administraţia Bush ar fi putut iniţia o schimbar e de politici, ale cărei efecte nepopulare să se vadă eventu al după alegeri. Oricum însă, deciziile care se iau nu se pot baza pe toate cunoştinţele şi informaţiile necesare. De ace ea, impactul lor poate fi major, dar nu neapărat fericit.

Oamenii cred că au dobândit controlul asupra forţelor naturii, ceea ce-i face să se simtă foarte puternici. Dar ei n u se cunosc bine nici pe ei înşişi, de aceea trăiesc, de fapt, în condiţii de maximă incertitudine şi pericol. Prin acţiunil e lor, ei pot să facă foarte mult bine, dar şi foarte mult rău, mai ales atunci când concepţiile sau paradigma de bază su nt greşite. Condiţia umană este una deficitară *ab initio*.

Până la urmă, va trebui să găsim totuşi răspuns – susţi ne Soros – la o serie de întrebări cruciale, cum ar fi: Cum p utem să ne guvernăm mai bine? Cum ar trebui să arate o n

ouă paradigmă a pieţelor financiare? Cum ar trebui reglem entate pieţele financiare? Cum poate fi reformat sistemul fi nanciar internaţional? Cum putem gestiona încălzirea glob ală şi proliferarea armelor nucleare? Cum putem îmbunătă ţi ordinea mondială? Autorul nu ne oferă niciun răspuns în să. Poate că într-o viitoare carte…

1.10. BINECUVÂNTAREA CRIZEI

În 2003-2004, Sistemul Federal de Rezerve al S.U.A. a coborât ratele directoare ale dobânzilor până la 1%, în dori nţa de a combate tendinţele deflaţioniste. Astfel, s-au înmu lţit foarte mult creditele, unele dintre ele *subprime*. Conco mitent, refinanţarea ipotecilor existente a atins o valoare-r ecord, ceea ce a dus la o creştere a ipotecilor de cinci ori f aţă de anii anteriori.

Toată lumea cumpăra case, chiar dacă mulţi nu aveau venituri suficiente, utilizând cărţile de credit. La foarte mul te credite s-au înregistrat rambursări scăzute, ceea ce a de capitalizat băncile.

În 2005, pentru prima dată din 1933, rata economisirii în America a devenit negativă, în timp ce gradul de îndator are a ajuns la nivelul cel mai ridicat. Neplata ratelor a cres cut dramatic în 2006, întârzierile la plată crescând cu 10 0% faţă de cele din 2005. Şi totuşi, creditele *subprime* au c rescut în continuare, în 2006, tot cu 100%. Banii băncilor s

-au văzut astfel blocaţi, multe devenind insolvabile. Acţiuni le lor la Bursă s-au prăbuşit.

Potrivit lui Warren Buffet, cel mai bogat om din lume, „actualul sistem financiar este extrem de instabil”. Instrum entele financiare au devenit extrem de complexe, cele deri vate nefiind decât nişte bombe cu ceas, sau „arme financia re de distrugere în masă”. Astfel s-a ajuns la o situaţie în c are „riscuri foarte mari s-au concentrat în mâinile număr r elativ mic de dealeri”, iar „derivatele au împins companiile pe o spirală care poate duce la o descompunere a corporaţi ei”. Aceleaşi critici le-a pronunţat şi George Soros, care ve de şi el lucrurile evoluând într-o spirală de criză, dacă nu s e implementează reforme fundamentale.

Este un moment de cumpănă pentru întreaga planetă. Structuri şi instituţii de care depindem cu toţii se prăbuşes c sub ochii noştri. Se impune deci o schimbare majoră de d irecţie.

Măcar de s-ar reuşi o convergenţă a tendinţelor privin d clima, petrolul şi finanţele, şi tot s-ar obţine o reordonare a viitorului. Avem nevoie însă de o schimbare de paradigm ă. Întreg edificiul vechiului sistem stă să se prăbuşească. A vem nevoie de un mod diferit de a înţelege realitatea, şi as ta, în practic toate domeniile. Acesta ne poate oferi contur urile unui nou viitor. Pe măsura creşterii capacităţi de a int eracţiona într-o lume interdependentă, se va ajunge ca om

enirea să înceapă să acţioneze ca un singur organism. Ideil e vor circula prin lume şi vor produce comportamente fără precedent. Vom deveni cetăţeni planetari.

Starea de interconectare ecologică devine şi ea eviden tă. Moartea a o treime dintre recifele de corali şi a zece mi i de alte specii pe an va afecta grav viaţa umană. În măsur a în care vom conştientiza aceste lucruri, comportamentul nostru se va schimba. Vom înţelege că facem parte din sist em şi că viitorul tuturor depinde de viitorul fiecăruia, că su ntem cu toţii în aceeaşi barcă. Vom înţelege că suntem inte rconectaţi din punct de vedere spiritual şi astfel se va prod uce cea mai importantă schimbare de paradigmă.

Suntem conectaţi cu tot ce e viu în cosmos, în general, şi asta ne influenţează comportamentul.

Gândirea noastră, rugăciunea, poate ordona totul în ju r. Sistemul nostru economic poate fi ajutat de forţele spirit uale ale universului.

Această conştienţă superioară ne va cuprinde, înscriin du-ne pe o traiectorie care se va extinde, putând include ca pacitatea de a accesa inconştientul colectiv global. Intenţia şi voinţa noastră modelează direct realitatea, gândurile no astre reconfigurează materia şi creează realitate. Deşi noi nu am mai trecut prin transformări similare, istoria omenir ii sugerează că ele s-au petrecut de mai multe ori în trecut, aş spune chiar că ele pot fi considerate ca făcând parte din

mecanismul intim al evoluţiei. Căci tot ce este viaţă în univ ers se bazează pe ritmuri şi pe cicluri.

Poate că Internetul reprezintă noua infrastructură co municaţională pe care se va construi noua paradigmă. Astf el, schimbarea poate fi una rapidă, dacă va exista deschide rea necesară. În mod cert însă, supravieţuitorii acestei tra nsformări vor trăi mai aproape de natură, de pământ, stabi lind noi relaţii cu aceasta, asemănătoare celor stabilite cu semenii noştri. Dacă îl respectăm drept ceea ce este, el po ate deveni principalul nostru punct de sprijin în această av entură.

Suntem binecuvântaţi să trăim aceste vremuri de schi mbări extraordinare şi fiecare dintre noi are un rol în acea stă piesă. Nimeni nu va lipsi de la acest joc, contribuind la forma şi la funcţia absolută a noii lumi, în care nu vom mai absolutiza relativul şi nu vom mai relativiza absolutul, cum am făcut până acum. Nu întâmplător ne aflăm aici şi acum. Avem de traversat o experienţă fundamentală şi trebuie să o scoatem la capăt cu bine. Timpul nu mai are răbdare, „şi-a ieşit din ţâţâni”, cum bine spunea cineva.

Tot ce este compus va fi descompus. Întreaga materie se va întoarce la originile sale, de aceea materialismul nu n e ajută prea mult. Ataşamentul faţă de materie generează pasiuni împotriva naturii şi atunci armonia este distrusă.

Toate elementele naturii, cu toate interacţiunile lor, to

t ce este creat, tot ce este născut se va întoarce la origini. Pacea de sus este în noi, ca să genereze şi să se împlinească, ca noi să devenim Oameni (*Anthropos*). Avem nevoie să ne reintegrăm în noi înşine şi să restabilim relaţia cu Sursa, cu Principiul. Avem nevoie să fim mântuiţi de ignoranţă şi de uitare. Nimic nu există „în sine" sau „prin sine", totul este aflat în interdependenţă, o ţesătură de relaţii.

Nu este nevoie de alte reguli decât cele cuprinse în cărţile sfinte. A impune altceva poate însclăvi. Este mai bine să fii dominat decât dominator. Este mai bine să fii ignorant decât „cunoscător". Căci nimeni nu poate cunoaşte cu adevărat acumulând cunoştinţe. Or, un ignorant e ca un teren curat pe care se poate reconstrui. „Acolo unde este *Nous*-ul, acolo este comoara" (*Evanghelia Mariei*, p.10). Căci nu are importanţă decât ceea ce este etern.

1.11. FIUL CRIZEI

Am citit cartea lui Barack Obama, *Îndrăzneala de a spera*. *Reflecţii despre salvarea visului american*, un fel de autobiografie politică a noului preşedinte american, scrisă în 2006, când era senator de Illinois, şi publicată la noi, imediat după alegerile americane din 2008, cu o remarcabilă promptitudine, de către Editura Rao, în traducerea Lianei Stan. Povestea lui Obama relevă un om foarte sincer şi deschis, aş spune chiar naiv şi idealist pentru ceea ce ştiam desp

re politica americană, un om foarte dedicat, în toată carier a sa, interesului public; nu întâmplător se revendică de la Abraham Lincoln şi Martin Luther King.

Cartea este dedicată celor două femei care l-au crescu t, mama şi bunica dinspre mamă, Tutu, care a murit cu dou ă zile înainte de alegeri, fiind parcă jertfa de plătit pentru s uccesul răsunător ce avea să vină. Cred că Obama e omul destinului, sunt prea multe „întâmplări" cu tâlc în viaţa lui. Creştin evanghelist ca religie, el este, înţeleg, evreu după mamă, ceea ce ar putea explica măcar în parte „mâna dest inului" ce l-a călăuzit până la demnitatea cea mai înaltă. Di n două una: ori este omul sistemului, ales, pregătit şi prop ulsat cu grijă, ori este fiul crizei, un politician cu totul atipi c adus pe val de dezastrul lăsat în urmă de predecesorul să u şi de speranţa incorigibilă a americanilor. În acest al doil ea caz, îmi permit să mă tem pentru viaţa sa.

Aceasta, pentru că America nu mai e condusă de mult, decât cu numele, de politicieni.

America e condusă de bancheri. După ştiinţa mea, est e singura ţară din lume în care banca centrală, care emite şi gestionează moneda naţională, nu aparţine statului, ci u nui consorţiu de bănci private, numit eufemistic mai întâi (1791) *First National Bank of the United States*, iar apoi (1 923*) Sistemul Federal de Rezerve.* Au existat, desigur, pre şedinţi americani care nu au fost de acord cu acest lucru, î

ncepând cu părinţii fondatori şi continuând cu Andrew Jac kson sau John F. Kennedy. Thomas Jefferson spunea că „in stituţiile bancare sunt mai periculoase pentru libertăţile no astre decât o armată străină”. La fel Abraham Lincoln.

Dar puterea unor Nathan Rothschild, J.P. Morgan sau William Rockefeller s-a dovedit mai mare. La orice încercar e a statului de a le lua jucăria, ei au ameninţat fie cu război ul (vezi aşazisul „al doilea război de independenţă” din 181 2, Primul Război Mondial, al Doilea Război Mondial, Război iul Rece, războiul împotriva terorismului), fie cu criza (192 9-1933, 1973-1974, 1979-1980, 1987, 1996-1997). Şi Banc a Centrală a rămas privată…

Prin monedă se poate controla o economie şi o societa te. David Rockefeller spunea: „Daţi-mi controlul asupra ba nilor unei ţări şi nu mă interesează cine face legile”. Manip ulând oferta de monedă, se pot influenţa decisiv mai toate variabilele esenţiale ale unei economii: cererea globală, of erta globală, nivelul veniturilor, dobânzilor, şomajul, inflaţi a, cursul de schimb ş.a.m.d. Sistemul banilor născători de bani s-a dezvoltat frenetic apoi prin intermediul bursei, al t ranzacţiilor speculative şi al inovaţiilor financiare, titluri d e valoare care au devenit cvasimonedă. Astfel, moneda şi-a pierdut contururile clasice şi n-a mai putut fi controlată.

Astfel, triumful liberalismului financiar a condus la ob solescenţa monetarismului, respectiv, la pierderea capacit

ăţii băncilor de a mai controla cantităţile monetare şi valoa rea acestora. Astfel, a apărut un nou Frankenstein, care s-a întors împotriva creatorilor săi. Acesta este răul cel mare pe care l-au produs o mână de oameni lacomi, iraţionali şi i morali.

Apoi, logic, după o întreagă escaladă a creditelor de c onsum, fără garanţii suficiente, aşa-numitele *subprime*, mo neda a pierdut orice legătură cu economia reală şi a surve nit criza. Au început să cadă bănci. Iar guvernele lumii şi p arlamentele, începând cu Congresul S.U.A., nu trebuiau, în opinia mea, să aloce fonduri de la buget decât pentru salva rea economiilor depunătorilor, care sunt şi contribuabili; în rest, cine a greşit trebuia să plătească, economia trebuia c urăţată de bolnavi şi reclădită pe baze sănătoase. Contribu abilii nu au nicio vină pentru marele rapt al baronilor escro ci. S-au evaporat zeci de mii de miliarde de dolari. Aruncân d câteva sute de milioane, salvând o bancă ici, una colo, gu vernele nu fac decât să prelungească agonia, criza. Era ne cesar să se înţeleagă faptul că băncile trebuie să fie în sluj ba agenţilor economiei reale, şi nu invers. Or, ele au deven it stat în stat, permiţându-şi un comportament de exploatat ori.

Bazele morale ale liberalismului clasic au fost perverti te de o mână de familii, care au influenţat şi naşterea prote stantismului, şi aprobarea cametei sau dobânzii, şi întreg s

istemul actual, care a devenit unul foarte ştiinţific, dar car e are un viciu de fond: e imoral. Acum mareea se întoarce. Ce va putea să facă Obama, fiul crizei, se va confrunta el c u un întreg sistem în numele celor obişnuiţi, la care pare c ă ţine şi care l-au ales într-un mod emoţionant, sau va urm a şi el teribila „fatalitate a destinului”?

1.12. KEYNES RELOADED

În contextul crizei economico-financiare actuale, a fost reabilitat lordul de la Cambridge, John Maynard Keynes, şi readuse la putere politicile sale intervenţioniste, de stimul are a cererii efective în scopul creşterii şi al ocupării. După anii glorioşi de după al Doilea Război Mondial, Keynes fuse se făcut uitat odată cu contrarevoluţia neoliberală din anii 80, când la putere erau ideile lui Friedrich von Hayek, sau Milton Friedman. Remarcăm astfel o remarcabilă ciclicitat e şi în evoluţia ideilor economice, fiecare mare şcoală de g ândire dominând, cu aproximaţie, durata unei generaţii.

La noi, după 39 de ani, Editura Publica, reeditează, în Colecţia de economie, Bucureşti, 2009, lucrarea fundamen tală a lordului John Maynard Keynes, unul dintre cei mai m ari economişti din toate timpurile, *Teoria generală a utiliză rii mâinii de lucru, a dobânzii şi a banilor,* apărută iniţial în 1936, lucrare ce a revoluţionat ştiinţa economică şi a prod us o importantă schimbare de paradigmă, dominantă până

prin 1980 şi revenită în forţă cu prilejul actualei crize econ omice globale.

Keynes s-a născut în anul morţii lui Marx (1883). După ce începe ca liberal, în primele sale lucrări: *Moneda şi fina nţele Indiei* (1917), *Consecinţele economice ale păcii* (191 9), dar şi în cele de maturitate: *Reforma monetară* (1924) ş i *Tratat despre monedă* (1930), confruntat cu realităţile Ma rii Depresiuni din 1929-1933 (când şi-a pierdut şi o mare p arte din avere), el îşi schimbă radical concepţia şi produce în lucrarea menţionată la început o nouă doctrină, care va oferi capitalismului instrumentarul şi politicile necesare ie şirii din criză şi asigurării a mai bine de 30 de ani glorioşi după al doilea război mondial, ani de creştere susţinută.

Conferinţa monetar-financiară de la Bretton-Woods şi *New Deal*-ul american au făcut rapid din Keynes un autor i mportant în lumea ideilor economice atât în Europa, cât şi peste ocean. Concepţia lui Keynes se rezumă la credinţa că statul are de jucat un rol important în economie şi că guver nul, şi nu sectorul privat, este artizanul politicilor economi ce. Aceasta pentru că, în funcţionarea lor liberă, pieţele po t înregistra eşecuri, genera crize, excluşi etc. Pe cale de co nsecinţă, politicile fiscale trebuie concepute anticiclic, în s ensul de a face economii în perioadele de avânt şi a le chel tui în perioade de criză (idee împrumutată de la şcoala sue deză cu Knut Wicksell şi Gunnard Myrdal), dar cheltuielile

bugetare pot fi şi discreţionare în perioade de criză, când ş i dobânzile trebuie să scadă. Ideea centrală e că trebuie în curajată cererea efectivă, aceasta incitând mai apoi produc ţia şi crescând ocuparea, iar cererea efectivă poate fi stimu lată prin stimularea cererii de consum (creşterea veniturilo r) şi a cererii de investiţii (prin creşterea ofertei de moned ă şi scăderea ratelor dobânzilor).

Lordul Keynes a făcut parte din delegaţiile Marii Brita nii la conferinţele de pace de după ambele războaie mondi ale, a lucrat la Compania Indiilor, în Trezoreria statului, a f ost profesor la Cambridge, a condus o viaţă revista „Econo mic Journal”, a fost ales preşedinte al Societăţii Economice Regale, a fost membru al excentricului Grup de la Bloomsb ury. Preocupat de ezoterism, cumpără manuscrisele alchim ice ale lui Newton. Homosexual până la 40 de ani, când se căsătoreşte, în urma unei vizite la Moscova în care studiaz ă sistemul bolşevic, cu o celebră balerină rusoaică de 19 a ni, care-i va rămâne fidelă toată viaţa. Deci, avem de-a face cu un personaj foarte complex. Revista „Time” îl clasa într e primele 100 de personalităţi ale secolului al XX-lea, scrii nd că „a salvat probabil capitalismul de sine însuşi”.

Autorul britanic s-a ferit de etichetările ideologice; el şi-a propus să rezolve probleme dificile ale teoriei economi ce şi să ofere soluţii practice pentru aplicarea propriilor te orii. Prin urmare, nu trebuie citit în cheie ideologică, deşi e

l rupe cu promotorii paradigmei clasice şi ai celei neoclasic e (mai puţin poate cu David Ricardo, Thomas Robert Malth us, Jerremy Bentham şi Alfred Marshal, pe care-i reediteaz ă), deşi a fost educat în termenii acestor teorii, pe care le ş i reprezintă o bună bucată de vreme.

În *Îndrăzneala de a spera*, viitorul preşedinte Obama î l invocă şi el pe Keynes, cu trimitere şi la Roosevelt, al căr ui urmaş înţeleg că se pretinde.

Oricum, politica anticriză a lui Obama e clar de inspir aţie keynesiană.

Scrierile lui Keynes pot fi încadrate în cinci categorii: î n prima categorie intră cărţile pe care le-am amintit deja; î n a doua intră articole şi pamflete cuprinse în două colecţi i: *Essays in Persuasion* şi *Essays in Biography*; în a treia ca tegorie se află articole, scrisori şi pamflete publicate, dar n esistematizate; în a patra categorie se încadrează scrierile încă nepublicate, iar în a cincea avem corespondenţa sa.

Originile *Teoriei Generale…* se regăsesc în condiţiile c rizei economice internaţionale din 1929-1933, în insatisfac ţiile autorului legate de ce oferea până atunci teoria econo mică şi de suflul de aer proaspăt emanat de tinerii economi şti de la Cambridge (R.F. Kahn, Joan Robinson, R.F. Harro d, D.H. Robertson, R. G. Hawtrey). Iniţial, Keynes şi-a prop us să revizuiască bazele teoretice ale *Tratatului despre mo nedă,* în care nu se ocupase suficient de fluctuaţiile produc

ţiei în ansamblu, într-o lucrare de mici dimensiuni. Ulterio r, pornind de la revizuirea cursului pe care îl preda, reintit ulat *The Monetary theory of production,* lucrarea s-a extin s, incluzând legile sale psihologice, începând cu preferinţa pentru lichiditate, continuând cu cea pentru consum, respe ctiv investiţii, multiplicatorul, fluctuaţiile producţiei, impor tanţa cererii efective, eficienţa marginală a capitalului, rol ul statului ş.a.

Cartea a născut numeroase dezbateri, atât în anii conc eperii sale (1931-1936), cât şi ulterior. Deschis dialogului, Keynes însuşi acceptă că „toată cartea se doreşte a fi regâ ndită şi rescrisă. Dar gândirea mea – spune el într-o scriso are adresată lui Hawtrey – nu este încă suficient de schimb ată, încât să fiu în poziţia de a face acest lucru". Scrie însă o carte în 1937, rămasă nepublicată, cuprinzând note de s ubsol la *Teoria generală*..., iar lui J. Robinson îi scria: „Mă distanţez din ce în ce mai mult de carte şi mă îndrept atent către noi linii de expoziţie". Din păcate, în acelaşi an, autor ul se îmbolnăveşte şi nu mai poate continua, dar notele sal e de curs ar trebui publicate. Imediat după publicare, carte a a fost tradusă în 11 limbi, printre care şi în româneşte.

Ediţiile în germană, franceză şi japoneză au beneficiat de prefeţe separate din partea autorului.

Cartea se adresează economiştilor, e foarte tehnică în limbaj. În prefaţa originală, Keynes scrie: „În cazul în care

ştiinţa economică convenţională este greşită, eroarea este de găsit în lipsa de claritate şi generalitate a premiselor, şi nu în superstructura care a fost ridicată cu mare atenţie pe ntru consistenţa logică. Astfel, numai cu ajutorul unui argu ment foarte abstract, susceptibil de a stârni multă controv ersă, îmi pot atinge obiectivul de a-i convinge pe economişt i să-şi reexamineze critic unele dintre ipotezele de bază. (…) Eu însumi am susţinut cu convingere ani de-a rândul te oriile pe care acum le atac şi cred că nu sunt ignorant în pr ivinţa punctelor lor bine clădite".

Keynes îşi propune să convingă mai întâi pe economişt i şi mai apoi marele public. Pentru el, există o continuitate, o evoluţie naturală şi nu o ruptură atât de mare cum cred unii între *Tratatul despre monedă* şi *Teoria generală* (vezi şi lucrarea mea *Monetarismul în teoria şi politica economic ă*, Institutul European, Iaşi, 1998). Iată cum explică el lucr urile în aceeaşi importantă prefaţă: „Atunci când am încep ut să scriu *Treatise on Money*, mă aflam încă pe liniile trad iţionale care socoteau influenţa banilor ca pe ceva separat de teoria generală a cererii şi ofertei. Odată cu terminarea cărţii am reuşit să progresez în a împinge teoria monetară până la a o transforma într-o teorie a producţiei de ansamb lu. (…) Cartea de faţă, pe de altă parte, s-a dezvoltat în dir ecţia a ceea ce este în primul rând un studiu al forţelor car e determină modificări ale nivelului producţiei şi ocupării f

orţei de muncă în ansamblu; şi, în timp ce s-a constatat că banii intră în schema economică într-o manieră esenţială şi stranie, în acelaşi timp, detaliul tehnic monetar constituie numai fundalul. Aşa precum vom vedea, economia monetar ă este în principal aceea în care perspective schimbătoare cu privire la viitor sunt capabile să influenţeze nu numai di recţia, dar şi nivelul ocupării forţei de muncă".

Autorul britanic consideră însă că metoda sa de analiz ă a comportamentului economic curent depinde de legea c ererii şi ofertei şi aceasta o leagă de teoria fundamentală a valorii.

El crede că teoria sa include teoria clasică, drept un c az particular, şi duce o „lungă luptă de eliberare", luptă la care îl invită şi pe cititor, pentru a scăpa de modul de gând ire şi de expresie obişnuit la vremea sa. Ideile sale, chiar d acă sunt exprimate extrem de laborios, sunt destul de simp le şi chiar evidente. Pentru autor, dificultatea nu e de a ven i cu idei noi, ci de a scăpa de cele vechi.

Interesantă mi se pare, în context, şi considerarea eco nomiei drept o ştiinţă morală (aviz amatorilor!).

Educat în spiritul lui Alfred Marshall, Keynes îşi anunţ ă ruptura, echivalând-o cu despărţirea protestantismului d e catolicism, şi revendicându-se în mod explicit, cum o făcu se şi Marx dar în mod implicit, de la David Ricardo şi, în pl us pentru Keynes, de la Th. R. Malthus şi Knut Wicksell. El

recunoaşte că teoria sa este mai uşor de adaptat la condiţii le unui stat totalitar decât la cele ale unuia liberal.

Keynes operează cu variabile macroeconomice, consid erate *ex-ante*: venitul agregat, cererea efectivă, producţia agregată, ocuparea agregată, investiţiile agregate, econom iile agregate, ratele dobânzilor, profitul agregat, consumul agregat, legile psihologice fundamentale, influenţa cheltui elilor publice asupra preţurilor şi veniturilor reale ş.a., stu diind în principal comportamentul sistemelor economice în ansamblu.

La nivel de ansamblu, de pildă, economiile realizate tr ebuie să fie în mod necesar egale cu investiţiile nete, ceea ce nu e cazul la nivel de firmă sau de individ.

„Se poate arăta – susţine autorul – că, în general, nivel ul producţiei şi cel al ocupării forţei de muncă depind nu d e capacitatea de producţie sau de nivelul preexistent al ve nitului, ci de deciziile curente de producţie, care la rândul l or depind de deciziile curente de investiţie şi de aşteptările curente faţă de consumul curent sau viitor.

În plus, odată ce cunoaştem înclinaţia spre consum şi economii, adică rezultatul, la nivelul de ansamblu al comun ităţii, al înclinaţiei psihologice a individului cu privire la uti lizarea unui venit dat, putem calcula nivelul venitului şi, ca urmare, nivelul producţiei şi cel al ocupării forţei de munc ă, ce corespund profitului de echilibru, la un nivel dat al in

vestiţiilor noi.”.

Deci o creştere a înclinaţiei spre economii, *ceteris par ibus*, va conduce la o scădere a venitului şi a producţiei, de ci şi a ocupării; în timp ce o creştere a înclinaţiei spre inve stiţii, *ceteris paribus*, va duce la o creştere a venitului şi a producţiei, deci şi a ocupării. Descoperind factorii ce deter mină venitul şi producţia unui sistem în ansamblu, Keynes dezvoltă de aici o teorie a ocupării forţei de muncă, care i mplică politicile publice, finanţele publice în general, dar şi ciclul comercial.

O altă teorie interesantă dezvoltată de autorul britanic este cea a ratei dobânzii. Rolul acesteia nu ar fi de a păstra echilibrul dintre cererea şi oferta de bunuri în general, ci î ntre cererea şi oferta de bani, adică între cererea şi oferta de lichidităţi, iar înclinaţia psihologică spre lichidităţi a pu blicului joacă un rol decisiv. Este invocat în acest sens Mon tesquieu, „echivalentul francez al lui Adam Smith, cel mai mare dintre economiştii francezi”.

În ce priveşte nivelul de ansamblu al preţurilor, Keyne s îl consideră determinat de legea cererii şi ofertei, ca şi pr eţurile individuale. Banii şi cantitatea lor au doar un rol ini ţial. Practic, cantitatea de bani de pe piaţă determină ofert a de lichidităţi, aceasta determină rata dobânzii, care, la râ ndul său, determină, în combinaţie şi cu alţi factori, nivelul investiţiilor, iar acesta determină, de asemenea în combina

ţie cu alţi factori, nivelul de echilibru al veniturilor, al prod ucţiei şi deci gradul de ocupare a mâinii de lucru, precum şi nivelul general al preţurilor, sub influenţa cererii şi ofert ei astfel obţinute.

În 2005, *Teoria generală* a fost considerată în S.U.A. d rept una dintre cele mai „periculoase" cărţi din ultimii 200 de ani. În clasamentul conservatorilor americani, Keynes l-a surclasat chiar şi pe Lenin. De altminteri, în primii ani ca rtea a fost interzisă, în S.U.A., cu excepţia Universităţii Yal e. Aşadar, o carte eretică ce a schimbat lumea. Criticată sa u lăudată, lucrarea a făcut istorie, influenţând decisiv politi cile economice şi creând o nouă paradigmă economică.

Cum spunea chiar Milton Friedman, „într-un anume fe l, suntem cu toţii keynesieni".

Dar Keynes nu a fost un socialist. Dimpotrivă, se poate spune că el a salvat capitalismul. Cel mai important este fa ptul că ideile sale au fost validate de practică, marcând ast fel un progres important în ştiinţa economică. El a văzut ca uzele şomajului în masă ca fiind de ordin tehnic şi nu ideol ogic, venind cu soluţii de aceeaşi natură şi menţinând econ omia de piaţă liberă, spre deosebire de multe voci din epoc ă ce doreau socializarea, naţionalizarea deplină a economi ei. Lordul britanic consideră că şomajul involuntar este un rezultat al unei cereri insuficiente, pe care mecanismele de piaţă o reabilitează foarte lent. De aceea, el recomandă pol

itici guvernamentale de reabilitare a cererii, incluzând chel tuieli guvernamentale mai mari şi creşterea ofertei de ban i. În epocă, astfel de idei au sunat, e adevărat, foarte radic al, dar ele şi-au făcut treaba şi multă lume le-a îmbrăţişat. La urma urmelor, nu e uşor să regândeşti ştiinţa economic ă.

Introducerea lucrării cuprinde manifestul lui Keynes, criticând viziunea convenţională referitoare la relaţia salar ii-şomaj, susţinând că flexibilizarea salariului real nu poate rezolva singură problema şomajului de masă. Apoi, el arată cum poate fi rezolvată Marea Depresiune, ceea ce la început a sunat ca un act de bravură, dar analiza din capitolele următoare, extrem de tehnică, oferă într-adevăr soluţii car e s-au dovedit viabile, coerente, bine gândite.

În primele capitole, Keynes îşi explică temeinic episte mologia. Dedică două capitole definirii semnificaţiei catego riilor economice de venit, economii şi investiţii. Apoi, lupta sa cu economia clasică se dovedeşte foarte dificilă, dar ur mătoarele capitole ne oferă practic o nouă paradigmă. Leg ea lui Say este demolată, ca şi teoria clasică a ratei dobânz ii, ca şi teoria ciclului afacerilor. Preocuparea principală a autorului era de a explica de ce economia operează uneori sub nivelul ocupării totale, este aşa-numita teorie a echilib rului cu subocupare, încercând totuşi să nu cadă în statis m, ci să abordeze lucrurile în dinamică.

Spre deosebire de economiştii dinaintea sa, Keynes nu vedea depresiunea ca pe un purgativ necesar după excesel e unei perioade de prosperitate. El înlătură credinţa cuibăr ită în suflete cum că suferinţa economică are şi ceva mântu itor. Aşa cum arată Paul Krugman în prefaţa sa la această nouă ediţie: „Teoria generală este o lucrare de un radicalis m informat, disciplinat, intelectual. Ea a transformat felul î n care toată lumea, inclusiv oponenţii intelectuali ai lui Key nes, gândea despre economie. Dar acest lucru dă naştere l a o întrebare susceptibilă să stârnească mari pasiuni: sunt em oare, la momentul de faţă, cu toţii keynesieni?" (p. 47).

După mai bine de 70 de ani, *Teoria generală* e încă act uală. Ea nu ignoră, cum s-a afirmat, politica monetară. Key nes explică pe larg modul cum creşterea ofertei monetare poate afecta rata dobânzii şi, prin aceasta, cererea globală. De fapt, instrumentarul politicii monetare actuale a fost fur nizat de Keynes. Este adevărat, Keynes nu crede că manev rarea ofertei de bani e singura capabilă să ridice ocuparea, dar asta e altceva. Un bun exemplu privind validitatea în c ontinuare a teoriilor lui Keynes îl constituie cazul Japoniei din perioada 1990-2004, dar şi criza globală de astăzi.

Unii economişti consideră că am rătăcit adevărata cal e deschisă de Keynes, teoria macroeconomică actuală redu când-o la un model de echilibru static şi încercând să se ba zeze mai mult pe ipoteza anticipărilor raţionale, ceea ce co

nstituie într-adevăr o îndepărtare de la gândirea keynesian ă. Keynes pune un accent fără precedent pe rădăcinile iraţi onale ale comportamentului economic, pe psihologie în pri vinţa funcţiei de consum, criticând sever speculaţia financi ară pe bază de anticipări.

Legile psihologice elaborate îi joacă însă feste uneori. Pe baza lor, de pildă, Keynes considera că rata medie a eco nomiilor ar creşte odată cu venitul *per capita*, fapt infirmat de practică.

Apoi, ceea ce a produs Keynes este într-adevăr un mo del de echilibru static. Pe scurt, el poate fi prezentat astfel: preferinţa pentru lichiditate determină rata dobânzii, iar la o rată a dobânzii dată, productivitatea marginală a capitalu lui determină rata investiţiilor, în timp ce ocuparea mâinii de lucru este determinată de punctul la care valoarea prod ucţiei este egală cu suma dintre cheltuielile de investiţii şi cele de consum.

Acest cadru macroeconomic introdus de autorul nostr u rămâne valabil până astăzi.

Principala critică ce poate fi adusă *Teoriei generale* es te faptul că autorul ei a considerat că mediul monetar al an ilor 1930 se va permanentiza, va fi standardul în viitor, con fundând astfel un episod cu o tendinţă pe termen lung. Or, mediul monetar s-a schimbat foarte mult, singurul caz ase mănător cu cel din anii ’30 apărând în Japonia în 1990 şi a

poi în întreaga lume odată cu criza declanşată în 2008. Deş i acum, în multe zone, şomajul pare să aibă mai mult de-a f ace cu probleme din partea ofertei decât cu o insuficienţă a cererii.

Apoi, Keynes a neglijat inflaţia, care a devenit persiste ntă în anii 70 şi încorporată în anticipări, ceea ce obligat p olitica monetară să ridice ratele dobânzilor. Iar inflaţia per sistentă despre care vorbeam poate fi pusă în seama politic ilor monetare şi bugetare expansioniste, a cheltuielilor pub lice prea mari şi a deficitelor bugetare, de inspiraţie keyne sistă. Keynes a subestimat capacitatea economiilor de a evi ta randamentele descrescătoare. El nu a văzut riscul de in flaţie pe termen lung. De altfel, nici nu l-a interesat, cunos cută fiindu-i exprimarea: „pe termen lung vom fi cu toţii m orţi”. Nici inflaţia nu l-a interesat. Deci pe Keynes l-a inter esat termenul scurt, şi atunci mă întreb în ce măsură teori a sa poate fi una „generală”?

Dar au fost ani de inflaţie galopantă şi atunci Keynes a fost uitat sau criticat. Acum problemele principale au rede venit creşterea şi ocuparea, iar Keynes este din nou releva nt. Meritul său este că la el reuşitele intelectuale au releva nţă practică, inspiră politici economice, mai ales în situaţii de criză. Pentru autorul britanic lucrurile sunt simple: nu t rebuie înlocuită maşina economică, ci doar alternatorul. Şo majul masiv are o cauză simplă – cererea insuficientă şi o s

oluţie simplă – politica fiscală expansionistă.

Ca reuşită intelectuală, lucrarea lui Keynes se situeaz ă printre puţinele opere mari ale ştiinţei economice, opere care ne-au schimbat percepţia despre lume. Poate de la *Av uţia Naţiunilor* a lui Adam Smith nu se mai scrisese o oper ă atât de importantă. Reuşita lui Keynes a fost remarcabil ă. Lordul britanic a fost un intelectual desăvârşit, un radic al îndrăzneţ, care a înţeles problemele timpului său şi le-a oferit o soluţie iscusit argumentată, chiar dacă pentru asta a trebuit să producă o critică devastatoare a ortodoxiei eco nomice şi să producă o schimbare de paradigmă.

1.13. Lumea de după criză

Aşa cum par să evolueze lucrurile, criza economică gl obală va mai dura încă 3-4 ani. Ea nu a atins încă fundul pr ăpastiei şi nici nu se văd politici eficace de ieşire din impa s. Este o criză a caracterului global al economiei. Economi a s-a globalizat, marele capital face legea (există în sistem active financiare de 15 ori mai mari decât P.I.B.-ul mondia l) şi nu s-a procedat încă la o reformă veritabilă a instituţiil or internaţionale sau la înfiinţarea unora noi şi la schimbar ea regulilor economiei de cazino prin impunerea de reglem entări mai severe. Este, în egală măsură, o criză a economi ei virtuale, care a mizat în exces pe bani fictivi şi acumulăr i de deficite (în S.U.A., datoriile cumulate ale menajurilor,

companiilor şi statului sunt de trei ori mai mari decât P.I. B.

ul naţional şi de două ori mai mari faţă de 1929), pe cr edite cu ipoteci îndoielnice şi comportament speculativ. Es te mai mult decât o fază a unui ciclu Kondratiev, este o criz ă structurală, ce riscă să devină o criză de sistem.

Cum va arăta lumea de după criză? Vor fi schimbări i mportante, pe care până de curând lumea nici nu şi le-a im aginat:

1) Fundamentalismul de piaţă diminuează şi sist emul dominant va fi capitalismul de stat, bazat în conti nuare pe o economie mixtă, dar în care ponderea sectorulu i public şi funcţiile de reglementare ale statului vor creşte f oarte mult. Vor exista inclusiv naţionalizări, dar guvernele vor deveni mai profesioniste, recrutând birocraţi mai bine pregătiţi. De altminteri job-urile din sectorul public vor fi mai atractive, datorită stabilităţii. Va creşte birocraţia şi co rupţia specifice, palmele politicienilor devenind mai lipicio ase, mai ales că oamenii de afaceri vor prefera să lucreze c u statul. Învăţământul de stat va beneficia de asemenea de unele privilegii, mai ales în ţările în care guvernele vor înţe lege să acorde un rol mai important educaţiei şi cercetării. De altfel, educaţia va fi o prioritate şi va deveni tot mai per sonalizată, va deveni continuă, ceea ca va însemna un salt calitativ, chiar dacă va începe în afara şcolilor de masă, pri

n iniţiative private. Tehnologia pentru acest lucru există, ia r procesul a început deja în ţări ca Suedia sau Singapore. Computerele sunt flexibile şi răbdătoare, numai să ţinem p asul cu ele. Alternativa la capitalismul de stat va fi socialis mul de piaţă. Deşi iniţial, la debutul crizei, fiecare ţară s-a repliat acasă şi a încercat să se salveze prin politici naţion ale, inevitabil diferite, cred că în continuare caracterul glo bal al crizei va fi mai bine conştientizat şi vor exista mai m ulte încercări de armonizare a politicilor economice, măcar la nivelul G-20 şi al blocurilor regionale, a căror importanţ ă va creşte semnificativ şi între care se va duce concurenţa viitorului. Dar competiţia va fi generică: nu ne mai cunoaşt em bine adversarii, nu mai concurăm cu produse sau servi cii, ci concurăm pentru banii băncilor, ai investitorilor, ai c lienţilor. S.U.A. vor rămâne cea mai mare putere economic ă a lumii.

De ce? Datorită inovaţiei în regim de viteză, în primul rând. America e mai mult o idee decât o ţară. Iar cunoaşter ea va deveni principala sursă de putere.

2) Peisajul financiar se va schimba, sectorul fina nciar va fi mai redus şi mai reglementat, atât la nivel naţional, cât şi internaţional. S-au pierdut averi de sute de miliarde de dolari, aşa încât încrederea în produsele fin anciare, în special în derivatele de diferite tipuri (adevărat e „arme de distrugere în masă”, cum le numea Warren Bu

ffet), va scădea foarte mult. Nu cred că dolarul american v a fi înlocuit din rolul său de monedă de rezervă, aşa cum pr evăd unii, nici de euro, nici de yuan, nici de rublă, dinar isl amic, DST sau punctele de fidelitate pe care le oferă comp aniile de telefonie mobilă. Subvenţiile guvernamentale vor fi un instrument privilegiat, industria va deveni la fel de su bvenţionată ca agricultura, iar modelele asistenţiale vor re veni la putere. În China, de pildă, programele de protecţie socială vor creşte, încercându-se trecerea de la o creştere bazată pe investiţii la una bazată pe consum. Multe activită ţi din umbră vor ieşi la lumină. Rezervele minime obligator ii vor fi reabilitate ca instrument de politică monetară şi vo r fi impuse nu doar băncilor, ci tuturor instituţiilor financia re Firmele de audit şi agenţiile de *rating* vor deveni mult m ai profesioniste. Principalele centre financiare care au fost puternic dependente de profiturile sectorului financiar, în primul rând New York-ul şi Londra, dar şi Frankfurt-ul, vor avea de suferit.

Ca să compenseze pierderile, ele vor creşte impozitele pe proprietăţi şi vor reduce serviciile oferite, astfel încât v or fi părăsite de mulţi locuitori productivi din clasa superio ară şi mijlocie. Degradarea va fi astfel amplificată. Capitale le politice şi comerciale, cum ar fi Parisul şi Tokio, se vor a dapta mai bine la noul sistem.

Vom trăi într-o lume a metropolelor. Fondurile suvera

ne de investiţii vor deveni mai bogate decât multe ţări. Dej a ele au schimbat paradigma şi pe Wall Street. Oricum, un sistem care privatizează profituri masive şi naţionalizează pierderi încă mai importante nu va mai fi tolerat. Se vor de zvolta modele de afaceri mai puţin dependente de credit, c eea ce va accentua încetinirea economică, creşterea şomaj ului şi va aduce daune comerţului. Jumătate din firmele de consultanţă pentru investiţii vor dispărea, împreună cu fon durile de *hedging.* Rănile autoprovocate de industria finan ciară seamănă cu cele de după un mare război. Marile fina nţări se vor restrânge, ceea ce va agrava contractarea acti vităţii economice şi a averilor. Trebuie să învăţăm să trăim într-o lume financiară mai mică, dar mai modestă şi, speră m, mai inteligentă.

3) În pofida scăderii cererii globale, vor creşte pr eţurile la energie, **alimente şi materii prime**. Prin cont rast, bunurile fabricate vor deveni relativ ieftine. Vom asist a la un *tsunami* al lucrurilor ieftine. Fermierii îşi vor lua as tfel revanşa asupra orăşenilor. De aceste tendinţe vor bene ficia în special ţările avantajate de natură, deţinătoare de r esurse ce nu pot fi înlocuite. Va creşte puternic presiunea pentru închiderea termocentralelor poluante pe cărbune şi chiar a celor nucleare, datorită riscurilor pe care le implic ă. Energia şi agricultura vor deveni probleme inseparabile. Soluţia este diversificarea resurselor, iar biocombustibilii v

or fi principalul beneficiar al acestei tendinţe. Cei mai mari producători sunt Brazilia, Statele Unite şi China.

De asemenea, portofoliul de energii neregenerabile va include şi vântul şi soarele. Se vor extinde şi maşinile elect rice, maşinile hibride, cele cu hidrogen, bicicleta, dar petro lul nu va putea fi înlocuit ca principală resursă. Resursele de petrol cunoscute se vor epuiza peste 40 de ani, rezervel e de gaze naturale cunoscute – peste 60 de ani, cărbunele – peste 200 de ani. Un rol important în viitorul apropiat îl v a avea educarea consumatorilor, pentru a face economii, m ai ales că în 2030 Europa va importa 70% din energia nece sară.

4) O atenţie mai mare, dar în continuare insufici entă, va fi acordată problemelor ecologice. Încălzirea c limatică şi topirea calotei polare, scăderea magnetismului t erestru şi deplasarea polilor magnetici vor provoca perturb ări şi cataclisme naturale răvăşitoare, dispariţia a numeroa se specii animale şi vegetale, fenomene care vor obliga guv ernele şi instituţiile internaţionale la reglementări mult ma i severe în domeniu, deşi recesiunea reduce temporar emis iile de gaze toxice în atmosferă.

China şi Statele Unite vor fi, în continuare, principalii poluatori, la Beijing respiraţia devenind o mare problemă. O dificultate majoră, pentru multe zone, va fi asigurarea cu apă potabilă. Din cantităţile actuale de apă dulce, 70% e fo

losită în agricultură, dar straturile acvifere coboară cu câţi va metri pe an în multe regiuni, iar râurile seacă. Probleme sunt deja şi în Spania şi în S.U.A., Orientul Mijlociu, Africa de Nord, Pakistan, India, China, ţările arabe, dar şi în alte părţi, iar unele ţări (Coreea de Sud, China ş.a.) cumpără m asiv terenuri în sudul Africii, al Asiei şi în Rusia numai pent ru apa din subsol.

5) Protecţionismul, sub toate formele, va cunoaşt e o recrudescenţă, ceea ce va contribui decisiv la refrag mentarea lumii, sau la ceea ce unii numesc „un nou medie valism”.

Toată lumea va avea de pierdut în urma crizei, însă un ii mai mult, alţii mai puţin. Paradoxal pentru unii, S.U.A., c are au dat şi tonul la măsuri protecţioniste, se vor număra printre cei din urmă. Pare într-adevăr paradoxal, dar e mul t mai uşor pentru o ţară cu deficit comercial cronic săşi ref acă sectorul de export, decât este pentru una cu o economi e orientată spre export, cum e China, să se reorienteze spr e consum şi asigurări sociale. Apoi America e singura supe rputere globală, adică şi industrială, şi agricolă, nu mai sp un de servicii, şi comercială, şi energetică, şi militară, şi si mbolică. Ea va continua să beneficieze de influxul de bani, talent şi muncă străine. După criză, tot S.U.A. vor fi cea m ai atractivă destinaţie pentru marile investiţii. Şi demografi c tot America stă mai bine decât Europa, Rusia şi Japonia.

Aşa cum remarca Bismarck, Dumnezeu îi favorizează pe pr oşti, beţivi şi Statele Unite. Să se fi terminat norocul unei ţ ări inventate care a funcţionat până acum ca un joc pirami dal?

Winston Churchill spunea că „poporul american face î ntotdeauna ce este bine, după ce a încercat toate celelalte alternative.”.

6) Sărăcia va deveni endemică în multe zone de p e glob, în special în Africa, unde vor exista mari probleme nu doar cu lipsa alimentelor ci, în primul rând, cu cea a ap ei potabile (35% din omenire duce lipsa apei vieţii).

Peste două treimi dintre statele africane sunt consider ate „eşuate”, potrivit unui clasament al revistei *Foreign Pol icy*, din iulie-august 2009.

Mai bine de jumătate din populaţia globului va avea d e suferit. Deja, peste 15 milioane persoane mor anual de fo ame, majoritatea copii. Nu putem să nu ne gândim la uriaş a diferenţă dintre sutele de miliarde de dolari pompaţi rapi d în sistemul bancar şi cele doar câteva zeci de miliarde pe care FAO şi ONG-urile nu reuşesc să le deblocheze pentru eradicarea foametei din lume. Deci mijloace există, dar nu se doreşte. Aceasta va conduce la migraţii în masă, care vo r crea mari probleme zonelor învecinate, relativ mai înstări te. Concomitent, turismul va cunoaşte un recul important, ca şi mobilităţile de studiu şi cele profesionale. Întregul no

stru mod de viaţă se va schimba.

7) Globalizarea va continua, deşi pământul nu m ai este plat. Există componente ale sale, cum e cea tehnol ogică sau cea comunicaţională, care nu mai pot da înapoi. Totul e interactiv. Însăşi criza aceasta globală e şi o dovad ă că trăim într-o singură lume şi-i poate ajuta pe mulţi să c onştientizeze asta, chiar dacă statele, în eforturile lor de a repara erorile managerilor corporatişti, dobândesc mai mu ltă putere şi am crede că ne duc înapoi în trecut. Un singur lucru reţin din noul medievalism prezis de alţii: vor exista oraşe-stat care vor însemna mai mult în termeni de bogăţie şi influenţă decât multe ţări. Fragmentarea statelor din int erior şi regionalizarea crescândă prin impunerea a cincişas e blocuri continentale sunt deja o realitate.

Omogenitatea se va combina cu eterogenitatea.

Iar blocurile continentale, chiar dacă se articulează în jurul unor mari puteri, vor fi conduse de oraşe nu de ţări. A stăzi, 40 de oraşe-regiuni sunt responsabile pentru două tr eimi din economia lumii şi pentru 90% din inovaţia produs ă. Să nu vă miraţi dacă vom avea în curând zone libere de l a Hamburg la Dubai şi de la Barcelona la Hong-Kong, pe to ate continentele. Organizaţiile militare parastatale vor dev eni jucători geopolitici printre cei mai agili în noua eră. Co rporaţiile multinaţionale vor rămâne în număr mare pe list a celor mai mari entităţi economice ale lumii, iar diplomaţi

a lor comercială va avea un cuvânt greu de spus. Va apăre a însă şi fenomenul „cozii inversate”: companiile vor sta la coadă şi nu clienţii. Dacă aţipeşti, pierzi. Cuvinte-cheie vor fi în continuare: diversitatea, descentralizarea, colaborare a, transparenţa, flexibilitatea şi dinamicitatea.

8) Prea atenţi la criza financiară, s-ar putea să ne sca pe **un nou *tsunami* ce se formează sub ochii noştri, u nul tehnologic**.

Pentru că, în pofida crizei, tehnologia continuă să evol ueze. Şi nu e vorba atât despre noile metamorfoze ale telef onului mobil, care va deveni un fel de *gadget* universal, nic i despre cărţile electronice *care* le vor înlocui parţial pe cel e de hârtie. De data aceasta nu este vorba nici despre ingi nerie financiară, ci despre inginerie umană.

Pur şi simplu. Trei proiecte sunt pregătite să fie lansat e: programarea ţesuturilor, modificarea celulelor şi creare a de roboţi superinteligenţi.

Cine va ţine pasul cu aceste evoluţii tehnologice va do bândi multă putere. Putem programa viaţa, putem concepe un cod genetic nou, manipula o celulă şi programa orice fu ncţie. Putem transforma celule în noi entităţi programabil e. Putem utiliza bacterii pentru a produce combustibili, me dicamente, substanţe chimice, textile sau produse organic e. Acest *soft* îşi creează singur *hard*-ul. Poate crea braţe, v ezici, inimi şi trahei, mai toate părţile corpului. Putem crea

roboţi care supraveghează, comunică sau cară greutăţi de până la 160 de kilograme pe terenuri accidentate. În curân d, vor fi roboţi peste tot, controlaţi numai prin comenzile c reierului. În câţiva ani, puterea maşinilor se va dubla, iar c osturile se vor înjumătăţi. Toate domeniile vor cunoaşte im pactul acestor tehnologii. Clonarea a devenit posibilă.

În curând, fiecărui nou născut i se va implanta sub bra ţ un cip conţinând datele de identificare, câţiva hormoni de prim ajutor şi un aparat de emisie recepţie, pentru a nu se rătăci… Codul vieţii şi robotica sunt poate cele mai puterni ce instrumente pe care oamenii le-au deţinut vreodată. Cin e se va adapta la aceste tehnologii va deveni sau va rămân e puternic şi bogat şi asta la nivel individual, regional sau naţional.

Investiţiile în aceste tehnologii, în ştiinţa vieţii, vor fi mai performante decât în oricare alt domeniu. Odată ce stă pânim ştiinţa vieţii, evoluăm ca oameni, devenind fiinţe car e îşi pot programa propria evoluţie, ca şi pe aceea a altor s pecii. Realitatea virtuală se va îmbogăţi foarte mult, omul devenind o rotiţă într-un angrenaj virtual mereu mai cupri nzător. Până şi visele vor deveni digitale. Acesta poate fi în să ultimul *tsunami* tehnologic*,* pentru că aceste instrument e pot fi puse şi în scopuri rele şi folosite ca arme. Impactul ar fi devastator.

9) Vom fi martorii emergenţei principiului femini

n, al feminizării tuturor activităţilor umane, de la politică l a afaceri, de la sport la religie ş.a. *EVAoluţia* va cuprinde p laneta. Femeile vor deveni o forţă economică şi executivă r emarcabilă. Cum profeţea Noica: un nou matriarhat. Mach o a murit şi odată cu el decade şi modelul de capitalism fin anciar, hipermasculin, în permanentă căutare de risc. Aces t transfer tăcut, dar monumental, răsturnare de putere într e sexe, e legat şi de descoperirile amintite din genetică, da r şi de rezistenţa biologică şi capacitatea de adaptare mult mai bună a femeilor, care au şi o speranţă de viaţă semnifi cativ mai mare decât cea a bărbaţilor. Asta pentru că vom f olosi mai mult creierele decât muşchii, va urma o adevărat ă bătălie a creierelor (*Softotal*). Bunăstarea economică dep inde de folosirea tuturor membrilor societăţii. În acelaşi ti mp, va creşte numărul celor singuri. Aspectele emoţionale, şi nu cele raţionale, vor prima. De aceea, multe oferte vor părea unora fără sens.

Creierul uman este interconectat prin emoţii.

Sistemul limbului care ne guvernează sentimentele de păşeşte întotdeauna prin putere neocortexul, unde se găse sc logica şi raţiunea. Vor apărea adevărate întreprinderi e moţionale. Cele mai *funky* afaceri vor fi derulate de aceste a şi vor fi globale. Va fi şi o epocă a divertismentului.

Business înseamnă de fapt *Show business*. Cum ar spu ne un american obişnuit: „cumpărăturile şi sexul sunt tot c

e ne-a mai rămas”. Oferta de fantezii diurne şi nocturne pe ntru amazoancele viitorului va fi extrem de bogată.

10) Alte evoluţii.

Lumea de mâine nu va fi mult diferită de cea de azi. E xistă o inerţie a lucrurilor. De pildă, harta pericolelor va fi cam aceeaşi, chiar dacă puterea cunoaşte un proces de fra gmentare, demografia şi tehnologia nu vor cunoaşte nişte r evoluţii, clima se schimbă, dar lent ş.a.m.d. Oamenii se vor mulţumi cu mai puţin, vor căuta fericirea în lucruri mai si mple şi mai umane. Vor fi mai religioşi, mai puţin mercanti li şi mai puţin consumatorişti. Vor căuta mai multă hrană p entru suflet, pentru că vidul spiritual va creşte. Sensul vieţ ii pierde teren în favoarea sensului nimicului. Lumea se Pa ris Hilton-ifică. Totuşi, vor fi şi surprize: conflicte neaştept ate, ciocniri religioase, dezbateri aprinse pe tema mediulu i, descoperiri ştiinţifice ş.a.

Inteligenţa şi imaginaţia oamenilor vor creşte continu u, asta şi ca urmare a provocărilor mediului, dar şi a succe selor neurologiei. Internetul va deveni mai enervant, biseri cile şi centrele de cult, în general, vor prospera, copiii vor fi mai economi, literatura va avea subiecte noi şi interesant e, vârsta de pensie se va prelungi etc. Forma predominant ă de organizare a afacerilor va fi reţeaua. Societatea va de veni tot mai neclară, mai tribalizată. Multe aspecte vor dev eni haotice pentru că suntem condamnaţi la libertate.

Schimbarea va deveni un loc comun pretutindeni. Dar noi trebuie să întruchipăm mai întâi schimbarea pe care o dorim în lume.

2. MIZE STRATEGICE ALE *SECOLULUI AL XXI-LEA*

2.1. CAPITALISMUL, ÎNCOTRO?

Actuala criză globală şi efectele sale au ridicat serioas e semne de întrebare şi în ce pri-veşte sistemul economic ş i social capitalist, că-ruia se pare că astfel de crize îi sunt c onsubstanţiale. Prin urmare, ce e de făcut pentru a le evit a? Se transformă capitalismul, se metamorfozează, sau se i mpune o schimbare de sistem?

Este o întrebare provocatoare, la care mai mulţi speci alişti din domeniul ştiinţelor sociale caută un răspuns. Prin tre ei şi eminentul nostru economist Daniel Dăianu.

Cea mai recentă lucrare publicată de Daniel Dăianu la Editura Polirom, Iaşi, 2009, conţine studii, articole şi inter viuri scrise în ultimii ani, tema lor generală fiind dinamica sistemului capitalist, în contextul crizei economice internaţ ionale. Dezbaterile privind mersul capitalismului s-au înteţi t în întreaga lume, indiferent de formele în care acesta se găseşte în diferite regiuni ale globului, forme a căror diver

sitate ţine de dimensiunea sectorului public în economie, d e costurile protecţiei sociale, de aspectul real sau formal al separaţiei puterilor în stat, de funcţionarea instituţiilor stat ului de drept sau de alte criterii. Textele analizează compe tiţia actuală dintre diferitele paradigme privind sistemul ec onomic şi social capitalist, declinul fundamentalismului de piaţă, rolul valorilor morale, locul stângii post-comuniste, r elaţia dintre globalizare şi dinamica capitalismului, aspect e privind evoluţia din România şi, nu în ultimul rând, origin ile şi semnificaţia crizei actuale.

În prefaţa lui Radu Vrânceanu, este constatat un apar ent paradox: deşi, în ultimul timp, în majoritatea ţărilor co ndiţiile de viaţă s-au îmbunătăţit, totuşi oamenii sunt din c e în ce mai neliniştiţi, mai îngrijoraţi. Paradoxul este explic at prin creşterea incertitudinii generate de ultimele crize fi nanciare şi culminând cu instabilitatea extremă de astăzi. Comportamentul aberant al sistemului bancar şi al pieţelor bursiere a generat un risc de criză sistemică. Guvernele au adoptat politici de relansare, deşi mulţi se îndoiesc de capa citatea lor de a rezolva situaţia. Pe de altă parte, şi mecani smul de piaţă a demonstrat că nu poate garanta obţinerea unui echilibru, nicicum „echilibrele multiple” despre care v orbeşte Radu Vrânceanu, ca fiind un concept ce poate facil ita înţelegerea fluctuaţiilor economice.

Cert este că sunt foarte importante anticipările indiviz

ilor, întregul lor comportament economic, în adâncirea sa u, dimpotrivă, în îndulcirea crizei. Tot din prefaţă mai află m că globalizarea financiară are „fără doar şi poate, în pri mul rând, un efect pozitiv”, deoarece orientează resursele spre zonele cu productivitate maximă şi astfel contribuie la dezvoltarea regiunilor cu capital deficitar. Ce frumos! Dar foarte discutabil, pentru că aceste capitaluri voiajere pot pl eca peste noapte şi atunci se întâmplă ceea ce ni se întâmp lă. Pe pieţele financiare se vând promisiuni, or, în perioade de criză, riscurile şi incertitudinile sunt maxime, de aceea pieţele se clatină, bursele tremură la cel mai mic zumzet şi atunci, fără reglementări severe, stabilitatea devine o iluzi e. Cine să introducă aceste reglementări în economia glob ală? Iată o întrebare la care încă nu s-a găsit răspuns şi pâ nă atunci fiecare îşi protejează-reglementează cum poate ş i cum crede propria piaţă. Şi atunci unde sunt beneficiile g lobalizării financiare?

Se impune, susţine şi prefaţatorul, o „reglementare int eligentă”, astfel încât autorităţile să poată evita calea spre un „echilibru defavorabil”. „De aceea guvernanţii sunt conf runtaţi cu o decizie dificilă: cum să elimine fluctuaţiile exce sive, garantând totodată libertatea economică a indivizilor” (p. 10). Crizele contemporane sunt considerate, în bună m ăsură, crize de încredere, generate de „profeţiile autoreali zatoare” ale indivizilor. Cu alte cuvinte, când eşti pesimist

provoci o criză, când eşti optimist realizezi un avânt, ori mi e mi se pare că tocmai optimismul debordant, iraţional, sp eculativ, maladiv şi disperat al foarte multor jucători, chiar dintre cei mai importanţi, a generat criza.

O aserţiune corectă aici este necesitatea unui comport ament moral. Într-adevăr, acesta a fost sublim, dar a lipsit cu desăvârşire. Se face trimitere la Mancur Olson şi Joseph Stieglitz, care au remarcat o relaţie pozitivă între creştere a economică şi calitatea instituţiilor în economia de piaţă. Păi, e un lucru atât de evident, încât remarca e aproape un truism, iar cei doi economişti, la cât sunt de prestigioşi, ar trebui să găsească relaţii mai subtile.

Dar să vedem ce spune domnul Dăianu…

De la bun început, el spune că întoarcerea la raţiune e ste necesară. Iar la zeiţa raţiune? Păi nu ne-a bântuit ea de stul epoca modernă? Apoi, despre ce raţiune e vorba? Dup ă ce dă dreptate unor liberali precum Ludwig von Mises, F riedrich von Hayek şi Joseph Schumpeter, în ce priveşte vi rtuţile pieţelor libere, autorul ne previne să nu confundăm pieţele libere cu pieţele nereglementate, cu dispariţia sect oarelor şi a politicilor publice. Dacă aş spune că de aici se î nţelege că pieţele sunt cu atât mai libere cu cât sunt mai r eglementate, aş fi acuzat de sofisme. Dar autorul susţine c ă „economiile şi societăţile moderne au nevoie de regleme ntări şi de politici economice pentru ca bunurile publice să

fie furnizate în mod adecvat, iar externalităţile negative să fie prevenite sau limitate”. Bun, şi ce superinteligenţă ave m care să producă respectivele reglementări şi politici la n ivel global, într-o economie interconectată? Pentru că nu c red că mai are mare relevanţă să vorbim despre „economii şi societăţi” (fie ele şi moderne), adică la plural.

Mai pertinentă devine analiza aplicată economiei şi so cietăţii globale, care devine o realitate.

Dar asta autorul nu o face.

Ni se mai spune că e nevoie de eficientizarea serviciilo r publice pentru a se evita risipirea resurselor (de acord, c ă sunt resursele noastre) şi de un reper moral fără de care totul se împotmoleşte. Întrebarea e cine să furnizeze acest reper moral: statul, guvernul, politicienii?

Sunt ei mai morali decât indivizii liberi acţionând pe p iaţă? Mă tem că nu. Dl. Băianu este împotriva privatizării t uturor utilităţilor publice şi, în general, împotriva „grabei c u care s-a făcut privatizarea”. Eu cred că incriminabil e ma i curând modul cum s-a făcut privatizarea. Prin aceste luări de poziţie, domnia sa părăseşte câmpul liberalismului, dev enind, în cel mai bun caz, un fel de social-liberal, poate un adept al celei de-a „treia căi”.

Totuşi, el laudă reformele orientate spre piaţă din Chi na şi India, unde s-ar fi procedat în mod pragmatic, cu aten ţia cuvenită acordată problemelor sociale, rurale etc., iar p

ieţele sociale nu au fost liberalizate nechibzuit. Mda, mode lul asiatic… Alt model oferit este cel scandinav, unde, tot a şa, reformele menite să amelioreze competitivitatea nu au neglijat „ţesutul social al societăţii”. Deci modelele lăudate sunt economia socială de piaţă, de tip nordic, şi autoritaris mul sau socialismul de piaţă chinez. Poate că aceste sistem e sunt bune pentru popoarele respective, ţinând seama de tradiţia şi matricea lor culturală specifică. Dar sunt ele gen eralizabile, opozabile *erga omnes*? Greu de închipuit.

Autorul consideră că actuala criză financiară reprezint ă „o respingere decisivă a paradigmei ce glorifică deregle mentarea totală în economii”. Dar nu cred să mai existe vr eo economie total dereglementată. În cauză cred că e mai curând calitatea reglementărilor şi respectarea lor. Pentru că, încă o dată, economia nu se mai desfăşoară majoritar î n cadre naţionale, iar la nivel internaţional ne lipsesc instit uţiile de reglementare şi control necesare. De asemenea, c riza ar demonstra faptul că nu toate inovaţiile financiare su nt benigne. Aici, iarăşi avem de-a face cu un truism. În trec ere, este acuzat Alan Greenspan pentru a fi greşit în susţin erea pieţelor şi pentru a se fi opus reglementării derivatelo r, a „noului sector bancar”. În schimb, sunt remarcaţi pozit iv Alexandre Lamfalussy, Warren Buffet şi Paul Volcker şi Nouriel Roubini care au avertizat asupra ameninţării crize i, dar nu au fost ascultaţi.

Pentru domnul Dăianu, actuala criză financiară este u na structurală (de acord), iar imensele *bailouts*, colaci de s alvare aruncaţi băncilor escroace de către guverne din ban ii contribuabililor, vor introduce elemente ale capitalismul ui de stat inclusiv în S.U.A. Bugetele vor fi astfel împovărat e pentru mulţi ani, sistemele asistenţiale vor avea de suferi t, împrumuturile vor creşte, iar ratele economisirii ar trebu i să crească şi ele. Pe lângă toate acestea, ne sunt enumera te şi alte ameninţări la fel de reale, cum sunt: schimbările climatice, creşterile demografice, precum şi „provocările d e competitivitate" din partea noilor puteri globale. Eu aş m erge chiar mai departe, spunând că avem de-a face cu o cri ză sistemică din care capitalismul, aşa cum îl cunoaştem, v a ieşi nu doar serios şifonat, ci modificat în profunzime.

Mişcările marilor plăci tectonice în economia mondial ă, cu afirmarea noilor puteri globale, au început cu mult în ainte de criză, configurând o lume multipolară, sau minipol ară.

Geopolitica acestui secol se anunţă extrem de interesa ntă. Vom vedea ce va deveni în timp acest capitalism de st at ce aminteşte de paradigma keynesiană. Un economist m ai puţin cunoscut, Hyman Minsky, susţine că, în mod ciclic şi natural, sectorul financiar se dezlănţuie ca o inundaţie şi pustieşte economia. Ei bine, nu e deloc clar cum vor reuşi statele, care nici măcar nu reuşesc să-şi coordoneze acţiun

ile, ci acţionează după principiul „scapă cine poate”, să evi te „momentele Minsky” din sistemul financiar global. Sunt foarte curios.

Ciclurile economice nu pot fi eludate, deci crize vor m ai fi, însă dl. Dăianu crede că un cataclism financiar cu efe cte devastatoare asupra economiei reale va putea fi evitat prin adoptarea unor politici şi reglementări potrivite (?!). Î n acelaşi timp, noile economii mixte ar trebui să funcţionez e astfel încât „spre binele democraţiei şi bunăstării majorit ăţii cetăţenilor, să evite politici extravagante”. Sună ca un comunicat al revoluţionarilor francezi de la 1789. În aceste „noi economii mixte” despre care vorbeşte autorul, singura schimbare faţă de vechile economii mixte este ponderea m ult mai mare a statelor, în detrimentul pieţelor. Asta poate stabiliza puţin lucrurile, dar nu poate crea bunăstare pe te rmen lung. Cu alte cuvinte, vom avea ceva mai multă stabil itate în sărăcie, şi asta tot pe banii noştri, că satul nu are a lţii. Asta, deşi autorul susţine că „ceea ce se întâmplă acu m nu este o respingere a forţelor pieţei ca mecanism de al ocare a resurselor şi stimulare a spiritului întreprinzător, c i o invalidare a unei interpretări profund greşite a ceea ce este necesar unei economii moderne ca să-şi atingă scopur ile economice şi sociale pe termen lung”. Adică, ce-i este c u adevărat necesar? Reglementări severe?

Ce se va întâmpla cu democraţia? E greu de spus. Isto

ria are poveţe triste în acest sens, sperăm că nu se vor rep eta. Autorul însuşi estimează că viitorul va fi marcat de o c oncurenţă între democraţia liberală şi forme autoritare de capitalism (Rusia, China ş. a). Revin în forţă intervenţionis mul şi protecţionismul. Un nou Bretton Woods este necesa r. Tipurile de capitalism se ciocnesc. De fapt, cum sublinia ză autorul, competiţia dintre diferitele modele ale capitalis mului este chiar firul călăuzitor al lucrării de faţă. Cine va câştiga, în ipoteza că va câştiga cineva? Cert e că vom ave a un secol mai mult decât interesant.

Lichidităţile se transferă de la est la vest.

Aşa-numitele „fonduri suverane" orientale cumpără m asiv (cifra depăşeşte 50 de miliarde de dolari) active occid entale depreciate de la cele mai mari bănci: Citigroup, Mor gan Stanley, Merrill Linch, UBS ş.a. Aceste fonduri control ează în momentul de faţă volume monetare de circa 2,5 mii de miliarde de dolari şi se estimează că cifra se va dubla p ână în 2015. În acelaşi timp, rezervele valutare ale Chinei au ajuns la 1500 de miliarde dolari, în timp ce Rusia deţine doar 400 de milioane. E clar că e un conflict între două for me de capitalism (vezi Michel Albert, *Capitalism contra ca pitalism*, Humanitas, Bucureşti, 2003).

Dinamismul formidabil al Chinei, dublată de India, an unţă bulversări majore. Ţările BRIC îşi bazează creşterea p e deţinerea de resurse strategice, expansiunea exporturilo

r, creşterea rezervelor valutare, dar şi pe crearea şi asimil area de tehnologii de vârf, mai cu seamă în domeniile inov aţiei şi comunicării. Aceste ţări schimbă în mod decisiv ord inea mondială internaţională moştenită după ultimul mare război.

Negocierile O.M.C. de la Doha sunt blocate, reforma i nstituţiilor financiare internaţionale bate pasul pe loc şi ni mic nu se va putea face fără acordul noilor puteri globale.

Are loc un proces de redistribuire a puterii economice şi politice în lume, se fac şi se refac alianţe la nivel global s au regional, pe fondul unei teribile bătălii pentru resurse, c onfigurându-se noi structuri de guvernanţă mondială. Asia vine puternic, cu un model de autoritarism de stat. Este ac esta o formă de capitalism sau e un nou sistem? Acest mod el se articulează în jurul unor structuri corporatiste, al uno r politici industriale active şi al unui protecţionism selectiv.

Aceste dinamici trebuie analizate prin prisma bătăliei pentru resurse din complicatul Orient Mijlociu, din Caucaz şi Marea Caspică, dar şi din Africa. Revine mai peste tot în lume o formulă de guvernare ce seamănă cu o economie d e război, mai ales în circumstanţe care cer măsuri şi mobili zări rapide.

Modul cum va fi gestionată relaţia transatlantică devi ne crucial. Strategia de la Lisabona e deja depăşită de prov ocări noi, cum sunt schimbările climatice, securitatea ener

getică şi, mai nou, criza economică. Oricum însă, declinul r elativ al alianţei transatlantice, în termeni de P.I.B., produ cţie industrială şi comerţ, pare inevitabil. Cu toate acestea, această slăbiciune crescândă a Occidentului ar putea fi sup linită de creşterea puterii sale *soft,* o formă de putere ce se bazează mai mult pe cunoaştere şi cultură decât pe forţă m ilitară. Aceasta seamănă cu „cel deal treilea val de globaliz are" despre care vorbea Huntington. Această *soft-power* ar putea demonstra şi o preocupare mai mare pentru chestiu ni sensibile cum sunt cele legate de climă, de comerţ, poat e şi cu o participare sporită a puterilor emergente (China a devenit, între timp, principalul poluator global) la gestiona rea acestor probleme sensibile şi la reabilitarea valorilor m orale în goana după profit şi prosperitate, cu luarea în con siderare a intereselor globale ale erei noi în care intrăm.

Lucrarea cuprinde şi două anexe, una reprezentând u n Memoriu semnat de către o serie de iluştri parlamentari europeni (Helmuth Schmidt, Lionel Jospin, Jacques Delors, Michel Rocard, Romano Prodi, Jacques Santer, Goran Pers son, Massimo d'Alema, Poul Rasmussen, Paavo Lipponen, Laurent Fabius şi alţii, printre care autorul) pe tema crizei, iar a doua, o Rezoluţie a Parlamentului european conţinân d recomandări pentru o viitoare structură de supraveghere financiară. În memoriul amintit, publicat în 2008 şi în *Le M onde*, şi în *Dilema Veche,* se arată că actuala criză financia

ră nu este un accident, că putea fi prezisă şi că ea reprezin tă un eşec al pieţelor prea puţin reglementate, considerân du-se că piaţa financiară nu se poate autoreglementa. De a semenea, se remarcă diferenţele mari de venituri din socie tăţile noastre şi criza din raporturile cu ţările în curs de de zvoltare privind provocările globale.

Este acuzată opacitatea pieţelor financiare, lipsa de m oralitate în afaceri, activitatea sectorului bancar „din umbr ă", unde bănci mari au fost implicate în lansarea unor prod use financiare extrem de complexe, cu o valoare îndoielnic ă, în vânzări de credite acoperite cu ipoteci având un risc e xtrem de ridicat, scheme de compensare inadecvate, tranz acţii speculative pe termen scurt ş.a. Creditele ipotecare d ubioase sunt considerate un simptom al unei crize mult ma i ample ce afectează guvernarea financiară şi practicile de afaceri. De asemenea, este incriminată activitatea agenţiil or de *rating* care au făcut erori mari de apreciere a bonităţ ii investiţiilor financiare.

Deşi au existat avertismente (Al. Lamfalussy, P. Krug man, W. Buffet, P. Volker, Banca Angliei), nimeni nu a înce rcat să schimbe ceva în „modelul de guvernare în domeniul economic şi al afacerilor, bazat pe reglementare redusă, su pervizare neadecvată şi furnizare precară de bunuri public e" (p. 240). Pe cale de consecinţă, apare ca necesară ameli orarea condiţiilor de supervizare şi reglementare pentru b

ănci şi sectorul financiar nebancar. Tuturor instituţiilor fin anciare ar trebui să li se ceară să deţină rezerve minime, i ar investiţiile bazate pe împrumuturi ar trebui condiţionat e.

Activele financiare existente astăzi pe piaţă reprezintă de 15 ori mai mult decât P.I.B.-ul tuturor ţărilor, în vreme ce datoriile americane (menajuri, companii şi stat) sunt de trei ori mai mari decât P.I.B.-ul S.U.A. şi duble faţă de cele din 1929. În schimb, s-a acumulat o cantitate enormă de ca pital fictiv, salariile directorilor executivi au crescut enorm şi a fost grav deteriorat mediul înconjurător. Capacitatea O ccidentului de a face faţă provocărilor globale, în special al e globalizării şi ale celor care vin dinspre Asia, a fost grav afectată. La aceasta a contribuit şi creşterea spectaculoasă a preţurilor energiei şi alimentelor, creşteri în care au fost implicate fonduri speculative, ceea ce nu prevesteşte nimic bun.

Cei mai afectaţi vor fi cetăţenii ţărilor sărace şi vom a sista în continuare la o creştere a statelor eşuate şi la o mi graţie fără precedent, posibil şi la înteţirea conflictelor ar mate. Chiar dacă ţările europene au reglementări mai bun e decât Statele Unite, ele au aceleaşi probleme pe piaţa im obiliară şi cunosc o încetinire severă a creşterii economice, ceea ce poate reambala naţionalismul economic şi populis mul.

Acest Memoriu adresat Comisiei Europene propune înfiinţarea unui Comitet de criză care să reunească politicieni şi economişti prestigioşi de pe toate continentele şi care ar avea ca sarcini să analizeze criza, să evalueze riscurile sale economice şi sociale, să sugereze măsuri Consiliului şi să propună soluţii pentru limitarea efectelor, inclusiv organizarea unei Conferinţe financiare mondiale, care să „regândească aranjamentele din finanţele internaţionale şi modalităţile de gestionare a problemelor economice internaţionale.”.

Deşi elaborat şi semnat preponderent de oameni de stânga, acest Memoriu este foarte consistent şi surprinde foarte bine realităţile actuale, doar soluţiile lipsesc, mai puţin înfiinţarea acelui Comitet mondial, care nu mi se pare fezabilă şi nici utilă. Este necesară, cred, mai multă voinţă politică din partea celor mari şi implicare prin măsuri ferme şi coordonate, atât în mersul economiilor interne, cât şi, mai ales, în relaţiile economice internaţionale. Comitete există, problema e că ele nu sunt lucrative, sau, dacă sunt lucrative, nu sunt ascultate, sau, dacă sunt ascultate de cei în drept, nu se iau şi măsurile cuvenite, pentru că primează interesele egoiste şi de grup, şi nu cele generale. Nici măcar paradisurile fiscale nu vor să le desfiinţeze.

Marea problemă e că liderii lumii, deşi vorbesc atâta despre globalizare, nu au dobândit încă o conştiinţă planeta

ră, o conştiinţă a apartenenţei tuturor, bogaţi şi săraci deo potrivă, la marea familie umană. La probleme globale, nu p oţi veni cu soluţii unilaterale. Există prea mult egoism în si stem şi prea multă lăcomie. De aceea cred că măsurile cuv enite nu că nu se cunosc, ci nu se doreşte a fi luate. Ar înse mna ca elita care conduce lumea să renunţe la privilegii, s ă piardă poziţii importante. Şi câţi sunt capabili să facă ast a din dragoste pentru semeni şi, în ultimă instanţă, pentru viitorul nostru comun?

2.2. CAPITALISMUL SECOLULUI AL XXI-LEA

La începutul secolului al XXI-lea capitalismul pare să s e acomodeze unor noi realităţi, dintre care se detaşează fe nomenul globalizării.

Acesta rămâne capitalist, dar ajustează trăsăturile cap italismului. Anii 90 anunţau triumful capitalismului liberal, ca ideologie. Totuşi, după două decenii, avem încă şi alte f ormule ale sistemului, cum ar fi capitalismul oligarhic sau capitalismul de stat, care pare să funcţioneze cu destul suc ces în Rusia, China, Singapore, Venezuela, Emiratele Arab e Unite, Nepal ş.a. Dacă ţările occidentale par să fi câştiga t prima „repriză” a globalizării, ţările asiatice plus Rusia p ar să anunţe victoria în cea de-a doua „repriză”. La ultima reuniune de la Davos, Bill Gates a pledat pentru un aşa-zis „capitalism creativ”, în timp ce Joseph Stieglitz şi Amartya

Sen caută formule de „umanizare a globalizării”, iar Vatica nul identifică „noi păcate capitale” ale societăţii de consu m.

Avem, prin urmare, o varietate de expresii şi critici ale capitalismului global actual. Bursa impune o gândire şi o a cţiune redusă la termenul scurt, creând astfel potenţial de criză pe termen mediu şi lung, consumatorismul este critic at dar asigură numeroase locuri de muncă, prăpastia dintr e bogaţi şi săraci se adânceşte, cu înregistrarea unor feno mene persistente de foamete pe întinse suprafeţe ale globu lui, în timp ce alţii îşi aruncă producţia agricolă în mare, se poate observa o resurecţie a protecţionismelor, marele cap ital în formula transnaţionalelor este cel care face istoria ş. a.m.d. Iată doar câteva dintre caracteristicile actualului sis tem capitalist, alături de care persistă o serie de întrebări, cum ar fi: Poate fi privatizat totul?; Este a treia cale una de durată?; Este ecologismul noua stângă?; Globalizarea aten uează sau agravează aşa-zisa „ciocnire a civilizaţiilor?; Poa te Islamul crea şi impune o alternativă la tipul de societate capitalist?; Este posibilă respectarea unei etici a afacerilor globale?

Când până şi sufletele devin mărfuri, Într-o lăcomie fă ră margini, faţa hâdă a capitalismului îşi arată colţii. Când pieţele sunt lăsate de capul lor, pagubele colaterale pot fi i mense, putându-se genera reacţii care să pună în discuţie

chiar spiritul economiei libere. În aceste condiţii, trebuie î ntărită eficienţa guvernării, trebuie investit mai mult în ed ucaţie, iar iniţiativa privată şi gândirea antreprenorială tre buie dublate de o etică specifică.

Avem de ales între eficienţă şi solidaritate, sau să găsi m o mixtură care să le îmbine pe amândouă. Modelul liber al american nu mai este văzut ca un idol, pentru că e lipsit de moralitate.

Dar şi modelul social european este părăsit, pentru că este lipsit de eficienţă. O comparaţie între cele două model e se impune, totuşi. Potrivit revistei *Foreign Policy* din iulie /august 2008, coeficientul Gini, care măsoară inegalitatea dintre venituri a crescut constant în S.U.A., de la 34,4% în 1979 la 40,1% în 2000. În aceeaşi perioadă, el a crescut şi în Marea Britanie de la 28,9% la 37%, în timp ce în Franţa a scăzut de la 32,8% la 31%, iar în Germania de la 30,3% l a 29%. De asemenea, rata riscului de sărăcie după efectua rea transferurilor sociale e mult mai mare în S.U.A. şi Mar ea Britanie decât în Franţa şi Germania. La fel, diferenţe s emnificative între ţările anglo-saxone şi cele ale Europei co ntinentale observăm şi dacă analizăm ponderile cheltuielilo r sociale în P.I.B. Diferenţa e de cca 10%.

În schimb, S.U.A. cheltuiesc mai mulţi bani pentru un student, deşi au mai mulţi studenţi, decât o face Franţa sa u Germania. În acelaşi timp, gradul de încredere interpers

onală în Statele Unite este de 40% în 2005, în timp ce Fran ţa nu a atins niciodată mai mult de 25%.

Deci, deşi ponderea cheltuielilor sociale e mai scăzută în Statele Unite, nivelul de coeziune socială nu este afecta t. Apoi, în timp ce populaţia americană a crescut continuu, depăşind astăzi 300 milioane de locuitori, prin intermediul imigraţiei, dar şi al unei rate a fertilităţii destul de bune, ţă rile europene se confruntă cu mari probleme demografice şi cu rate de fertilitate foarte mici.

Potrivit datelor Băncii Mondiale, eficienţa guvernării e ste mai mare în Statele Unite decât în Franţa şi Germania, deci fondurile sociale, chiar dacă mai mici, sunt distribuite mai eficient. Spre deosebire de europeni, americanii au re uşit foarte devreme să marginalizeze partidele de stânga şi să limiteze puterea sindicatelor. Rezultatul: americanii lucr ează mai mult, au mai puţine zile de concediu, sunt mai pu ţin pretenţioşi, sunt mai dispuşi să-şi asume riscuri şi se pl âng mai puţin. Cu toate acestea, se declară mai fericiţi şi mai satisfăcuţi de viaţă decât europenii.

Astfel, societăţile europene par împotmolite în modelu l lor social, deoarece politicienii care ar încerca să-l schim be nu ar mai fi aleşi, sindicatele ar face grevă, iar economii le europene suportă în continuare cheltuieli sociale mari c are, însă, nu duc la creşterea coeziunii sociale, ba dimpotri vă şi, în plus, alimentează tot felul de rivalităţi sociale şi re

primă iniţiativa privată.

2.3. AL DOILEA VAL AL GLOBALIZĂRII

„Există într-adevăr ceva care va schimba definitiv lum ea şi acest ceva s-a întâmplat în America.”.

(Mugur Isărescu)

Despre ce o fi vorba, ce este „acest ceva” atât de impo rtant la care s-a referit enigmaticul nostru guvernator? Să fie vorba despre de-acum celebrele falimente bancare? S-a mai întâmplat.

Să fie vorba despre schimbarea filosofiei pe care s-a cl ădit sistemul capitalist, sistemul financiar internaţional et c.? Să fie vorba despre sfârşitul anunţat al unipolarismului în care trăim de aproape douăzeci de ani? Greu de răspun s. Tind însă să cred că e vorba despre câte ceva din toate a cestea.

Islamiştii se bucură şi modul în care ei iau înfruntat p e americani mă face să cred că lumea nu a fost niciodată u nipolară. Creşterile de preţuri la hidrocarburi au condus la acumularea unor fonduri imense în ţările arabe sau în Rusi a, care renaşte. Împreună cu China, superputere recunosc ută de-acum, acestea au creat fonduri de investiţii ce cump ără din greu acţiuni la bănci şi companii americane, aflate în derivă.

Este a doua fază a globalizării, o mişcare inedită, o re plică dacă vreţi la globalizarea de tip occidental, caracteris tică primei faze. Occidentul este atacat cu propriile-i arme.

Astfel de fonduri, de stat, dar care joacă după regulile pieţei, au înfiinţat deja ţări ca Kuweit, Qatar, Abu-Dhabi, Si ngapore şi, desigur, Rusia şi China. Se pregăteşte Japonia. Pentru multe corporaţii americane, în criza actuală, aceste a au rămas practic singurele surse de lichidităţi. Astfel, ac este fonduri pot ajuta, dar au şi un puternic potenţial desta bilizator. Cum să controlezi, într-o economie liberală, astfel de fluxuri imense de capitaluri? Responsabilitatea principa lă pentru ceea ce se întâmplă o poartă chiar oficialii ameri cani, mai precis politicile lor vechi de stimulare economică prin credite, de multe ori dubioase, şi deficite comerciale. Acestea au generat criza.

Aceste aşa-numite *sovereign-wealth funds* dispun deja de peste 2500 de miliarde dolari, adică de vreo 15 ori P.I. B.-ul României, iar valoarea lor aproape se dublează în fiec are an, potrivit analiştilor băncii americane Morgan Stanle y. Astfel, aceste fonduri devin o forţă imposibil de ignorat pe piaţa monetar-financiară internaţională. Nume mari de pe Wall Street, ca Citigroup şi Merrill Lynch, sau din Elveţi a: UBS şi Credit Suisse s-au văzut nevoite să facă recurs la miliarde de dolari oferite de astfel de fonduri, rămase ca si ngure surse de lichiditate.

Aceste fonduri nu sunt aproape deloc transparente. El e îşi gestionează afacerile într-o manieră mai curând opac ă, fără să aflăm nimic despre modul cum îşi aleg investiţiile sau despre eficienţa acestora. Este adevărat că nici celebr ele *hedge funds* nu sunt mai transparente, dar în cazurile d e mai sus avem de-a face cu stateproprietar, iar dacă ne ui tăm la natura respectivelor state, putem înţelege mai bine temerile ce au cuprins mediile occidentale. Oricum, atât ru şii, cât şi chinezii şi arabii se descurcă tot mai bine cu arm ele financiare occidentale.

De asemenea, aceste fonduri investesc în multe firme multinaţionale, care se văd astfel prinse între politica state lor occidentale de domiciliu şi cea a statelor-investitor. În a ceste condiţii, în Occident s-au înteţit odată cu criza discur surile populist izolaţioniste, care cer blocarea noilor fondur i şi reglementarea acestui imens flux de capitaluri care vin e dinspre răsărit. Dar atunci, unde mai e liberalismul? Apo i, cum s-ar asigura altfel nevoia urgentă de lichidităţi?

Este vorba despre apariţia celui de-al doilea val al glo balizării, susţinut de noile puteri mondiale: China, Rusia, î n parte Japonia, India, Brazilia, ţările arabe bogate în petro l, Africa de Sud, Indonezia ş.a., ţări care au profitat şi au in tegrat bine capitalurile şi tehnologiile occidentale aduse de primul val al globalizării, au ştiut să se adapteze la noile fl uxuri comerciale şi financiare şi, dispunând de bogăţii uria

şe şi deacum şi de tehnologii şi de capitaluri pe măsură, înt orc hora globalizării în favoarea lor, profitând, desigur, şi d e erorile Occidentului şi generând ceea ce am numit „al do ilea val al globalizării”. E ca o maree care se retrage, ducâ nd în larg ce a găsit pe mal.

Aşadar, cred că este vorba despre noi fluxuri şi noi cir cuite financiare, în condiţiile prăbuşirii citadelelor celor ve chi, despre configurarea unui nou sistem monetar-financiar internaţional, cu noi instituţii şi actori, un sistem ce va ave a la bază o altă filosofie decât cea liberală, despre o nouă o rdine globală, care – inevitabil – va fi multipolară, chiar da că pentru toate acestea ar mai trebui să treacă şi douăzeci de ani, timp în care statele (iarăşi statele?) vor interveni m asiv în economie, injectând fonduri de la buget, introducân d reglementări care să îndiguiască fluxurile de capital, să r educă speculaţia şi să protejeze propriile economii, deşi în că nu se înţelege că ar fi mai bine să acţioneze coordonat ş i nu aşa, fiecare pentru el. Motivaţia intervenţiei este salva rea sistemului, numai că, între timp, el se va fi metamorfoz at. Iată ce cred eu că ştie, dar nu poate să spună, dl. Isăres cu.

2.4. ÎNVINGĂTORI ŞI ÎNVINŞI ÎN GLOBALIZARE

Globalizarea este o temă extrem de provocatoare, o te mă grea, ce determină reacţii dintre cele mai diverse, pute

rnice şi neobişnuite. Ea nu este un joc cu sumă nulă, ci cun oaşte câştigători şi perdanţi, ca în cazul oricărui proces, ch iar de mai mică anvergură. Cine sunt aceştia?

Mulţi se feresc să o spună. Nu şi Guillermo de la Dehe sa, care este, după cum depune mărturie Paul Krugman în prefaţa lucrării autorului spaniol, *Învingători şi învinşi în gl obalizare,* Editura Historia, Bucureşti, 2007 (traducerea Sa nda-Ileana Racoviceanu), unul dintre cei mai buni specialiş ti contemporani în domeniu. De la Dehesa nu este doar un teoretician, o voce importantă în problemele economice eu ropene şi mondiale, ci şi un om cu o bogată experienţă ca b ancher de mare succes, este preşedinte al Centrului de Cer cetare a Politicii Economice din Londra, membru al Grupul ui celor treizeci ş. a, cu alte cuvinte, este o persoană în a c ărei cunoaştere dobândită se poate avea încredere; reputaţ ia sa este în creştere.

Sigur că despre fenomenul complex al globalizării, în plus, de o plasticitate şi dinamicitate aparte, nu se pot spu ne lucruri definitive, există prea multă incertitudine în sist em şi oameni cu credinţe diferite, unii foarte încrâncenaţi, într-un sens sau în altul. Lucrarea prezentată încearcă să l e tempereze emoţiile şi să ne ofere o mai bună înţelegere b azată pe argumente a ceea ce este globalizarea şi economi a globală, acţiunea „mâinii invizibile” dincolo de frontierel e naţionale.

Globalizarea nu este un joc cu sumă nulă, ea are învin gători şi învinşi şi lor le este acordată atenţia cea mai mare în lucrare. Cei care cred în virtuţile pieţelor, în puterea lor de a ridica ţările sărace şi a le aduce în modernitate sunt p ro-globaliştii şi, de multe ori, învingătorii procesului de glo balizare; cei care nu au destulă încredere în piaţă, care su nt mai refractari la tot mai intensele desfăşurări globale şi cred mai mult în virtuţile statului, în controlul guvernelor, sunt mai curând dezamăgiţi şi, de multe ori, învinşii marel ui proces.

Printre dezbaterile atât de încinse dintre cele două pă rţi, cartea lui de la Dehesa vine cu un punct de vedere com petent şi detaşat, dorit obiectiv. El evaluează efectele econ omice ale globalizării asupra indivizilor, mediului de afacer i, guvernelor şi politicilor guvernamentale şi statelor. Conc luzia inevitabilă este aceea că beneficiile şi costurile acest ui proces asimetric nu sunt distribuite în mod egal, unii câ ştigă, alţii pierd, iar autorul încearcă să-i identifice şi pe un ii, şi pe alţii.

Lucrarea începe cu o definiţie a globalizării, care ar fi «un proces dinamic de liberalizare, deschidere şi integrare internaţională pe o serie largă de pieţe, de la muncă la bun uri şi de la servicii la capital şi tehnologie» (p.17). Procesul nu ar fi nou, globalizarea desfăşurându-se în valuri, începâ nd cu primul (1870-1914), în vreme ce cel actual ar fi debu

tat în 1950, desfăşurânduse apoi treptat şi continuând să s e intensifice.

Sunt apoi analizate relaţiile dintre globalizare şi creşt erea economică, modele teoretice privind globalizarea com erţului şi dezvoltarea, globalizarea financiară şi crizele fina nciare, salariile şi modul de repartizare a veniturilor, probl ema ocupării, a funcţionării pieţei muncii, a delocalizării ca pacităţilor productive, schimbările tehnologice, migraţiile, dezvoltarea companiilor multinaţionale de diferite tipuri, n umărul şi mărimea statelor, inclusiv fenomenul de eroziun e a statului-naţiune, rolul şi posibilităţile guvernelor şi poli ticilor economice, politica fiscală şi protecţia socială, politi ca monetară, cea a ratelor de schimb, rolul informaţiei, ris curi şi incertitudini, economiile emergente, problema dator iilor, globalizarea şi cultura ş.a., autorul tratând fiecare pr oblemă atât din punct de vedere teoretic, cât şi empiric.

Mulţi politicieni şi oameni obişnuiţi din ţările slab dez voltate acuză globalizarea de toate relele pământului, punâ ndu-i în seamă în special crizele financiare generate de ple carea bruscă a capitalurilor la primul semn de slăbiciune p olitică sau economică. Pentru sindicate, globalizarea distru ge job-urile şi face să crească inegalităţile, datorită hiperco mpetiţiei globale ce generează „dumping social” şi condiţii de muncă inumane. Guvernele acuză globalizarea pentru p ierderea suveranităţii naţionale faţă cu creşterea nestăvilit

ă a forţei pieţelor financiare şi a companiilor multinaţional e. „Globalofobia” a atins punctul culminant – crede autorul – în 1999, odată cu eşecul summit-ului de la Seattle al Org anizaţiei Mondiale a Comerţului, organizat pentru lansarea aşa-numitului *Millenium Round*, şi a continuat apoi cu fieca re reuniune a F.M.I., Băncii Mondiale, G-7 şi altor organiza ţii internaţionale.

Mulţi politicieni critică globalizarea, dar profită de pe urma ei. Ei sunt, în special conservatori, cum e britanicul J ohn Grey, sau intelectuali de stânga, cum este americanul William Greider. În ce-i priveşte pe economişti, majoritatea acestora apără procesul, chiar dacă se pun, fireşte, întrebă ri privind oportunitatea globalizării financiare şi guvernare a ei. Celebrul Jagdish Bhagwati, de pildă, se opune liberali zării fluxurilor de capital pe termen scurt, pentru evitarea crizelor financiare, care se pot întoarce împotriva liberaliz ării comerţului, afectând convergenţa dintre ţări şi dezvolt area acestora. Virusul asiatic a demonstrat corectitudinea observaţiei şi, totodată, netemeinicia politicilor F.M.I. Dim potrivă, ţările asiatice care nu au fost deschise intrărilor d e capital, cum ar fi China şi India, au evitat criza.

Alţi economişti celebri, cum sunt Paul Krugman şi Bar i Eichengreen, apără atât globalizarea comercială, cât şi p e cea financiară, dar sunt pentru introducerea unor contro ale selective şi temporare asupra circulaţiei capitalului pe

termen scurt, tot pentru evitarea crizelor. La polul opus, M aurice Allais se opune atât liberalizării comerţului mondial, cât şi celei privind circulaţia capitalurilor. În fine, Joseph S tieglitz se opune modului în care principalele organizaţii in ternaţionale interpretează globalizarea şi modului cum ace stea îşi implementează politicile în ţările în curs de dezvolt are.

În general, puţini economişti nu sunt de acord cu glob alizarea, însă nu sunt mulţumiţi de lipsa instituţiilor de reg lementare, supraveghere şi control la nivel internaţional şi de modul cum funcţionează cele existente. Analiza autorul ui e destul de tehnică în acest sens, în dorinţa declarată de a fi obiectivă, sau măcar nepărtinitoare.

El crede că, în ansamblu, globalizarea va fi pozitivă pe ntru dezvoltarea şi convergenţa economiei mondiale, deşi c âştigurile şi pierderile nu vor fi, nu pot fi, uniforme. În oric e proces de schimbare economică există învingători şi învi nşi. În cazul globalizării, de la Dehesa crede că primii sunt mai numeroşi.

„Pe de o parte, globalizarea implică eficienţă economi că sporită şi productivitate crescută, precum şi creştere ec onomică, prin coordonarea cu ultimele valuri ale inovaţiei t ehnologice. Pe de altă parte însă, ea tinde, de asemenea, s ă fragmenteze procesele de producţie, pieţele muncii, entit ăţile politice şi chiar societăţile. Ea combină efectele bene

fice ale inovaţiilor şi dinamismului cu impactul negativ al c rizelor financiare sau al altor feluri de şocuri”, arată autor ul (pp. 12-13), apreciind totuşi că aspectele pozitive sunt m ult mai importante decât celelalte.

Nici globalofobia, nici globalofilia nu par integral justi ficate. Globalizarea nu reprezintă niciun izvor nesecat de l apte şi miere pentru omenire, dar nici nu poate fi făcută re sponsabilă de toate relele din lume. În lume, totul este rela tiv doar. Importantă este predominanţa consecinţelor pozit ive pentru economia mondială ca întreg. Primul val de glob alizare a fost urmat de două războaie mondiale şi o mare d epresiune, deci alternativa nu s-a dovedit deloc atractivă.

Dacă istoria se repetă?

Principalii perdanţi ai procesului sunt acele ţări şi pop oare care nu se pot alătura globalizării tot mai accelerate, rămânând în urmă şi asta din cauză că nu au instituţii polit ice, juridice, economice şi sociale credibile. Principalii câşt igători sunt cei care au fost deschişi de la început, atrăgân d comerţ, capital şi tehnologie de vârf. Deci învinşii nu sun t neapărat victimele globalizării, ci mai curând ale lipsei de globalizare.

Este adevărat că pieţele şi transnaţionalele sunt la put ere, că ele conduc dansul, după bune decenii de dominaţie a statelor. E o rotaţie ciclică. Altminteri, atât pieţele, cât şi guvernele sunt cu adevărat necesare, chiar dacă ambele ti

nd să înregistreze eşecuri. Diferenţa e că pieţele corecteaz ă erorile mai repede şi mai bine decât statele, crede autoru l. De altfel, sunt multe contradicţii aici. De pildă, pieţele su nt guvernate de decizii individuale, în timp ce într-o democ raţie predomină deciziile colective. Cum armonizează deci inte resele individuale cu cele comune? O întreagă alchimie ins tituţională se dezvoltă pentru a evita contradicţiile şi efect ele lor.

Cum arăta Daniel Cohen în *Nos temps modernes*, Fla mmarion, Paris, 1999, „globalizarea din zilele noastre şi te hnologia constituie o revoluţie neterminată. Lor le lipseşte reglementarea socială. Până nu se stabileşte un nou cadru global de reguli sociale, va persista actuala stare de neliniş te.” Pentru „Oamenii de la Davos”, globalizarea este o ocaz ie excelentă pentru a crea o economie şi o societate global e şi deschise. Dar această ocazie va fi fructificată numai da că oportunităţile fără precedent ce se creează acum pentru creşterea bunăstării vor fi combinate cu o „puternică bază etică şi responsabilitate mutuală pentru a preveni excluder ea unor ţări sau a unor indivizi” (p.14).

Secolul al XXI-lea va fi dominat de idealuri pragmatice şi nu de dogme ideologice, crede Tony Blair. La fel şi priet enul său Bill Clinton, ambii ţinând acum conferinţe bine pl ătite prin lume. Ţările bogate trebuie să le ajute mai mult p e cele sărace, să le reducă datoriile, dar şi aici sunt limite.

De aceea, liderii celor din urmă ţări trebuie să reducă ineg alităţile interne şi să-şi creeze instituţii deschise şi transpa rente, pentru atragerea investiţiilor străine, deschizând ast fel uşa dezvoltării. Trebuie să mizeze mai mult pe educaţie şi să se racordeze la principalele fluxuri comerciale, financi are şi inovaţional-tehnologice. Cei care vor înţelege noile r ealităţi şi vor face aceste lucruri vor putea gusta şi ei din b eneficiile globalizării. Cine nu…

2.5. FAŢA ASCUNSĂ A LUMII OCCIDENTALE

De când e lumea, doar o mică elită a beneficiat de o in formaţie aproape completă. Cu atât mai puţin astăzi, când comunicaţiile sunt atât de rapide, iar evenimentele atât de numeroase…

Fără informaţii de calitate, lumea îşi pierde simţul crit ic. Priveşte aisbergul fără să mai pună întrebări. Pe de altă parte, pentru înţelegerea corectă a informaţiilor e nevoie d e o anumită instruire. Jurnaliştii şi reporterii sunt factori e senţiali ai libertăţilor individuale şi garanţi ai democraţiei. Cu toate acestea, de puţine ori informaţia lor este corectă, nefragmentară, putând genera erori de apreciere.

În serviciul puterii, informarea devine dezinformare sa u propagandă. Aceasta permite conducătorilor să inversez e cauzalităţile şi să-şi îndepărteze responsabilităţile. Astfel, cei dominanţi îi conduc pe cei dominaţi. Deci nu eveniment

ele determină decizia politică, ci cam invers. Aceasta este o axiomă fundamentală pentru înţelegerea lumii. După al D oilea Război Mondial, mai toate evenimentele s-au înscris î n strategia occidentală de dominare a lumii, de creştere a bogăţiei sale.

Lucrarea lui Thierry Milleman, *Faţa ascunsă a lumii o ccidentale*, apărută la Editura Pro Editură şi Tipografie, Bu cureşti, 2008, în traducerea lui Mihai Constantinescu, dezv ăluie pas cu pas marşul vectorilor care impun lumii scopuri le strategiei occidentale, cât şi dedesubturile chestiunii. Ci tind-o, descoperim că lumea nu e aşa cum pare, iar surpriz ele sunt foarte mari. Niciun eveniment major nu este indep endent, toate interferează în cadrul procesului. Privit astfe l, tot ce e confuz devine clar. Iar, în ce ne priveşte, e întotd eauna mai bine să fii de parte cea bună.

Puterile occidentale ar fi adoptat câte o strategie polit ică specifică pentru fiecare regiune a lumii, ca răspuns la p atru întrebări fundamentale:

1. Cum să-şi păstreze supremaţia în condiţiile unor ev oluţii accelerate, pentru conservarea modului lor de viaţă?

2. Cum să-şi asigure aprovizionarea cu resurse, în spe cial energetice, necesare pentru dezvoltarea propriilor eco nomii?

3. Cum să-şi însuşească beneficiile comercializării res urselor, astfel încât să nu permită industrializarea concure

ntă a ţărilor producătoare?

4. Cum să încline în mod durabil curba exponenţială a creşterii demografice în ţările lumii a treia?

Ţările vestice se tem, crede autorul, de suprapopulare a lumii a treia („2 miliarde de oameni în plus”), care poate răsturna toate echilibrele. Ele şi-ar propune o recolonizare a lumii arabe, de la golful Persic, până la Mediterana, trec ând prin peninsula arabică. În acest scop, CIA i-ar folosi în mod strategic pe „Fraţii musulmani” şi pe Ben Laden şi au în vedere un nou conflict indiano-musulman. Globalizarea ar reprezenta ultima armă strategică a Occidentului pentr u influenţarea viitorului omenirii.

Strategia occidentală de supremaţie se bazează pe ins tinctul natural. La fel ca în natură, şi în societate predomin ă instinctul de supravieţuire, selecţia şi eliminarea celui m ai slab.

Astfel, devine urgent ca omul să înveţe să-şi modereze excesele şi să-şi controleze instinctele.

Guvernarea planetei va constitui principala preocupar e a secolului al XXI-lea, iar în acest sens următorii 20 de an i vor fi decisivi, dar vor fi şi cei mai grei. Autorul vorbeşte despre dispariţia dramatică a miliarde de oameni (!). Pentr u evitarea unei asemenea catastrofe, occidentalii, america nii în primul rând, ar trebui să înţeleagă faptul că dezvolta rea armonioasă a întregii lumi e mai importantă decât dezv

oltarea capitalului, care trebuie să rămână un instrument d e schimb şi nu de dominare a oamenilor, nu o entitate inde pendentă guvernată de legi proprii.

Pe planetă ar exista de fapt două lumi:

una modernă, laică, industrială şi ştiinţifică, şi o alta a rhaică, mistică, medievală şi extremistă.

Prima lume e guvernată de marele capital, vectorul pr incipal al progresului. Cea de a doua e marcată de diferenţ e culturale şi cultuale, care conduc la contradicţii şi conflic te autodestructive. Geografic, civilizaţia modernă cuprinde Americile, Europa, Australia, CSI, Japonia, China, Coreea ş i poate Indonezia, între care există o competiţie privind îm părţirea puterii; în timp ce lumea arhaică ar include Africa, lumea musulmană şi continentul indian, cu tendinţe încura jat autodestructive, cum spuneam, care ar putea fi evitate numai printr-o bună guvernare a lumii.

Exemplul trebuie dat întâi la scară naţională, dar pent ru asta gândirea şi acţiunea politică trebuie să se schimbe radical, în primul rând, prin promovarea de oameni compet enţi. Cunoştinţele economice vor fi obligatorii. Singur, disc ursul politic, oricât de elocvent, nu va mai fi suficient. Vede tismul comunicaţional trebuie să cedeze competenţei econ omice. Partidele politice sunt primele care ar trebui să con ştientizeze acest imperativ. În plus, crede autorul, viitorul l umii dezvoltate va fi republican şi laic, spiritualitatea deve

nind o chestiune de ordin individual.

Occidentalii au reuşit până acum, în mod egocentric, s ă-şi atingă obiectivele de supremaţie, dar au eşuat în ce pri veşte armonizarea socială. Economiştii au crezut în mod er onat că universalizarea economiei trece printr-o unire pans tatală, pe când argintul viu al unificării este de fapt capital ul şi puterea sa. De aceea, avem teorii economice extrem d e fragmentate şi de inexacte. Autorul se aşteaptă să se pun ă „bazele unei ecuaţii economice fiabile, care să definească funcţionarea unei economii mondiale autarhice prin natura sa, în scopul controlului puterii capitalului şi al păstrării sa le în slujba oamenilor”. (p.318). Şi mai e ceva: pentru asigu rarea unui viitor mai bun, oamenii trebuie să fie suficient d e modeşti şi să-şi dea seama că pentru a avansa în direcţia cea bună, trebuie – practic – reluat totul de la zero.

2.6. VIITORUL APARŢINE ASIEI

Cred şi eu că istoria umană este istoria unei succesiun i a civilizaţiilor. Civilizaţia poate fi definită în multe feluri. „ Eu aş defini civilizaţia în termeni spirituali. Eventual, s-ar putea defini ca o tentativă de a crea o stare a societăţii în c are întreaga umanitate ar putea trăi laolaltă şi în armonie, precum membrii uneia şi aceleiaşi familii. Este, cred, ţelul spre care tind inconştient, dacă nu conştient, toate civilizaţ iile cunoscute până acum” (Arnold Toynbee – *Istoria*). Sună

idealist-globalist. Alţi autori, cum este A.N.

Whitehead, consideră că o civilizaţie se distinge printr -o anumită concepţie cosmologică, iar C.

Dawson susţine că „în spatele fiecărei civilizaţii există o Viziune”, ceea ce înseamnă un sistem de credinţe despre om şi destinul său, despre Univers, sensul vieţii şi al morţii etc. O viziune oferă un sens.

În lumea de astăzi coexistă, mai mult sau mai puţin fer icit, patru mari civilizaţii: civilizaţia occidentală, cea islami că, cea chineză şi cea indiană. Dominantă este cea occiden tală, în frunte cu S.U.A. Dar pentru cât timp? Deja ea a intr at în fază descendentă, iar oamenii nu mai cred că alternat iva la ordinea americană este haosul.

Restul lumii nu are teamă să experimenteze variante-a lternativă, care să ofere o nouă ordine legitimă, progres, d emnitate umană şi sens.

Potrivit revistei *Foreign Policy*, noiembrie/decembrie 2008, cinci mari idei au stat la baza dominaţiei occidental e:

– Pacea este mai bună decât războiul;

– Hegemonia, cel puţin în forma ei benignă, este mai b ună decât echilibrul puterilor;

– Capitalismul este mai bun decât socialismul;

– Democraţia este mai bună decât dictatura;

– Cultura occidentală este mai bună decât orice altcev

a.

Pe fondul acestor idei, democraţia occidentală a inspir at oamenii din întreaga lume, făcându-i să-şi modifice relaţ ia lor cu autoritatea politică. În ce-i priveşte, americanii în că mai cred că cele cinci idei sunt valabile. Dar ele nu mai reprezintă regulile solide şi sănătoase din secolul trecut. P rovocarea e majoră. Sunt astăzi mai mulţi jucători, care joa că la mai multe mese, pentru a stabili şi pune în balanţă ce ntrii de putere. Iar, deşi unii jucători cântăresc mai greu, n umărul celor care contează este mai mare ca niciodată.

Legitimitatea politică este o funcţie a performanţei. Di n acest punct de vedere, după Administraţia Bush, era ame ricană a lui „Fiţi ca noi!” nu se va mai întoarce. Americanii înşişi se întreabă „Cine suntem?”, întrebare devenită titlul unei cărţi a lui Samuel Huntington, cel cu *Ciocnirea civiliz aţiilor,* carte ce seamănă bine cu *Mândra lume nouă* profeţ ită de Aldous Huxley acum 70 de ani. Statele Unite se conf runtă într-o competiţie globală a ideilor, ale cărei reguli nu mai sunt cele trasate de Carl von Clausevitz. Iar competiţia e deschisă, deşi americanii refuză să recunoască faptul că participă la ea de pe poziţii egale cu alţi competitori, chiar dacă unii sunt mai mici. Aceştia, chiar dacă sunt tot mai pu ţin state şi tot mai mult organizaţii, sau reţele, nu s-ar fi pu tut niciodată confrunta cu Statele Unite în mod direct, dar au devenit subversivi, producând iniţiative disturbatoare p

rivind nuclearizarea, armele chimice, sau biologice. Sau, în domeniul energiei, companiile petroliere naţionale deţin ac um, spre deosebire de trecutul apropiat, peste trei sferturi din rezervele cunoscute de petrol ale lumii, ceea ce reprezi ntă o răsturnare radicală de situaţie. Noii competitori sunt mai curând reţele, iar în lumea musulmană mai cu seamă c orpul acestor reţele au devenit noi „state”. Ceilalţi competi tori au puncte tari şi puncte slabe, dar ei vor concura cu S. U.A. de la egal la egal.

Noile tehnologii oferă putere „soft” şi celor mari şi cel or mici, mai ales cele ale adiovizualului, Internetul de pild ă. Guvernele nu mai sunt surse privilegiate de informaţii. P retutindeni se desfăşoară o adevărată bătălie a imaginilor. Chemările video la recrutare ale Al Qaida, de pildă, sunt di fuzate pe muzică rap… Totul este la vedere. Fiecare jucăto r, fie el stat, companie, persoană sau ONG, are propria ide ologie de răspândit, dar instrumentele sunt, în bună măsur ă, aceleaşi. Cei mai slabi şi-au construit demult „satele Pot emkin” menite a induce în eroare adversarul.

Se impun noi lideri la toate nivelurile, lideri ce vor lan sa şi implementa marile idei pentru secolul al XXI-lea. Proli ferează noi tipuri de naţionalism şi de protecţionism. În ac este condiţii, cine va mai susţine procesul de globalizare?

Globalizarea presupune credinţa în ideea că puterea g lobală este folosită în mod responsabil, pentru a aduce pre

ponderent beneficii comune, şi nu pentru anumite interese dintre cele mai egoiste. Or, actuala criză a relevat cu totul altceva. Şi atunci se impune reformarea principalelor instit uţii internaţionale moştenite după al doilea război mondial (F.M.I., B.M., O.M.C. ş.a.), extinderea Consiliului de Securi tate al O.N.U. şi o nouă idee despre multilateralism.

Imperativul va fi satisfacerea nevoilor umane de bază. Dacă nu va reuşi acest lucru, democraţia, cât ar fi ea de ge neroasă în plan politic, va pierde. O altă miză importantă, pe care europenii par că o înţeleg mai bine, este sănătatea planetei. Noii ecologişti integrează aici şi problemele de se curitate, economice, sociale, pe lângă cele de mediu. Aceas ta este o miză pe termen lung, căci – într-adevăr – o planet ă sănătoasă este bunul global suprem. Sistemele şi compan iile care vor neglija această realitate, sistemele economicis t-poluante, nu vor avea decât de pierdut pe termen lung. Ia r viitorul se construieşte acum.

Avem o singură lume şi trebuie să învăţăm să trăim în ea, respectându-l pe celălalt, acceptând diversele identităţi individuale şi de grup. Migraţiile şi transnaţionalizarea teh nologiilor, noile mijloace de deplasare şi de comunicare au produs în interiorul societăţilor un sincretism demografic, etnic şi religios fără precedent. În această privinţă, niciun j ucător major nu a produs încă o idee atractivă care să rezo lve problema gestionării acestei eterogenităţi. Cine vrea să

fie lider are aici o provocare, dar şi o oportunitate uriaşe.

Jucătorii inteligenţi nu se vor mai încurca în crispările vechilor doctrine, fie că e vorba despre liberalism, socialis m, jihadism etc. Ei vor avea de jucat un joc nou, pentru că noi sunt şi provocările realităţii. Se deschide o nouă eră a i deologiei, în care lipsesc orice certitudini. Vechile obsesii i ntelectuale vor deveni tot mai fragile şi iluzorii. Uitaţi-vă la comportamentul noii generaţii. Ce-i mână în luptă pe tineri i greci, francezi, spanioli, sau danezi? Eu cred că mai curâ nd o frustrare subconştientă şi un imbold inconştient spre a schimba temeliile lumii, civilizaţia actuală. Pentru că ce a tacă ei, în furia lor devastatoare? Atacă sediile puterii polit ice, atacă bănci, magazine, adică tocmai simboluri ale actu alei civilizaţii occidentale, mercantiliste, consumatoriste şi corupte.

Orice civilizaţie cunoaşte mai multe etape în traiectori a sa. Potrivit lui Vahe Zartarian, în *Marile civilizaţii*, Editur a Lider, Bucureşti, 2003, aceste etape sunt: geneza, creşte rea, apogeul, declinul, metamorfoza, dezintegrarea şi, în fi ne, o ultimă tresărire. Pe această grilă, cred că civilizaţia o ccidentală se află actualmenta în faza de declin, începând un proces de metamorfoză care nu ştim unde poate duce. Î n ce priveşte celelalte trei civilizaţii considerate, cred că Is lamul cunoaşte de asemenea o fază de declin, chiar spasm odic, în timp ce civilizaţia chineză şi cea indiană sunt în cre

ştere, fiind vorba de fapt despre o nouă creştere, despre u n nou ciclu de dezvoltare în istoria lor multimilenară. Căci toate aceste desfăşurări sunt ciclice, spiraloide. Cu alte cu vinte, viitorul aparţine Asiei.

2.7. ORDINE PRIN HAOS

„Lumea are nevoie de o Nouă Ordine Mondială şi vă a vertizez că urmează o perioadă de puternică dezordine în î ntreaga lume.”.

(George Soros)

Pretutindeni, economiştii sunt în criză. O criză, în pri mul rând, de idei: nu mai ştiu ce trebuie făcut. Cum arăta Moises Naim, în *Foreign Policy*, ianuarie-februarie (2009), „Criza financiară a contrazis afirmaţia că economia merită tratată drept ştiinţă. O ştiinţă se măsoară prin capacitatea sa de a explica, prezice şi prescrie”. În context, guvernul R omâniei se remarcă, o dată în plus, prin faptul că nu are ni ciun economist, toate ministerele economice fiind conduse de ingineri. De aici, o adevărată „inginerie economică”, cu obiective neclare, cu instrumente care se bat cap în cap, în cercând să ajute şi capra, şi varza, şi lupul. Ei bine, nu mer ge. Capra o să mănânce varza, lupul o să mănânce capra, i ar acesta va fi împuşcat de vânător, dacă nu va câştiga ale gerile…

Să mă explic: peste tot se invocă reţetarul keynesian d e ieşire din criză, care a fost folosit cu succes după depresi unea din 1929-1933 şi mai cu seamă după al doilea război mondial, până prin anii 80. Acesta se bazează, în esenţă, p e intervenţia statului în economie pentru stimularea cererii efective, care să incite producţia, iar aceasta, crescând, va crea locuri de muncă, principala problemă în vreme de criz ă fiind şomajul. Cererea efectivă se recomandă a fi stimula tă prin încurajarea consumului şi a investiţiilor (publice şi private), încurajarea consumului urmând a se face prin cre şterea veniturilor şi a înclinaţiei medii spre consum, iar ce a a investiţiilor prin creşterea ofertei de monedă şi reducer ea ratelor dobânzilor.

Ei bine, dacă acest scenariu a avut succes şi alte ţări îl aplică şi acum pentru ieşirea din criză, noi ce facem? Desc urajăm consumul, amputând veniturile, şi mărim dobânzil e, amputând creditele, deci investiţiile. Este adevărat că s- a prevăzut 20% din buget pentru investiţii publice, dar, la birocraţia cunoscută, tare mă îndoiesc în privinţa realizării şi eficienţei acestui program.

Oricum, investiţiile private sunt mai eficiente şi ele ar putea fi stimulate mai curând printr-o reducere a impozitel or.

În aceste condiţii, la care putem adăuga şi situaţia jaln ică a exporturilor şi lipsa capitalurilor, nu văd de unde ar p

utea veni stimulii pentru reambalarea creşterii şi susţinere a ocupării. Această politică prudentă era bună în vremuri n ormale, dar atunci, în loc să economisim, noi am cheltuit în exces şi nu pe programe productive, dimpotrivă. Această p olitică monetaristă e bună pentru calmarea inflaţiei şi susţi nerea cursului, dar asta înseamnă să sacrifici creşterea şi ocuparea. Trebuie să ne stabilim priorităţile şi să adecvăm mijloacele politicii bugetare şi monetare în special. Istoria ne învaţă că în vremuri de criză sunt bune politicile keynes iste, de stimulare a cererii şi de depreciere competitivă, iar după ce economia a luat avânt, trebuie intervenit cu politic i contracţioniste pentru stăpânirea inflaţiei şi regăsirea ec hilibrelor macroeconomice.

Politicile Băncii Naţionale au fost foarte bune până ac um, ele ne-au ferit de falimente bancare şi de criza financi ară. Dar în conjunctura actuală, marcată de o criză econo mică profundă, ele nu mai sunt adecvate şi pot chiar agrav a situaţia. Paul Krugman, laureatul Nobel pentru economie de anul trecut, spunea că „nu contează cât de mari sunt de ficitele, important este să repornim maşinăria economică”. Sigur, se referea la America, situaţia noastră e diferită, căc i nici capacitate de îndatorare nu prea mai avem. În tot caz ul, este necesară o infuzie de capital, fie de la Uniunea Eur opeană, fie de la F.M.I., fie din alte părţi. Dar noi nu sunte m capabili nici să atragem miliardele de euro care ne stau

la dispoziţie prin fondurile structurale, pentru că nu avem o cultură a proiectului şi nici capacitate de cofinanţare. Ca re sunt proiectele noastre? Cu câtă indecenţă ne ocupăm d e înscăunarea a tot felul de politruci, în loc să lăsăm specia liştii să-şi facă treaba în problemele importante ale acestei ţări.

Sute de ani s-a dus o dispută acerbă între economiştii liberali, care propovăduiau supremaţia pieţei şi virtuţile sal e autoreglatoare, şi cei dirijişti, care pledau pentru interve nţia, într-o formă sau alta, a statului în economie. Economii le moderne sunt mixte: piaţă plus stat, proporţiile fiind dife rite de la ţară la ţară. Iată însă că în ultimii ani a apărut şi s-a impus un al treilea actor major: băncile centrale. Acest ea au devenit independente de puterea politică, subordona rea faţă de Parlament fiind mai mult formală, şi au privileg iul de a deţine monopolul asupra emisiunii de monedă. Iar manevrând oferta de monedă se pot influenţa în lanţ mai to ate variabilele unei economii: cererea solvabilă, oferta, ocu parea, nivelul veniturilor, ratele dobânzilor etc. Prin mone dă se poate conduce o economie. Aceste instituţii deţin ast ăzi o putere foarte mare, putând manipula atât piaţa, cât şi statul. Nu întâmplător spunea David Rockefeller:

„Daţi-mi controlul asupra monedei unei ţări şi nu mă i nteresează cine face legile”.

Acum, pentru ieşirea din criză, hiperglobaliştii ne pro

pun controlul întregii economii mondiale printr-o bancă un ică şi o monedă unică, sau printr-o autoritate unică de cont rol monetar. Iată ce spunea acelaşi Rockefeller: „Suntem î ntr-un proces de transformare globală. Mai avem nevoie d oar de o criză majoră necesară şi toate naţiunile vor accept a Noua Ordine Mondială”, sau F.D. Roosevelt: „Adevărul e ste că elementul financiar din marile centre deţine control ul asupra guvernului S.U.A încă din zilele lui Andrew Jacks on”. Şi în fine, bancherul J.P. Warburg: „Vom avea un Guve rn Mondial fie că ne place fie că nu ne place”. (citatele sun t din Revista *Lumea*, nr. 1, 2009). Aşadar, despre asta e vo rba. Şi atunci, să fi fost criza provocată?

Dacă da, atunci intuim şi soluţia…

2.8. VIDUL CUANTIC

Începând cu neoclasicii şi continuatorii lor, s-a produs tentativa de a face din economie o ştiinţă naturală, formali zând-o excesiv. Numai că cercetătorii respectivi au devenit mai preocupaţi de rezolvarea sistemelor lor econometrice ş i mai puţin de interpretarea rezultatelor, de semnificaţia lo r. Însă adevăratele spirite ştiinţifice nu procedează astfel.

Studiul sistemelor economice ne oferă posibilitatea că utării unei viziuni holiste, pline de semnificaţii asupra econ omiei şi a lumii în general. Această viziune nu se limitează doar la domeniul ştiinţei. Veche precum civilizaţia, ea este

fundamentală pentru mintea omenească. Ea ne oferă un ch ip al progresului spiritual.

Odată cu dezvoltarea raţionalismului, s-a produs o sch ismă profundă în interiorul civilizaţiei occidentale. Istoricul civilizaţiilor Richard Tarnas vorbea despre două chipuri ale acesteia:

unul al progresului, celălalt al decăderii. S-a produs o schismă profundă între omenire şi restul realităţii, de unde dezastrul ecologic, deruta morală şi golul spiritual de astăz i.

Din fericire însă, noile cercetări din fizică, biologie şi psihologie recunosc faptul că viaţa şi mintea sunt elemente integrante ale lumii, şi nu produse derivate, că trăim într-u n ocean de informaţie. Astfel ar trebui înţelese lucrurile şi î n domeniul economic, pentru ca universul economic să nu sfârşească în ruină.

Cum spunea Ervin Laszlo, „Informaţia pune în legătur ă toate lucrurile din univers, atât atomii, cât şi galaxiile, at ât organismele, cât şi minţile. Această descoperire transfor mă conceptul fragmentat de lume din ştiinţele ortodoxe înt r-o viziune integrală, holistică, asupra lumii.

Ea deschide calea spre elaborarea unei teorii care a fo st mult discutată, însă care, până în prezent, nu a fost desă vârşită cu adevărat: o teorie integrală nu doar a unei clase de lucruri, ci a tuturor claselor – o teorie integrală a tuturo

r lucrurilor” (în *Ştiinţa şi câmpul akashic. O teorie integral ă a tuturor lucrurilor*, Bucureşti, Editura Pro Editură şi Tip ografie, 2009, p. 11).

Aşadar, la nivelul de vârf al ştiinţelor situaţia se schim bă. Tot mai mulţi cercetători caută o imagine mai unitară, mai integrată asupra lumii şi vieţii. Fizicienii lucrează inte ns la crearea „teoriei marii unificări”, care să reunească to ate câmpurile şi forţele fundamentale din natură într-o sin gură teorie logică şi coerentă. De fapt, ei caută originile co mune ale acestor forţe.

Ele există, dar ei nu le văd încă. Aceşti cercetători năd ăjduiesc să ajungă la ceea ce Einstein numea odinioară „cit irea gândurilor lui Dumnezeu”. Or, asta mă tem că nu e po sibil doar pe calea ştiinţei raţionale.

Ken Wilber, în *A Theory of Everything*, vorbeşte şi el d espre o astfel de viziune integrală, sistemică, viziune pe ca re o descrie prin evoluţia culturii şi a conştiinţei, dar nu o f ormulează.

Astfel încât ea rămâne în continuare să fie creată.

Şi poate fi creată. Folosind teoriile existente referitoar e la câmpuri, corzi şi particule, putem identifica elementul fundamental care le generează, fără să fie afectat de ele. A cest element fundamental este vidul cuantic sau „vidul per fect” (Lao Tzî), un ocean de energie şi informaţie, este „pu nctul zero” despre care vorbea Charles Seife (în lucrarea *Z*

ero. Biografia unei idei periculoase, Humanitas, Bucureşti, 2007).

Legi cunoscute de-acum, legi bazate pe transferul şi tr ansformarea energiei, descriu cum toate lucrurile existent e sunt generate de vidul cuantic. Ele recunosc existenţa un ui factor cauzal, care nu e nici materie, nici energie, ci e in formaţie, factor real şi obiectiv, care creează universuri şi guvernează evoluţia elementelor lor de bază în sisteme co mplexe. Informaţia aceasta nu este un artefact uman, ea es te prezentă pretutindeni, indiferent de voinţa şi acţiunea n oastră, pe care însă le înregistrează, fiind un factor fundam ental în evoluţia realităţii.

Ştiinţa este astfel condusă spre o nouă paradigmă. „A nomaliile", misterele pe care actuala paradigmă nu le poat e explica împing lucrurile într-acolo, devin motoarele acest ei căutări. Oamenii de ştiinţă investighează noi moduri de abordare, „fabulează" ştiinţific şi produc idei noi şi concept e-cheie care conduc spre o nouă paradigmă. De fapt, cond uc spre o realitate pe care marii mistici şi înţelepţi o cunoş teau încă din Antichitate, şi anume, existenţa unui câmp co smic ce leagă totul la un nivel profund, un câmp care cons ervă şi transmite informaţia. Fizica cuantică îi recunoaşte acum existenţa, ca o mare subtilă de energii fluctuante din care apare totul: atomi, galaxii, fiinţe şi conştiinţe. Acest c âmp armonic deţine toată informaţia posibilă, el este mem

oria eternă a Universului. Potrivit filosofului William Jame s, „suntem asemenea insulelor din mare, despărţite la supr afaţă, dar legate prin fundul mării”.

Ştiinţa economică nu poate rămâne în afara acestor pr eocupări. De aceea şi străduinţa noastră de a oferi o persp ectivă sinoptică, multidimensională, asupra realităţii econo mice şi a necesarei lor corelări cu „totul unitar”. Căci, aşa cum spunea Noah Sealth, „Totul se găseşte în interconexiu ne, precum sângele care uneşte membrii unei familii. Nu o mul este cel care a ţesut vălul vieţii prin propriul său efort, ci el este doar un simplu fir al acestui văl, o iţă. Ceea ce fa ce omul cu ţesătura aceasta a vieţii reprezintă un mod de c omportare faţă de el însuşi” (preluat din Dokusho Villalba, *Zen, Calea către A Fi în era globalizării*, Editura Elena Fra ncisc Publishing, Bucureşti, 2009, p. 141).

2.9. RELIGIA ECONOMIEI DE PIAŢĂ Situaţia actu ală a omenirii se caracterizează prin destrămarea marilor s isteme ideologice şi a marilor tradiţii religioase, în particul ar.

De asemenea, la nivel global, nedreptatea socială creş te pe zi ce trece, mărind prăpastia dintre bogaţi şi săraci. Aceasta duce la creşterea violenţei, a conflictelor, ameninţ ând cu un război global.

Populaţia creşte în zonele sărace, ridicând serioase pr

obleme demografice. Pe acest fundal se aşează cupola glob alizării.

Asistăm însă, totodată, la naşterea şi răspândirea unui nou sistem de valori şi credinţe, a cărui funcţie religioasă r ămâne ascunsă; este ceea ce unii numesc „religia economi ei de piaţă”.

Aceasta ar avea la bază zece legi, după cum urmează:

1. Maximizarea profitului economic.

Bogăţia materială reprezintă Paradisul pe pământ;

2. Economia de piaţă este întruchiparea adevăratei or dini mondiale, adevărul obiectiv, Cuvântul lui Dumnezeu, u n nou monoteism;

3. Viaţa omenească este înţeleasă ca timp de lucru, o mul e o capacitate productivă.

Eşti evaluat după cât munceşti, după cât produci şi du pă ce produci. Deci nu munceşti pentru a trăi, ci trăieşti pe ntru a munci;

4. Natura nu reprezintă altceva decât o rezervă de res urse inserabile în procesul de producţie sau cu care se poa te specula. Prin urmare, ea trebuie exploatată până la capă t;

5. Patrimoniul social, cultural şi spiritual reprezintă o formă de capital ce poate fi, de asemenea, cumpărat sau vâ ndut;

6. Valoarea lucrurilor este reflectată întotdeauna de p

reţul lor;

7. Individul are datoria şi libertatea de a consuma tot ceea ce se produce;

8 Trebuie să avem încredere în Progres, adică într-o c reştere nelimitată a bogăţiei materiale. Vom putea astfel c onsuma şi acumula tot mai mult;

9. Consumând şi acumulând mai multe bunuri, vei obţi ne maximum de fericire;

10. Învinge cel mai puternic, competiţia este regula de aur. Principiile etice, cum ar fi compasiunea, solidaritatea, altruismul şi generozitatea nu sunt decât nişte superstiţii a le trecutului.

Această nouă religie a economiei s-a insinuat în toate i nstituţiile societăţii, inclusiv în cele religioase tradiţionale. Ea a fost inoculată în conştiinţele individuale prin intermed iul celui mai mare sistem de propagandă, seducţie, manipu lare şi presiune cunoscut în istorie. Agenţiile de publicitate şi industria de marketing ne scotocesc sufletele şi ne fac să alergăm după toate morile de vânt, aparent în cea mai depl ină libertate. Suntem teleprogramaţi, ceea ce trăim este un fel de *Matrix.* Ca să ne redobândim adevărata libertate tre buie să ieşim din decorul acesta artificial. Dar ne dorim oar e cu adevărat acest lucru?...

Tot ce este compus va fi descompus.

Întreaga materie se va întoarce la originile sale, de ac

eea materialismul nu ne ajută prea mult.

Ataşamentul faţă de materie generează pasiuni împotr iva naturii şi atunci armonia este distrusă.

Toate elementele naturii, cu toate interacţiunile lor, to t ce este creat, tot ce este născut se va întoarce la origini. Pacea de sus este în noi, ca să genereze şi să se împlineasc ă, ca noi să devenim Oameni (*Anthropos*).

Avem nevoie să ne reintegrăm în noi înşine şi să resta bilim relaţia cu Sursa, cu Principiul. Avem nevoie să fim m ântuiţi de ignoranţă şi de uitare. Nimic nu există „în sine" sau "prin sine", totul este aflat în interdependenţă, o ţesăt ură de relaţii. Avem nevoie de credinţă. Credinţa e bună şi pentru individ, şi pentru comunitate.

Economiştii americani Robert Barro şi Rachel McClea ry au stabili un raport între ratele de dezvoltare ale diferit elor ţări la nivel mondial şi datele referitoare la convingeril e religioase fundamentale ale populaţiilor respective.

O societate bazată pe o concepţie religioasă ce promo vează sinceritatea, cinstea şi bunacuviinţă poate economisi din resursele necesare, prin scăderea infracţionalităţii, a c orupţiei şi a înşelăciunii. Cei doi autori mai consideră că re ligiozitatea are efect asupra moralei la locul de muncă, vor bind despre o „ecuaţie economicoreligioasă", care ar suna aşa: „munca serioasă, considerată plăcută Domnului, cond uce la obţinerea unui Produs Intern Brut superior, care la r

ândul său generează prosperitate”.

Fără credinţă niciun sistem, care e un fel de adevăr ob iectiv, deci nici cel economic, nu are şanse de reuşită. Se p ot face multe analogii între sistemul economic şi cel confes ional. Spre pildă, cuvântul credit se trage etimologic din la tinescul credere, însemnând încredere, *credibility* în engle ză. Ceea ce înseamnă că creditarea se bazează pe încreder e. De altminteri, omul e religios din fire, fiind înzestrat cu î ncredere. Neurologul Ernst Poppel consideră că încredere a face parte din dotarea fundamentală a omului, că omul a re nevoie de încredere pentru a supravieţui şi a se descurc a într-un mediu ultradiferenţiat, hipersensibil şi bazat pe c onvenţii fragile. Omul are nevoie de stabilitate pentru a asi gura un bun mers al lucrurilor. Or, încrederea este singura care-i oferă siguranţa vitală. Iar credinţa este, în toate reli giile lumii, încredere originară.

2.10. ŞCOALA DE LA FRANKFURT

Avem de-a face cu o şcoală de gândire oarecum inedit ă pentru peisajul şi-aşa învolburat al ştiinţei economice, o ş coală care umple un gol în cercetarea noastră doctrinară. Cred că ne ocupăm prea mult de autori cunoscuţi şi şcoli c onsacrate şi uităm contribuţii ce par minore doar pentru c ei ce nu le citesc sau în raport cu *mainstream*-ul contempo ran. Se cuvine, pe calea cunoaşterii şi în căutarea adevărul

ui, să respectăm şi alte moduri de a gândi şi alte raportări l a ceea ce numim realitate economică şi nu numai, cum e a ceastă Şcoală de la Frankfurt, cu teoria ei critică, şcoală ce reprezintă cel mai influent curent al tradiţiei marxiste occi dentale.

Se cuvine o remarcă cu totul specială, pentru multidi mensionalitatea cercetării, pentru metoda utilizată, care e una foarte actuală, şi anume, transdisciplinaritatea. În sen sul definiţiei date de Basarab Nicolescu, potrivit căruia „tr ansdisciplinaritatea priveşte ceea ce se află în acelaşi timp între discipline, ceea ce trece prin ele şi ceea ce e dincolo de orice disciplină. Finalitatea ei constă în înţelegerea lumi i actuale, unul din imperative fiind unitatea cunoaşterii" (di n *Manifestul Transdisciplinarităţii*), şi în sensul oferit de M ichel Random, potrivit căruia „În faţa unei tehnostructuri i zvorâte din gândirea scientistă şi reducţionistă, gândirea tr ansdisciplinară combate închiderea într-o ştiinţă fără conşt iinţă şi deschide o nouă realitate: convergenţă a cunoştinţe lor şi disciplinelor, interacţiuni între sfere de cunoaştere c e-şi regăsesc unitatea profundă. Întoarcere a sensului într- un echilibru între raţional şi spiritual" (din *La pensée trans disciplinaire et le réel*).

Şcoala de la Frankfurt şi Institutul său de Cercetări So ciale reunesc un grup de filosofi, sociologi, economişti, psi hanalişti ş.a., protestatari, foarte critici faţă de ordinea soc

ială şi care încearcă să umanizeze schema marxistă, să o a dapteze la cerinţele miezului secolului al XX-lea sau chiar, cum e cazul lui Erich Fromm, să introducă şi teoria psihan alitică a lui Freud în tiparul marxist. Şcoala critică şi-a epu izat resursele acum vreo treizeci de ani. O nouă „Nouă stâ ngă" există, există globalizarea care naşte numeroase reac ţii critice (vezi George Stieglitz spre pildă), există mişcări s tângiste, anarhiste, care au reuşit să pătrundă inclusiv în mediile academice, iar atunci întrebarea este: Ce facem? C um ne raportăm la ele?

De fapt, aceasta e o meteahnă mai generală a şcolii no astre în materie de doctrine economice, ceea ce face să ofe rim prilej unor atacuri nedemne: istorismul. Ne oprim cu p rezentarea ideilor, teoriilor şi doctrinelor economice undev a în anii '80 ai secolului trecut şi nu suntem actuali, câtă vr eme mişcarea ideilor nu se opreşte, se dau premii Nobel p entru economie în fiecare an, deci se creează mereu doctri ne şi teorii, care intră în dezbaterea publică, devin politici economice aplicate şi lucrurile avansează, în vreme ce noi tot cu Keynes, tot cu Schumpeter, eventual Milton Friedma n şi-atât.

Ar fi interesantă o analiză a raporturilor de idei din ep ocă. Cum se raporta şcoala critică la celelalte şcoli de gând ire existente, la ideile unor liberali celebri, precum Friedri ch von Hayek şi Ludwig von Mises, ale unor sociologi, prec

um Max Weber şi Werner Sombart, la ideile socialiste şi co muniste, la cele naziste (aici, prin forţa lucrurilor, avem câ teva explicaţii)? De fapt, ştim că Şcoala critică tocmai de a ceea era critică, pentru că ea critica totul, şi capitalismul, şi nazismul, şi comunismul, orice sistem sau alcătuire socia lă, ajungându-se până la nihilismul lui Adorno.

E bună deci o critică a Şcolii critice, ai cărei reprezent anţi doreau şi luptau, de pildă, pentru libertate, pentru elib erarea de canoane; dar marii gânditori ai Iluminismului, pe care-i critică, tocmai asta doreau şi ei, erau liberali şi atun ci nu avem aici o contradicţie logică, o critică de dragul cri ticii, mai ales că aceşti critici nu prea pun nimic în loc, nu ştiu să aibă vreun proiect de societate, eventual unul mai b un şi mai puţin utopic, deci realizabil? Nu te poţi baza num ai pe utopia marxistă.

Şcoala de la Frankfurt e o şcoală din anii 60 ce încear că o adaptare a teoriei marxiste, inventând „Marxismul fen omenologic”. Herbert Marcuse, tradus la noi încă din 197 7, după ce iniţial a fost un discipol al lui Husserl şi Heideg ger, a devenit părintele „Noii Stângi” şi milita nici mai mul t nici mai puţin decât pentru „eliberarea de societatea abu ndenţei”. Marxismul şi materialismul istoric erau placa tur nantă a gândirii sale. Teoria sa asupra unei societăţii unidi mensionale critică în egală măsură şi cmunismul, şi fascis mul, şi capitalismul productivist şi consumatorist, deschizâ

nd calea postmodernismului şi, în *Eros şi civilizaţie*, *New A ge*-ului, cel puţin prin pledoaria pentru libertate sexuală, c are ne aminteşte de *Republica* lui Platon.

Jurgen Habermas, dimpotrivă, doreşte o societate ad ministrată total, aflată permanent sub un control social şi p sihologic, respectă Statul şi consideră marxismul valabil în continuare.

În acest timp, şeful Institutului pentru Cercetări Socia le şi mentorul unei întregi generaţii a intelectualităţii occid entale, Max Horkheimer, după ce iniţial s-a adăpat din Sch openhauer şi Hegel, formula o teorie antimetafizică şi empi ric-„ştiinţifică" a societăţii, refuzând sistemul, refuzând ord inea care ar împiedica, după el, „adecvarea liberă la obiec t", studia forţele non economice şi culturale care „au perve rtit misiunea istorică a proletariatului" şi, spre finalul vieţi i, găsea eliberarea prin religie. Prietenul său, Theodor Ado rno, admirator al lui Kierkegaard, este un filosof şi estetici an pesimist, nihilist, avangardist, care nu are prea multă tr eabă cu economia, decât ca un critic poate al tehnologiei, a l dominării naturii, iar în *Minima moralia* îl plagiază cu anti cipaţie pe Andrei Pleşu, propunându-ne o nouă utopie, o pa ce eternă. Ultimul mohican, Jean Baudrillard, este un post modernist, poststructuralist recunoscut, la fel de rebel, car e ne lasă însă o interesantă semiologie a valorii.

La autorii Şcolii critice se simte parcă o silă disperată

faţă de valorile liberale şi umaniste, aparent atât de sigure şi de stabile; ei descriu spectacolul desperant al dezagregă rii unei lumi şi al falimentului unei societăţi, al panicii şi co şmarului în faţa zilei de mâine, al spectrului bântuind al să răciei. Kant, Marx şi Freud par să le fie principalii mentori spirituali. La adepţii şcolii amintiţi până acum ar trebui să mai adăugăm pe Leo Lowenthal, Walter Benjamin, Ernst Bl och, Otto Kircheimer, Franz Neumann, Henry Grossman, F riedrich Pollock, care e poate cel mai economist dintre toţi şi alţii, ca să avem o imagine mai bună asupra nucleului m aterialist al dialecticii non hegeliene şi negative, al hedonis mului utopic al Şcolii critice.

Teza subiectivităţii moderne este reconstruită pe baza modelului lui Ulise, care, pentru a supravieţui sacrifica vra ja naturii exterioare pe altarul raţionalităţii instrumentale, devenind astfel „protoimaginea individului burghez". Deci raţiunea eliberează de constrângerile naturii, iar acest pro ces „se metamorfozează – cum arată Andrei Corbea în pref aţa la *Minima moralia,* Editura Art, Bucureşti, 2007, p.8 – î ntr-o tot mai restrictivă extensie a dominaţiei totalităţii asu pra naturalului şi individualului, prin care oamenii, maturiz aţi prin raţiune întru autonomia individuală, o sacrifică pen tru a se supune de bunăvoie tentaţiilor dominatoare ale edi ficiului social".

Critica Şcolii critice e nemiloasă, plină de patos lucid

şi vizează tot ce ne înconjoară („adevărat e doar ceea ce n u se potriveşte în această lume”), dar mai ales cedarea în f aţa regresiunii unidimensionale a colectivităţii dirijate pân ă la agresiunea totalitară asupra individului, ceea ce duce l a eşecul istoric al civilizaţiei raţiunii. „Viaţa nu mai vieţuie şte”. Se insistă asupra minciunii instaurate de sistemul col ectiv al relaţiilor de proprietate, care compromit gândirea şi acţiunea autonomă, ce nu se pot sustrage dictatului inev itabil al mecanismelor dominaţiei totalizante.

Pentru a rezista în faţa violenţei societăţii şi a-i opune propria exigenţă etică şi emancipatoare, individul ar trebui să facă precum baronul Münchhausen care se scoate din m laştină trăgându-se de propria-i perucă. Aşa cum arăta Ado rno, „de dragul posibilului, individul trebuie să conceapă c hiar şi propria-i neputinţă”.

Contradicţia, ca şi refuzul sistemului sunt cultivate ins istent, ceea ce ne aminteşte de Nietzsche, Kafka sau Prous t. Ca şi la aceştia, trauma alienării e foarte vizibilă. Dialecti cieni ai negativităţii, asumându-şi o izolare orgolioasă şi afi şând un elitism pe care-l critica şi Hannah Arendt, autorii Şcolii de la Frankfurt tematizează ideea de critică şi de rez istenţă într-o „ştiinţă tristă”, replică a celei „vesele” a lui N ietzsche, alternând imprecaţia cu resemnarea, într-o retori că violentă până la cinism. Iată un exemplu din Theodor Ad orno: „Ceea ce credeau cândva filosofii că merita să se nu

mească viaţă s-a transformat acum în afacere privată şi, în consecinţă, în teritoriu genuin al consumului, remorcă a pr ocesului de producţie, lipsită de autonomie şi de substanţă proprie. Cine doreşte să afle adevărul despre viaţa nemijlo cită trebuie să-i cerceteze faţa alienată şi, odată cu ea, forţ ele obiective ce determină existenţa individuală până în zo nele ei cele mai intime" (*Minima moralia*, p. 21). Prin urma re, viaţa nu este decât un epifenomen retrogradat al produ cţiei, consumul nu e decât o caricatură a vieţii adevărate c are acoperă însă monstruozitatea producţiei absolute.

Aceşti autori sunt filosofi remarcabili, dar din punct d e vedere economic importanţa lor este redusă. Spre pildă, Jurgen Habermas, despre care dl. Andrei Marga a scris o e xcelentă monografie (*Filosofia lui Habermas*, Polirom, 200 7), socotindu-l drept cel mai mare savant de la Einstein înc oace. Este vorba despre cel mai mare filosof german în viaţ ă, un fel de dascăl al naţiunii, un mare gânditor, care a scri s o operă de cotitură în istoria filosofiei. El a lansat critica postmodernismului încă din anii 80 (polemizând cu Foucau lt şi Derrida), a liberalismului (polemizând cu Rorty şi Rawl s), a pozitivismului, a „fascismului de stânga", a manipulări i genetice (polemizând cu Sloterdijk), a unificării europene şi a tot ce mai mişca în epocă. Habermas este în egală măs ură politolog şi sociolog, antropolog, psiholog, lingvist, juri st, cu o excepţională calificare interdisciplinară, dar şi eco

nomist, cu studii în regulă.

Se întreba un coleg cum se face că Germania nu a dat mari economişti? Dar eu nu cred că a dat mai puţin decât a lte mari culturi, decât cea franceză bunăoară, dacă ar fi să ne referim doar la un F. List, W. Eucken, W. Ropke, L. Erh ard, toţi corifeii şcolii istorice, sau – de ce nu? – K. Marx sa u M. Weber. Chiar la aceşti autori din Şcoala critică, se pot găsi reflexii economice mai mult decât interesante. S-a spu s că economiştii scriu *sub specie temporis*, sub presiunea ti mpului şi a evenimentelor. Acesta nu e neapărat un motiv de laudă şi cred că ar trebui să ne ocupăm şi noi de lucruri mai grave, perene.

Contribuţia Şcolii de la Frankfurt este o invitaţie în ac est sens, pe care ar trebui să o privim fără orgolii de mari s pecialişti, cu toată smerenia şi seriozitatea.

Apoi, aşa cum am mai arătat, lucrările Şcolii critice su nt invitaţii la transdisciplinaritate. Cum spunea Michel Ca mus, aceasta „este o nouă cale iniţiatică, ce integrează fun damentele vechilor tradiţii ezoterice şi ale ştiinţei contemp orane, reînnoindu-le limbajul, o cale vizionară şi operativă ce atinge inima conştiinţelor trezite celor mai deschise şi c are trasează linii riguroase de acţiune. Creând punţi între ştiinţele exacte şi ştiinţele umane, între ştiinţă şi tradiţie, î ntre gândirea ştiinţifică şi gândirea simbolică, între cunoşti nţă şi fiinţă, transdisciplinaritatea nu încetează să tindă sp

re unitatea cunoaşterii, prin traversarea obligatorie a auto cunoaşterii. Este o etică ce se relevă revoluţionară în planu l spiritului, contagioasă în planul sensibilităţii vitale şi prof etică în planul conştiinţei. Eu văd în transdisciplinaritate m area turnură a secolului al XXI-lea”.

2.11. RĂŢUŞCA CEA URÂTĂ

Mi se pare că dintre sferele reproducţiei sociale – pro ducţie, repartiţie, schimb, consum – cea de care modelul o ccidental recent de economie a uitat cel mai mult este repa rtiţia. Deşi analizată intens de Ricardo, Say, Stuart Mill, M arx şi alţi corifei ai gândirii economice, ulterior ea a fost pa rţial abandonată, cel mai adesea în favoarea unui producti vism cu orice preţ iar mai nou şi în favoarea unui consumat orism excesiv.

Schimbul s-a intensificat şi el continuu, dar mai cu sea mă odată cu „noua economie”, făcând legătura între celelal te două. Răţuşca cea urâtă a rămas repartiţia, adică distrib uţia şi redistribuţia resurselor, a veniturilor între membrii societăţii.

Pe măsură ce sistemul s-a golit de orice criteriu mora l, îmbogăţirea prin orice mijloace devenind criteriul supre m, modelul a devenit tot mai inegalitar, prezentând discrep anţe uriaşe de avuţie, de salarii etc. Cei bogaţi au devenit t ot mai bogaţi, cei săraci au devenit extrem de săraci. Şi ast

a, valorificând libertăţile democratice, dar ducând pe cele mai înalte culmi lăcomia, egoismul, interesul cel mai îngust şi alte „virtuţi” de acest gen. Societăţile se văd astfel lipsit e de coeziunea socială care să ofere stabilitate în bunăstar e. Tensiunile au crescut extrem, iar eşafodajul economiei d e cazino a baronilor escroci ai marii finanţe a început să tr osnească din toate încheieturile.

Prin urmare, avem nevoie de o schimbare de paradig mă, care să reconsidere importanţa repartiţiei, de o nouă d octrină distributivistă, care să reintroducă criteriul moral î n economie. Pentru că mercantilismul excesiv şi inegalităţi le prea mari pot ruina o economie, pot ruina o democraţie, lipsa de coeziune socială, sărăcirea clasei de mijloc sau abs enţa ei putând duce la tiranii sau totalitarisme de tot felul.

Aceste lucruri sunt valabile şi la nivel naţional, şi regi onal, şi global, practic la nivelul fiecărei comunităţi. O logi că stranie face ca actualmente câştigurile, profiturile să se concentreze în tot mai puţine mâini, iar pierderile să se so cializeze, să se periferizeze. Putem constata aceste realităţ i şi în contextul actualei crize.

Pentru a schimba această logică, e necesară o schimb are de mentalitate care să facă posibilă o schimbare de sist em. Întrebată de ce este sărăcie în lume, maica Tereza răs pundea simplu: „Pentru că oamenii nu împart”. Nu împart cu semenii. Şi acest răspuns devoalează realităţi profunde

şi extrem de dureroase.

Modelul occidental pleacă de la premisa că resursele s unt insuficiente şi că e necesară o competiţie tot mai acerb ă pentru ele între membrii societăţii, pentru satisfacerea n ecesităţilor sau a dorinţelor lor tendenţial nelimitate. Acea stă competiţie dezumanizantă ar fi motorul progresului soc ial. Cei mai apţi şi mai lipsiţi de scrupule câştigă; cei mai sl abi şi mai scrupuloşi pierd şi sunt marginalizaţi. *Homo ho mini lupus*.

Dar lucrurile pot fi privite şi altfel. Se poate considera, cu puţină smerenie şi fără multe stridenţe, că Dumnezeu n e-a înzestrat cu tot ceea ce avem nevoie, direct şi prin inte rmediul naturii. Problema este cât risipim din această dota re iniţială. Pentru că distrugerea naturii a devenit strigăto are la cer. Şi asta a făcut-o economia productivistă. În acel aşi timp, cum repartizăm cât mai corect respectivele înzest rări, pentru ca ele să fie înmulţite şi să ajungă la toată lum ea, evitând consumerismul deşănţat al unora şi sărăcia luci e a celor mai mulţi, dar care tot oameni sunt?

Ţinta economicului este în social, prin urmare nimeni nu câştigă dintr-o societate dezarticulată şi cu repartiţii dis proporţionate de avuţie. Cererea globală, deci producţia gl obală, sunt mai bine susţinute de consumul cât mai multor oameni şi mai prost slujite de hiperconsumul doar al unei e lite. Iar dacă cererea agregată este bine susţinută printr-o

repartiţie mai corectă, cu distribuiri judicioase ale venituril or primare şi ale celor din transfer, va fi stimulată şi produ cţia şi creşterea, ocuparea etc.

La ce foloseşte atâta bogăţie acumulată de unii, când aproapele moare de foame? Când vom înţelege că nu ne pu tem mântui decât împreună? O nouă doctrină a repartiţiei e pe cale să se nască peste ocean, graţie contribuţiilor uno r autori ca John Medaille, John Milbank, Adam Webb, Allan şi Kevin Carlson, Race Mathews sau Mason Gaffney. Şi în Europa avem exemple de distributivism cooperatist în ţăril e nordice, Elveţia, Italia (vezi Stefano Zamagni) ş.a., inclus iv în România au existat încercări în perioada interbelică, ş i mă refer în special la doctrina Maniu-Mihalache.

Rănile provocate naturii sunt una cu rănile noastre. Tr ebuie să găsim o soluţie la impasul actual, altfel Pământul se va răzbuna şi poate fi extrem de rău. Dar oricât de rău p oate să fie, este totuşi posibilă o mutaţie în evoluţia uman ă.

Acum şi aici, la limita dezastrului, avem şansa reală să descoperim că Dumnezeu a sădit în noi înţelepciunea şi cre ativitatea necesare pentru a modifica credinţele noastre ce le mai disfuncţionale. În faţa noastră se află o perioadă de armonizare a trăirilor interioare cu acţiunea exterioară, ca re ne va permite o nouă percepţie a realităţii, la realizarea căreia ştiinţa şi spiritualitatea vor merge mână în mână.

2.12. STRATEGIA DE INSTABILITATE CONSTRU CTIVĂ

Clivajul dintre S.U.A. şi Europa devine persistent şi cr escător. Europa a constituit principalul centru de interes al americanilor de la constituirea lor ca stat şi până la interve nţia din Iugoslavia, trecând prin cele două războaie mondi ale. Ei bine, astăzi, poate cu excepţia Marii Britanii, ea nu mai este în centrul politicii americane. Epicentrul interesel or americane s-a mutat în Orientul Apropiat, sau, cum i s-a mai spus, „Orientul Mijlociu Extins", o regiune ce se întind e din Pakistan până în Maroc, incluzând Cornul Africii, o re giune mustind de petrol şi de terorism, o regiune în care se află prietenul principal al Americii – Israelul şi care a deve nit astăzi teatrul a o mie şi unu de conflicte.

Principalul artizan al acestor conflicte a devenit, după 2001, chiar Statele Unite, al cărui fost preşedinte, în discu rsul despre starea naţiunii din 11 ianuarie 2007, se exprim a textual: „ceea ce se întâmplă în Orientul Apropiat este m ai mult decât un conflict militar. Este războiul ideologic de cisiv al vremurilor noastre. De o parte a baricadei se află c ei ce cred în libertate şi moderaţie, de cealaltă, sunt extre mişti care îi măcelăresc pe nevinovaţi şi îşi clamează inten ţia de a ne distruge felul nostru de viaţă". Aşadar, este vor ba despre un război ideologic între „cei buni" şi „cei răi", o

viziune maniheistă pe care am mai întâlnit-o în discursurile lui Bush şi care nu anunţa nimic bun.

La fel, madam Rice, într-o vizită la Tel Aviv, în timpul r ăzboiului din Liban din 2006, spunea că „Ceea ce vedem ai ci sunt durerile facerii unui nou Orient Apropiat şi, orice a m face, trebuie să fim siguri că lucrăm pentru a veni în înt âmpinarea acestui nou Orient Apropiat şi nu pentru a ne în toarce la cel vechi”. Cine are urechi de auzit să audă…

Acest Orient Apropiat sau Orient Mijlociu Extins s-a tr ansformat într-un butoi cu pulbere, cu lupte interconfesion ale şi interetnice care au făcut deja sute de mii de victime, mai multe decât genocidul din Rwanda, cu participarea dir ectă a armatelor occidentale, inclusiv cele ale N.A.T.O. Aşa cum am văzut, pentru Washington nu mai există conflicte i zolate, ci o confruntare globală între Bine şi Rău. Acest tip de discurs seamănă perfect cu cel promovat de islamiştii c are cheamă la *Jihad,* inclusiv de *Al-Qaida*, la războiul total î mpotriva „cruciaţilor şi a evreilor”. El nu e decât o dihotom ie simplificatoare, promovată de ambele părţi de oameni or biţi de ideologii care practică autocelebrarea.

Frontierele au devenit tot mai permeabile, arme, oam eni, tehnici, droguri etc. traversându-le cu tot mai mare uş urinţă de la un conflict la altul şi punând pe drumuri sute d e mii de refugiaţi. Nu se mai luptă atât armate regulate ale statelor, cât grupuri militare, cum sunt Hamas şi Hezbolla

h, care dau dovadă de o eficienţă surprinzătoare, în Irak as tfel de grupuri ţinând în şah cea mai puternică forţă militar ă din lume. De asemenea, Israelul a trăit în 2006 la Sderot sub o teroare cum n-a mai văzut de la războiul de independ enţă, un oraş întreg fiind practic paralizat de tirurile de ra chete ale acestor grupuscule militare.

Se afirmă acum în Palestina a treia generaţie de milita nţi islamişti, care nu are neapărat o bază de masă şi nici re prezentare politică, dar care este extrem de radicală şi tra nsnaţională, respinge orice compromis, nu vizează doar isr aelienii şi nu se limitează doar la Palestina, ci are revendic ări globale care merg până la fondarea unui stat islamic un ic. Astfel, vechile naţionalisme sunt depăşite, criteriile de r econfigurare a zonei fiind de natură etnică şi religioasă.

Din punct de vedere etnic, regiunea este un mozaic de minorităţi, oamenii se identifică cu comunitatea din care fa c parte, în detrimentul vechilor apartenenţe naţionale sau de altă natură, ceea ce slăbeşte – se înţelege – integritatea statelor şi duce la conflicte practic fără sfârşit. Astfel, sunt încurajate şi ingerinţele străine, marile puteri, locale sau i nternaţionale, manipulându-şi fiecare acoliţii în propriul in teres. Asta fac şi Siria, şi Iranul, şi Israelul, şi Statele Unit e, şi Rusia, Marea Britanie sau Franţa.

Să ne amintim cum, la începutul primului mandat al lu i Bush, strategii neoconservatori americani predicau o „str

ategie de instabilitate constructivă” în Orientul Apropiat. E i bine, astăzi, din ceea ce vedem, se pare că au implementa t-o cu succes. Noul Orient Mijlociu Extins s-a reconfigurat î ntr-adevăr, numai că nu chiar aşa cum şi-ar fi dorit strategi i americani, ci devenind o mare zonă de instabilitate gravă şi durabilă, care rescrie întreaga politică mondială.

2.13. VIITORUL LIBERTĂŢII

Trăim de câteva decenii o perioadă preponderent dem ocratică. Ascensiunea democraţiei în lume a început cu cir ca o sută de ani în urmă şi s-a impus ca tendinţă dominant ă după al doilea război mondial. Actualmente, 119 ţări sunt conduse în mod democratic, reprezentând 62% din ansamb lul mondial.

Cifrele şi o analiză foarte provocatoare a fenomenului ne sunt prezentate de către Fareed Zakaria în lucrarea *Viit orul libertăţii. Democraţia neliberală în Statele Unite ale A mericii şi în lume*, apărută la editura Polirom, în cadrul fru moasei colecţii „Economie şi societate”, 2009. Este o lectu ră esenţială pentru cei interesaţi de promovarea şi prezerv area democraţiei şi a libertăţii, ca şi de tendinţele politice globale apărute în ultima vreme.

Ascensiunea puternică a democraţiei în ultimii cincize ci de ani a făcut din ea forma standard de guvernământ, ce conferă legitimitate politică majorităţii statelor lumii. Mon

arhiile sunt depăşite, iar dictaturile discreditate. Până şi d uşmanii declaraţi ai democraţiei îi împrumută cel puţin ret orica şi îi imită ritualurile, ceea ce înseamnă că democraţia pare să fi câştigat disputa cu alte forme de guvernământ. P entru mulţi însă, ea a devenit mai mult de atât: a devenit u n mod de viaţă. „Ceea ce este cu adevărat nou şi distinct în capitalismul de astăzi, arată autorul, nu este faptul că e glo bal, informaţional sau tehnologic – aceste trăsături au exist at şi în epoci istorice mai vechi -, ci faptul că e democratic” (p. 13-14).

Până şi economia pare să fi devenit mai democratică. Î n ultima jumătate de secol, creşterea economică produsă î n cadrul democratic a condus la ieşirea din sărăcie a sute de milioane de oameni, transformând consumul, economisi rea şi investiţiile în fenomene de masă. Prin urmare, puter ea economică, deţinută altădată de o elită, s-a deplasat mai spre baza piramidei sociale. O altă dimensiune a socialului care s-a democratizat este cultura, care este acum dominat ă de muzica ce place majorităţii, de filmele de succes, ca s ă nu mai vorbim de televiziune sau de Internet. Canonul cu ltural al epocii democratice s-a schimbat faţă de perioada a nterioară, referinţele culturale de asemenea.

Cantitatea a devenit calitate, în cel mai pur spirit mar xist.

Întrebarea obligatorie este ce anume a produs astfel d

e modificări spectaculoase ce însoţesc valul democratizări i? Desigur, este de invocat voinţa politică, dar şi alte forţe, cum este revoluţia tehnologică, care a permis inclusiv dem ocratizarea informaţiei, emanciparea economică, ca şi disc reditarea sistemelor şi ideologiilor totalitare. Foarte impor tant, din toate aceste puncte de vedere, a fost modelul ame rican, ale cărui politică şi cultură sunt profund democratic e şi care s-a impus în această perioadă, inducând ideea că democratizarea este inevitabilă. Aceste forţe au făcut ca as tăzi aproape oricine să poată obţine aproape orice, inclusiv arme de distrugere în masă. Manualele de terorism ale Al-Qaida au fost printate de pe Internet şi tot pe această cale teroriştii îşi recrutează adepţii, pe muzică hip-hop.

Deci şi violenţa s-a democratizat şi ajungem astfel la f aţa mai puţin dezirabilă a democratizării. O mână de oame ni poate îngrozi întreaga lume, poate provoca distrugeri în masă la mii de kilometri depărtare. Autoritatea statelor e d eparte de a mai fi o piedică.

Frontierele s-au permeabilizat, sub loviturile repetate şi puternice nu doar ale teroriştilor, ci şi ale magicienilor b anului, ale pieţelor de capital, ale companiilor transnaţiona le, emigranţilor, ale unor guverne locale şi organizaţii neg uvernamentale, toate pe suportul noilor reţele tehnologice şi financiare. Iar această devoluţie de putere şi de suverani tate a statelor e doar la început, chiar dacă procesul nu e li

niar, de unde şi revenirea puternică a autorităţii statale du pă 11 Septembrie şi, mai cu seamă, după declanşarea mari i crize economice globale actuale. Oricum, lupta între forţe le centripete legate de stat şi cele centripete e deschisă şi va mai dura o vreme, dar mă tem că finalul e cunoscut.

Deci, deşi minunată în sine, democraţia nu e şi suficie ntă, nu constituie un panaceu şi aici e ideea principală a că rţii, detaşată după o analiză pertinentă, anume că, pentru a fi funcţională, democraţia trebuie însoţită de liberalismul constituţional, altminteri dispersia maximă a puterii în soci etate, adusă de procesul de democratizare, poate ascunde pericole majore la adresa libertăţilor individuale. Singură, democraţia nu garantează nici pacea, nici prosperitatea, c um altădată sesiza şi Alexis de Tocqueville.

Aceasta nu înseamnă că democraţia e rea; autorul are doar curajul, spre deosebire de mulţi alţii atinşi de „corecti tudinea politică”, să vorbească şi despre faţa ei mai întune cată. „Dacă tăcem, de teamă să nu fim etichetaţi ca «antid emocratici», nu avem nicio şansă să vedem ce poate fi neli niştitor în procesul tot mai sporit de democratizare a vieţil or noastre.

Presupunem că democraţia nu poate cauza nicio probl emă, iar atunci când observăm maladii sociale, politice şi e conomice, aruncăm vina în dreapta şi-n stânga, respingem dificultăţile ce apar, evităm răspunsurile, dar nu discutăm

niciodată despre marea transformare aflată în centrul vieţi i noastre politice, economice şi sociale” (p.16).

Putem avea alegeri libere şi corecte, iar cei aleşi să fie rasişti, fundamentalişti, fascişti, extremişti în general, ceea ce poate duce la dictatură, autocraţie sau teocraţie. Ceea c e se întâmplă în Peru, Venezuela, Egipt, Uzbekistan, Ghan a, Kazahstan, Nigeria şi-n multe alte ţări poartă numele de „democraţie neliberală”. Prin „democraţie”, occidentalii înţ eleg „democraţie liberală”, adică un sistem caracterizat nu doar prin alegeri libere, ci şi printr-un stat de drept, separ area puterilor şi protejarea libertăţilor fundamentale (liber alism constituţional). Dar nu peste tot este la fel, nici chiar în Vest. În ultimii cincizeci de ani, libertatea şi democraţia au fuzionat, însă astăzi ele se despart în multe ţări (din Asi a Centrală, Indonezia, lumea arabă, Africa etc.): democraţi a înfloreşte, libertatea nu.

Astfel, într-o lume tot mai democratică, apar societăţi nefuncţionale. De ce se întâmplă astfel? Pentru că, aşa cu m arăta Huntington, democraţia este doar una dintre virtuţ ile politice, nu singura, iar fără celelalte amintite democraţ ia poate fi nefuncţională, poate duce la tiranii (exemplul lui Hitler e celebru şi mult invocat în acest sens). Democraţia nu înseamnă automat şi bună guvernare. De aceea, avem mici excepţii de la regulile democratice chiar în ţările vesti ce: în Scandinavia întâlnim restrângeri ale drepturilor de p

roprietate individuală, în Franţa avem un monopol de stat asupra televiziunii, iar în Marea Britanie avem chiar o relig ie de stat ş.a.m.d. Pe de altă parte, în Hong Kong sau în Si ngapore avem multă libertate fără democraţie.

Deci cele două nu sunt neapărat consubstanţiale, uneo ri aflându-se chiar în conflict.

Chiar în Statele Unite pot fi întâlnite numeroase elem ente nedemocratice: Curtea Supremă e formată din nouă o ameni numiţi, şi nu aleşi, fiecare stat american are dreptul la doi senatori, indiferent de numărul populaţiei sale, comp aniile private, grupurile de lobby şi asociaţiile neguvernam entale, nedemocratice prin structura lor, exercită o influen ţă majoră asupra deciziei politice şi a alegerilor publice ş. a, astfel că putem vorbi despre o „variantă americană de d emocraţie neliberală”, în care partidele politice au devenit nişte organizaţii de tip Potemkin.

Publicul simte că se întâmplă ceva.

Americanii au un respect foarte scăzut faţă de sistemu l lor politic, iar ascensiunea foarte puternică a partidelor a ntisistem în ţările europene ne dă de înţeles că şi aici senti mentele sunt cam aceleaşi. Şi asta pentru că sistemul devi ne tot mai nefuncţional, tot mai discreditat în ochii publicu lui, de unde şi participarea la vot extrem de scăzută. Demo craţia occidentală, aflată sub presiunea unor factori ca ter orismul, schimbările demografice, imigraţia şi conflictele c

ulturale, rămâne un model mai mult pentru alţii; acasă, ea se goleşte tot mai mult de conţinut prin campaniile politice perpetue, linguşirea publicului, suspectele finanţări ale par tidelor, interesele speciale şi lobby-ul foarte puternic.

Tehnoentuziaştii susţin că Internetul va reuşi în curân d să aducă democraţia în China, prosperitatea în India, iar noi vom putea deveni proprii bancheri, avocaţi, editori şi c hiar legislatori. Legea, cu toate încorsetările ei, trebuie, de fapt, să întărească libertatea, nu să o reducă.

Oricum, în Elveţia şi în California, democraţia particip ativă, guvernarea prin referendumuri şi votul electronic au început de mult, iar alte state le urmează exemplul. Asta n u înseamnă tot o extindere a democraţiei? Societăţile demo cratice au nevoie de noi ghiduri, adaptate noilor timpuri, a u nevoie să reînnoiască modalităţile de căutare a libertăţii şi fericirii, fără a uita, desigur, trecutul libertăţii.

De la Woodrow Wilson la Franklin Roosevelt, John F. Kennedy, Ronald Reagan şi George W. Bush, americanii au considerat că „cea mai bună şansă a păcii în lumea de astă zi este extinderea libertăţii pe tot globul”. Asta i-a mulţumi t pe cei răniţi şi i-a rănit pe cei mulţumiţi. Dar America a r ămas tot mai singură, şi asta datorită propriilor greşeli, dat orită diferenţei supărătoare dintre ce spune şi ce face.

Într-adevăr, distanţa dintre retorica sa şi acţiunea sa e ste uneori izbitoare. Americanii s-au angajat să susţină pe t

oţi cei care luptă pentru libertate şi chiar să li se alăture. D ar când s-a ridicat Taiwanul, în 2004, America a susţinut B eijingul. Îl critică pe Putin, dar face cu el mari afaceri. Cân d disidenţii din Arabia Saudită au cerut monarhie constituţ ională, Bush l-a primit pe regele Abdulah, care conduce un ul dintre cele mai represive regimuri de pe planetă, la ferm a sa din Texas. La fel de prietenos s-a dovedit şi cu preşedi ntele dictator al Uzbekistanului, Islam Karimov, şi cu fostul general Pervez Musharraf al Pakistanului, şi exemplele pot continua…

Procentul ţărilor considerate libere de către fundaţia Freedom House nu a mai crescut de zece ani, ceea ce spun e multe. Cu cât americanii strigă mai tare în favoarea dem ocraţiei, cu atât libertatea în lume pierde teren.

Una dintre cele mai la îndemână explicaţii este antipat ia globală de care s-a învrednicit fostul preşedinte George W. Bush. El a amestecat democraţia cu libertatea, aroganţ a cu naţionalismul şi prostia cu fundamentalismul într-o for mulă foarte toxică. În Rusia, ca şi în Irak, oamenii au în pri mul rând nevoie de ordine. Fără ea, libertatea devine peric uloasă. Iar problema principală cu care se confruntă statel e slab dezvoltate nu este absenţa democraţiei, ci cea a une i bune guvernări, din Nigeria şi până în Haiti.

Se vede că e mult mai uşor să clamăm democraţia libe rală decât să o realizăm. Fiecare popor îşi doreşte libertate

a, potrivit culturii sale specifice, dar edificarea unei democ raţii reale şi sustenabile este o problemă mult mai complex ă.

În Iordania, de pildă, monarhul neales este mai liberal şi mai progresist decât foarte mulţi democraţi aleşi. La fel î n Emiratele Arabe Unite şi în multe alte ţări. Saddam Huss ein era ales democratic, dar era un tiran. Iată însă că schi mbarea sa a adus în Irak haosul. Un haos care era evitabil. Distrugând statul irakian, S.U.A. au creat un vid de securit ate, ca să nu mai vorbim de şomaj şi sărăcie, război civil şi tot arsenalul de probleme pe care americanii le lasă acum î n urmă. Va reuşi Irakul să evite conflictele etnice şi religio ase, să dezvolte o economie care să nu se bazeze doar pe p etrol, să-şi creeze un stat de drept? Greu de crezut. Cum s pune Fareed Zakaria, „De la Versailles până în Vietnam, ac esta a fost întotdeauna punctul slab al idealismului americ an, mulţumiţi de virtuţile scopurilor înalte pe care şi le-au asumat, pierd din vedere realităţile practice din teren”. (*Vi itorul libertăţii*, p. 234).

Astăzi, potrivit aceleiaşi fundaţii *Freedom House*, doar 25 din cele 192 de ţări ale lumii sunt declarate total nelibe re, ceea ce înseamnă că libertatea pe glob a făcut progrese importante în ultimele decenii. Multe ţări cunosc mixturi bi zare de libertate şi tiranie, cum e Rusia lui Putin, cum e pu ternica Chină, cum e India, care a făcut progrese substanţi

ale, fiind astăzi cea mai numeroasă democraţie din lume.

Acestea sunt doar exemplele cele mai notorii, dar exis tă o pleiadă de ţări, mai mici, cu grade de libertate şi speci ficităţi foarte diverse. Deci nu întotdeauna libertatea şi de mocraţia sunt consubstanţiale, ca în modelul occidental. E xistă ţări democratice în care libertatea e foarte redusă, aş a cum am arătat. Invers, în drumul spre libertate, unele ţăr i sacrifică, chiar dacă numai temporar, sistemul democrati c. Este cazul Chinei, cu spectaculoasa sa ascensiune recen tă.

Să fie acesta un model de urmat, alternativ celui occid ental?

2.14. LUMEA ÎN 2020

Recent, Consiliul Naţional de Informaţii al S.U.A. a dat publicităţii un Raport despre cum va arăta lumea în 2020. Potrivit analiştilor americani, globalizarea devine aproape i reversibilă, dar ea tinde să devină tot mai puţin occidental ă, se va reduce numărul economiilor rămase în urmă, dar ţ ările asiatice vor stabili noi reguli ale jocului. Avuţia global ă creşte, dar creşte şi decalajul dintre bogaţi şi săraci.

Numărul firmelor globale e în continuă creştere, ceea ce facilitează răspândirea noilor tehnologii.

Conectivitatea crescută a actorilor globali aduce noi p rovocări guvernelor naţionale.

În această perioadă, vom asista la o ascensiune puternică a Asiei, în special a Chinei şi Indiei, şi la apariţia unor noi puteri economice de talie medie. În ţările occidentale populaţia va îmbătrâni, mai ales în U.E., dar şi în Japonia, iar dezvoltarea lor în continuare depinde, în special, de abilitatea lor de a-şi adapta forţa de muncă, sistemele de asistenţă socială şi integrarea imigranţilor. Vor apărea noi surse de energie pentru a satisface cererea globală, însoţite de fenomene de instabilitate politică în ţările producătoare şi de probleme în materie de furnizare. Puterea actorilor non-statali va creşte tot mai mult, iar statele şi instituţiile internaţionale vor căuta să se adapteze.

Islamul politic rămâne o forţă potentă, bazată pe ideologia jihadistă, în contextul în care religia va juca un rol tot mai important, afectând unitatea statelor şi generând potenţiale conflicte regionale. Vor apărea noi puteri nucleare, iar abilitatea teroriştilor de a obţine arme biologice, chimice radiologice sau nucleare va crea reale pericole. Arcul de instabilitate va trece peste Orientul Mijlociu, Asia şi Africa. Evenimentele se vor precipita în aceste zone şi vor duce la schimbarea a numeroase guverne. Un conflict global între marile puteri este puţin probabil, ceea ce nu înseamnă că nu se va duce o competiţie acerbă pentru resurse. Problemele de mediu şi cele etice se vor agrava, depinzând foarte mult de dezvoltarea tehnologică: vor apărea mai multe teh

nologii curate sau murdare.

Statele Unite vor rămâne în continuare singurul actor global, din punct de vedere politic, economic, tehnologic şi militar. Rămâne de văzut cine va provoca deschis Washingt onul.

America va fi cea mai importantă variabilă în procesul de remodelare a lumii, influenţând şi calea pe care ceilalţi actori aleg să o urmeze.

Niciodată după al doilea război mondial forma şi natur a aliniamentelor internaţionale nu a fost atât de bulversat ă. Plăcile tectonice ale geopoliticii mondiale s-au deplasat, fapt cu puternice consecinţe: ascensiunea puterilor asiatic e şi apariţia unor noi puteri, Orientul Mijlociu a luat foc, di viziunile transatlantice sunt tot mai mari, Eurasia mocneşt e de conflicte, guvernarea naţională se confruntă cu proble me noi, starea de insecuritate s-a accentuat extrem, inclusi v datorită terorismului, ş.a.

Devenirea Chinei şi a Indiei ca jucători globali, urmaţi posibil şi de alţii, este similară cu ascensiunea S.U.A. şi a Germaniei unificate din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Impactul e la fel de dramatic şi va transforma peisajul geopolitic actual în mod ireversibil. Afirmarea economică ş i politică a acestor noi puteri se bazează, în primul rând, p e o creştere economică amplă şi susţinută, combinată cu o populaţie foarte numeroasă şi o extindere a posibilităţilor

militare. Până în 2020, P.I.B.-ul Chinei îl va depăşi pe cel al tuturor puterilor occidentale, cu excepţia S.U.A. De aseme nea, P.I.B.-ul Indiei îl va depăşi pe cel al ţărilor europene. Pentru aceasta, nu e obligatoriu ca standardul de viaţă al majorităţii populaţiei din cele două ţări să-l depăşească pe cel occidental. O altă ţară ce va cunoaşte o creştere record va fi Brazilia, o alta – Indonezia.

În ce o priveşte, Europa lărgită va putea să-şi sporeas că influenţa pe scena internaţională, datorită dimensiunii p ieţei, a forţei sale comerciale, a monedei euro, a existenţei unei forţe de muncă înalt calificate şi a unor guverne demo cratice şi stabile. Europa poate oferi un model de guvernar e globală şi regională pentru puterile aflate în ascensiune. Dar îmbătrânirea populaţiei şi absenţa relativă a mâinii de lucru va crea probleme economiei europene. Cu probleme oarecum similare se confruntă şi Japonia, care va trebui, în plus, să-şi reevalueze statutul şi rolul său regional. Tokio v a trebui să aleagă, practic, între China şi S.U.A. Criza din Coreea de Nord va ajunge la un final şi se va pune problem a reunificării coreene. Toate acestea, plus problema Taiwa nului, creează un proces complicat de realizare a unui echi libru regional.

La rândul său, Rusia îşi poate mări rolul internaţional datorită poziţiei sale de mare exportator de hidrocarburi şi a forţei sale militare. Dar Rusia cunoaşte o gravă criză de

mografică şi o asistenţă medicală extrem de precară. În pl us, e afectată de instabilitatea zonei caucaziene şi din Asia centrală, cu prezenţa activă a extremismului musulman, te rorismului şi conflictelor interetnice. Aceste probleme limitează ascensiunea Rusiei, dar ea are avantajul de a juca la d ouă capete, aliindu-se, pe de o parte, cu puterile occidental e şi, pe de altă parte, cu puterile asiatice în creştere (vezi Acordul de la Shanghai). Alte grupări geografice existente îşi vor pierde din importanţă. Vom avea în continuare o lu me bazată pe state şi pe megaoraşe, legate între ele prin si steme multiple de telecomunicaţii, comerţ şi finanţe.

3. VAMPIRII PĂMÂNTULUI

În ultima vreme, pierderile din Irak au mai diminuat. Candidatul republican John McCain anunţa chiar o apropia tă victorie (!?).

După Bush, cel care a minţit o lume întreagă referitor la motivele invadării Irakului şi ar mai fi stat în Mesopotam ia încă 100 de ani, lucrurile merg mai bine, armata americ ană începând un calendar de retragere. Cineva a numărat aproape 1000 de minciuni despre Irak, rostite public de că tre fostul preşedinte american şi şase dintre apropiaţii săi, între 11 Septembrie 2001 şi începutul războiului. Tot ce e clădit pe minciună se dărâmă, iar ponoasele le tragem cu t

oţii. Deşi Comisia Baker-Hamilton propunea, în 2006, un d ezangajament militar, negocieri cu Siria şi Iranul, şi tratar ea serioasă a problemei palestiniene, Bush, bazându-se pe un alt raport, al *American Enterprise Institute,* redactat de către neoconservatorii Frederick Cagan şi Jack Keane, măr ise numărul de soldaţi din Irak cu 30000, ca şi numărul pu nctelor de control şi de acţiuni militare.

Americanii s-au apropiat de sunniţi, grupaţi în mişcare a *Sahwa* (*Trezirea*), plătindu-i bine şi izolând *Armata lui M ahdi*, a şiiţilor conduşi de clericul Al-Sadr, din sud, sprijiniţ i de Iran. Astfel, s-au obţinut rezultate în alungarea extrem iştilor Al-Qaida. Banii i-au făcut pe şefii de triburi mai coop eranţi decât forţa armelor.

Dar alianţa e fragilă, căci, totuşi, mai toţi irakienii sun t împotriva prezenţei americane. În absenţa unei puteri ce ntrale la Bagdad, recunoscute de toată lumea, americanii a u separat cu peste 100000 de blocuri de beton cartierele o raşului pentru a opri luptele interconfesionale. Iată cum zi dul Berlinului, imitat de evrei în Cisiordania, face în contin uare prozeliţi…

Niciuna dintre cele trei comunităţi etnico-religioase (ş iită, sunnită, kurdă) ale ţării nu este omogenă, iar guvernul central controlează doar „zona verde” din centrul Bagdadu lui, cu ajutorul americanilor. Nu ştim cine va câştiga în Ira k, dar ştim că cei care cu siguranţă pierd sunt, în primul râ

nd, irakienii. Nimeni nu ştie câte vieţi umane s-au pierdut, se spune însă că una din cinci familii a înregistrat cel puţin un mort, iar în ce priveşte pierderile materiale va fi nevoie de zeci de ani pentru a le recupera. Producţia de petrol a s tagnat, necesarul de electricitate nu poate fi asigurat, 70% dintre irakieni nu au acces direct la apă potabilă, nu mai e xistă medici, iar peste 4 milioane de oameni au fost evacua ţi. Sunt doar câteva date ale unui adevărat dezastru.

Irakienii nu sunt capabili să se autoguverneze, dar nu acceptă nicio guvernare străină. Americanii nu înţeleg ace astă xenofobie antioccidentală, acest sentiment naţional şi încă se miră că nu au fost primiţi cu flori. Acest sentiment anticolonial are rădăcini vechi, încă de pe vremea ocupaţie i britanice. Mandatul acordat de către O.N.U. la un an de l a ocupaţie expiră în decembrie 2008. Statele Unite ar dori să îl înlocuiască cu un contract bilateral, ceea ce nu cred c ă va fi greu de obţinut. Cu un buget militar record, de 515 miliarde dolari, cât al tuturor celorlalte ţări la un loc, S.U. A. îşi vor permite să staţioneze în continuare în Irak. De c e, în ciuda promisiunilor anterioare, democraţii deveniţi m ajoritari în Congres nu au cerut retragerea e greu de spus. Probabil că aşa îşi interpretează americanii interesul lor na ţional.

Sub presiune americană, Parlamentul irakian a votat o lege pentru privatizarea sectorului petrolier, naţionalizat î

n 1972. Aşa parcă mai înţelegem comportamentul america n.

Bush, cel puţin, ar fi dorit să poată obliga şi viitoarea administraţie să urmeze aceeaşi cale.

Dacă ar fi câştigat McCain continuitatea era garantat ă. Problema e că a câştigat Obama, care pare hotărât pent ru retragere. Iată de ce preşedintele Bush i-a refuzat acest uia şi o simplă strângere de mână. Interesele în joc sunt at ât de mari, încât e de aşteptat ca asupra lui Obama să se în drepte toate tunurile în perioada următoare.

Eu cred că la vârful politicii americane s-a format o eli tă transpartinică, foarte puternic susţinută de grupuri de i nterese economice, care-şi doreşte practic permanentizare a prezenţei americane în Irak şi în Orientul Mijlociu în gen eral. Este, dacă vreţi, în primul rând, vorba despre o strate gie energetică, iar regiunea are suficiente probleme şi con flicte care să mascheze interesul adevărat. Elita despre car e vorbeam este, din păcate, una foarte belicoasă şi spun di n păcate pentru că aceleaşi interese ar putea fi mai bine sl ujite, în opinia mea, prin mijloace diplomatice şi economic e. Asta demonstrează încă o dată cât de rudimentari sunte m ca specie.

Eu nu cred că adevărata problemă în această zonă sup rastrategică o reprezintă religia islamică şi nici măcar tero rismul. Adevărata problemă o reprezintă bătălia pentru res

urse energetice, în primul rând pentru sângele pământului numit petrol. Acesta este blestemul acestei civilizaţii. Iar a cutizarea problemei e doar la început, căci secătuirea resu rselor va marca şi sfârşitul civilizaţiei vampirilor pământul ui.

3.1. CORIDA NUCLEARĂ

Administraţia americană e tot mai tentată să atace Ira nul. Dar sunt toate semnele că puterea americană şi-a atin s limitele şi că va urma declinul. Consecinţele aventurii din Irak sunt deja mai dezastruoase decât ale celei din Vietna m. Criza a fracturat establishmentul de securitate naţional ă care conduce ţara după al II-lea război mondial. Există d eja un dezacord public al generalilor şi al agenţiilor de info rmaţii vizavi de continuarea actualei politici. Spre pildă, ge neralul în rezervă William Odom consideră că invazia Iraku lui reprezintă „dezastrul strategic cel mai important din ist oria Statelor Unite”, iar colonelul Larry Wilkerson, fost şef de stat major al lui Colin Powel, vorbeşte despre „o eroare de dimensiuni istorice”. Chiar fostul director al Consiliului Naţional de Securitate, dl. Zbigniew Brzezinski, denunţă „ o calamitate istorică, strategică şi morală”. Diversele minis tere îşi pasează reciproc răspunderea, iar un înalt demnita r în funcţie compara fosta echipă de la conducere cu famili a Corleone, o clică incompetentă, arogantă şi coruptă.

De fapt, George Bush nici nu a avut o legitimitate dem ocratică indiscutabilă. În 2000, el a pierdut votul popular şi a ajuns preşedinte datorită unei decizii controversate a Cu rţii Constituţionale care a decis oprirea renumărării voturil or în Florida, ceea ce pentru mulţi jurişti a echivalat cu o l ovitură de stat constituţională.

Contracandidatul său, Al Gore, s-a supus pentru a evit a o criză constituţională fără precedent şi iată că a fost răs plătit cu premiul Nobel pentru pace, pretextul fiind un film documentar despre încălzirea globală.

Onoarea armatei americane este rănită, şi asta e grav. Legitimitatea internaţională a Americii este grav afectată, deoarece americanii n-au înţeles că puterea nu se reduce l a puterea de coerciţie. Capacitatea S.U.A. de a defini ordin ea de zi planetară şi de a influenţa preferinţele pe plan mo ndial au slăbit foarte mult, fapt vizibil mai ales în America Latină şi în Asia, dar nu numai. Statele Unite nu mai stabil esc ordinea de zi la O.N.U., F.M.I., Banca Mondială şi alte organisme internaţionale. Pe scurt, istoria merge înainte, î n timp ce Statele Unite au puţină treabă în Orientul Mijloci u, printre altele să crească fără limite preţul petrolului, să-şi cheltuiască mai toate resursele şi să provoace o criză mo ndială de mari proporţii.

America a intrat într-un proces de dezimperializare si milar celui prin care au trecut mai toate marile imperii, ult

imul fiind cel britanic, un proces ce poate dura mult şi naşt e convulsiuni fatale. Vulturii americani au crezut că atenta tele de la 11 Septembrie le oferă un prilej istoric, precum a l III-lea război mondial, pentru a remodela lumea. Apoi au plecat, iar după ei potopul.

Acum suntem ameninţaţi cu un nou război, contra Ira nului, ceea ce ar echivala practic cu un nou război mondia l. Statele Unite au autorizat deja operaţiuni în interiorul ac estei ţări şi ajută diverse grupări separatiste să contribuie l a obiectivul „schimbării regimului”.

Politicienii mai belicoşi şi aliaţii lor, inspiraţi de Comit etul Afacerilor Publice Americano-Israelian (!), doresc un b ombardament rapid al uzinei de îmbogăţire a uraniului de l a Natanz, precum şi al locaţiilor militare iraniene situate lâ ngă frontiera cu Irakul. Pe de altă parte, se doreşte contin uarea presiunilor diplomatice, a acţiunilor subversive şi a r ăzboiului economic menit să afecteze activităţile internaţio nale bancare şi comerciale ale Iranului.

Pakistanul şi Israelul înarmează şi finanţează în Iran g rupuri rebele ale minorităţilor etnice pentru a hărţui regim ul. Israelul are contacte vechi de 50 de ani cu kurzii din Ira n şi Irak. Cea mai serioasă mişcare separatistă cu care se c onfruntă Iranul activează în sud-vestul ţării, în Khouzistan, regiune ce produce 80% din petrolul brut al ţării. Abwaz, c apitala regiunii, se află la doar 120 de kilometri de Basra, î

n Irak, iar oamenii de pe cele două părţi ale Chatt Al-Arab au aceeaşi origine etnică, religioasă şi împărtăşesc acelaşi mod de viaţă. Între 1987 şi 1925 s-a produs o secesiune a a cestei provincii de Persia, deci precedente există. Iar Iranu l este o ţară în care minorităţile ajung la 44%.

Un compromis asupra chestiunii nucleare, principalul măr al discordiei, mă tem însă că nu va fi posibil fără o mo dificare a posturii militare a Statelor Unite în Golf. Sau o s uspendare a activităţilor de la Natanz ar putea fi obţinută dacă Israelul ar accepta să îngheţe simultan activităţile la reactorul de la Dimona.

Departe de a speria regimul de la Teheran, presiunile americane au reuşit să-i exaspereze pe toţi iranienii, mai al es prin prezenţa ameninţătoare a port-avioanelor în Golful Persic.

Sancţiunile economice sunt în mod cert mai eficace. D ar din 40 de bănci europene şi asiatice care fac afaceri cu I ranul numai 7 au acceptat săşi întrerupă activităţile. În plu s, Iranul utilizează tot mai mult centrele financiare (peste 400) localizate în Dubai.

Cum remarca un fost diplomat francez la Teheran, rel aţiile dintre S.U.A. şi Dubai seamănă cu o coridă. American ii tot agită basmaua roşie, ceea ce nu face decât să înfurie taurul iranian, şi atât. Deocamdată.

3.2. COMOARA LUI BEN LADEN

„Cea dintâi dintre forţele care conduc lumea este min ciuna”.

(Jean-Francois Revel)

Aşa cum au inventat arme de distrugere în masă în Ira k, americanii au lansat tot felul de legende privind finanţar ea terorismului. Astfel, opinia publică este manipulată prin istorii scoase parcă din poveştile cu benzi desenate ale cop ilăriei, dar care au un rezultat foarte serios: permit S.U.A. să controleze circuitul capitalurilor la nivel planetar. De ce le mai multe ori, nimeni nu ştie de ce fluctuează piaţa finan ciar-monetară, iar cine vine cu o istorioară credibilă are şa nse să devină un bun *broker,* să influenţeze lucrurile în sen sul dorit. Ei bine, cam aşa procedează americanii la scară globală.

După 11 Septembrie s-a stabilit rapid faptul că teroriş tii sunt finanţaţi de către Osama bin Laden din averea sa d e 300 de milioane de dolari, sumă calculată foarte ştiinţific de către un cercetător de la Departamentul de Stat, prin î mpărţirea valorii activelor totale ale clanului Bin Laden din Arabia Saudită la numărul de membri al acestuia. Alte surs e incriminate, aşa la modul general, au mai fost organizaţii le islamice de caritate, miliardarii arabi, comerţul cu drogu ri, arme, aur şi diamante, societăţile paravan, traficul cu p

ersoane ş.a.

Pe baza unor astfel de informaţii, a pornit un „război fi nanciar” împotriva terorismului, care a avut rezultate, cât şi cel purtat *manu militari.* Ulterior, personalităţi de prim r ang din cabinetul american sau din C.I.A., precum Paul O’ Neill (fost ministru de finanţe), Richard Clarke (însărcinat cu contra-terorismul) sau Michael Scheuer (şef al „celulei virtuale Bin Laden”), au negat cea mai mare parte a perce pţiilor şi credinţelor comune privind războiul financiar cont ra terorismului, iar în august 2004 a apărut şi raportul Co misiei asupra evenimentelor din 11 Septembrie, care a de monstrat că atentatele au avut nevoie de foarte puţini bani şi a condamnat politizarea informaţiilor şi a investigaţiilor privind finanţarea terorismului.

Raportul a demistificat şi ideea că averea personală a lui Bin Laden constituie principala sursă a al Qaida. Astfel s-a clătinat legenda „unuia dintre cei mai bogaţi terorişti ai lumii, un nomad foarte priceput în afaceri, care a folosit o moştenire enormă şi o constelaţie de întreprinderi pentru a finanţa o reţea teroristă planetară”, cum se exprimau Kar en DeYoung, David Hilzenrath şi Robert O’Harrow jr. într-un articol apărut în *Washington Post* din 21 Septembrie 20 01. La fel, Michael Ledeen, de la *American Entreprise Insti tute*, îl prezenta pe Bin Laden ca pe „directorul unei întrep rinderi teroriste internaţionale”, organizată după principiil

e familiilor mafiote.

Au apărut astfel tot felul de specialişti în Bin Laden, s au binladenologi, care ştiu tot mai multe despre el, mergân d, ca în butada bunului specialist, până la a şti totul despre nimic.

Oricum, nimeni nu a reuşit încă să dea de urma celor 300 de milioane de dolari mult clamaţi.

Totuşi, „specialiştii" susţin că Al Qaida este foarte bog ată, estimările mergând până la un minimum de 5 miliarde de dolari, proveniţi din mai toate ţările musulmane şi foart e bine ascunşi, probabil în peştera lui Aladin. Comoara lui Bin Laden seamănă foarte bine cu armele de distrugere în masă ale lui Saddam Hussein…

Astfel, căutând să rezolve o problemă imaginară, amer icanii au reuşit să creeze, prin războaiele pe care le susţin în Irak, Afganistan şi cine mai ştie ce sau cine urmează, o p roblemă cât se poate de reală. 158000 de soldaţi americani se află numai în Irak. În urma alegerilor din 2006, Congres ul american a început să fie dominat de democraţi, dar, în ciuda angajamentelor anterioare, Congresul nu a făcut nim ic pentru a se opune unui preşedinte foarte belicos şi a pro duce o reorientare politică externă care să scoată ţara din cuibul de viespi irakian. Potrivit Constituţiei, Congresului îi revine responsabilitatea de a declara război, de a mobiliza armata şi de a se ocupa de apărare, cu excepţia cazului în

care S.U.A. trebuie să respingă „atacuri neaşteptate”, caz î n care responsabilitatea îi revine preşedintelui. Dl. Bush a profitat de această dispensă şi şi-a arogat puteri practic ne limitate.

De fapt, după al II-lea război mondial, aproape de fiec are dată când un preşedinte american a trimis trupe în dife rite colţuri ale pământului, Congresul nu a emis decât rezo luţii şi proteste simbolice. E suficient să ne amintim în aces t sens de acţiunile ordonate de preşedintele Nixon asupra Cambodgiei, de invazia ordonată de Bush tatăl în Panama, de atacurile aeriene asupra Libiei ordonate de Reagan, sau de invazia din Granada ordonată de acelaşi preşedinte, de î ncercarea de recuperare a ostaticilor americani din Iran, s ub preşedintele Carter, de invazia americană din Haiti, ord onată de preşedintele Clinton, sau de bombardamentele m asive din Bosnia şi Serbia dictate de acelaşi preşedinte. Ac um lucrurile se petrec la fel. Deşi majoritar democrat, Con gresul se face că nu vede ce se întâmplă. Iar mâine vom au zi probabil noi poveşti, în continuare, despre alte teribile a meninţări la adresa securităţii lumii, care trebuie – nu-i aş a? – stârpite din faşă…

3.3. McCAIN VERSUS McABEL

O idee nouă bântuie în ultima vreme înaltele cancelari i occidentale, în special pe cele de peste ocean. Ea a fost la

nsată de către candidatul republican John McCain şi priveş te înfiinţarea unei „Ligi a Democraţiilor”, care să reuneasc ă toate ţările democrate şi, eventual, să înlocuiască instituţ ii vetuste create după al Doilea Război Mondial, cum ar fi O.N.U. Aceasta se doreşte a fi, de fapt, o reacţie la avansul noilor supraputeri, cum ar fi China şi India, dar şi al celui a l Rusiei din ultima vreme, şi la desfăşurările din spaţiul isla mic.

Acest nou forum ar fi un instrument în mâinile americ anilor, menit să le aprobe viitoarele aventuri militare, fără să se mai împiedice în diferite veto-uri ale Consiliului de S ecuritate. Potrivit lui McCain, în noua Ligă ar intra circa 1 00 de state, ceea ce ar „revitaliza solidaritatea democratic ă ce a unit Occidentul în timpul războiului rece”. Ea ar put ea, se anticipează, asigura mai bine securitatea internaţion ală, trata crizele globale şi pune presiune asupra regimuril or autocrate şi ameninţătoare, cum ar fi Iranul.

Acest proiect ar putea reface şi credibilitatea S.U.A., g rav afectată în ultima vreme, şi atenua controversele care planează asupra sa şi, în primul rând, a acţiunilor sale unil aterale. Într-adevăr, mai ales după experienţa din Irak, foa rte multă lume priveşte cu scepticism acţiunile americane de promovare a democraţiei şi libertăţii, considerându-le n esincere şi periculoase.

Totuşi premisa de plecare a proiectului, aceea că dem

ocraţiile se aliază în mod natural, este numai parţial corect ă, interesele fiind mult mai complexe şi uneori divergente. Ea nu ţine seama de identităţile naţionale sau regionale, d e orientarea religioasă, de componenta etnică, de profilul e conomic, de istorie şi tradiţie, realităţi extrem de diferite a le viitorilor chemaţi. De aceea, ideea îmi pare simplistă şi c hiar periculoasă, pentru că va împărţi lumea din nou în do uă tabere gata să se confrunte.

Aceasta este deocamdată o agendă secretă. Tot în sec ret, liderii lumii discută acum despre configurarea unui no u sistem monetar internaţional. Deci se pare că şi F.M.I. şi Banca Mondială vor suferi serioase restructurări, dacă nu cumva vor fi şi ele înlocuite. Se aşteaptă reglementări seve re privind băncile şi pieţele de capital, în primul rând burs ele, reglementări menite să pună frâne puternice în calea s peculaţiei financiare, a paradisurilor fiscale şi a liberei circ ulaţii a capitalurilor. Uniunea Europeană se pare că are un astfel de proiect cu care încearcă să convingă Statele Unit e. Dar cel care trebuie convins nu mai este de-acum „legen darul” George W. Bush, ci noul preşedinte, care nu a fost s ă fie McCain ci „McAbel” (Obama), care are o altă agendă.

Ceea ce mă îngrijorează cu adevărat este posibilitatea escaladării conflictelor militare, menite să „rezolve”, de fa pt să escamoteze criza economică. Pentru primul pas, Isra elul e gata să atace Iranul, de unde credeţi? Din Georgia.

Parcă încep să se explice unele lucruri, dar dacă se va întâmpla aşa ceva, va fi pârjol în tot Orientul Mijlociu şi nu numai. Să sperăm că agenda secretă despre care vorbeam are alte priorităţi.

Vom putea intui câte ceva după viitoarea reuniune a G rupului celor 20.

Totul depinde de politica externă pe care o va duce Ob ama. Lumea aşteaptă foarte mult de la el. Înţelege el faptul că S.U.A. nu mai deţin decât supremaţia militară şi că din punct de vedere politic şi economic avansează serios noi st ate, care conduc fie spre o lume multipolară, fie spre una n onpolară? Preşedintele Turciei, de pildă, afirma recent că Statele Unite nu mai pot desena singure politica globală şi că o nouă ordine mondială trebuie să apară, iar Robert Kag an, consilier al lui McCain şi promotor al proiectului privin d Liga democraţiilor, declara că în locul victoriei totale a c apitalismului liberal, prezisă de Fukuyama, asistăm la o înt oarcere în forţă a autocraţiilor (în *The Return of History an d the End of the Dreams*, Atlantic Books, 2008).

Vom avea deci o nouă „nouă ordine mondială", cu noi puteri globale (China, India, Brazilia, Rusia), cu noi ţări de zvoltate (Africa de Sud, Venezuela, Indonezia, Arabia Saud ită, Turcia, Polonia ş.a.), cu noi instituţii internaţionale şi c u un nou gen de relaţii între actori, fie ei economici, fie pol itici, cu schimbări climatice de anvergură ş.a. America va r

ământe vioara intâi, dar pentru câtă vreme? Un grup de cer cetători ai Bibliei, reuniţi în respectabila *True Bible Societ y*, afirmă chiar că McCain (al cărui stră-străbunic se nume a Mihai, deci era român) ar putea fi Anticristul. A fost un m otiv în plus pentru ei şi pentru credincioşii americani de a-l vota pe „McAbel” (Obama), cu speranţa că istoria biblică c u cei doi fraţi nu se va repeta…

3.4. NEVOIA DE AMERICA

„Statele Unite sunt încă admirate pentru posibilităţile pe care le oferă, dar au pierdut beneficiul îndoielii.” (Kavit a Ramdas)

Relaţia Americii cu restul lumii are nevoie de o recons iderare profundă. Mânia, frica şi resentimentele au luat loc ul admiraţiei şi respectului de care se bucurau până de cur ând americanii. Percepţia oamenilor s-a schimbat mult. În I ran, un american e întrebat de o localnică: „Cum este să tr ăieşti într-un stat teocratic?” (!) Şapte ani de retorică infla mată şi maniheistă din partea Administraţiei Bush au trans format războiul împotriva terorismului într-unul contra Isla mului. Generali, pastori, politicieni, toţi cei care au vorbit despre o „bătălie spirituală împotriva unui ins numit Satan a”, despre Islam ca „religie malefică” sau despre necesara bombardare a Meccăi şi Medinei ar trebui trimişi la reeduc are. „Bush nu a lăsat loc pentru îndoieli. El a spus clar că a

cest război este unul al Cruciaţilor… Ciudat este faptul că el ne-a luat cuvintele din gură”, spunea Osama bin Laden a cum câţiva ani. Iar când un astfel de personaj e de acord c u tine e cazul să te duci şi tu la reeducare.

Paul Krugman (vezi *Business Magazin*, nr. 173, 2008) crede că acum temerile americanilor sunt mai mult legate de economie decât de război, deşi în Irak se cheltuiesc 10 milioane de dolari pe lună. Într-un recent sondaj *USA Toda y – Gallup*, doar 19% dintre americani au descris situaţia e conomică drept bună.

Implozia de pe piaţa ipotecară şi îngheţarea pieţelor d e credit şi-au spus din plin cuvântul. În aceste condiţii, mul ţi îşi amintesc de *boom*-ul din epoca Clinton, mai ales auzin du-l pe candidatul republican John McCain declarând că „n u ştie prea multe despre economie”, în schimb crede că răz boiul din Irak e pe cale de a fi câştigat…

Îmi place Obama. Cred că e singurul care poate restab ili cât de cât imaginea Americii. Pare deasupra politicii obi şnuite şi aduce un aer mesianic, de erou simbolic, aproape transcendent. Ştiu că luptă împotriva unui întreg sistem şi că e foarte posibil ca sistemul să-l înfrângă într-un fel sau a ltul. Dar el e altceva şi deja a demonstrat că se poate.

Ca putere dominantă dar insuficientă, America a acce ptat mărirea componenţei Grupului celor 8, pentru reflecta noul echilibru geopolitic. Noul grup ar trebui apoi să remo

deleze instituţiile internaţionale create după al II-lea război mondial: Fondul Monetar Internaţional, Banca Mondială şi Consiliul de Securitate al O.N.U. Noii intraţi ar trebui să devină acţionari responsabili ai sistemului internaţional.

Noul preşedinte american ar trebui să demonstreze mai multă înţelegere şi respect faţă de alte culturi, sau religii, sau măcar să ştie să asculte. Dacă vrei să-i explici d-lui Bush ce este confucianismul adoarme în cinci minute. Cu alte cuvinte, e o chestiune de stil cea care trebuie schimbată. Cum spunea fostul preşedinte al Camerei Reprezentanţilor, Newt Gingrich, „Dacă viitorul preşedinte va reuşi să răstoarne percepţia că puterea americană este surdă la apeluri le lumii, Statele Unite vor fi încurajate şi aşteptate din nou să conducă" (în *Foreign Policy*, februarie-martie 2008).

După nefericita eră Bush, lumea aşteaptă ca America să redevină ceea ce a fost. Lumea are nevoie de *leadership*-ul american; acesta este deocamdată inevitabil, câtă vrem e e vorba despre singura ţară care are mijloacele şi voinţa de „a face ceva" acolo unde problemele internaţionale şi regionale s-au acutizat. Aceasta nu înseamnă că antiamericanismul va dispărea, dar va fi contrabalansat de ceea ce putem numi „nevoia de America". Desigur, lumea nu are nevoie de o Americă care-şi invadează preventiv potenţialii duşmani, care-şi intimidează aliaţii, dispreţuieşte dreptul internaţional şi distruge mediul.

De aceea, politica sa trebuie să se schimbe.

America e aşteptată să combată terorismul şi prolifera rea nucleară, să întărească regulile care facilitează comerţ ul internaţional, să stabilizeze economia globală, să asanez e mediul şi, desigur, să plătească nota pentru toate aceste a.

Majoritatea liderilor politici înţeleg faptul că, chiar da că America foloseşte forţa uneori, variantele-alternativă su nt mai rele. Ar fi mai bun *leadership*ul unor autocraţii ca R usia sau China? Nu. Iar Europa, fără o politică externă comună şi fără o armată, pare incapabilă în faţa unei asemenea sarcini, deşi principiile sale sunt mai mult decât generoas e. Dacă America nu se întoarce schimbată, fără nazuri şi c u ceva mai multă inteligenţă decât forţă, alternativa nu e d ecât anarhia.

Legitimitatea şi prestigiul S.U.A. au slăbit datorită inc ompetenţei şi aroganţei, nechibzuinţei şi ignoranţei ultimei sale administraţii. Dar lumea nu vrea ca America să se retr agă. De fapt, nici nu cred că mai poate s-o facă. Ceea ce se impune însă este un accent mai mare pus pe diplomaţie, as istenţă, acţiune civică, parteneriat, dialog, creştere econo mică şi dezvoltare. Pentru aceasta, America are nevoie de l ideri noi şi pare că a ştiut să îi aleagă.

3.5. SUA – U.E.

S.U.A. îşi vor menţine rolul dominant în următorii 15 a ni pe plan economic, politic, tehnologic şi militar, în ciuda provocărilor numeroase cu care se vor confrunta, dintre ca re se detaşează relaţia cu Asia, datorită ascensiunii a doi gi ganţi: China şi India. Relaţiile cu Uniunea Europeană, ca p rincipal reprezentant al Europei vor fi mult mai calme. Am erica va deveni însă mai vulnerabilă datorită succeselor alt ora şi dependenţei sale de importurile de petrol. Pe plan m ilitar, nicio altă ţară nu va putea să devină un rival serios, dar costurile acţiunilor militare ale Statelor Unite vor fi tot mai mari. Principalii duşmani în perioada următoare vor fi Iranul şi Coreea de Nord.

Împotriva terorismului se impune o strategie pe mai m ulte planuri, dezvoltarea unor sisteme şi reprezentări politi ce mai deschise, a unor oportunităţi economice mai mari, s prijinirea reformatorilor musulmani ş.a. Dar ameninţarea t eroristă va rămâne. Împotriva ei vor interveni însă, cu posi bilităţi crescute, şi noii actori globali. Problemele etice vor împărţi, de asemenea, lumea. Acestea includ schimbările d e mediu şi de climă, clonarea şi biotehnologia, drepturile şi libertăţile omului, instituţiile şi reglementările internaţiona le. Statele Unite vor avea probleme tot mai mari cu opinia publică mondială, chiar dacă antiamericanismul va scădea pe măsură ce globalizarea va deveni mai puţin occidentală.

Prim-planul viitoarelor evoluţii va fi deţinut de bătălia

pentru resurse. În continuare, peste 95% din gazele produ se şi trei sferturi din cele comercializate vor fi distribuite p rin conducte, ceea ce va creşte rolul acestor reţele şi al reg iunilor pe care le tranzitează. Europa se va aproviziona în continuare din Rusia şi Africa de Nord, China preponderen t din estul Rusiei, Indonezia şi Australia, Statele Unite din Orientul Mijlociu şi Canada, iar resursele din Oceanul Îngh eţat vor intra tot mai mult în exploatare.

Resursele sale vor poziţiona foarte bine Rusia pe plan mondial, care îşi va putea astfel urmări mai bine obiectivel e interne şi externe.

Deşi vor să-şi sporească securitatea, ţările Uniunii Eur opene nu par dispuse să-şi crească cheltuielile militare, să-şi creeze o armată care să dubleze forţele N.A.T.O. Europa poate oferi însă un model de guvernare globală şi regional ă pentru puterile în ascensiune, mai ales dacă acestea caut ă o alternativă occidentală la Statele Unite. În plus, o Euro pă lărgită ar putea să-şi amplifice valoarea pe scena intern aţională, prin legăturile speciale pe care lear putea avea at ât cu Sudul, cât şi cu Estul.

Creşterea rolului Europei depinde, în primul rând, de capacitatea sa de a atinge un nivel de coeziune politică ma i mare. Apoi, rămâne de văzut cum va reuşi ea să integreze imigranţii musulmani aflaţi în creştere. Nu în ultimul rând, Europa are probleme cu îmbătrânirea populaţiei şi deci ab

senţa relativă a mâinii de lucru. Se caută milioane de munc itori străini. Rata de fertilitate a Europei este de 1,4, adică 4 născuţi la 10 morţi.

Extinderea U.E. este răspunsul său la fenomenul glob alizării. Dar o Europă extinsă va avea dificultăţi de absorbţ ie a noilor state, va avea probleme privind finanţarea progr amelor sale sociale, dacă ele nu vor fi modificate. Dacă ade ră şi Turcia sau Ucraina, necesarul de mână de lucru va fi asigurat. Marile probleme nu au fost aduse de integrarea n oilor membri, ci de certurile dintre cei vechi. Europa este o soft power. Capacitatea sa de a-şi asigura securitatea aduc e în prim-plan problema frontierelor sale finale şi aici situa ţia se complică, mai ales datorită Turciei, dar şi Ucrainei şi Republicii Moldova.

Europa are de luat lecţii de la S.U.A. în materie de efic ienţă a guvernării, investiţii în educaţia universitară, iniţiat ivă privată şi spirit antreprenorial. Modelul social europea n nu mai merge. Este adevărat faptul că Gini, coeficientul care măsoară inegalitatea veniturilor, indică o creştere în S.U.A. şi Marea Britanie şi o uşoară reducere în Franţa şi Germania. Rata riscului de sărăcie după transferurile socia le e mai mare şi ea cu vreo 6% în ţările anglo-saxone faţă d e cele ale Europei continentale. De asemenea, cheltuielile sociale ca pondere în P.I.B. sunt cu cca 10% mai mari în G ermania şi Franţa decât în ţările anglo-saxone.

Dar S.U.A. cheltuiesc mult mai mult cu educaţia per st udent, iar gradul mediu de încredere interpersonală este c u vreo 15% mai mare decât în ţările europene. Apoi, în tim p ce populaţia Statelor Unite a depăşit pragul de 300 de mi lioane, prin intermediul imigraţiei şi al ratei de fertilitate, c are e de 2,06, societăţile europene au mari probleme demo grafice, cu rate de fertilitate de 1,2-1,4. Apoi, potrivit datel or Băncii Mondiale, eficienţa guvernării este mai mare în S.U.A. decât în ţările europene. Deci fondurile mai mici de stinate cheltuielilor sociale sunt mai bine gestionate. În plu s, americanii au reuşit de mult să marginalizeze partidele d e stânga şi să limiteze drastic puterea sindicatelor.

Ei lucrează mai mult, sunt mai puţin pretenţioşi, mai d ispuşi să accepte riscuri, sunt mai mobili şi se plâng mai p uţin.

Societăţile europene par împotmolite în structuri guve rnamentale birocratice care asigură protecţie socială, polit icienii nu sunt votaţi dacă nu promit protecţie, iar întreprin derile trebuie să suporte costuri sociale mari, ceea ce le ha ndicapează în competiţia globală, fără ca Europa să se poa tă lăuda cu o coeziune socială superioară Statelor Unite, b a dimpotrivă, alimentând puternice sentimente de rivalitat e socială şi descurajând iniţiativa privată.

Astfel, modelul anglo-saxon se dovedeşte superior şi î n materie de libertate, de eficienţă şi în materie de coeziun

e socială.

3.6. HARD-POWER CHINA

„Numai dacă eşti neîntregit te vei împlini.
Numai dacă eşti îndoit te vei îndrepta.
Numai dacă eşti învechit te vei înnoi."
(Lao Tzî)

Aşa cum secolul al XVIII-lea a fost francez, al XIX-lea britanic şi al XX-lea american, secolul al XXI-lea va fi chine z, susţin unii analişti sau observatori ai dezvoltării societăţi lor umane. În ocultism se afirmă că la „putere" va veni ras a galbenă. Având serioase îndoieli asupra faptului că S.U. A. ar putea fi detronată, într-un viitor previzibil, din poziţia de unică putere globală, considerăm că – totuşi – China ar putea deveni o putere comparabilă, cu două condiţii: să du că la bun sfârşit reformele economice începute, care însea mnă, *de facto*, o transformare sistemică, o renunţare la soc ialism, şi să renască religia Chinei profunde, daoismul, una din cele mai mari şi – totodată – mai puţin cunoscute religii ale lumii. O religie a misterelor, ce a permis elaborarea teo riilor politice care au dus la unificarea naţiunii chineze şi a u asigurat continuitatea culturii sale.

Din punct de vedere economic, China a cunoscut în ult imii ani creşteri importante, iar reformele introduse de De

ng Xiaoping în direcţia unui „socialism de piaţă” sunt ireve rsibile. După moartea sa şi după criza asiatică din 1997, no ua echipă conducătoare de la Beijing, în frunte cu Jiang Ze min, s-a angajat să meargă mai departe în transformarea e conomiei şi dărâmarea ultimilor piloni ai „socialismului rea l”, prin angajarea unor restructurări profunde în sectorul p ublic, transformarea Statului într-un actor economic obişn uit pe piaţă (chiar dacă mai mare, este adevărat), prin priv atizări parţiale, organizarea unui sistem de protecţie social ă „capitalist”, crearea de structuri sindicale autonome ş.a.

Prezenţa statului în economie a slăbit deci, dar capaci tatea sa de a fixa ritmurile şi limitele dinamicii capitalismul ui proliferat rămâne încă semnificativă, chiar dacă se găse şte în continuă eroziune. Noul prim-ministru, Zhu Rongji, a încercat să stăpânească acest proces de o complexitate ieşi tă din comun, prezervând un rol important Statului în fixar ea şi aplicarea de reguli şi reglementări, combaterea corup ţiei care afectează grav textura socială şi în atenuarea ineg alităţilor care – practic – au explodat în ultimul timp (ecart ul dintre veniturile celei mai bogate provincii – Shanghai şi ale celei mai sărace, Guizhon, a ajuns de 10 la 1). Zhu are r eputaţia unui om competent şi onest, dar el era relativ izol at în partid, iar poziţia sa a slăbit după eşecul tentativei de a înscrie China în Organizaţia Mondială a Comerţului, din primăvara lui 1999. Adepţii protecţionismului naţionalist, î

ntăriţi de bombardarea ambasadei chineze de la Belgrad, a u trecut din nou în ofensivă.

În privinţa evoluţiilor economiei chineze în următorii a ni, subzistă importante incertitudini, în ciuda perspectivelo r reale de creştere stabilite de către F.M.I., de 6,6%-7%, în condiţii de criză.

Riscurile provin mai cu seamă dintr-o scădere a cereri i exterioare, deci o scădere a exporturilor şi din fragilitatea sistemului financiar-bancar, datorită volumului important a l creditelor neperformante acordate de băncile de stat şi in suficienţei reglementărilor activităţii financiare în general. De asemenea, slăbiciunea unor „International Trade and In vestment Companies" – fonduri de investiţii create de pute rile locale, a fragilizat credibilitatea Chinei pe pieţele finan ciare internaţionale. Aplicarea unei politici de relansare a cererii interioare, în special prin mari lucrări de infrastruct ură, care să compenseze scăderea cererii exterioare, încep ând din 1998, pare a avea o eficacitate de scurtă durată.

Economia chineză are probleme şi pare a fi la margine a unei deflaţii periculoase. Restructurarea şi privatizarea î ntreprinderilor publice, exceptându-le – desigur – pe cele s trategice, naşte grave probleme sociale: şomajul (recunosc ut şi deghizat) atinge 20% din populaţia activă a oraşelor, aproximativ 40 milioane de orăşeni, în timp ce rata recuno scută a şomajului este de 6%, sistemul de protecţie socială

este extrem de lacunar, iar insecuritatea vieţii este în creşt ere alarmantă.

Deficitul bugetar creşte în fiecare an, depăşind acum 200 de miliarde dolari.

Descentralizarea a făcut ca ponderea bugetului centra l al statului în PNB să scadă, de la 35% în 1978, la 12% în 1998, dar a creat probleme autorităţilor locale şi regional e, mai ales în mediul rural, unde trăieşte peste 70% din po pulaţie, din 1998 au fost înregistrate anual 260.000 de con flicte sociale, din care marea majoritate au fost conflicte de muncă, iar circa 500 au luat formă violentă.

În mod evident, China are în acest moment mari probl eme de orientare strategică. Chiar de calea aleasă -„calea dragonului" – este diferită şi întru totul specifică, tranziţia chineză de la un sistem economic la altul se dovedeşte, ca î n ţările Europei de Est, dureroasă. Suplimentar, problema principală a Chinei consistă în sistemul său politic: partid u nic, stat autoritar etc. În fiecare moment, practic, oamenii duc o adevărată bătălie pentru a cuceri spaţii cât mai largi de libertate. Constituţia ţării a fost amendată, în martie 19 99, de Adunarea Naţională Populară, pentru a consacra dr eptul de existenţă şi de manifestare a sectorului privat chi nez, care poate deveni acum majoritar în mai toate întrepri nderile, devenind o componentă importantă a economiei, şi nu doar un complement al sectorului public. Chiar dacă ter

menul este în continuare evitat, privatizarea se răspândeşt e peste tot în China. Aceasta a produs o întreagă mişcare, pe care puterea nu o mai stăpâneşte cu adevărat, ci căreia mai curând încearcă să i se adapteze. În ce priveşte Statul, el trebuie să se modernizeze pentru a putea răspunde în m od adecvat nevoilor urgente şi în continuă schimbare din s ocietatea chineză. Un Stat legal şi legalist, care să dezrădă cineze corupţia generalizată ce sapă la baza funcţionării n oii economii şi noii societăţi chineze, care să elaboreze şi s ă aplice reguli clare şi ferme, previzibile, coerente şi fiabile tuturor, fie slabi, fie puternici ai zilei. Dar cum s-ar putea r ealiza aceasta, în condiţiile în care Statul chinez actual se confundă practic cu Partidul Comunist?

Alături de reuşita reformelor economice, a doua condi ţie pentru o dominaţie a Chinei în deceniile următoare este renaşterea adevăratei sale religii – daoismul, una din cele mai mari şi, totodată, mai puţin cunoscute religii ale lumii, îmbrăţişată – după date neoficiale – de aproape un sfert di ntre pământeni. Daoismul este religia Chinei profunde, o r eligie plină de mistere, cu un potenţial încă nemanifestat p e deplin, o religie ce cultivă *concentrarea* şi *expansiunea.* „ Ţelul este atins – se spune în *Y King* sau *Cartea Transform ărilor* – prin mişcarea spre interior, această mişcare se pre face într-un nou început, în care ea este îndreptată spre ex terior.”.

China se află în faţa unui nou început.

Simptomatică este manifestarea recentă a sectei Fanl un Gong, care declară deja peste 100

milioane de membri, mai mulţi decât ai Partidului Co munist chinez şi care a organizat o serie de manifestări sil enţioase şi demne, chiar sub nasul autorităţilor, în încercar ea de a cuceri noi spaţii de libertate. Asemenea mişcări spi rituale ce fac trimitere la trecutul magnific al Chinei şi pro pun o altă ordine de viaţă şi o valorizare a sinelui, prin rec ursul la tot felul de tehnici „liberatoare", atrag tot mai mul t o populaţie frustrată, marcată de profunde inegalităţi, de imoralitatea vieţii sociale şi de bulversările întâlnite la tot pasul, mai cu seamă din rândul tineretului urban, pentru c are „trecutul revoluţionar" nu mai are niciun sens, al şome rilor privaţi de protecţie socială propriuzisă şi al ţărănimii sărace. Astfel, China cunoaşte o resurecţie religioasă, pe c are autorităţile o controlează din ce în ce mai greu. În mo mentul în care s-a aflat că influenţa sectei Fanlun Gong se întindea inclusiv asupra armatei şi a Partidului, autorităţile au reacţionat represiv, exagerat de dur, exagerare ce mai curând relevă decât ascunde sentimentul de teamă şi de in securitate al puterii de la Beijing, ca şi conştiinţa tot mai e vidente sale ilegitimităţi.

China e o mare agitată. Pentru a nu se repeta evenime ntele din 1989, piaţa Tienanmen este închisă uneori, sub p

retextul unor lucrări de restaurare. Autorităţile invocă tot mai mult istoria glorioasă a ţării şi nevoia unui Stat puterni c, autoritar. Discursul lor devine tot mai naţionalist şi mai xenofob. Bineînţeles că poporul nu este consultat şi atunci nu-i rămâne decât să invoce Cerul. Nu-i rămâne decât să d eschidă *Canonul daoist,* retipărit recent şi să citească: „Dăi nuirea este mai curând mişcare săvârşită după legi precis e, închisă în ea însăşi, reînnoindu-se fără încetare, o mişca re a unui tot organizat şi puternic, centrat pe el însuşi, o m işcare în care orice sfârşit este urmat de un nou început”.

China are nevoie – într-adevăr – de un Stat modern, co mpetent, puternic cu adevărat, adică în stare să desăvârşe ască reformele economice, să stăpânească criza socială şi s ă realizeze importantul potenţial al ţării. Nu ştim încă dacă va fi o Chină democratică, în sensul occidental al termenul ui, dar ea dezvoltă deja un soi de pluralism controlat de noi elite, încercându-se chiar o reconvertire a Partidului Comu nist pe o altă bază socială (mediile urbane educate), asigur ându-i astfel o anumită perenitate.

Indiscutabilele reuşite economice de după 1979 nu leg itimează, totuşi, actualii conducători în ochii populaţiei, pe ntru simplul motiv că societatea a avansat mai repede decâ t puterea, mentalităţile s-au schimbat mai rapid la bază de cât către vârf, existând acum o întreagă generaţie pentru c are „socialismul biruitor”, sau „revoluţia culturală”, nu rep

rezintă altceva decât istorie.

Ei bine, pentru această generaţie şi nu numai, un nou fundament ideologic poate fi cel religios. Este redescoperit confucianismul. În ciuda persecuţiilor multiple, daoismul a subzistat, permiţând chinezilor regăsirea identităţii cultura le autentice, a forţei tradiţiilor, chiar a rădăcinilor etnice şi oferindu-le o cale de ieşire din universul totalitar. Toată pr opaganda comunistă, îndoctrinarea, persecuţiile, distruger ile par să fi avut un efect invers celui scontat.

Ceva ascuns cu atâta stricteţe nu poate avea, nu-i aş a?, decât o mare valoare. Într-adevăr, daoismul este cel car e a permis elaborarea teoriilor politice ce au dus la unificar ea regatelor naţiunii chineze într-un stat imperial (221 d. Hr.), cel care a furnizat confucianismului (ideologie de stat de pe vremea împăratului Wu – 110 î.Hr.) armătura concep tuală, teologică necesară, cel care a rezistat încercărilor d e penetrare ale altor religii în spaţiul chinez: budismului (d evenit *Zen,* după întâlnirea cu daoismul), iudaismului, isla mismului, creştinismul ş.a. Daoismul a întruchipat continui tatea culturii chineze, graţie remarcabilelor sale capacităţi de adaptare, a fost păstrătorul unei morale specifice, care î ncurajează atât libertatea, cât şi responsabilitatea individu ală, a fost baza tuturor sistemelor de gândire, curentul pro fund al gândirii chineze, izvorul oricărei reînnoiri.

Chiar dacă templele şi mânăstirile i-au fost dărâmate,

chiar dacă cenzura a fost mai aprigă decât oriunde, daoism ul rămâne omniprezent în China, cvasitotalitatea populaţiei rurale şi mare parte din cea urbană adoptându-l. „Dao nici odată nu acţionează, dar nu există ceva asupra căruia să n u acţioneze” *(Dao De Jing).*

Niciun fundamentalism nu poate rezista armoniei univ ersale…

China a fost întotdeauna o ţară fertilă din două puncte de vedere: cultural-spiritual şi demografic. Una din ideile o riginale ale daoiştilor este aceea a „nonacţiunii spontane” (*wu wei),* înţeleasă ca principiu etic şi metafizic.

Omul adevărat, omul ideal era „omul nonacţiunii”. „Câ nd Cerul se mişcă, el nu doreşte să dea astfel naştere lucru rilor, lucrurile născându-se cu de la sine voinţă: aceasta es te spontaneitate *(ziran).* Când spontaneitatea îşi emană ete rul, ea nu doreşte să creeze lucrurile, lucrurile ivindu-se de la sine; aceasta este nonacţiunea *(wu-wei)* ”[1]. Echivalată cu *nirvana,* după introducerea budismului în China, această id ee-stare a inhibat multă vreme acţiunea economică.

Mai nou însă, China realizează o dezvoltare economic ă semnificativă, printr-un ciudat experiment comunisto-cap italist. Într-o societate socialistă dintre cele mai represive

[1] Fung Yu-Ian, *Chinese Philosophy*, Princeto n N.J., Princeton University Press, 1953, vo l.II, p.152.

(vezi masacrul din Piaţa Tienanmen), se încearcă implantar ea unor ingrediente economice capitaliste, pentru asigurar ea necesarei eficienţe, a determinantei performanţe econo mice. De fapt, China îşi trăieşte propria tranziţie, oferind l umii o cale pe cât de interesantă, pe atât de provocatoare. Cum să îmbini în practică două sisteme economico-sociale teoretic opuse? Principiul „o ţară, două sisteme" nu aplică, de fapt, complementaritatea acestora? Cum se împacă cele brele „zone economice speciale" – curat capitaliste – cu o a dministraţie centralizată şi o politică de fier? Sunt viabile a ceste transformări? Ce formulă de stat postmodernă vom î ntâlni la capătul (căpătâiul?) lor?

Oricum, construcţia este una originală. „Să folosim int eligenţa străină, invitându-i pe străini să participe la obiect ivele majore ale construcţiei noastre economice. (...) Zonel e economice speciale reprezintă o fereastră pentru introdu cerea tehnologiei, ştiinţei conducerii, a cunoaşterii şi exper ienţei. (...) Pot acestea să submineze socialismul nostru? E u cred că nu. (...) Astfel, absorbirea de capital străin poate deveni fără nicio îndoială un auxiliar major al construcţiei noastre socialiste", considera Deng Xiaoping, liderul şi ide ologul reformator al Chinei comuniste[2].

[2] 2 *Opere alese,* Editura Politică, Bucure şti, 1987, p. 330, 334, 345.

Într-adevăr, economia chineză a înregistrat vreme de 30 de ani creşteri importante (aproximativ 9% pe an, dacă statisticile oficiale sunt corecte). Numai Irlanda se pare că a înregistrat creşteri mai mari, iar cine a vizitat zonele eco nomice speciale poate confirma că ele aparţin mileniului tr ei. Dar, după 1997, a început declinul, iar dezechilibrele st ructurale ies la suprafaţă. În aceste involuţii, o influenţă de terminantă a avut, desigur, criza asiatică, exporturile deţin ând 20% din PNB-ul chinez. Într-o ţară cu o populaţie atât de numeroasă, fragilitatea sistemului economic este însă r eflectată şi de evoluţia altor indicatori, cum ar fi: 1. scăder ea investiţiilor străine directe cu 11% în 1998 faţă de 199 7, deşi volumul de 50 mld. $ a făcut din China prima piaţă din lume, înaintea celei a S.U.A. Cauza principală: criza ce a cuprins Japonia, Hong-Kong, Coreea de Sud şi Malaiezia, adică principalii investitori, dar şi scăderea eficienţei acest or investiţii; 2. reducerea în 1999 a excedentului comercial la 30 mld.$, cu 32% mai puţin faţă de 1998; 3. creşterea şo majului la nivelul de 5,8% pentru sfârşitul lui 1998, din car e 7,5% în mediul urban; 4. o recrudescenţă a revoltelor rur ale, similare celor din 1993, împotriva creşterii impozitelo r, şi a protestelor sociale urbane împotriva restructurărilor din industrie.

În afara acestor involuţii, este de presupus că autorită ţile vor proceda la o devalorizare a yuan-ului, pentru relan

sarea exporturilor, deşi măsura poate fi cu dublu tăiş în act ualul context asiatic, având în vedere şi faptul că o mare p arte a exporturilor depinde de importuri, că va creşte dato ria externă, se vor reduce şi mai mult investiţiile străine ş. a.m.d. Apoi, rezervele Băncii Centrale a Chinei se ridică la 1.450 mld.$, ceea ce oferă suficiente mijloace de intervenţi e.

Guvernul a pregătit şi un program de suplimentare a c heltuielilor publice pentru a relansa creşterea, deci o politi că bugetară expansionistă.

Potrivit acestuia, în următorii 3 ani, 750 mld. $ vor fi a locate pentru investiţii în infrastructură, pentru a suplini s căderea investiţiilor străine; în acelaşi timp, se prevede o r elaxare a creditului pentru investiţii private şi, în egală mă sură, pentru consum şi o reformare a sectorului bancar ce presupune, în primul rând, o recapitalizare a celor 4 mari bănci de stat, care deţin 90% din activele bancare chineze, începerea privatizării acestora şi reorganizarea Băncii Cen trale după modelul Sistemului Federal de Rezerve america n, concomitent cu primirea Chinei în Organizaţia Mondială a Comerţului (1992).

Potrivit spiritualităţii chineze, situaţia ideală nu este c eva concret, ceva care poate fi măsurat. Ea constă numai d in înaintarea către ţel, către ideal: mergi ce mergi, idealul se află mai departe, mergi de două ori pe atât, iar el se află

tot departe, precum o umbră proiectată pe drumul care du ce înainte. Situaţia ideală se află întotdeauna în direcţia ef orturilor făcute către acest ţel.

Sunt multe clişeele care se vehiculează în ultimii ani r eferitor la China şi la dezvoltarea sa economică fără prece dent. Puţini însă înţeleg cu adevărat ce se întâmplă şi mai ales ce urmează.

China şi-a însuşit legile pieţei, sărind peste ceea ce în Occident s-a numit „revoluţia industrială”.

direct în apele repezi ale revoluţiei informaţionale. Ch ina ştie prin tradiţie să înglobeze şi să transforme printr-o alchimie specifică aporturile externe, fie că e vorba de reli gie, cultură, tehnologie sau economie, rezultând matrice, modele originale, dacă nu neapărat superioare. Deci ceea ce ni se propune acum nu e doar urmarea unui implant al c apitalismului occidental, niciun soi de socialism reformat, c i avem de-a face cu un nou sistem economico-social, ce cau tă un nou compromis, o nouă conciliere între emanciparea individului şi justiţia socială, între libertate şi egalitate, înt re *a fi* şi *a avea.*

Ca P.I.B. global, China a trecut pe locul 3 în lume. Dar ca P.I.B. pe locuitor, ea se situează abia în jurul locului 10 0, însă se află în puternică creştere, deşi avem de-a face – s ă nu uităm – cu cea mai populată ţară. În ultimii 25 de ani, peste 280 de milioane de locuitori au depăşit, potrivit Bănc

ii Mondiale, pragul de sărăcie şi se vorbeşte deja despre co nstituirea unei clase de mijloc în China. Potrivit statisticilo r oficiale, veniturile s-ar fi mărit în medie de 6 ori după 199 0. Salariul mediu al unui tehnician, de pildă, poate ajunge l a 2.500 de yuani, adică circa 300 de dolari. Dar, în zonele de coastă, acesta este mult mai mare, aici declanşându-se şi o veritabilă febră a consumului în rândul a peste 400 de milioane de locuitori. Restul de 900 de milioane rămân înc ă în semi-sărăcie. A apărut mai nou şi problema şomajului, deşi locul de muncă era garantat pe viaţă. În ultimii 7 ani, aproape 100 de milioane de chinezi dau piept cu acest flag el, în condiţiile în care un sistem public de protecţie social ă de tip european nu a fost adoptat, deşi s-au instituit totuş i asigurări de sănătate, indemnizaţii de şomaj, fonduri de p ensii şi chiar un venit minim garantat (*dibao*) ce variază înt re 100 şi 800 de yuani, în funcţie de regiune. Inegalităţile c resc, iar un sistem coerent de asigurare socială încă nu exi stă. 20% dintre cei mai bogaţi chinezi deţin 55% din venitu ri, în timp ce cincimea cea mai săracă deţine doar 4,7%.

Producţia Chinei este extrem de dependentă de piaţa externă, în condiţiile în care cea internă nu dispune de put erea de cumpărare necesară. La ora actuală, China export ă nu doar textile şi jucării ieftine, cum cred unii, ci deţine 5 5% din piaţa mondială de laptopuri, 30% din cea a televizo arelor cu ecran plat şi 20% din cea a microprocesoarelor, p

lus o mare varietate de piese de schimb. Cheltuielile de cer cetare-dezvoltare s-au dublat în ultimii zece ani, ajungând l a 1,4% din P.I.B., cu accent pe noile tehnologii, inclusiv în domeniul industriei aero-spaţiale sau nanotehnologiilor. To tuşi, excedentele comerciale, deşi mari în termeni absoluţi, nu reprezintă decât 3% din P.I.B., adică mai puţin decât ce le ale Germaniei, Japoniei (care are şi un P.I.B. de 1,5 ori mai ridicat), Singapore, sau chiar ale unor ţări mai puţin d ezvoltate, cum sunt Argentina şi Malaiezia.

Importante clivaje stratifică ţara: între mediul urban şi cel rural, între regiunile de coastă şi cele continentale, într e cei înalt calificaţi şi ceilalţi. Guvernul a redus taxele plăti te de ţărani, mergând până la eliminarea impozitului pe pr oducţia agricolă, a crescut venitul minim şi a iniţiat progra me de educaţie şi sănătate, dar toate acestea se dovedesc i nsuficiente. În plus, birocraţii locali fac ei de multe ori lege a, iar cazurile de corupţie sunt tot mai numeroase.

Din punct de vedere cultural-ideologic, asistăm la o re venire în forţă a confucianismului, iar sectele religioase, ta oiste în special, se extind în pofida interdicţiilor oficiale. Ac easta asigură, în bună măsură, originalitatea sistemului, pe care unii îl anunţă nefericit ca fiind nimic mai mult decât o invazie a capitalismului sălbatic. Nu este chiar aşa, iar aut orităţile par să ţină încă lucrurile sub control, deşi cu tot m ai multe dificultăţi şi compromisuri.

În China se investeşte enorm (cel mai mare receptacul de investiţii străine), alimentând cele mai mari ritmuri de c reştere economică, deşi serviciile încă nu ţin pasul. Yuan-ul chinezesc cunoaşte o remarcabilă stabilitate, sistemul ban car s-a modernizat, rezervele valutare au crescut, depăşind 1.400 de miliarde dolari. Sursele de alimentare cu petrol s-au diversificat, construindu-se relaţii speciale cu Rusia, Ira nul, Nigeria ş.a.

China a lansat lumii o mare provocare, căreia Occiden tul nu pare pregătit să-i facă faţă.

În timp ce acesta îşi consumă energiile preponderent î n conflictul cu radicalismul islamic, China tace şi face, astf el încât raporturile geopolitice şi geoeconomice se vor schi mba în următorii ani până la a face din fostul *Imperiu de m ijloc* o superputere mondială greu de înţeles şi abordat din perspectiva stereotipurilor hermeneutice cu care ne-am ob işnuit.

Dezlănţuirea Asiei bulversează geopolitica şi geoecon omia mondiale, răsturnând ierarhii şi născând foarte multă îngrijorare în cancelariile occidentale. Într-adevăr, în ultim ele decenii, majoritatea ţărilor asiatice au cunoscut o dina mică fără precedent, reuşind să devină actori cheie ai scen ei mondiale. Pe urmele Japoniei, care a deschis dansul, ţări le din Asia de Sud-Est au reuşit în aproximativ 40 de ani să se transforme din ţări agricole în ţări industriale dotate cu

tehnologii de ultimă oră. Dintre ele, se detaşează China, ca re cunoaşte de vreo 30 de ani o rată medie anuală de creşt ere de circa 9%, mărindu-şi produsul intern brut de peste ş apte ori şi urcând pe locul trei în lume ca producţie şi în ie rarhia statelor comerciale.

Continuarea creşterii după „virusul asiatic” din 1996-1997 demonstrează caracterul structural al transformărilo r care au loc. Nu este vorba doar de măsuri de liberalizare şi de privatizare, ci de politici mercantiliste, de o industrial izare de cel mai nou tip, de investiţii şi exporturi, de integr are progresivă şi controlată în economia globală de tip cap italist. Asia recuperează astfel statutul deţinut înainte de 1 750, adică înainte de revoluţia industrială europeană şi ex plozia modelului occidental. Căci puţină lume ştie că în 17 50, potrivit estimărilor lui Paul Bairoch, istoric al economie i, China deţinea 32,8% din producţia manufacturieră la niv el mondial, iar Europa doar 23,2%. China şi India deţineau 57,3 % din producţia manufacturieră mondială, iar dacă m ai adăugăm Persia şi Imperiul Otoman, ne apropiem de 7 0%. Sigur, ramura principală era industria textilă. În acela şi an, Produsul Naţional Brut pe cap de locuitor era în Chin a de 228 de dolari actuali, în timp ce în Europa nu depăşea 200 de dolari.

Aşadar, potenţial există. Dinamica actuală, foarte com petitivă a Asiei, în special a Chinei, duce la o concurenţă c

e poate deveni periculoasă cu Statele Unite pentru control ul surselor de materii prime, în special al celor energetice, şi al pieţelor de desfacere. Importurile de petrol ale Chinei vor atinge 8 milioane de barili pe zi în 2010 şi le vor egala pe cele americane în 2030.

Tot în 2010, sectorul public va deţine mai puţin de 4 0% din P.I.B. şi sub 30% din numărul total de locuri de mu ncă. Aceasta nu mai e o economie de tip comunist. Regimu l proprietăţii cunoaşte, aşadar, transformări importante, se creează mecanisme şi instituţii de piaţă, deschiderea spre comerţul mondial este aproape totală, iar recursul la invest iţii străine directe bate toate recordurile.

În acelaşi timp, China menţine un riguros control asup ra propriei monede (convertibilitate limitată), nelăsând-o î n seama speculaţiilor pieţei, ceea ce a scutit-o de crizele m onetare din ultimii ani, iar economia de credit a înflorit.

Intrarea Chinei în Organizaţia Mondială a Comerţului, în decembrie 2001, a deschis şi mai mult economia spre ca pitalurile străine şi a atenuat protecţionismul său vamal. A poi, fiscalitatea s-a redus, costurile salariale se menţin scăz ute, ceea ce-i conferă un important avantaj comparativ, iar nivelul de trai a crescut, deşi s-au creat inegalităţi importa nte. În ultimii 30 de ani, speranţa medie de viaţă a crescut de la 40 la 66 de ani, iar rata mortalităţii infantile a scăzut de la 175 la 40 la mie.

Discuţiile despre aşa-numita *soft-power* a Chinei, în se nsul pe care l-a dat termenului creatorul său, profesorul Jo seph Nye, de atractivitate a unei ţări şi a valorilor ei, s-au s chimbat în discuţii despre aşa-numita *hard-power* a Beijing ului, care a început să-şi arate muşchii, nu doar economici, ci şi politici şi militari, cu răbdare, discreţie şi, mai ales, cu eficienţă. Conducerea Chinei gândeşte strategic şi lucreaz ă pe termen lung, neînfrânată de nicio opoziţie internă. În ultimii ani, China şi-a îmbunătăţit relaţiile cu toate ţările di n Asia de Sud-Est, printr-o politică mai flexibilă, a acordat ajutoare mai mari decât americanii, a încheiat un acord co mercial şi unul militar cu A.S.E.A.N., ceea ce Japonia nu a reuşit.

Nu toată lumea se simte bine cu o Asie dominată de C hina, dar se pare că nu există alternativă, cel puţin pentru următorii 200 de ani.

Obsedată de Irak, America a acordat Asiei prea puţină atenţie. Şi chiar dacă ar încerca, ar constata că credibilitat ea sa e tot mai scăzută. Aproape jumătate din populaţia Asi ei de Sud-Est e musulmană, deci foarte sensibilă la evenim entele din Orientul Mijlociu. Administraţia americană are o viziune îngustă, protecţionistă şi nu vede că are nevoie de o mai mare implicare în Asia prin acorduri comerciale, ajut oare, acţiuni de lobby ş.a. Iar când americanii vor reveni p e cel mai mare continent al lumii, când se vor focaliza pe a

ceastă regiune, vor găsi o Asie foarte diferită şi, foarte imp ortant, cu *leadership*-ul asigurat.

Ultimele reforme în China se bazează pe restructurare a sectorului public, care mai realizează 40% din P.I.B. şi fu rnizează 30% din locurile de muncă, pe extinderea celui pr ivat, pe sporirea participării la comerţul mondial, pe atrag erea cât mai multor investiţii străine directe, ca şi pe conti nuarea creării şi perfecţionării mecanismelor şi instituţiilor economiei de piaţă.

Deşi reformele sunt privite ca liberale, China practică un protecţionism marcant al pieţei interne, chiar după intr area în Organizaţia Mondială a Comerţului (2001), exportu rile sunt subvenţionate, creditele bancare ajută mai ales fir mele de stat, iar moneda nu este convertibilă, cursul său a rtificial susţinând produsele chinezeşti la export şi ferind e conomia chineză de crize speculative, cum a fost cea din 1 996-1997. În acelaşi timp, costurile salariale reduse rămân un avantaj comparativ important (aprox. 20 dolari pe oră), în schimb fiscalitatea centrală a regresat, în favoarea regiu nilor, iar nivelul de trai creşte continuu din 1978.

Aşadar, ceea ce de-acum se numeşte „modelul chinez” se bazează pe creştere economică, investiţii interne şi exte rne, excedent comercial, delocalizări ale corporaţiilor multi naţionale, inclusiv în domenii de vârf, dar şi pe salarii mici, inegalităţi sociale şi regionale importante, în special între s

at şi oraş, dependenţă energetică, poluare, replici protecţi oniste din întreaga lume şi, cel mai periculos, tensiuni polit ice. Sindicatele sunt mai mult decorative, iar guvernul par e puţin pregătit să stăpânească un astfel de avânt, mai cu s eamă în ce priveşte asigurarea necesarului de energie, pol uarea, inegalităţile crescânde şi presiunile internaţionale.

Analiştii apreciază că în China tensiunea e acum mai mare decât în 1989.

China este actualul „atelier al lumii”, ce primeşte 60 miliarde dolari pe an numai sub formă de investiţii străine directe. Excedentul său comercial depăşeşte 100 de miliar de de dolari.

Nici contingentările impuse de U.E. şi S.U.A., nici apr ecierea uşoară a yuan-ului chinezesc nu au putut încetini b uldozerul exporturilor „made în China”. Multinaţionalele a u început să delocalizeze în China activităţi cu valoare adă ugată mare, inclusiv în cercetare, dezvoltare, obligând ţăril e occidentale să-şi protejeze sectoarele strategice şi să intr oducă obstacole în transferul de informaţii şi tehnologie că tre China. Aceasta se teme de o revenire a protecţionismul ui şi de o serie de războaie comerciale care i-ar fi defavora bile. De asemenea, nu cedează presiunilor privind converti bilizarea totală a monedei sale, spre exasperarea parteneri lor occidentali.

Introducerea nedeclarată a capitalismului a transform

at profund societatea chineză.

Aparatul de stat nu a reuşit să se adapteze, în timp ce fiecare grup social îşi apără interesele, de unde multitudin ea de conflicte. Oamenii cer, uneori violent, indemnizaţii s ociale, posibilităţi de recalificare etc. Represiunile sunt înt otdeauna ponderate, dar e clar că statul nu mai poate răm âne unul social. S-au format peste tot elite locale, din între prinzători, cadre de partid reciclate, funcţionari, persoane cu influenţă, ce încearcă să profite cât mai mult de pe urm a procesului de descentralizare în curs.

Dezvoltarea economică a Chinei a atins un punct-limit ă, dincolo de care se poate vorbi despre începutul unei pen urii de materii prime, în special energetice, şi despre efect e extrem de dăunătoare asupra mediului. Să ne reamintim că în China trăieşte un sfert din populaţia lumii, iar ţara de vine „uzina secolului al XXI-lea”. Ei bine, mutaţii important e au început să apară. Două treimi din populaţie trăieşte p e coastă, fluviul Galben (Huan He), leagănul nordic al civili zaţiei chineze, nu mai ajunge în mare, fiind integral consu mat de prelevările de pe parcurs, în primul rând pentru iri gaţii. Dintre cele 560 de fluvii şi râuri ale ţării, 60 sunt sec ate, ceea ce a obligat la construcţia unui mare canal, de 16 00 km care să lege fluviul Yang Ţî din sud cu Huan He din nord şi să completeze necesarul de apă din centrul şi nord ul ţării, unde au apărut fenomene de deşertificare (secetă,

furtuni de nisip). Frontul deşertic avansează cu 2500 km p ătraţi pe an, iar primele dune au ajuns la numai 70 de km de Beijing. Temperatura a crescut cu 1,5 grade în medie, t opind gheţarii de pe Himalaia, producând inundaţii în sud şi eroziuni ale solurilor.

Aşadar, secetă în nord, inundaţii în sud, mai ales după tăierea inconştientă a 85% dintre arborii de pe malurile flu viului Yang Ţî. În 1998, 18 milioane de oameni au rămas fă ră adăpost, iar câteva mii au murit. Mai nou, efectele au în ceput să afecteze Rusia şi ţările sud-est asiatice de unde se „importă" ilegal cantităţi impresionante de lemn ce sunt in troduse în ţară, servind industriei prelucrătoare.

Încă o dată, se confirmă faptul că orice excelenţă se pl ăteşte cu o insuficienţă, întotdeauna se pierde ceva când s e câştigă altceva, iar raportul pierderi-câştiguri e greu de e valuat.

China se teme încă de o confruntare făţişă cu Statele Unite. De aceea, ea duce o politică multilaterală, tinzând s pre un statut de superputere, iar creşterea sa se încadreaz ă în procesul globalizării. Dar China nu uită umilinţa la car e a fost supusă de către ocupanţii occidentali la sfârşitul se colului al XIX-lea, apoi de către cei japonezi la începutul ce lui următor, astfel încât, cu tenacitatea-i cunoscută şi cultu ra sa milenară, va face totul să acceadă din nou acolo unde a fost pe vremea Imperiului de Mijloc. În dorinţa de a evita

o destrămare de tip U.R.S.S., ea menţine un stat puternic, condus tot mai mult de pragmatism şi tot mai puţin de ideo logie.

Strategia S.U.A. în faţa ameninţării chineze este una d e încercuire strategică, cu ajutorul Japoniei, Taiwanului, N oii Zeelande, Australiei, Indiei, Singapore şi al altor ţări di n Asia de Sud-Est, ca şi din Extremul Orient post-sovietic (Kazahstanul, Tadjikistanul, Kârgâstanul şi Uzbekistanul). China încearcă să reziste încleştării şi „atacă", la rândul să u, în Africa şi America Latină, în încercarea de a beneficia de resursele importante de materii prime ale acestor zone, ca şi de pieţele lor de desfacere tot mai interesante, plus în treţinerea de relaţii speciale cu Rusia, în pofida mai vechil or animozităţi, ţară cu care a încheiat un „parteneriat strat egic" bilateral, în cadrul nou înfiinţatei Organizaţii pentru Cooperare de la Shanghai (2001), cu Iranul, Siria şi alte ţă ri islamice. Spre pildă, până în 2010, China şi-a propus o tr iplare a schimburilor sale comerciale cu lumea arabă. Alţi parteneri importanţi: Brazilia, Venezuela, Nigeria şi chiar I ndia. E ca un joc pe o imensă tablă de şah ce se întinde pe tot globul, transformându-se treptat într-o confruntare glo bală.

Calul troian rămâne Taiwanul, foarte bine înzestrat mi litar şi economic de americani şi de japonezi, pentru care r ămâne un obiectiv strategic comun, dar pe care China, făr

ă să se grăbească, e convinsă că îl va reintegra într-o zi, du pă principiul „o ţară, două sisteme”, aplicat şi în cazul Hon g-Kong-ului. În acest sens, chinezii au adoptat chiar o lege „antisecesiune”, încă din 2005. Apoi, marea bătălie pare să se dea pentru hidrocarburile din Asia Centrală, noul „foaie r principal”, organizaţia de la Shanghai cerând retragerea bazelor militare americane din regiune, ceea ce reprezintă un mare succes diplomatic pentru China, în timp ce Rusia ameninţă cu un nou război rece.

Dar China are încă, aşa cum am mai arătat, multe pro bleme interne. Spre pildă, consumul alimentar depăşeşte p roducţia proprie, în ciuda faptului că Beijingul a devenit pr imul utilizator mondial de fertilizatori şi al cincilea produc ător mondial de recolte transgenice, bazate pe organisme modificate genetic. În 2004, în China se consumau 67% din grâul şi 76% din carnea produse în lume. Chinezii, mai ales cei nou îmbogăţiţi, au început să adopte obiceiuri occident ale de consum, ceea ce a sporit semnificativ numărul cance relor şi bolilor de nutriţie.

Apoi, China a devenit şi un mare consumator energeti c. Şi aici consumul depăşeşte producţia, deşi parcul său hi droelectric este al doilea din lume, iar pe fluviul Yang Ţî s-a construit cel mai mare baraj de pe glob, numit „Trei defil euri”, al cărui bazin acoperă o suprafaţă mai mare decât ce a a Elveţiei, şi a antrenat strămutarea a 1,2 milioane de pe

rsoane. Un alt *boom* se situează în domeniul automobilelo r. Cu o producţie de aproape trei milioane de autoturisme personale pe an, plus cele aduse din import, China a deven it principalul emiţător de gaze cu efect de seră şi a contrib uit semnificativ la creşterea preţului petrolului. Apoi, în Ch ina se consumă 40% din producţia mondială de cărbune, 2 5% din cea de oţel şi nichel şi 19% din cea de aluminiu. Est e ţara unde se construiesc cele mai multe autostrăzi (cam 5000 de km pe an, tinzându-se spre o reţea de 70.000 de k m până în 2010).

O asemenea dezvoltare galopantă nu are cum să nu cr eeze probleme. China nu se mai poate opri, dar poate să-şi tempereze elanul, încercând să păstreze cât de cât echilibr ul social şi pe cel ecologic. Ambiţiile sale trebuie să ţină se ama de realităţile complexe ale lumii în care trăim, iar în lo cul unei creşteri sălbatice, chinezii ştiu că pot da dovadă d e mai mult rafinament.

Dar, probabil, asta se va vedea într-o fază viitoare a de zvoltării şi a reafirmării sale ca mare civilizaţie şi mare put ere la nivel global.

3.6.1. SECOLUL CHINEZESC

China împrumută S.U.A. şi cumpără active americane importante. China cumpără canalul Panama. Mai devreme decât credem, China va avea cea mai mare economie din lu

me. Această schimbare dramatică a ponderii centrelor de p utere va avea un impact considerabil asupra întregii lumi. Multinaţionalele chinezeşti vor produce mărci occidentale mult mai rapid şi mai ieftin, datorită mâinii de lucru ieftine şi a milioanelor de specialişti de care dispune. Împreună c u diaspora, China beneficiază de cele mai mari rezerve de resurse umane. De la economie, dominaţia Chinei va trece la geopolitică şi securitate.

Începe secolul chinezesc. Cel puţin aşa susţine Oded S henkar, în volumul cu acelaşi titlu apărut recent la Editura Teora, Bucureşti, 2008, în traducerea Oanei Maria Dan. Au torul este titularul catedrei de managementul afacerilor gl obale finanţate de Compania Ford şi profesor de managem ent şi resurse umane la Colegiul de afaceri Fisher, Univers itatea Ohio. El a studiat China mai bine de 30 de ani, publi când mai multe cărţi şi articole pe acest subiect. Este mem bru al Academiei de Afaceri Internaţionale şi acordă consul tanţă mai multor companii, guverne şi organizaţii internaţi onale.

Shenkar ne prezintă modul cum China îşi reface gloria imperială, dezvoltându-se într-un mod total diferit de pred ecesori cum ar fi Japonia şi producând o restructurare a înt regului sistem internaţional. Lucrarea reflectă într-un mod foarte realist cauzele, complexitatea şi contextul ce stau la originea formidabilei ascensiuni a Chinei. Ea reprezintă o l

ectură pentru toţi cei implicaţi în afaceri şi în politică şi ca re gândesc pe termen lung. Într-adevăr, astăzi există puţin e zone mai interesante şi mai importante decât această fas cinantă ţară asiatică. Ascensiunea sa stârneşte provocări c e vor marca întreg noul secol. Vrând-nevrând, cu toţii va tr ebui să ne raportăm la Noul Imperiu de Mijloc.

Marele tigru asiatic a dormit aproape 500 de ani, iar a cum s-a trezit şi îşi începe dominaţia. Cartea lui Oded Shen kar ne oferă o viziune multidimensională, ca timp, spaţiu şi context asupra rolului Chinei în lumea contemporană.

Ea subliniază faptul interesant că ascensiunea marelui tigru are multe în comun cu cea a Statelor Unite de acum un secol. Cu o abundenţă fără precedent a resurselor, cu a spiraţii înalte, cu mijloace financiare şi tehnologice import ante, cu un deosebit pragmatism, răbdare şi simţ al afaceri lor, impactul Chinei asupra ţărilor lumii va fi imens în aces t secol. Dislocările produse de ascensiunea acestei ţări nu sunt – consideră autorul – ciclice şi temporare, ci reprezint ă „restructurări fundamentale ale sistemului global de afac eri şi o repoziţionare a componentelor sale cheie. Suntem pe punctul de a ne trezi în faţa unui mediu nou de afaceri, cu noi reguli concurenţiale de bază, noi condiţii de angajar e şi modele inedite de consum – un mediu de afaceri care v a redefini linia frontului în domeniul politic, în cel economi c şi în cel social şi va ridica noi provocări în faţa naţiunilor,

a companiilor şi a indivizilor” (p. 2).

La nivelul parităţii puterilor de cumpărare, China este deja pe locul doi între economiile lumii, având însă ritmul d e dezvoltare cel mai mare, ceea ce înseamnă că peste 20 d e ani ar putea depăşi S.U.A. Întreprinderile cu sediul în Ch ina realizează 70% din producţia de jucării a lumii, 60% di n producţia de biciclete, jumătate din cea de pantofi, ca şi din cea de cuptoare cu microunde şi o treime din cea de tel evizoare, aparate de aer condiţionat, ca şi din cea de genţi de voiaj ş.a., un sfert din cea de maşini de spălat şi frigider e, ca şi numeroase componente şi subansambluri pe care l e exportă. Cum vedem, China preferă ramurile intens cons umatoare de mână de lucru şi mediu tehnologizate, pentru a pregăti trecerea la cele cu consum intens de captal intele ctual.

Cu o politică externă agresivă, China îşi consolidează, pornind de la economie, o poziţie geopolitică tot mai solid ă, începând să contrabalanseze hegemonia americană. Imp actul noii China e multidimensional, complex şi cu o putern ică încărcătură emoţională. Dacă America devine protecţio nistă, întreaga economie mondială va cădea, astfel încât lu pta de concurenţă trebuie dusă. America nu se poate închi de. Dacă partea chineză ar scoate pe piaţă imensele rezerv e de dolari pe care le deţine, ea poate provoca căderea dol arului şi un colaps financiar global.

Deci, din exterior, China e aproape imposibil să mai fi e oprită, fără riscuri incalculabile.

Totuşi, China are încă multe probleme acasă: servicii proaste, inegalităţi mari între regiuni şi între diferite categ orii sociale, un sistem de asigurări sociale aflat abia la înce put, probleme mari cu mediul, cu drepturile omului, pirate rie, corupţie, birocraţie etc. Deci, problemele sale pot surv eni din interior, un detonator social putând produce o reac ţie în lanţ cu consecinţe imprevizibile pentru guvernul chin ez.

Probabil că serviciile secrete duc lupta lor pe acest pl an, dar eu văd la chinezi o ură puternică faţă de americani, îi văd disciplinaţi, harnici şi modeşti. Astfel încât e greu de întrevăzut o implozie socială într-un viitor previzibil. Bicicl eta chinezească nu se va opri, chiar dacă poate cunoaşte o relativă reducere a ratelor sale de creştere economică.

Acum un sfert de secol, producătorii americani de aut omobile au reuşit să impună contingentarea importurilor d e automobile japoneze. Istoria nu se poate repeta acum îns ă, pentru că industriile sunt altele (textile, mobilă etc.), mu lt mai fragmentate şi cu foarte mulţi detailişti americani de pendenţi de aceste importuri. Dar ascensiunea Chinei va a vea impact nu doar asupra economiei americane, ci şi a cel orlalte ţări dezvoltate, dar mai ales asupra celor emergent e, care cu greu ar putea concura tigrul asiatic în materie d

e importuri şi investiţii străine. Rezultatul ar putea fi un cli vaj şi mai mare între Nord şi Sud. Chiar în agricultură, exp orturile chinezeşti cresc, la porumb de pildă, deşi e de hră nit peste un miliard trei sute de milioane de locuitori.

Aşadar, în pofida unor obstacole inerente, vechiul Imp eriu de Mijloc revine. China este astăzi o forţă industrială, comercială şi politică de primă mână, situându-se între pri mii trei actori importanţi de pe glob. O principală forţă mot rice într-o lume competitivă şi independentă. Sfera sa de in fluenţă creşte mai întâi în Asia Centrală şi de Sud-Est, apoi în întreaga lume.

Este doar o chestiune de timp până când China îşi va asuma responsabilităţi mai importante şi în alte zone ale gl obului, cum ar fi Orientul Mijlociu, de pildă, cu atrăgătoare le sale rezerve de petrol, sau Africa, care se zbate să iasă d in sărăcie.

China va rescrie multe reguli privind, de exemplu, dre ptul la proprietate intelectuală, comerţul internaţional, mo delele de afaceri şi anticipările. „Masiva deplasare a factor ilor de producţie pe care China o declanşează s-ar putea n u doar să ne dea peste cap teoriile economice şi presupune rile politice, dar ne va şi pune la încercare structura de baz ă a societăţii noastre. Modul în care vom face faţă viitoarei provocări va defini mare parte a lumii pe care copiii noştri o vor moşteni” (*op. cit.*, p. 183).

3.6.2. SECRETELE CHINEI

„Nu contează dacă o pisică este albă sau neagră, atâta timp cât prinde şoareci este o pisică bună”.

(Deng Xiaoping)

După ce s-a ocupat de India într-o lucrare precedentă, John Farndon publică acum în traducere românească *Secr etele Chinei. Ascensiunea unei noi superputeri mondiale*, l a aceeaşi editură Litera Internaţional, Bucureşti, 2008, în t raducerea şi adaptarea Gabrielei Grigore. Deşi autorul îşi i ntitulează astfel cartea, China începe să nu mai fie un secr et pentru mulţi dintre noi şi asta pentru că în ultimii ani s-a scris enorm despre „miracolul galben”, iar mulţi au şi făcut vizite la faţa locului, în calitate de oameni de afaceri sau d e turişti.

În China trăieşte un sfert din populaţia globului. Acum cinci sute de ani era cea mai dezvoltată civilizaţie a globul ui, dar apoi a încremenit. Marx o descria ca fiind „o semici vilizaţie putredă, ce vegetează înţepenită în fălcile timpulu i”. Acum, când împlineşte 60 de ani de comunism, China re naşte într-un ritm uluitor, iar lumea se cutremură sub ame ninţarea dominaţiei sale. Cel mai mare program de constru cţii urbane văzut vreodată, cele mai mari investiţii străine, cel mai mare şi susţinut ritm de creştere economică, cea m

ai mare producţie de cărbune, oţel şi ciment din lume şi su perlativele pot continua.

Zeci de oraşe megalopolis (fiecare putând găzdui o po pulaţie mai mare decât cea a Angliei) sunt în plină dezvolta re, cu autostrăzi suspendate, trenuri cu levitaţie magnetic ă, mall-uri uriaşe şi elegante şi zeci de mii de zgârie-nori. T rei sute de milioane de telefoane mobile în uz şi două sute de milioane de utilizatori ai Internetului. Aici sunt produse aproape toate jucăriile lumii, două treimi dintre fotocopiat oare şi cuptoare cu microunde, DVD-uri şi încălţăminte.

Peste jumătate din macaralele existente pe glob lucre ază în China, construind oraşe spre care migrează dinspre mediul rural cea mai mare masă de oameni din istorie.

Consumul creşte şi el la o scară nemaiîntâlnită, dar şi economisirea. Se formează o clasă de mijloc ce beneficiază tot mai mult de oportunităţile pieţei libere pentru a-şi satis face aspiraţiile individuale. Libertăţile economice se ampli fică, deşi în China trăiesc mai mulţi oameni fără un guvern ales decât în tot restul lumii.

Ţara rămâne comunistă, dar oferă extraordinare oport unităţi de afaceri şi asta pe termen lung.

Libertatea economică generează libertate politică, de aceea mulţi analişti occidentali se aşteaptă la un avans al d emocraţiei în următorul deceniu, spre pildă la organizarea de alegeri libere la nivelul regiunilor.

În curând, lumea va fi copleşită de forţa economică a Chinei, foarte greu de concurat. Cu produse simple, drago nul asiatic domină piaţa mondială. Dar el produce şi tot ma i multe computere, îşi dezvoltă serviciile. În ciuda a numer oase predicţii, economia chineză nu pare prea afectată de criză. Dimpotrivă, îi împrumută inteligent pe americani, pe ntru ca aceştia să-i consume în continuare produsele. Unii anunţă un nou război rece, în care China să înlocuiască Ru sia, amintind că Noul Imperiu de Mijloc posedă sofisticate dotări nucleare, că are cea mai mare armată din lume, iar bugetul său destinat apărării creşte cu 10% pe an. Apoi, C hina rămâne totuşi, în ciuda unor relative libertăţi recent d escoperite, o putere totalitară, deci ameninţătoare. În plus, China are mari probleme cu drepturile omului, remarcând u-se prin numeroase acţiuni represive, clivaje interne mari (circa 800 de milioane de săraci), un mediu natural grav al terat şi un sistem de asigurări sociale incipient.

De-a lungul mileniilor sale de civilizaţie, China a atras mereu exagerări de tot felul, dar şia conservat până astăzi un mister de nepătruns.

Aflată la „celălalt pol al gândirii umane”, pentru occid entali ea rămâne o mare enigmă. Pentru că modelul occide ntal nu i se aplică şi nu i se poate aplica. Chiar confucianis mul, mai aproape de sistemul occidental, este greu sau gre şit înţeles.

Ca să nu mai vorbim despre faptul că „modelul chinez esc” nu se confundă cu confucianismul, integrând în plus v alori străvechi, daoiste, şi altele ultramoderne, într-o sintez ă cu totul originală.

Occidentalii consideră că, pentru a accede la prosperit ate, o ţară trebuie să devină mai întâi o democraţie. Ei bin e, iată că nu, China propune, cu succes deocamdată, un alt sistem. Aici e dezbaterea ideologică cea mai aprinsă. Din a cest punct de vedere, viitorul ţării rămâne incert.

Începând din 2007, proprietatea privată este protejată de Constituţie, ca şi cea de stat.

Este un fapt cu consecinţe enorme, ce oferă un nou av ânt investiţiilor, un nou *boom,* ce spulberă totul în cale. Cu m spunea Deng Xiaoping, iniţiatorul reformelor, „socialism ul înseamnă eliminarea sărăciei”.

Anul acesta, China împlineşte 3o de ani de creştere ne întreruptă, cu o rată medie de 9% pe an, devenind a treia e conomie a lumii. Au fost ani buni în care dragonul asiatic a sigura cam o treime din creşterea economică a lumii, adică de două ori mai mult decât India, Brazilia şi Rusia împreun ă. Iar expansiunea chineză nu dă semne de încetinire, putâ nd deveni în curând cea mai mare economie a lumii.

Sunt şi analişti care pun la îndoială veridicitatea acest or date statistice, unii considerând că ar fi prea mari, alţii prea mici. Se pare că regiunile vestice îşi subdimensioneaz

ă creşterea pentru a primi mai mult din redistribuirile efec tuate la nivel central. Apoi, există şi o uriaşă economie sub terană, ce nu este luată în calculul P.I.B.-ului. Un alt aspec t interesant este faptul că yuanul chinezesc a fost menţinut de către autorităţi într-un raport fix faţă de dolarul americ an. Or, în ultimii ani, acesta a scăzut, ceea ce a atras şi scă derea artificială a yuanului. Dacă nu s-ar fi procedat astfel, creşterea chineză ar fi apărut încă şi mai spectaculoasă. Or icum, cu un dolar în China poţi cumpăra mult mai multe lu cruri decât oriunde pe glob, cam de cinci ori mai mult decâ t în America. Astfel calculat, în termenii puterii de cumpăr are, P.I.B.-ul Chinei este pe locul doi în lume, cu puţin în ur ma S.U.A.

John Farndon are două explicaţii pentru puternica asc ensiune a Chinei. Prima se referă la numărul, calitatea şi p reţul scăzut al mâinii de lucru. Aceasta constituie cea mai valoroasă resursă. O a doua explicaţie cauzală o constituie investiţiile. Sumele investite de guvernul chinez sunt uriaş e, la care se adaugă cele mai mari investiţii străine de pe g lob. Acestea din urmă depăşesc 500 miliarde de dolari, de 10 ori mai mari decât în India, de pildă. Noul Imperiu de M ijloc a devenit cel mai mare destinatar de valută străină di n lume. Foarte multe fonduri au venit din Taiwan şi Hong-Kong, investiţii ce nu sunt, de fapt, foarte străine. Toţi aceş ti bani au fost transformaţi rapid în profit şi în progres eco

nomic şi social, aşa cum am arătat.

3.7. CÂND INDIA SEDUCE LUMEA

India visează din nou. De la *Vede* şi *Upanişade* la rezul tatele excelenţilor săi cercetători, ale modernelor sale labo ratoare din domeniile informaţiei, comunicaţiilor, biotehnol ogiilor şi geneticii e o întreagă vârstă budică a înţelepciuni i. În ultimii ani, „continentul purpuriu” (Guy Deleury) şi-a c onstruit o solidă reputaţie în domeniul noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicării. 900.000 de profesionişti în infor matică desfăşoară o activitate laborioasă în centrele de cer cetare şi filialele multinaţionale instalate mai ales în sudul ţării (Bangalore, Hyderabad ş.a.), încă pe atâţia contribuie la dezvoltarea noii economii în S.U.A., constituind un sfert din efectivele Microsoft şi o treime din cele ale NASA. Poat e nu este întâmplătoare această abilitate, această înclinaţi e deosebită a indienilor către informatică, dată fiind apropi erea, remarcată de Panini, dintre structura limbii sanscrite şi cea a limbajului informatic.

India obţine 8 miliarde dolari pe an din exportul de pr ograme informatice, care reprezintă 10% din exporturile s ale, dar nu mai mult de 1% din P.I.B., ceea ce înseamnă că, deşi a înregistrat o creştere exponenţială, această activitat e rămâne, totuşi, una marginală într-o ţară atât de mare şi de diversă. În aceste condiţii, multe speranţe se îndreaptă

către genetică şi biotehnologii, care oferă multe promisiuni pentru viitor, tinzând către o prefacere radicală, o reînnoir e a modului de înţelegere atât a naturii exterioare, cât şi a celei interioare, a însăşi naturii umane.

De fapt, spiritualitatea indiană a fost tot timpul preocu pată nu atât de informare, cât de transformare, de înnoire continuă, de convertire şi de renaştere, de schimbarea ini mii şi transmutaţia alchimică a sufletului. Un soi de fiziolog ie mistică caracterizează spiritualitatea indiană, consacrân d omologia corp-macrocosmos. În jainism, cosmosul e prim ul *OM* (*AUM*), printre miturile naşterii Cuvântului fiind şi c el hindus, al lui Shabda-Brahman (Sunetul lui Brahman), ia r în *Bhagavad-Gita* trupul este numit câmp, cunoaşterea ac estuia fiind considerată adevărata cunoaştere.

R.A. Mashelkar, directorul general al Consiliului pentr u Cercetări Ştiinţifice şi Industriale de la New Delhi, este u nul dintre cei ce doresc să creeze în India o *Genetic Valley* pentru secolul al XXI-lea. Ei realizează faptul că, singure, n oile tehnologii ale informaţiei şi comunicării nu vor reuşi s ă scoată ţara din starea de subdezvoltare şi îşi investesc sp eranţele pe termen lung în geniul geneticii şi al ştiinţelor v iului.

Proiectul se justifică, în primul rând, prin nevoia de a hrăni peste 1 miliard de locuitori, o populaţie în continuă c reştere, cu un ritm superior Chinei, India fiind cea mai pop

ulată democraţie din lume. Pentru aceasta, este necesară c reşterea randamentelor în agricultură şi creşterea perform anţelor în lupta împotriva bolilor tropicale. Se caută, de pil dă, obţinerea unui vaccin eficace împotriva malariei, o mal adie ce afectează milioane de indieni şi despre care laborat oarele occidentale se interesează prea puţin, din cauza cer erii interne insuficiente. Este, totuşi, de reţinut faptul că o fundaţie creată de Bill Gates a donat în acest scop 50 milio ane dolari. Un alt vaccin căutat este cel împotriva hepatitei B, pentru care există în India o cerere potenţială de circa 2 50 milioane doze pe an. Firmele de cercetare indiene nutre sc speranţa să poată rupe dependenţa de marile laboratoar e occidentale, încercând să producă cu costuri cât mai mici medicamentele necesare.

În agricultură, introducerea seminţelor hibride de mar e randament a sporit în mod considerabil producţia de grâ u, de cereale în general, producţie ce a devenit suficientă p entru acoperirea necesarului intern. Totuşi, aceste seminţe au antrenat o sărăcire prematură a solurilor, astăzi căutân du-se soluţii pentru o nouă „revoluţie verde”. Firme mari î n domeniu *(Monsanto, Aventis* ş.a.) sunt prezente în India cu laboratoare sofisticate, iar cercetările dau rezultate spe ctaculoase, alături de proiectele finanţate de Ministerul in dian al Biotehnologiilor.

Gestiunea apei este o altă provocare majoră căreia tre

buie să-i facă faţă India, în condiţiile în care regimul pluvio metric este deficitar şi concentrat mai ales în cele patru lu ni de muson, din timpul verii, iar necesarul de irigaţii este foarte mare. Astfel, pentru indieni, este vital să cunoască d inainte intensitatea musonului, iar cercetătorii de la *Tata I nstitute* din Bangalore au pus la punct modele matematice care permit predicţiile necesare, pregătindu-se şi lansarea unui satelit de studiu pentru a gira mai bine circuitul apei pe termen lung.

Cu toate aceste străpungeri tehnologice deosebite, în India rămâne preponderentă economia ţărănească guverna tă de sistemul de caste, un sistem complex şi rafinat numit *baloutedar,* ce scapă economiei de piaţă în înţelesul occide ntal consacrat al termenului. Dar India încearcă să ardă et apele clasice ale dezvoltării industriale şi să acceseze direc t tehnologiile de vârf, domeniile de excelenţă ale noii econ omii.

Nici acest lucru nu este întâmplător, rafinamentul şi s ubtilitatea specific indiene, principiile fondatoare ale civiliz aţiei sale, regăsindu-se valorizate în respectivele domenii. Subconştient, poate, adoratorii lui Shiva caută, de fapt, co pacul vieţii, acel arbore ciudat – cum spunea poetul Kabir – ce se înalţă fără rădăcini şi îşi poartă fructele fără să înflor ească: neavând nici ramuri, nici flori, el e acoperit cu lotuş i. Iluzia speranţei pluteşte din nou peste India…

Cu un trecut fascinant, cu un prezent provocator, Indi a se anunţă ca una dintre marile puteri ale viitorului. Din 1 991, în politica sa economică s-a produs o turnură liberală şi o deschidere externă ce i-a adus ritmuri de creştere de 7 -8% pe an, graţie mai ales sectoarelor noilor tehnologii. Sp re pildă, India realizează astăzi o cincime din exporturile d e *software* din lume, iar agricultura sa, revoluţionată de bi otehnologii, reuşeşte nu numai să hrănească un miliard de locuitori, dar are şi potenţial de export.

Vechiul model ales de Jawaharlal Nehru după cucerire a independenţei se baza pe o planificare centralizată, pe o industrializare care să reducă importurile, pe un sector pu blic hipertrofiat şi pe tarife vamale protecţioniste. Subvenţi i masive asigurau redistribuiri între diferitele sectoare sau grupuri sociale în încercarea de a forma o clasă de mijloc. Ţara era ferită de concurenţa internaţională, oarecum izola tă, inerţială, ceea ce nu a permis dezvoltarea unei producti vităţi şi a unei rentabilităţi satisfăcătoare. Aceasta a făcut să se importe tot mai mult pe credit, ajungându-se la o dat orie externă de 72 miliarde dolari în 1991, rezerve valutar e foarte slabe şi o inserţie scăzută în comerţul mondial.

Intrată în criză de plăţi, India a acceptat un plan de aj ustare structurală din partea F.M.I., deschiderea economie i şi acceptarea investitorilor străini, care au început să ach iziţioneze pachete de acţiuni la companiile indiene şi să res

tructureze economia pe principii liberale, de piaţă. Astfel, î ntre 1991 şi 2003, ţara a atras 24 miliarde dolari sub form a investiţiilor directe şi încă pe atâta sub cea a investiţiilor de portofoliu, ceea ce nu e puţin, dar e de zece ori mai puţi n decât China, lider în domeniu. În 2005, ultimul an cu dat e disponibile, diferenţa se păstrează, India receptând 6,6 miliarde de dolari, iar China – 72,4. India atrage însă 40% din investiţiile în tehnologia informaţiei efectuate în ţările emergente, în timp ce China doar 11%. Principalul investit or sunt S.U.A., urmate de Insulele Maurice (paradis fiscal), Marea Britanie, Japonia şi Coreea de Sud.

Ritmul schimbărilor s-a accelerat în ultimii ani, export urile au crescut cu o medie de 9% pe an, în timp ce import urile doar cu 7%. India exportă în special *software*, textile şi produse farmaceutice, graţie expertizei sale în materie d e medicamente generice. Ponderea serviciilor în exporturil e sale este mai mare decât în cazul Chinei (3,9% faţă de 2, 9%), ceea ce denotă un grad mai mare de înnoire a econo miei. Mai mult, multinaţionalele indiene au început să pen etreze în străinătate, inclusiv în Occident (vezi cazul *Mitall Steel*), cheltuind 12 miliarde dolari pentru achiziţii de com panii străine.

India s-a integrat într-un mod original pe piaţa global ă, având, pe lângă forţa sa demografică recunoscută, şi o f orţă militară care o face să râvnească la statutul de mare p

utere, inclusiv la un mandat permanent în Consiliul de Sec uritate al O.N.U. Viziunea sa este a unei lumi multipolare, î n care încearcă să menţină un echilibru în raporturile cu „ cei mari” şi să-şi calmeze relaţiile cu vecinii, în special cu P akistanul, ambele ţări devenite puteri nucleare recunoscut e.

Evoluţii spectaculoase în bine au cunoscut raporturile sale cu S.U.A., ambele părţi făcând compromisuri serioase în ultimii ani, iar U.E., cu care există un parteneriat strate gic încheiat în 1995, a devenit primul partener comercial şi sursă majoră de investiţii. Relaţiile tradiţionale cu Rusia cu nosc un declin, chiar dacă rămân importante în domeniul militar (nuclear) şi spaţial. În 2003, s-a încheiat un acord d e parteneriat cu ţările A.S.E.A.N., iar relaţiile cu Japonia s unt pe o linie ascendentă.

Dar India e preocupată în mod deosebit de forţa cresc ută a Chinei în regiune, între cele două ţări existând şi o ve che dispută teritorială.

Totuşi, după 2003, după vizita în China a fostului prim -ministru Atal Behari Vajpayee, s-au pus bazele unei încred eri sporite între cele două părţi, tradusă şi prin creşterea c ooperării economice. Unii vorbesc despre „trenul america n”, despre o axă S.U.A.-India, menită să bareze ascensiune a Chinei, alţii despre o trilaterală Rusia-China-India, menit ă să contracareze influenţa Statelor Unite. Oricum, cert est

e că India a devenit deja un actor regional major, nelipsit d in nicio combinaţie geostrategică şi aspiră, cum spuneam, l a mai mult.

În 2004, partidul naţionalist hindus a pierdut alegeril e, iar ţara a devenit o democraţie secularizată şi multicultu rală, ce încearcă să pună capăt vechilor conflicte interetnic e şi interreligioase, inclusiv prin acordarea de drepturi spo rite castelor inferioare pe scena politică şi socială, ceea ce creează un nou mediu social, benefic unei democratizări în profunzime a ţării şi unei puteri sporite de afirmare intern aţională.

Încă o dată, se poate spune că India seduce lumea.

3.7.1. ASCENSIUNEA UNEI SUPERPUTERI

„India este o idee pentru care vremurile sunt acum pr opice.”.

(Ashwani Kumar)

Enigmatică şi contradictorie încă, India calcă apăsat p e urmele Chinei din punctul de vedere al dezvoltării econo mice şi demografice.

În ultimii trei ani, creşterea sa economică a fost de ap roape 9% pe an, ceea ce conduce la un P.I.B. de peste un t rilion de dolari. Avem de-a face, cum arată John Farndon în lucrarea *India. Ascensiunea unei noi superputeri mondiale*,

Editura Litera Internaţional Bucureşti, 2008, cu a şaptea e conomie a lumii, cu posibilităţi de a ajunge între primele tr ei peste cca. 20 de ani.

Avem, de asemenea, de a face cu o uriaşă piaţă de con sum, de peste un miliard de oameni, din care jumătate au deja o putere de cumpărare rezonabilă. De altfel, din punct de vedere demografic, în ritmul actual, India poate depăşi China până în 2030, având 1,6 miliarde locuitori faţă de 1, 4 miliarde. De asemenea, India şi China au cele mai numer oase diaspore din lume.

India a devenit în ultimii ani şi un important receptacu l de investiţii străine, în special în domeniile noilor tehnolo gii. Mai bine de jumătate din firmele multinaţionale se impl antează în India, care dispune de licenţiaţi cu studii superi oare mai mulţi decât întreaga populaţie a Franţei şi care c ostă desigur mult mai puţin, iar foarte multe companii indi ene au devenit multinaţionale, cumpărând numeroase activ e în străinătate. Occidentalii se confruntă deci cu o foarte s erioasă concurenţă făcută de firmele indiene, iar tot mai m ulte ţări se văd nevoite să colaboreze cu India, în primul râ nd S.U.A. Steaua Indiei se află în plină ascensiune.

Actuala creştere îşi are rădăcinile în politicile liberale ale fostului premier Manmohan Singh, sub care India a dev enit şi putere nucleară. Apoi să nu uităm că, spre deosebir e de China, India este o democraţie, fapt cu totul remarcab

il în contextul evoluţiilor descrise, care fac din subcontinen tul indian o mare putere internaţională, fapt încurajat atât de americani, cât şi de… israelieni, dacă ar fi să studiem a genda ultimelor schimburi de vizite şi de declaraţii.

Totuşi, avem de-a face cu o ţară încă plină de contradi cţii, o ţară a extremelor. Aici trăiesc, spre pildă, 40% dintr e toţi copiii malnutriţi din lume. Totodată, aşa cum arată Jo hn Farndon, „Aici există o interesantă combinaţie între o în floritoare economie de *retail* şi o persistentă filosofie antim aterialistă. Este una dintre cele mai importante puteri asia tice în domeniul spaţiului cosmic, dar este dominată de o s trăveche spiritualitate. Este în avangarda unora dintre cele mai noi tehnologii şi cercetări, dar concomitent se regăses c în India unele dintre cele mai conservative şi intolerante idei religioase” (p. 12).

Apoi, violenţele sectare mocnesc, ca şi lupta dintre fac ţiunile politice, iar conflictul cu Pakistanul pentru Kashmir nu este epuizat. Totuşi, India reuşeşte să rămână intactă şi democratică, populaţia sa uriaşă fiind tot mai mult preocup ată de dezvoltarea economică, preocupare ce pare să înloc uiască vechile conflicte etnice şi religioase. Economia ţării creşte atât de repede, încât apare pericolul unei supraîncăl ziri.

Investiţiile străine sunt atât de mari, încât băncile sun t sufocate de lichidităţi şi asta într-o perioadă de criză inte

rnaţională. Împrumuturile bancare cresc anual cu o treim e, iar salariile aproape s-au dublat într-un singur an – 200 6. Industria „duduie”, consumul e uriaş, iar infrastructura se dezvoltă.

Întreg acest miracol s-a produs practic în ultimii 15 an i, dacă ţinem cont de faptul că în 1991 India era în pragul i ncapacităţii de plată.

Peste tot erau revolte şi greve în vremea Indirei Gand hi, care a şi suspendat sistemul democratic.

Recoltele erau foarte proaste, iar sărăcia endemică. Ei bine, tocmai din această criză s-a născut schimbarea. Guve rnul a hotărât în sfârşit să renunţe la regulile protecţionist e ce durau încă de pe vremea Imperiului Britanic. Astfel, In dia ieşea din autarhie, iar liberalizările introduse au dat re zultate remarcabile. Economia a început să crească mai înt âi cu 6% pe an, apoi cu 8% şi chiar 9% în 2007 şi 2008.

Limba engleză îi ajută foarte mult pe indieni pe piaţa I T şi a comunicaţiilor. Căci dezvoltarea Indiei nu a urmat ca lea tradiţională, ci s-a trecut direct la industriile high-tech şi servicii. Domeniul IT a transformat ţara. Numai exportul de *software* asigură importurile de ţiţei, bunăoară. Oraşe p recum Mumbai, Bangalore sau Hyderabad au devenit celeb rităţi în domeniu. Multe firme indiene au început să aibă s ucces pe plan internaţional, cum e *Tata Steel*, sau *Mittal St eel*, care pot fi găsite pe lista Fortune 500 a celor mai mari

corporaţii multinaţionale, la care putem adăuga firme ca *Vi deocon, Moser Baer*, *Bharat Forge*, sau *Reliance Industrie s*. De asemenea, marile companii occidentale sau asiatice s unt prezente în India: *Nokia, Hyundai, Renault, Posco*, *BM W, Nissan, Suzuki, Ford* ş.a.

Deşi are o populaţie activă de cca. 500 milioane de loc uitori, doar aproximativ 12% dintre ei plătesc impozite, res tul făcând parte din aşa-zisul „sector neorganizat”: agricult ură, comerţ, mici manufacturi, restaurante etc. Veniturile acestora din urmă sunt foarte mici. Se poate spune că maj oritatea mâinii de lucru lucrează la negru, pe perioade det erminate.

Un alt dezavantaj al Indiei îl constituie infrastructura f oarte proastă. Dacă industria IT nu are nevoie de ea, cea p roducătoare are. Iar autostrăzile, podurile, aeroporturile, c ăile ferate, alimentările cu apă, cele cu curent electric etc. fie lipsesc, fie sunt într-o stare proastă. Transporturile sunt un adevărat coşmar, mai ales în sezonul musonului, făcând să se piardă 40% din producţia alimentară. Această stare d e fapt răpeşte câteva procente bune din creşterea economi că posibilă. De aceea guvernul şi-a propus ca, în perioada 2007-2012, să cheltuiască peste 500 de miliarde dolari nu mai pentru infrastructură.

Dar guvernul are o datorie publică uriaşă, de aceea el va încerca să atragă şi alte fonduri decât cele bugetare. Su

nt invitate să investească marile companii specializate în in frastructură ale lumii, în condiţiile în care numărul posesor ilor de automobile din India se dublează la fiecare cinci an i, piaţa situându-se pe locul al şaptelea în lume.

O altă problemă majoră a Indiei o constituie corupţia endemică şi politicile populiste. Se apreciază că aceasta în ghite un sfert din banii publici. Şi totuşi, chiar cu aceste pr obleme, India progresează, beneficiind şi de o poziţie geost rategică foarte bună şi de relaţii asemenea cu marile puter i, mai puţin China, care pare să rămână eternul rival, deşi pare că lumea le încape pe amândouă, chiar în calitate de superputeri.

În ultimii 15 ani, India a cunoscut momente cumplite: doi lideri politici asasinaţi, spectrul falimentului şi al foame tei bântuind, riscul unui război nuclear, numeroase tulbură ri interne. Şi totuşi, ce-a fost greu pare să fi trecut, iar acu m viitorul sună plin de încredere şi de optimism. Ţara a de venit o democraţie matură, cea mai mare din lume. Oamen ii au început să simtă puterea votului, iar diversitatea mare a ofertelor politice face ca extremele să nu aibă şanse. Eco nomia creşte rapid. În fiecare săptămână, practic, în ţară i ntră câte un miliard de dolari. Mii de indieni au devenit mil ionari. Se formează o clasă de mijloc, care zdruncină siste mul de caste şi schimbă multe tradiţii şi prejudecăţi. Apoi, majoritatea populaţiei are sub 25 de ani, deci o ţară foarte

tânără şi solidă demografic.

Totuşi, subzistă încă foarte multă sărăcie, sunt multe milioane de oameni care trăiesc cu un dolar pe zi, în specia l la sate. Sunt şi pentru ei proiecte, dar lucrurile se mişcă e xtrem de încet. Agricultura nu poate oferi suficientă hrană pentru toţi. Apoi se întâmplă că şi mediul se degradează m ai grav ca oricând.

Cu toate acestea, tinerii, entuziaşti şi pragmatici spun că India începe să înflorească, că e tot mai plină de viaţă. Cultura şi ideile indiene se *răspândesc* din nou în lumea înt reagă. Noi idei şi o nouă cultură.

3.8. FAR EAST

În ţările est-europene, cultura economică creată în tim pul tranziţiei este ambivalentă.

Pe de o parte, aceste societăţi au redescoperit liberali smul, pe de altă parte maşinăria instituţională a Uniunii Eu ropene birocratizează totul, în timp ce în multe ţări populis mele şi naţionalismele de diferite tipuri fac carieră. Piaţa li beră e un mecanism exigent, constrângător, de aceea în m ulte din aceste ţări se înregistrează eforturi de a găsi o cal e mai originală, de unde apariţia unor variante de capitalis m mai speciale, ca în Rusia, Ucraina, Turcia, ţările din Balc anii de Vest şi chiar în Bulgaria şi România.

Faţă de 1989, economiile est-europene au suferit schi

mbări profunde: s-au liberalizat pieţele, s-au dezvoltat siste mele bancare, la nivel macroeconomic principalele variabil e au devenit relativ stabile, ratele de creştere sunt relativ mari, cele ale inflaţiei sunt relativ mici etc. Totuşi, aceste e conomii nu au încă „substanţă”, profilul lor rămâne încă de stabilit, instituţiile lor nu sunt încă foarte credibile, compet iţia nu este încă suficient încurajată, iar spiritul antrepreno rial lasă încă de dorit. S-au luat măsuri liberale, s-au redus impozitele, iar pieţele s-au deschis spre capitalul străin. Da r graniţele dintre economic şi politic sunt încă neclare şi fo arte permeabile. Pieţele sunt manipulate, forţele competiti ve distorsionate, intervenţiile autorităţilor sunt disproporţi onate, iar interesele personale şi de clan primează.

La această ambivalenţă prezentată de economiile răsă ritene şi-a adus contribuţia şi Uniunea Europeană, care lan sează ea însăşi mesaje ambivalente, pentru că nu reprezint ă o economie unitară, unele ţări fiind mai liberale, altele m ai dirijiste. Astfel, în faţa mesajelor confuze ale Uniunii Eur opene, ţările estice, după o derută iniţială de înţeles, au în ceput să facă alegeri pragmatice şi oportuniste, „optând pe ntru ceea ce era mai aproape de idiosincraziile locale” (Ro umen Abramov). Aceasta i-a inspirat pe americani să vorbe ască despre „vechea” şi „noua” Europă.

Potrivit „legii lui Greesham”, într-o economie „moneda rea”, cu putere de cumpărare scăzută, are tendinţa să elim

ine din circulaţie „moneda bună”, cu putere de cumpărare neerodată. La fel se poate întâmpla şi cu economia mai „sl abă” a „noii Europe”, care n-o poate elimina dar o poate co rupe pe cea „puternică”, a vestului european. Care se conf runtă şi el acum cu o stagnare economică îngrijorătoare, c ădere demografică, dependenţă energetică, lipsă de unitat e şi de forţă.

Recenta criză financiară demonstrează faptul că probl ema principală a capitalismului global este instabilitatea fi nanciară. Iar aceasta are atât cauze, cât şi soluţii ce conţin variabile ascunse care ţin de comportamentul, cultura, reli gia unui anumit popor. De pildă, noi, românii, cu adamism ul care ne caracterizează, trebuie să învăţăm mereu că un stat puternic nu este neapărat un stat pletoric, cleptocrati c, sufocant, cheltuitor şi lipsit de transparenţă în mecanis mele decizionale.

Dar şi alte ţări estice aşteaptă încă prea mult de la sta t, în timp ce în altele interesante pieţe funcţionale au prins contur. Pe ansamblu, ţările est-europene nu au produs, du pă 1989, un model propriu de societate, chiar dacă există a mprente originale, ele preluând modelul european, mai bin e zis fiecare preluând nuanţa de care s-a simţit mai apropi ată. Integrarea e un proces în curs şi el se intensifică, deşi, abia ieşite din bezna comunistă, aceste ţări s-au confruntat direct şi cu alte probleme, care ţin de revoluţia tehnologic

ă, de globalizare, de criza financiară ş.a.

Iată însă că, mai la răsărit, unele ţări musulmane, reuş esc să prezinte un model social alternativ celor avansate d e democraţiile liberale. Ele au reuşit, de pildă, să creeze u n sistem bancar islamic, care respectă principiile legii *Shar ia*, şi în care băncile nu plătesc şi nu percep dobândă, căm ătăria fiind interzisă prin Coran. În schimb, ele fac investiţi i în diverse companii, participă la profiturile acestora, pe c are le şi transmit, parţial, deponenţilor. Aceste bănci nu îşi exploatează clienţii. Ele îşi asumă o importantă responsabil itate socială. Este un fenomen în plină expansiune (modelu l este deja reprodus în Hong-Kong şi Singapore), chiar dac ă în alte părţi el se numeşte „responsabilitate corporatistă" sau „etică în afaceri".

Dar nu doar sistemul bancar este un bun exemplu în s ensul dorit. Instituţii islamice prospere se dezvoltă şi în alt e domenii, cum ar fi asigurările, fondurile de investiţii şi al te activităţi economice, demonstrându-se faptul că o profit abilitate ridicată şi o moralitate înaltă nu se exclud, ba chi ar dimpotrivă. Sunt autori care cred că finanţele islamice, repatriate din băncile occidentale şi supuse unui alt tip de gestiune, pot contribui la crearea unei alternative mai profi tabile, mai stabile şi mai echitabile la economiile liberale. E, într-adevăr, de meditat.

3.9. BALŞOI PROBLEMA

Văd semne de foarte rău augur în cuvântarea fostului preşedinte Putin, care, opunânduse independenţei provinci ei Kosovo, enumera şi România printre problemele etnico-t eritoriale pe care le are Europa, alături de Spania şi de Bel gia.

Dacă preşedintele Rusiei s-a exprimat astfel, înseamn ă că cineva chiar se ocupă de problemele noastre şi nu pot să nu-mi amintesc aici cohortele de „turişti" ruşi care real mente au luat cu asalt ţara noastră în decembrie 1989.

Ca la o comandă, imediat a prins glas şi preşedintele Voronin, acuzând, o dată în plus, România că nu recunoaşt e independenţa Republicii Moldova, limba moldovenească etc. şi declarându-se de acord cu unirea celor două părţi al e Moldovei istorice într-un nou stat. Este, practic, un mod de a învenina atmosfera, de a pune paie pe foc, într-un mo ment socotit propice. Nu-i vorbă că şi preşedintele Băsescu s-a evidenţiat prin numeroase declaraţii nediplomatice car e-au avut darul să irite Rusia. Nu întâmplător plătim astăzi cel mai scump gaz din Euopa. Dar Rusia este foarte iritată în primul rând de intenţia americană de a monta instalaţiil e antirachetă din Cehia şi Polonia. Culmea e că, din câte în ţeleg, acestea nu apără în întregime teritoriul românesc.

Concomitent şi deloc întâmplător, s-au reactivat şi ma ghiarii, care cer redesenarea regiunilor de dezvoltare şi, bi

neînţeles, mai multă autonomie. Ba chiar şi bulgarii şi-ar p utea găsi de lucru prin Dobrogea. Dar toate acestea nu mai sunt – nu-i aşa? – decât „conflicte îngheţate”. Politicienii no ştri n-au răspuns în niciun fel la aceste atacuri, lăsând totu l în seama N.A.T.O. şi a Uniunii Europene, care par însă m ai preocupate de Iran decât de propriile teritorii. Un Iran c are, întâmplător, are rachete capabile să ajungă până la no i. Oricum şi modul cum e tratat Iranul irită puternic Rusia.

Există opinii neoficiale, la nivelul cel mai înalt al politi cii româneşti, care consideră că în Iran singura soluţie ar fi războiul. Oare respectivii îşi dau seama că ăsta ar fi un nou război mondial? Sunt vremuri în care raţiunea pare orbită. Nu e destul că preţul petrolului a ajuns la aproape 70 de d olari pe baril, iar dacă mai vine o furtună în Mexic, sau mai produce armata turcă un raid în nordul Irakului, sau mai s cade dolarul, va bate în curând suta de dolari pe baril şi că în curând va deveni un lux să circuli cu maşina? Se poate mai rău de atât? Să fim optimişti, se poate.

Dar iată că N.A.T.O. reacţionează şi secretarul său ge neral vizitează Bucureştiul. Comunicatul oficial anunţă disc uţii despre viitorul summit al Alianţei de la Bucureşti şi des pre stabilitatea în Europa de Est şi în regiunea Mării Negr e. Ar fi interesant de ştiut ce s-a discutat la al doilea punct. Am înţeles că am primit garanţii de securitate, dar nu sub f orma scutului antirachetă. Oricum, România a anunţat ant

erior că e gata să trimită trupe şi în Ciad, în centrul Africii, unde nu avem niciun interes, dar asta e regula jocului în co ndiţiile globalizării.

Fragilitatea noastră instituţională, chiar şi cea recent demonstrată a Bisericii la alegerea noului Patriarh, chiar şi cea a armatei, nu mai vorbesc de justiţie, politică, administ raţie etc., ne expune unor grave pericole şi ameninţări. Am intrat în Uniunea Europeană, dar ajustările structurale sun t mult întârziate de incapacitatea noastră cronică de a abs orbi fonduri comunitare, iar în N.A.T.O., unde Europa nu c ontează prea mult, suntem la mâna uliilor de la Washingto n.

Iar ăştia sunt puşi pe fapte de arme.

Nimeni din interior nu mai are un proiect pentru Rom ânia, plutim în derivă, la voia proiectelor contradictorii pe care le au alţii pentru noi. Şi, într-adevăr, în astfel de condi ţii poate că lucrurile ar deveni mai bune dacă fiecare şi-ar vedea de pătrăţica lui, de mica lui Românie, formată din fa milie, rude, prieteni, casă, şi-ar încerca să o facă mai bună. Astfel, din mai multe Românii mici, inevitabil, s-ar coagula şi una mare, mai bună.

Revenind la Kosovo, m-am întrebat demult, încă de pe vremea războiului din Bosnia, de ce doresc cu atâta ardoar e occidentalii un stat musulman în pântecele Europei şi răs punsul intuit nu poate fi decât unul singur: aşteaptă niscai

va compensaţii în Orientul Mijlociu. Unde, fie vorba între noi, se dă o bătălie pentru resurse fără precedent. Adăugaţi preocuparea acută a Israelului pentru securitatea sa, acest a fiind dispus oricând să atace pentru a se apăra, şi veţi avea schiţa unui tablou sumbru, tot mai sumbru, din păcate. Iar dacă se vor folosi arme nucleare, acest tablou poate să ne înghită realitatea, cu micile ei Românii cu tot.

3.10. NOUA „NOUA RUSIE”.

O nouă „Nouă Rusie” este în stare de gestaţie. Şi-a plătit integral şi rapid imensa datorie externă, profitând de preţurile ridicate la petrol pe piaţa mondială, iar la începutul lui 2007 a recuperat şi nivelul producţiei din 1990, reuşind o creştere medie de 6% pe an, în timp ce salariile reale ating abia 80% din nivelul celor din 1989, deşi consumul a crescut cu 167%. Specialiştii susţin că aproximativ 40% din economia „noii Rusii” este controlată de mafii, care produc 30-40% din P.I.B.- ul ţării. Unele firme ruseşti au devenit transnaţionale, extinzându-se prin achiziţia de active în străinătate. Marile capitaluri fug spre paradisurile fiscale şi se reîntorc în parte sub formă de „investiţii străine”. Rusia are o foame teribilă de astfel de investiţii, de aceea a ajuns să-i amnistieze pe evazionişti.

Rusia este astăzi mult mai inegalitară decât în era sovietică, creierele pleacă în Occident, tehnologia şi infrastruc

tura de care dispune sunt mult depăşite, speranţa de viaţă a populaţiei scade dramatic, iar aproape toate veniturile ţă rii provin din renta la exportul de petrol şi gaze, de care R usia a devenit dependentă. E rău să fii dependent de impor tul unor astfel de resurse strategice, dar poate fi la fel de r ău să fii dependent de exportul lor. Monopolurile de stat co ntrolează aceste sectoare strategice, în timp ce privatizăril e dubioase din era Elţîn au rămas în continuare necontrola te, ca şi marii oligarhi, exceptându-i pe cei care şi-au afirm at ambiţii politice, cum sunt Mihail Hodorkovski sau Boris Berezovski, acuzaţi în plus că ar fi pregătit intrarea marelu i capital american (*Exxon-Mobil, Chevron-Texaco*) în Siberi a. O serie de asasinate, cum este cel al ziaristei Anna Polit kovkaia şi al fostului spion Aleksandr Litvinenko, dau mult de gândit despre ceea ce se întâmplă cu adevărat în Rusia, Anatoli Ciubais, magnatul electricităţii, avertizând chiar as upra posibilităţii unei lovituri de stat anti-Kremlin.

Vladimir Putin a început ca un liberal de tip chilian, pi nochist, alături de fostul primministru Mihail Kasianov şi d e consilierul Andrei Ilarianov, dar a continuat ca un autocr at, mânat de dorinţa ardentă de a reda Rusiei statutul de mare putere. El se arată foarte preocupat de „acţiunile unil aterale” ale S.U.A. şi încearcă, în replică, să extindă coope rarea strategică cu China, India şi ţările musulmane, în tim p ce Dick Cheney denunţa „deriva totalitară”.

din Rusia, iar în clasamentul libertăţilor economice pe glob, dat publicităţii anual de către *Transparency Internati onal*, Rusia ocupă locul 102 din 130 de ţări, iar în materie de libertatea presei, locul 147 din 163 de ţări, după Sudan şi Zimbabwe…

Elita liberală din Moscova şi Sankt Petersburg a încep ut să organizeze marşuri, dar oamenii lui Grigori Iavlinski din *Iabloko* nu reprezintă mai mult de 5% din populaţie, în timp ce bolşevismul şi extrema dreaptă câştigă tot mai mul ţi fani în rândurile tineretului. Singurul lucru care uneşte a cest amalgam pestriţ de asociaţii, forumuri sau fundaţii e u ra împotriva d-lui Putin. Cu un astfel de prilej, fostul campi on mondial la şah, Garry Kasparov, îl numeşte pe Putin „M ussolini de Moscova”, cerând în plus retragerea Rusiei din Grupul celor 8 pentru că, nici economic, nici politic, nu înd eplineşte standardele acestei elite democratice. După unii, se întoarce autoritarismul mitologic rus. Dar Rusia nu a fos t niciodată o ţară democratică. Chiar acum, Boris Berezovs ki anunţă de la Londra, precum Lenin de la Geneva: „nu ex istă decât o soluţie – preluarea puterii prin forţă”.

O altă problemă pe care Rusia o are şi care nu poate fi neglijată este terorismul islamic.

Într-o ţară în care o cincime dintre locuitori sunt musu lmani, acesta vine din interior. Prin urmare, nori negri se a dună deasupra Kremlinului.

Deşi două treimi dintre ruşi doreşte rămânerea ţarului Putin pentru încă un mandat, Constituţia nu permite aşa ce va, iar un successor a fost desemnat în persoana fostului p rim-ministru, Dimitri Medvedev, care a câştigat apoi şi ale gerile prezidenţiale, cu sprijinul lui Putin şi al prtidului să u. În 2005, preşedintele rus aprecia că „destrămarea U.R. S.S. a fost cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului". Aceasta nu garantează însă că încercarea de a reunifica sp aţiul ex-sovietic în noile condiţii geopolitice şi geoeconomic e nu poate fi o catastrofă încă şi mai mare.

Orice schimbare a guvernului rus surprinde şi tulbură scena politică mondială şi pieţele financiare, întărind afirm aţia că lumea se cutremură la fiecare strănut al noilor ţari. Deşi există temeri privind o eventuală revenire a comunis mului, nu cred într-o asemenea întorsătură a istoriei. În pri mul rând, noul preşedinte face parte dintre „lupii tineri", o clasă politică bine înzestrată şi din ce în ce mai agresivă. C âinii latră, caravana trece.

Putin a făcut rocada cu Medvedev şi a devenit prim-mi nistru. El este exponentul unor puternice structuri de inter ese, în primul rând economice, al complexului militar-indus trial încă dominant şi este bine plasat şi susţinut pe orbita politică; respectat pentru un anumit echilibru, el este în re alitate un autocrat.

Un alt personaj deosebit de interesant este primarul

Moscovei, Lujkov. Conduce Moscova cu o mână de fier şi c u metode nu tocmai ortodoxe. Lui îi este atribuită paternita tea unui foarte ciudat concept, acela de „federalism corpor ativ” sau, într-o altă formulare, de „federalism bugetar cor poratist”. Trecând peste remanenţele colectiviste conţinut e, peste anumite cadre mentale ce nu pot fi încă depăşite, ce vrea totuşi sa spună acest incitant concept politicoecon omic aşezat la baza unui nou federalism rus?

Se ştie că nu poate exista un succes al democraţiei făr ă o reuşită economică. Ceea ce „se întâmplă” în câmp polit ic este doar vârful aisbergului, nici acela tot timpul vizibil. Adevărata bătălie se dă pentru cucerirea puterii economic e şi aceasta este problema actuală a Rusiei.

Reforma declanşată – ireversibilă, după părerea mea – a condus la polarizarea avuţiei, la constituirea unei foarte i nfluente oligarhii financiar-bancare, a unei puternice mafii economice şi la crearea şi accentuarea unor importante de zechilibre în societate. S-a creat un original „parteneriat p ublic-privat”, organizat, în bună măsură, după principii de tip mafiot. Deşi s-a vorbit despre un anumit succes al priva tizării, desfăşurată frenetic, aceasta nu a condus decât în măsură nesemnificativă la retehnologizările necesare. Capi talurile afluează masiv spre exterior, e plin Occidentul de „ noii îmbogăţiţi” ruşi *(à propos,* am văzut la Geneva, pe mal ul lacului Leman, vile cumpărate ruşi de la potentaţi arab

i), interesant este însă faptul că 2/3 din aceste capitaluri se reîntorc spre a fi investite în Rusia. O ţară bogată care a aj uns să importe 75% din necesarul de consum alimentar al populaţiei.

O subcultură a consumatorului plină de stridenţe şi os tentaţii, specifică de altfel ţărilor mai puţin civilizate. Ceea ce nu ne-a împiedicat pe noi, de pildă, să pierdem piaţa rus ă, exportul nostru scăzând la o treime faţă de ’89. Spre pil dă, numai exportul de vin bulgăresc depăşeşte valoric între g exportul românesc pe aceeaşi piaţă, deşi beneficiem de a celeaşi facilităţi vamale.

Şi totuşi, ceva se întâmplă în Rusia. Oricum, mentalită ţile şi comportamentele s-au mercantilizat în aşa măsură în cât fac procesul capitalizării, cu toate primitivismele sale a ctuale, ireversibil.

Un dezechilibru grav s-a creat în domeniul bugetar, în special în componenta sa fiscală, unde anarhia e deplină, i ar evaziunea şi corupţia se întind ca o pecingine. S-a produ s o anumită descentralizare a competenţelor în favoarea re giunilor, a subiecţilor federaţiei (mai puţin domeniul milita r, afacerile externe, industriile strategice ş.a.) şi astfel au i eşit la suprafaţă decalaje mari între aşa-numitele „regiuni de onoare” şi altele mai sărace. Primele varsă la bugetul ce ntral mai mult decât primesc, fără să aibă niciun fel de ava ntaj, producându-se o redistribuire pentru „egalizarea subi

ecţilor”, ceea ce întreţine numeroase tensiuni inter-regiona le.

În acelaşi sens, Guvernul şi-a propus şi o reglare pe li nie fiscală a cererii solvabile a populaţiei şi o stimulare fisc ală a întreprinderilor neperformante, toate acestea aliment ând „găurile negre” din buget şi conducând la imposibilitat ea practică a plăţii salariilor pentru salariaţii bugetari vre me de luni de zile. Avem atât de multe de învăţat din acest contramodel postsovietic…

Autoritatea legii este un vis îndepărtat, iar necesara a sanare economică – un proces extrem de dureros, ce reapri nde vechile nostalgii. Pe acest fond, instabilitatea politică a r avea un efect negativ multiplicator. O altă circumstanţă a gravantă o constituie fluctuaţia preţurilor pe piaţa mondial ă a petrolului, gazelor naturale, lemnului ş.a., 80% din exp ortul rus bazându-se pe aceste produse. Invocatul „federali sm corporatist” apare astfel drept încă un element insolit î n acest univers kafkian, în acest Babel interetnic.

Enigmatica Rusie se reaşează convulsiv, stropindu-şi b ine rănile cu vodcă. Dar poporul rus e un popor vital, totul e ca această vitalitate să-şi găsească făgaşul firesc în istori e şi… să nu vină peste noi. În ce mă priveşte, prefer păduri le de mesteceni ale Rusiei, albastrul senin şi rece, ca un la c îngheţat, din ochii tinerelor rusoaice, reîncarnare a spirit ului slav, şi divina muzică liturgică din bisericile Kremlinul

ui.

În 1994, eram în Belgia şi urmăream cu îngrijorare te nsionarea situaţiei din Bosnia-Herţegovina. În media occid entală, sârbii erau atunci, ca şi acum, *the bad boys.* Într-o s eară, apare la televiziune Andrei Kozîrev, fostul ministru r us de externe, cu atenţionări şi chiar ameninţări la adresa N.A.T.O. şi S.U.A. şi sprijin pentru sârbi. A doua zi, soseşte la Moscova Michel Camdessus, directorul F.M.I., care anu nţă deblocarea pentru Rusia a unui nou împrumut, de 10 m iliarde $. Seara, apare acelaşi Kozîrev, care, în formule dip lomatice, retractează tot ce afirmase anterior. Cu prilejul r ăzboiului din Iugoslavia, Michel Camdessus vizita din nou Moscova…

Atunci am prezis că cine-şi închipuie că Rusia va inter veni efectiv în sprijinul Iugoslaviei se înşeală, pentru că Ru sia poate fi cumpărată.

Ea nu mai este o superputere, ci seamănă mai curând cu fostul Zair al fostului mareşal Mobutu Sese Seko, vechi prieten, căruia fosta Uniune Sovietică îi trimitea ajutoare f răţeşti constând din spărgătoare de gheaţă (!) … O situaţie economică deplorabilă, o corupţie feroce, o evaziune fiscal ă de o anvergură inimaginabilă şi o criminalitate dezlănţuit ă. Comunismul şi perestroika au falimentat, făcând loc noil or oligarhii financiare şi mafiei, cu concursul activ al finanţ ei mondiale şi complicitatea puterii.

P.I.B.-ul Rusiei reprezintă doar 1,1% din P.I.B.-ul mon dial, după surse ale O.N.U. Peste jumătate din populaţia ru să trăieşte actualmente sub pragul sărăciei, iar procentajul creşte vertiginos, în timp ce doar 2% din populaţie deţine 5 7% din avuţia naţională. Valoarea salariilor restante se ridi că la aproape 30% din P.I.B. (!). Datoria externă a atins 18 0 mld. $, dar a fost plătită, iar cea internă 161 mld. $, în ti mp ce sute de miliarde de dolari părăsesc ţara în mod ilega l. În 1998, s-a obţinut cea mai proastă recoltă de după 194 5. Rubla nu mai înseamnă aproape nimic, tranzacţiile cotid iene efectuându-se în euro, dolari sau sub forma trocului, c a în primii ani după „Marea Revoluţie", în perioada N.E.P.- ului. Cu ajutorul nepreţuit al vodcii, speranţa de viaţă în râ ndul bărbaţilor a coborât la 55 de ani, similară cu cea a ţăr ilor din zona Sahelului.

Anual, populaţia totală se reduce cu 600.000 oameni. Edificator, nu? Pentru majoritatea oamenilor, asigurarea h ranei este extrem de problematică, doar e dificil să te hrăn eşti cu deşeuri nucleare… În acelaşi timp, capitalurile ruse au adus aşa-numitele paradisuri fiscale *(offshore)* la o străl ucire nemaipomenită.

Marea problemă rusă este evaziunea fiscală, sau incap acitatea statului de a-şi colecta veniturile. Doar micii contri buabili îşi plătesc impozitele, şi aceştia tot mai puţin. În ac este condiţii, este limpede că datoria nu va putea fi plătită,

iar deficitele nu vor putea fi acoperite. Aceasta este cu atât mai îngrijorător pentru Occident cu cât există un preceden t istoric, şi anume, neplata de către autorităţile sovietice a împrumuturilor contractate de regimul ţarist înaintea sau î n timpul Primului Război Mondial. După *crah*-ul din 17 aug ust 1998, „lunea neagră" rusă, rezerva Băncii centrale (inc lusiv cea în aur) a coborât la 11,6 mld. $, crescând ulterior la circa 400 miliarde, pe fondul creşterii puternice a preţur ilor la hidrocarburi. Este totuşi puţin faţă de marile provoc ări ce stau în faţa economiei ruse. În acelaşi timp, se estim ează că aproximativ 1 mld. $ iau zilnic drumul străinătăţii … Bancruta guvernamentală pare iminentă, iar – în context – sumele promise în continuare de F.M.I. sunt indispensabi le pentru prelungirea agoniei.

Totuşi, în perioada 1991-1998, băncile şi investitorii st răini în general au obţinut profituri fabuloase operând pe p iaţa rusă. Prietenul nostru, marele filantrop George Soros, ar fi câştigat – se spune – circa 20 mld. $ speculând la „rul eta rusească". E adevărat că a şi pierdut – după propriile mărturisiri – 2 mld. $. în momentul căderii bursiere din au gust 1998.

În Rusia există aproape 2000 de bănci.

Dintre acestea, cam 40% înregistrează pierderi masiv e. Cel mai grav pentru sistemul bancar rus nu e pierderea banilor, ci a încrederii. Clientela existentă se reorientează

spre bănci mici şi mijlocii, care ameninţă fosta oligarhie. În acest sens, guvernul rus este dispus să recurgă la măsuri d isperate pentru amnistierea capitalurilor transferate ilegal peste hotare, sau asigurarea pentru toţi cetăţenii ţării a dr eptului de a-şi deschide conturi anonime în bănci străine c e lucrează pentru Rusia, cu condiţia ca banii să fie investiţi în economia naţională.

Cu un preşedinte nou, cu moneda şi întreaga economi e în derivă, marja de manevră a Rusiei este limitată extre m, având în vedere şi contextul internaţional nefavorabil, marcat de criza globală şi de încetinirea creşterii în Europ a.

Şi totuşi, ce trebuie făcut? Fostul premier Evgheni Pri makov îşi dorea un *New Deal* în variantă rusă, care să duc ă la reluarea creşterii economice fără reizbucnirea inflaţie i, la stabilitatea monetară şi recâştigarea încrederii. Un as emenea program ar presupune o întărire a statului, a prez enţei sale în economie, inclusiv printr-o planificare centrali zată, renaţionalizarea principalelor sectoare industriale şi financiare, o reformulare a politicilor monetare şi bugetar e, un control selectiv al preţurilor ş.a. Dar, aşa cum avertiz a F. Clairmont, criza capitalismului anilor 30, să nu uităm, a fost rezolvată doar prin cursa înarmărilor, apoi prin răzb oi. Este o lecţie pe care domnul Putin şi amicii săi trebuie s ă o aibă prezentă în minte atunci când se străduiesc să ela

boreze modele de dezvoltare pentru o Rusie aflată la margi nea prăpastiei.

Acest avertisment sună ciudat în contextul actual, în c are modelul american este tot mai mult repus în cauză. Pia ţa este pe cale de a reuşi acolo unde au eşuat marile imper ii şi marile religii: să reunească ansamblul fiinţelor într-o c omunitate globală. Sau societatea globală se va dovedi cea mai mare utopie din istoria omenirii?

3.10.1. DASVIDANIA, D-LE PUTIN!

Ultimele alegeri prezidenţiale din Rusia au reprezenta t un sfârşit de mandat sau un sfârşit de carieră pentru Vlad imir Putin? Dar să vedem care sunt realizările sale. După o pt ani de administraţie Putin, Rusia este o imitaţie de demo craţie ce ascunde, tot mai prost de altfel, o autocraţie, un s istem oligarhic corupt şi birocratic, parcă specific acestei ţ ări încă din vremea ţarismului. Parlamentul, partidele polit ice, sindicatele şi alte organizaţii sau instituţii specifice de mocraţiei sunt de fapt nişte simple forme fără fond. Firava opoziţie şi, ici-colo, câte o voce dizidentă sunt tolerate pent ru a salva aparenţele, sunt părţi ale scenariului. Pe termen lung, această pseudodemocraţie poate fi chiar mai periculo asă decât o autocraţie declarată, mai perversă în tot cazul.

Sătui de democraţia de tip Elţîn, ruşii şiau dorit o mân ă de fier care să pună ordine în ţară şi să le majoreze venit

urile. Iar P.I.B.-ul a crescut de la 200 de miliarde dolari în 1999 la aproape 1000 de miliarde în prezent, economia rus ă urcând pe locul 10 la nivel mondial. Datoria externă, de 1 80 miliarde dolari, a fost plătită într-un an de zile, iar ulteri or s-au constituit rezerve de circa 400 de miliarde dolari. V enitul mediu s-a dublat. Dar aceste succese au fost obţinut e aproape exclusiv pe baza preţului mare al petrolului şi ga zelor naturale. Economia nu a fost restructurată, inflaţia a rămas ridicată, iar datoriile companiilor ruseşti au crescut de peste 10 ori în ultimii 10 ani. Elitele economice îşi fură ţ ara, hrănind tot felul de paradisuri fiscale, iar elitele politic e blochează reformele democratice.

Occidentul se face că plouă, dar până la urmă va trebu i să se decidă dacă vrea o Rusie democratică sau doar relaţ ii confortabile cu Kremlinul, indiferent ce se întâmplă acol o.

Rusia este o superputere energetică şi militară. Atât. Petrolul reprezintă 63% din exporturile Rusiei şi 49 % din bugetul federal, în timp ce exporturile de înaltă tehnologie deţin doar 0,3%. Avem toate datele unui petro-stat. El poat e genera creştere economică, dar nu neapărat şi dezvoltar e economico-socială. Politica hidrocarburilor s-a dovedit m ai eficientă decât cea de disuasiune nucleară. Rusia nu se modernizează, dar are din nou pretenţii de mare putere, şi canându-şi vecinii şi şantajând practic întreaga Europă. Su

b Putin, Rusia a devenit un actor geopolitic periculos.

Resentimentele antiamericane şi antioccidentale în ge neral s-au mai estompat în societatea rusă, care păstrează însă un soi de invidie amestecată cu suspiciune şi chiar dis preţ faţă de valorile occidentale, în vreme ce elitele ruse n u fac decât să întreţină aceste resentimente, simţindu-se iz olate şi ignorate de politica globală a Statelor Unite, care p are că şi-au uitat vechiul partener de gâlceavă, găsind într e timp alţi adversari, mai interesanţi se pare, în lumea mus ulmană.

Societatea rusă este, în continuare, bine controlată de serviciile secrete. Boris Elţîn e cel care le-a atras şi în polit ică, iar Putin a creat un întreg păienjeniş de persoane loial e şi de interese în jurul său. Aceşti oameni au redistribuit a verea fostei Uniuni Sovietice. Ei l-au arestat pe Mihail Hod orkovski, conducătorul celei mai mari companii petroliere private din lume, şi conduc toate corporaţiile importante d e stat. Şi tot Elţîn a scris o Constituţie potrivit căreia preşe dintele are o putere uriaşă şi nu poate fi tras nicicum la răs pundere. O Constituţie de care a profitat şi Putin, Altfel, in stituţiile statului rus sunt veritabile sate potemkiene postm oderne.

Până la ultimele alegeri prezidenţiale, Putin a fost sin gurul actor politic care conta în Rusia. O birocraţie enormă lucra în favoarea sa şi aştepta ca „ţarul” să ia deciziile. De

fapt, el a devenit captivul respectivei birocraţii. Este de văzut dacă Medvedev, mai liberal, va schimba ceva. Cât timp va fi el doar omul lui Putin? Cred că doar un an-doi, după care va începe să se distanţeze. Nu cred în ipoteza potrivit căreia el a fost ales doar pentru a-i ţine scaunul cald lui Putin timp de patru ani. Cred mai curând că acesta din urmă ori nu va mai vrea, ori nu va mai fi lăsat să revină. În Rusia, regimurile se legitimează prin condamnarea celui anterior.

Până acum Occidentul a fost folosit de elitele ruse ca o maşină de spălat bani. În ce-i priveşte, liderii occidentali s-au străduit mai mult să nu supere „ţarul de la Moscova", din raţiuni de securitate energetică, neproliferare şi control asupra Iranului. „Noul realism politic" occidental susţine că Rusia trebuie acceptată aşa cum este şi trebuie colaborat cu ea, fără a acorda prea mare atenţie stării democraţiei sale interne.

Deşi a promis să modernizeze Rusia, Putin o lasă tot în aşteptarea reformelor, mai ales a celor economice. Acestea nu mai pot fi realizate decât prin înlăturarea actualelor elite de la putere, a păienjenişului de interese construit de Putin în jurul Kremlinului. Or, acest lucru va fi foarte dificil, admiţând că noul preşedinte o va dori, deşi îndoielile sunt mari în această privinţă.

Cred că Putin va dori o retragere gen Deng Xiaoping, numai că în Rusia nu există o funcţie potrivită, care să-i co

nserve influenţa şi după retragere. Totul va depinde de loia litatea lui Medvedev.

3.10.2. MOSCOVA ŞI LUMEA

Rusia revine pe scena internaţională, încercând să-şi r ecucerească locul pierdut. Ea a redevenit un centru de put ere în lumea multipolară în care trăim, după derapajele am ericane.

În era Putin, Rusia şi-a recăpătat încrederea în sine. E ste greu să rezolvi astăzi o problemă internaţională majoră fără Rusia. Cel puţin aşa consideră Anne de Tinguy în lucra rea *Moscova şi lumea. Ambiţia grandorii: o iluzie?*, apărută la Editura Minerva, Bucureşti, 2008, în traducerea lui Dan Stancu.

Într-adevăr, Rusia îşi apără interesele într-un mod mul t mai pragmatic decât în era Elţîn, chiar cu o anumită brut alitate şi renunţând la ideologie. Văzută de la Moscova, lu mea se caracterizează prin slăbirea ireversibilă a rolului ge opolitic al S.U.A., deci prin prăbuşirea „mitului unipolarităţ ii”, retragerea durabilă a Uniunii Europene, redistribuirea sferelor de influenţă, creşterea rolului hidrocarburilor şi ap ariţia unor noi puteri emergente. Toate acestea reprezintă un mediu plin de oportunităţi, în care Rusia poate participa activ la întocmirea agendei internaţionale, o agendă tot ma i concurenţială.

Creşterea preţurilor la hidrocarburi a constituit un ele ment decisiv în renaşterea Rusiei. După anul 1999, creşter ea economică medie înregistrată a fost de 6%. Ceea ce a p ermis noilor ţari de la Kremlin să ridice tonul în relaţiile ex terne şi să marcheze numeroase derive totalitare interne. Putin are o concepţie originală despre democraţie, ea este o „democraţie suverană", care nu are Occidentul ca model, mai ales după „întâmplările" din 2001. După celebrele aten tate, Moscova s-a solidarizat cu America, îi acceptă pe sold aţii americani în spaţiul exsovietic, dar după scurtă vreme ea se distanţează, acuzând brutalitatea şi ineficienţa politic ii americane în Irak.

Revoluţiile portocalii din Ucraina şi Georgia, ca şi ade rarea ţărilor baltice la N.A.T.O. şi U.E. îi dau fiori reci unui Kremlin nostalgic după puterea sa apusă. Dar Rusia joacă t are şi popularitatea lui Putin creşte. Cresc şi ambiţiile ruse şti. Rusia vrea poziţii de egalitate cu maimarii planetei şi m ai multă influenţă. Se face mare tapaj pe tema independenţ ei şi a suveranităţii, se denunţă hegemonia occidentală, rec lamându-se o nouă ordine internaţională, mai justă, mai fa vorabilă noilor puteri, al căror avocat Moscova se pretinde.

Foarte rapid, Rusia şi-a rambursat datoriile externe, d upă care începe „ambiţia grandorii". Ministrul de externe Serghei Lavrov spunea în acest sens că „puterea şi grando area se sprijină astăzi pe o «soft power» definită ca fiind ca

pacitatea de a juca în echipă, de a fi pregătit să promovezi o agendă pozitivă asupra unei largi game de probleme inte rnaţionale, de a-ţi putea păstra identitatea culturală şi civil izaţională, respectând totodată diversitatea culturilor şi tra diţiilor lumii” (p. 13-14). Parcă seamănă cu discursul preşe dintelui Obama, nu?

Dar este într-adevăr Rusia dispusă să coopereze, este ea un furnizor de securitate, este ea gata să se ia de piept cu toate problemele lumii?

Mă îndoiesc. Raporturile Rusiei cu lumea, arată şi aut oarea, sunt mult mai complexe. Grandoarea nu e o chestiu ne de discurs, ea trebuie demonstrată prin fapte. Or, dacă l uăm numai criza gazului din iarna lui 2009, ne-am lămurit.

Prima provocare majoră la care Anne de Tinguy crede că Rusia trebuie să răspundă este „ieşirea din imperiu”, ad ică trecerea de la statutul de imperiu la cel de stat. Aceast a presupune renunţarea la nostalgii şi punerea bazelor uno r relaţii de toleranţă şi cooperare voluntară, şi nu de const rângere. Greutatea moştenirii e mare. Vor putea face faţă r uşii acestei provocări?

După părerea mea, nu. Poate „Mama Rusia” să renunţ e la crispările ei naţionaliste? Iarăşi, nu.

A doua provocare majoră o reprezintă administrarea p erioadei de după războiul rece, înlocuirea vechilor scheme de gândire. Foarte greu, mai ales după frustrările din era

Elţîn. Poate Rusia, cu toate acestea, să se reafirme într-o m anieră credibilă şi constructivă, printr-o abordare multilate rală şi cooperantă? Poate ea să renunţe la mentalitatea de fortăreaţă asediată?

Mai degrabă cred că ruşii vor fi incitaţi să se opună în continuare americanilor şi europenilor şi că antioccidentali smul renaşte în Rusia. Aceste antagonisme reîncep să se v adă peste tot în lume.

Problema nu este doar clarificarea relaţiei cu Washing tonul, ci şi clarificarea poziţiei Rusiei în Europa. Moscova î şi caută identitatea în Europa de sute de ani şi încă nu a gă sit-o, dar pretinde că face parte din continentul nostru, un de vrea să reprezinte chiar un pol de atracţie.

Apropierile din perioada Elţin, când Rusia parcurgea o dificilă tranziţie, s-au spulberat. Modelul occidental este di n nou refuzat.

Pentru Kremlin, o importanţă tot mai mare o au relaţii le cu marile puteri emergente vecine: China şi India, ceea ce duce Rusia mai curând spre zona Asia-Pacific decât spre Europa.

Aici, Rusia nu-şi poate permite noi antagonisme, iar id eea eurasiatică se întăreşte (vezi şi Acordurile de la Shang hai), făcând ca Rusia să se definească tot mai mult în opozi ţie cu Occidentul. Putin vorbeşte despre o „punte între civi lizaţii”, dar nu ne spune cum se împacă acest dorit statut c

u politica sa internă, ca şi cu cea externă, de pildă cea faţă de lumea arabo-musulmană.

Apoi, scena internaţională nu se mai reduce de mult d oar la relaţiile dintre state. Actori nestatali de diferite tipur i au devenit jucători importanţi. Cum se raportează Rusia l a aceştia?

Iată o altă provocare. A dezvoltat Moscova acea „soft-power" despre care vorbea Lavrov? Nici pomeneală. Ce s-a făcut cu banii din celebra rentă petrolieră? S-a modernizat şi diversificat economia rusă? Nu. Problema Rusiei este că nu poa-te fi un partener fiabil, stabil şi previzibil.

De ce? Tocmai din cauza aroganţei pe care o afişează.

Acum şi renta petrolieră s-a cam subţiat.

Elanul ţării lovită de criză nu e prea mare. Şi atunci p e ce se bazează grandoarea visată? Pe iluzii? Pe arme? Pro blemele de fond ale Rusiei (sărăcia, demografia, autoritaris mul ş.a.) rămân, iar tensiunile cresc.

Totuşi, Rusia este, din nou, o ţară care contează, care şi-a recăpătat încrederea în sine, îşi apără interesele cu ma i multă vigoare şi este mai puţin vulnerabilă. Diplomaţia sa este foarte activă. Un fapt este şi redresarea economică şi financiară din ultimii ani, şi regăsirea locului în economia mondială. În 2006 a recuperat P.I.B.-ul U.R.S.S. din 1991, şi-a plătit în avans datoriile şi a acumulat importante rezer ve în devize, plus un fond de rezerve petroliere. Rubla a de

venit total convertibilă, iar investiţiile străine au crescut. Î n concluzie, Rusia e mult mai vizibilă. Ea nu mai este „omu l bolnav al Europei”.

Dar toate astea nu înseamnă că Rusia a răspuns maril or provocări cu care se confruntă.

Ea nu a trecut de la o mentalitate de dominare, bazată pe raporturi de forţă, la una de cooperare, nu a redevenit u n pol de atracţie nici măcar pentru partenerii din C.S.I. Co nservatorismul Rusiei nu a ajutat-o să-şi găsească un loc în lumea euro-atlantică, deşi a fost primită în G-8, Consiliul E uropei sau O.S.C.E. Parteneriatul cu Occidentul este în con tinuare unul conflictual, de fapt o coexistenţă plină de susp iciuni reciproce.

Kremlinul îşi dezorientează partenerii, fie ei europeni sau asiatici, şi riscă să rămână doar un furnizor de arme şi de materii prime.

Putin afirmă că încearcă să devină un mediator între Occident şi restul lumii, dar situaţia internă şi xenofobia tr adiţională îi reduce credibilitatea cu totul. Rusia nu este un furnizor de securitate. Contenciosul teritorial cu Japonia n u a fost rezolvat, în Asia e de multe ori neputincioasă sau marginalizată, problema cecenă rămâne, mai nou cea geor giană, cea ucraineană, în lumea islamică politica sa excele ază prin ambiguitate, în Balcani n-a ascultat-o nimeni etc.

Rusia are şi forţă şi slăbiciune. Ea reprezintă doar 2%

din P.I.B.-ul mondial, fiind a 11-a economie a lumii. Deţine, de asemenea, locul 12 la exporturi şi 17 la importuri. Econ omia sa este însă puţin diversificată, slab productivă, slab competitivă, bazându-se masiv pe materiile prime, care rep rezintă peste 90% din exporturi. Dar resursele acestea nu sunt infinite, iar investiţiile în sector sunt slabe şi infrastru ctura precară.

Intervenţia masivă a statului în economie, prin marile concerne de stat şi marii oligarhi, este mai curând o sursă de nelinişte şi de contraproductivitate decât de necesară m odernizare. Avem de-a face cu o autocraţie.

Apoi, ţara are mari probleme demografice. Populaţia s a scade an de an, iar tendinţa pare una durabilă. Dacă astă zi sunt 143 milioane de locuitori, în 2025 vor mai rămâne 1 28 milioane, iar în 2050 – 108 milioane, pe locul 40 în lum e, în timp ce Europa celor 27 se va apropia de 500 de milio ane.

Se fac previziuni în alb şi negru. Cele mai favorabile p revăd o creştere a ponderii Rusiei în P.I.B.-ul mondial la 3, 2% în 2020, când Uniunea Europeană va avea, de pildă, 1 6%. Ca venit pe locuitor, lucrurile vor sta şi mai rău.

Aceste constrângeri economice şi demografice cântăre sc mult şi mai taie din elanul şi ambiţiile politicienilor ruşi. Ele fac din Rusia o putere medie, insuficientă sieşi, care ar e nevoie de exterior, de parteneri fiabili, pentru a-şi moder

niza şi diversifica economia. Contactele tot mai intense cu l umea, circulaţia ideilor şi a persoanelor sunt factori care v or contribui decisiv la formarea Rusiei de mâine şi la redefi nirea locului său în lume.

3.11. BENAZIR ŞI STĂPÂNII APARENŢELOR

Dintre toate ţările deţinătoare de arme nucleare, la or a actuală, cel mai mare pericol pare a-l reprezenta Pakista nul. „Ţara celor puri", în traducere *ad litteram.* Pakistanul reprezintă primul stat constituit pe o bază confesională, ce a oferită de Islam. Născut din împărţirea vechii colonii brit anice a Indiilor, în 1947, el reprezintă, oarecum, un exempl u al inconsistenţei teoriei lui Samuel Huntington, demonstr ând faptul că „lubrifiantul" religios nu este suficient pentru dăinuirea unei naţiuni; în 1971, separarea părţii sale orient ale, devenită ulterior Bangladesh, şi multiplele frământări care au premers-o şi care iau urmat, arătând că – *de facto* – criteriul etnic poate avea un rol precumpănitor faţă de ce l religios, cel puţin în anumite conjuncturi.

Oricum, Pakistanul are o istorie politică tragică. Ar fi s uficient să amintim aici faptul că niciun şef al executivului acestui stat de peste 150 milioane de locuitori nu a părăsit puterea în mod voluntar sau în condiţii normale. Instabilita te politică, fragilitate economică, multiple tensiuni sociale, aventurism regional, cam acestea ar fi coordonatele definit

orii ale acţiunii acestei ţări situate într-unul din punctele c ele mai fierbinţi de pe glob. Pentru a patra oară în istoria s a, Pakistanul a cunoscut o lovitură de stat militară, când ge neralul Pervez Musharraf a preluat frâiele unei ţări aflate pe buza prăpastiei, dar care deţine – *nota bene* – butonul n uclear.

Primul-ministru demis – Nawaz Sharif – nu era decât u n autocrat afacerist ce „guverna" o criză generalizată. Nefi ind nici pe departe o democraţie parlamentară cât de cât e ficace, Pakistanul este o ţară supraîndatorată, cu o econom ie paralelă (a se citi „criminală") ce depăşeşte, în valori ab solute, pe cea legală, marcată de profunde inegalităţi socia le (40% din populaţie trăieşte sub limita sărăciei, iar 20 mil ioane de copii muncesc ca sclavi), o ţară divizată de profun de clivaje etnice-religioase (20% din populaţie sunt musul mani şiiţi), marcată de corupţie, delincvenţă, violenţă, ca şi de o profundă criză ideologică.

După trei războaie pierdute cu India vecină, Kashmiru l rămâne un subiect de care se leagă însăşi identitatea naţi onală a celor două ţări.

Legendarul munte Meru, ca şi Shambala, culmi ale ini ţiaţilor, se află în această regiune. De altfel, în limbajul aut ohton, Kashmir se traduce prin „Paradisul pe pământ", iar peisajul este întradevăr paradiziac şi pare a corespunde de scrierilor biblice. Mai este denumit şi „Elveţia Indiei", iar l

untraşii din Kashmir susţin că sunt urmaşii Iui Noe. Alte ip oteze susţin originea evreiască a Kashmirului, vizitat de re gele Solomon şi considerat de unii ca fiind adevărata ţară a făgăduinţei promisă de Dumnezeu poporului evreu.

Mai mult, primul istoric cunoscut din Kashmir, Kalhan a, consideră că numele ţării provine de la Kashyapamir, în sanscrită -„Ţara lui Kashyapa", considerat bunicul lui Man u şi părintele omenirii, corespondentul lui Adam din Biblie. Să arătăm că şi potrivit tradiţiei islamice, Adam venise din India, pentru a face de 40 de ori pelerinajul la Ka ba, piatr a ce fusese aşezată la Mecca, cu 2000 de ani înaintea sa, d e către îngeri. Astfel, bătălia pentru Kashmir capătă înţeles uri mult mai profunde.

Pe de altă parte, Pakistanul este unul dintre cunoscuţi i susţinători ai talibanilor afgani. Ideologia panislamistă se răspândeşte în zonă, iar pericolul este ca ea să devină polit ică de stat în Pakistan, în cazul repetării eşecurilor sale pol itice. Pentru singurul stat musulman deţinător al unei arm e nucleare, miza este foarte mare.

Baza economiei regionale este formată din traficul de droguri şi contrabanda cu bunuri (alimentare şi carburanţ i) de provenienţă străină, ce paralizează industria locală, d eşi zona e bogată în hidrocarburi. Recent, compania multin aţională Unocal a construit un oleoduct ce leagă Asia centr ală, Afganistanul şi Pakistanul, consolidând astfel, cu spriji

nul paradoxal al Statelor Unite, puterea talibanilor. Iar F. M.I. solicită de mult timp reducerea ponderii cheltuielilor militare (6% din P.I.B.) în favoarea dezvoltării. Serviciul da toriei paralizează bugetul de stat, slab alimentat cu resurs e, iar toţi indicatorii macroeconomici prezintă valori de ale rtă, în vreme ce corupţia, fraudele fiscale şi favoritismele b ancare se ţin lanţ. După experienţele nucleare din 1998, sa ncţiunile economice impuse de S.U.A. au slăbit şi mai mult economia ţării.

Lovitura de stat militară din Pakistan este prima ce a avut loc într-o ţară deţinătoare de arme nucleare. Indiferen t de circumstanţe, indiferent de bunele intenţii declarate al e generalului Musharraf, acest lucru nu poate să nu îngrijo reze. Consiliul Naţional de Securitate, care conducea ţara, reunea pe vechiul guvernator al Băncii centrale, un fost vic epreşedinte al Citibank, venit special de la New York, un e xpert constituţional, un diplomat de mare prestigiu şi alte persoane necompromise în tot soiul de afaceri şi experime nte. Dar aceasta nu era o echipă care să redea naţiunii încr edere în ea însăşi, să întărească unitatea naţională, să reîn vie economia, să restabilească ordinea publică şi justiţia, s ă depolitizeze administraţia şi să realizeze o necesară refor mă constituţională.

Pentru liniştea sa şi a celor din jur, Pakistanul are nev oie de reforme economice şi sociale, de o dezvoltare a infra

structurii de bază (sănătate, educaţie, alimentare cu apă et c.), de formarea unei clase de mijloc, de o altă structură a puterii, care să nu mai favorizeze pe marii proprietari funci ari, pe înalţii funcţionari, oameni de afaceri şi ofiţeri superi ori, prinşi în relaţii de dependenţă clientelară. Trebuie reg ândite înseşi bazele pe care s-a clădit „stabilitatea, unitate a şi integritatea” ţării, atât în materie de politică economic ă şi socială, cât şi regională şi internaţională. Dacă această „nouă ordine” nu se realizează, este posibil ca talibanii să „ răsplătească” Pakistanul, pentru ajutorul primit, prin prov ocarea unei revoluţii islamice, care va schimba total regulil e jocului. Cam ce doctrină nucleară credeţi că ar putea ave a un astfel de regim?

Ca şi tatăl său, Zulfikar Ali Butho, în anii 70, Benazir B utho, singura femeie premier din lumea musulmană, a fost asasinată. Moartea ei a stârnit convulsii sociale puternice, lupte de stradă care s-au soldat cu mii de morţi. Preşedinte le Musharraf dezminte implicarea; Al-Qaeda nu recunoaşte atentatul. Îngrijorările sunt mari în toate capitalele lumii, p ericolul major fiind ca arma nucleară şi rachetele purtătoar e din dotarea armatei să intre pe mâinile islamiştilor radic ali.

La peste cincizeci de luni de la căderea Bagdadului im aginea întregii regiuni este dezolantă. Din punct de vedere militar, S.U.A. sunt în impas; din punct de vedere diplomat

ic, au provocat un dezastru. Riscul terorist este mai mare c a oricând. Niciunul din conflictele care sfârtecă regiunea n u a fost soluţionat. Ba s-au adăugat altele, cum e cazul inte rvenţiei Turciei în nordul Irakului. Iranul exultă: a scăpat d e cei mai mari duşmani – Saddam Hussein şi talibanii. Rare ori un rival îţi face atâtea servicii. Dar bombardarea Iranul ui se poate produce oricând… Vă daţi seama cum va creşte preţul petrolului?

În Afganistan, talibanii au reluat ofensiva, adoptând şi ei atentatele sinucigaşe ca mijloc de luptă. Exportul de opi u e mai mare ca oricând. Preşedintele Hamid Karzai e susţi nut la putere de trupele N.A.T.O., care acum se cer mărite, dar liderii regionali nu-l susţin. Fără ajutor străin, ar cădea în 10 zile. Iar joncţiunea cu elementele rebele din Pakistan ul vecin poate face acum lucrurile şi mai dificile.

Pakistanul are un rol crucial. Convulsiile au început p e 3 noiembrie, când preşedintele Musharraf a instituit star ea de urgenţă şi a amânat alegerile. Acesta a fost, mai mul t de nevoie şi mai ales după 11 Septembrie, un aliat al Was hingtonului, primind, în contextul dat, un certificat de încr edere şi 11 miliarde de dolari pentru întărirea capacităţilor sale militare şi de poliţie. Căci e într-adevăr greu de menţi nut liniştea într-o ţară musulmană cu 167 de milioane de lo cuitori, cu mari diferenţe între regiuni şi având în plus arm a nucleară, pe care o poate proiecta pe o distanţă de 2500

de kilometri. Ispita e mare pentru fundamentalişti, iar miza e uriaşă.

La toate frontierele Pakistanului sunt crize, ţara aflân du-se în centrul principalului foaier perturbator din Orient ul Mijlociu. Dacă armata nu face faţă, iar islamiştii preiau c ontrolul statului, şi implicit al armei nucleare, riscul de con flict nuclear este aproape iminent. Musharraf era un om fo rte, dar islamiştii s-au infiltrat în armată şi în serviciile sec rete. Legea marţială a eliminat libertatea presei şi activitat ea celor două partide politice importante: cel al doamnei B utho şi cel condus de fostul premier Nawaz Sharif, înlătura t de Musharraf printr-o lovitură de stat, în 1999. Între tim p, acesta din urmă a devenit extrem de nepopular, deci de vulnerabil.

Se spune că americanii vor să-l înlocuiască cu o altă m ână de fier, cum ar fi generalul Ashfaq Kyani.

S-ar putea astfel ca americanii să mai adauge una la l ungul lanţ de greşeli din politica lor externă. Oricum, Geor ge W. Bush a atins apogeul neputinţei sale arogante şi cini ce într-o discuţie cu ziaristul Ron Suskind de la *New York Times*. Iată ce spunea recent preşedintele american: „Voi c redeţi că soluţiile vin din analiza judicioasă pe care o faceţi realităţii observabile. În realitate, lumea nu mai merge aş a. Acum suntem un imperiu şi atunci când acţionăm, ne cre ăm propria realitate. Şi în timp ce voi studiaţi această reali

tate, în mod judicios, aşa cum doriţi, noi acţionăm din nou şi creăm alte realităţi noi, pe care puteţi, de asemenea, să l e studiaţi şi tot aşa mai departe. Noi suntem actorii istorie i. Iar vouă, tuturor celorlalţi, nu vă rămâne decât să studiaţ i ce facem noi" (*The New York Times*, 17 octombrie 2004). Machiavelli era mic copil.

E ilustrativ pentru ceea ce neoconservatorii de la Casa Albă s-au chinuit să schimbe, şi anume raporturile dintre p olitică şi realitate.

Numai că, prea preocupaţi de preeminenţa politicii, ac eştia au pierdut legăturile cu adevărata realitate şi asta s-a r putea să ne coste scump pe toţi. Aceşti oameni, cei mai p uternici din lume, şi-au creat o altă realitate care să-i încap ă şi trăiesc în ea. Ei sunt stăpânii aparenţelor, iar politica l or este una a ficţiunii. Iată ce spunea într-o discuţie televiz ată un important pastor evanghelic, Jerry Fallwel, referind u-se la atacurile de la 11 Septembrie: „Ceea ce am văzut e ste nimic dacă de fapt Dumnezeu va continua să ridice vălu l şi să permită duşmanilor Americii să ne dea ceea ce prob abil meritǎm"…

În aceste condiţii, realitatea se revoltă, iar această fe meie frumoasă şi curajoasă, Benazir Butho, pe care am înd răgit-o mulţi dintre noi încă de la moartea tatălui ei, fostul premier Zulfikhar Ali Butho, din păcate, i-a căzut victimă t ocmai când se pregătea să preia din nou puterea.

Fără ea, lumea va fi mai săracă şi mai crudă, mă tem, chiar dacă puterea a fost preluată de soţul său, prin aleger i. Odihnească-se în pace!

3.12. ISTORIA URÂTULUI

După succesul cu *Istoria frumuseţii*, iată că, după apro ximativ un an, editura Rao ne oferă, în oglindă, o nouă buc urie, editând *Istoria urâtului*, apărută sub îngrijirea lui Um berto Eco, în traducerea Oanei Sălişteanu şi Anamariei Ge băilă. Cele două volume monumentale încearcă să reconsti tuie o istorie a ideilor estetice de-a lungul timpului. Dacă p entru frumuseţe avem definiţii cu duiumul, urâtul a fost de finit cel mai adesea drept opusul frumosului. Analizate de- a lungul civilizaţiei occidentale, cele două istorii au trăsătu ri comune, iar în artă ele sunt greu de separat întotdeauna la fel de net, date fiind gusturile schimbătoare şi oricum îm părţite ale publicului.

Despre unele epoci nu ne-au mai rămas decât mărturii artistice, iar în cele mai noi regăsim şi poeme sau texte filo sofice, dar sunt diferenţe mari de apreciere de la o civilizaţ ie la alta, de la un continent la altul. Este greu de exprimat în concepte occidentale civilizaţia chineză, sau cea indian ă, bunăoară. În general, frumuseţea înseamnă proporţie şi armonie, dar şi aceşti doi termeni sunt greu definibili, schi mbându-şi înţelesul de atâtea ori în istorie. Probabil că cicl

opii, de pildă, considerau drept foarte urâţi oamenii cu doi ochi.

Cum spunea Voltaire, în *Dicţionar filosofic*, dacă între bi un broscoi ce este frumuseţea, ţi-o va indica pe femela l ui… De asemenea, Hegel în *Estetica* sa scria că „Poate nu chiar fiecare soţ pe soţia sa, dar oricum fiecare logodnic pe logodnica sa o consideră frumoasă, frumoasă în mod exclu siv; iar dacă gustul subiectiv pentru această frumuseţe nu are nicio regulă fixă, este un adevărat noroc pentru ambele părţi". Apoi, de multe ori criteriile pentru a decreta că cev a este frumos sau urât nu erau doar estetice, ci şi politice, sau sociale. De asemenea, banul poate de multe ori cumpă ra frumuseţe, schimbând – cum arăta Marx, în *Manuscrisel e economico-filosofice* – toate deficienţele în contrariul lor. De aceea mai toţi monarhii sunt pictaţi frumos, grandios d e către pictori prea supuşi.

Deşi se spune că frumosul şi urâtul sunt în ochii privit orului, au existat încercări de a defini aceste concepte în fu ncţie de un model stabil. Cele mai multe au aşezat omul ca model şi normă a perfecţiunii. Cum spunea Nietzsche în *A murgul zeilor,* „Omul în fond se oglindeşte în lucruri şi con sideră frumos tot ceea ce îi răsfrânge chipul… Urâtul este î nţeles ca un semn sau ca un simptom al degenerescenţei… Orice simptom al istovirii, al îngreunării, al îmbătrânirii, al oboselii, orice formă a non-libertăţii, cum ar fi convulsia sa

u paralizia, dar mai ales mirosul, culoarea, forma disoluţie i, a putrefacţiei, toate acestea stârnesc acelaşi tip de reacţi e: «urât» ca judecată de valoare… Ce urăşte acum omul? F ără îndoială urăşte amurgul propriului său model" (*Prefaţ ă*, p. 15). Probabil că şi celelalte entităţi procedează în mo d asemănător, adică narcisist.

Pentru Sfântul Toma de Aquino (vezi *Summa teologica e* I, 39, 8), frumuseţea era dată de armonia proporţiilor, lu minozitate şi integritate. Urâtul însemna disproporţie, întu necime, imoralitate, toate „festele naturii", toate tipurile hi bride. Deci s-ar putea spune că urâtul este pur şi simplu op usul frumosului şi se schimbă odată cu evoluţia acestuia di n urmă. În acest caz, o istorie a urâţeniei s-ar plasa ca o co ntrapondere simetrică a unei istorii a frumuseţii.

Prima *Estetică a urâtului* a fost elaborată de către Kar l Rosenkrantz, în 1853. El face o analogie între urât şi răul moral. Urâtul este „Infernul Frumosului", sau poate o eroa re pe care frumosul o conţine. Oricum, orice estetică este o bligată să abordeze şi conceptul de urât. Şi totuşi, chiar în antologia lui Rosenkrantz se sugerează o autonomie a urât ului, acesta fiind mult mai bogat şi mai complex decât o si mplă replică a frumosului. Sunt astfel analizate lipsa forme i, asimetria, dizarmonia, sluţirea, diformitatea, slăbiciunea, banalitatea, laşitatea, arbitrarul, grosolanul, moartea, groa za, stupiditatea, delincvenţa, spectralul, demonicul, vrăjito

ria.

Cam multe pentru un simplu antonim al frumosului…

La polul opus, se consideră frumos tot ceea ce este gr aţios, plăcut, atrăgător, delicat, delicios, armonios, fermec ător, încântător, splendid, fascinant, fabulos, magic, mirabi l, valoros, spectaculos, sublim, superb ş.a. Dar urâtul se po ate insinua şi în spaţii atribuite în mod tradiţional frumosul ui, cum ar fi lumea basmului, a fantasticului, a magiei. Aici apar multe lucruri respingătoare, cutremurătoare, odioase, de coşmar, revoltătoare, fetide, oribile, abominabile, odioa se, groteşti. Apar personaje scârbavnice, monstruoase, scâ rboase, spurcate, indecente, hidoase, murdare, înspăimânt ătoare, abjecte, oripilante, nesuferite, dezgustătoare, repul sive, ignobile, schimonosite ş.a.m.d.

Aproape toate sinonimele adjectivului „urât” implică o reacţie de dezgust, repulsie, oroare şi teamă. Aici lucrurile stau şi nu stau diferit de la o cultură la alta (de exemplu, la unele popoare prin râgâit se mulţumeşte pentru masă), put ând vorbi, cred, despre un „urât obiectiv, universal”. La fel cum frumosul provoacă „plăcere în absenţa interesului” (K ant), şi urâtul provoacă neplăcere într-un mod, aş spune, n econdiţionat. Umberto Eco face distincţie între manifestări le „urâtului în sine” şi manifestările „urâtului ca formă”, în ţeles ca „un dezechilibru apărut în raportul organic dintre părţi şi întreg” (p.19), cele două tipuri de manifestări prov

ocând emoţii diferite. Urâtul artistic este considerat un urâ t al formei, reprezentarea artistică putând să „mântuiască” orice formă de urâţenie, măiestria artistului încărcând-o de reverberaţii ale frumuseţii.

Sunt astfel identificate deci trei fenomene distincte: ur âtul în sine, urâtul ca formă şi reprezentarea artistică a am ândurora, al treilea dând mărturie pentru primele două. Es teticienii ar trebui însă, în teoriile lor, să ţină mai mult sea ma de variabilele individuale, de idiosincrazii şi chiar, la li mită, de aprecieri sau comportamente deviante. Să urmări m deci această *Istorie a urâtului* cu toată atenţia, pentru c ă manifestările urâţeniei sunt extrem de variate, induc rea cţii şi comportamente dintre cele mai diverse, ducând chia r la devieri extreme. Cum declamau vrăjitoarele din Macbe th, „Frumosul e urât şi urâtul e frumos”…

Această carte este continuarea precedentei *Istorii a fr umuseţii*. Fragmentele scrise de diferiţi autori, cât şi ilustr aţiile sale deosebite trasează, cum arată Umberto Eco, „un itinerar surprinzător, de aproape trei mii de ani, printre co şmaruri, temeri groaznice şi iubiri, în mână cu sentimente înduioşătoare de compasiune, iar refuzul diformităţii se îns oţeşte cu extaze decadente în faţa celor mai seducătoare vi olări ale oricărui canon clasic. Printre demoni, nebuni, duş mani înfricoşători şi prezenţe tulburătoare, printre abisuri răvăşitoare şi diformităţi care ating sublimul, freaks şi mor

ţi vii”, descoperim un parcurs iconografic pe cât de vast pe atât de surprinzător. După atâtea delectări asupra diferitel or încarnări ale urâtului, cartea se încheie cu un apel la co mpasiune. În cuprinsul său întâlnim urâtul din natură, urât ul uman, fizic şi spiritual, o succesiune de ilustrări la capăt ul căreia poţi exclama nedumerit: „Cât de frumos e urâtu l!”

4. ELEGII DIN POSTTRANZIŢIE

O vreme am fost optimist. Dar acum găsesc societatea românească într-un grad avansat de descompunere. Parcă un duh rău trece peste noi. Piramida socială a fost întoarsă cu vârful în jos, peste tot sunt cultivate adevărate nonvalor i, cei mai buni pleacă etc. După aproape douăzeci de ani br ucanieni, putem înregistra un eşec în producerea sau asimi larea unui proiect viabil de societate. Singuri nu suntem în stare să ne acoperim subzistenţele, modelul european a fos t ciopârţit şi răstălmăcit, tradiţia cea bună a fost înşelată, s echelele comunisto-securiste bântuie peste tot şi stăpânesc „principalele mijloace de producţie”, nicio ideologie coeren tă nu prinde contur, ca să nu mai vorbim despre mizeria di n politica noastră, despre bolile crâncene care ne bântuie î n proporţii incredibile, despre hoţie ca mod de viaţă ş.a.m. d.

Nu am putut să-mi părăsesc ţara, deşi am avut prileju

l, dar acum îmi pare rău că nu am făcut-o. Ştiu că şi exilul are drama lui, dar e totuşi o diferenţă de civilizaţie. Nu vre m să fim civilizaţi. Rămânem mitici, balcanici şi entropici.

Tot felul de borfaşi s-au trezit bogaţi peste noapte, sec uriştii s-au retras foarte ordonat în afaceri, în actualele ser vicii secrete sau în presă, de unde manipulează nişte păpuş ari cu studii de complezenţă numiţi politicieni. Partidele po litice au devenit mijloace de extorcare a banului public şi a patrimoniului public în favoarea acestor reţele de interese. Nu se poate continua astfel; miroase tare de tot.

Banul a devenit rege. El comandă totul.

Imoralitatea a ajuns o virtute, credinţa – o făţărnicie, o bedienţa – o rampă de lansare. Instituţiile noastre gem de corupţie şi birocraţie, în timp ce o armată de flămânzi se ui tă prostiţi în gol, neînţelegând ce se întâmplă cu ei, de und e răsar atâtea palate şi maşini de lux? Nu producem mai ni mic, dar consumăm rapace. Nu exportăm mai nimic, dar i mportăm feroce. Economia neagră şi gri ocupă tot aproxim ativ 40% din P.I.B. Împrumutăm de ne îngropăm generaţiil e viitoare sub împrumuturi.

Limba română a ajuns o stâlcitură, cercetarea – un sac rificiu personal, educaţia – o bătaie de joc. Aud despre exa menele de bacalaureat, de pildă, nişte chestii de mă cruces c. Universiada a devenit o nouă Daciadă. Mai toată lumea f ace facultate, deşi mulţi nu ştiu nici să citească, nu mai sp

un să scrie. Sunt profesori care împlinesc curând 20-30 de ani de când au scris ultimul articol. Aceleaşi cursuri compil ate, cu câte patru, şase sau opt autori, în ediţii repetate, se predau an de an spre gârbovirea intelectuală atât a magişt rilor, cât şi a onoratului auditoriu, al cărui singur scop e să nimerească băbeşte nişte grile nenorocite la examen. Acea sta este noua ştiinţă.

Totul trebuie să fie cuantificabil, contează doar cantita tea. Studentul a devenit un simplu număr matricol, iar prof esorul o poziţie în statul de funcţiuni. Cei care sunt mai ob edienţi şi manipulabili ajung şefi, cu puţine şi lăudabile exc epţii. Chiar dacă nu au nici doctoratul sau nu au scris în vi aţa lor un curs propriu.

Imediat, ei se consideră nişte aleşi, se umflă cât pot şi se comportă ca atare. Sunt foarte ocupaţi, au treabă, deşi de cele mai multe ori treaba le-o fac alţii, cu gândul ascuns de a le lua locul.

Cei care nu ştiu să facă nimic intră în politică. Aici îşi vor găsi împlinirea, nenorocind o administraţie care şi aşa era vai de capul ei încă de pe vremea regretatului odios. N u fac nimic pentru oameni, dar fac statui, îşi comandă tabl ouri, călătoresc mult şi fără rost pe bani publici, au şoferi, secretare, telefoane, amante, tot tacâmul. Regula e să-şi fa că plinul cât mai rapid, că pot veni alţii. Justiţia se face că f ace, toţi marii corupţi scăpând basma curată, cu notabila e

xcepţie a „sacrificatului” Bivolaru, fratele „guru”-lui, şi el s acrificat. Păi cum să-l condamni pe Adrian Năstase, bunăo ară? Ştim noi al cui frate este?

Ăştia suntem. Le place sau nu, prea ocupaţi cu lupta d e supravieţuire, majoritatea înghit găluşca şi tac, rabdă, în dură. Aşa au făcut şi părinţii lor şi părinţii părinţilor lor. U n popor fără personalitate. Iniţial m-a revoltat calificativul l ui Patapievici, cel de „popor cu substanţa tarată”.

Acum mi se pare foarte lucid şi perfect adevărat.

E suficient să te uiţi la televizor, ca să constaţi în ce h al de tembelizare am ajuns. Cu toate astea, majoritatea ro mânilor asta fac. Televizorul le satisface setea de scandal, de gregar, oferindu-le, în acelaşi timp, iluzia unei vieţi mai bune, posibilitatea evadării, măcar temporare, dintr-o reali tate ce a devenit de nesuportat.

Problema societăţii noastre e că avem puţine insule de normalitate. Tot soiul de paranoizi, nevrotici, schizoizi ne b ântuie cotidianul.

Într-un sat de prin Apuseni, rămas cu vreo sută cinciz eci de suflete, în loc să fie o oază de linişte, jumătate dintre ei candidează şi sunt angrenaţi într-o crâncenă bătălie poli tică. Vă daţi seama ce e acolo? Apoi, am putut admira îndel ung „bătălia” de la Ştefăneşti dintre Gigi Becali şi Adrian C opilul Minune. Nu mai amintesc de cazurile de omoruri, înj unghieri prin crâşme ş.a. din recenta campanie electorală.

Oamenii aşteaptă totul de la politic. E prea multă patimă, mai ceva ca la 6 din 49. Mici, mitici, bambilici.

Sunt oraşe ce par să-şi fi găsit la timp primarul potrivi t, precum Timişoara, Sibiu, Cluj, Constanţa, Braşov şi mult e altele. Din acest punct de vedere, şi nu numai, Iaşiul sufe ră, caută încă, caută şi rămâne în urmă. Peste câţiva ani, v a rămâne aici doar un centru universitar-cultural, specializ at în servicii şi ceva turism. Mergi în zona industrială şi te umple plânsul văzând cum rugineşte totul. Nu am fost în st are să creăm măcar un parc industrial, Clujul şi Timişoara au câte trei. Cum să vină investitorii?

Oamenii au în continuare cea mai mare încredere în bi serică şi armată. De ce? Pentru că sunt singurele instituţii î n care există încă o ordine funcţională, bazată pe principiul ascultării.

Sunt modele organizate ierarhic, sinarhic, dacă vreţi. Dar sunt modele greu de transplantat în societatea civilă, mai ales într-o democraţie, chiar dacă, nu-i aşa?, armata e cu noi. În Germania, în Japonia merge, dar ei au ordinea în sânge, e o virtute cultivată de sute de ani. Recent, sindicat ele germane şi patronatele au semnat un acord de îngheţar e a salariilor, iar parlamentarii germani au refuzat să-şi mă rească lefurile, dată fiind criza şi necesara reconversie a m odelului social european. Ce exemplu superb de solidaritat e, de coeziune socială! La noi, fiecare pe apucatelea, fără n

iciun gând la celălalt. O societate entropică, dezarticulată, dezumanizantă până la urmă.

Un coleg profesor îmi spunea că abia aşteaptă să vină criza economică mondială, să-i vadă el pe cei bogaţi suferi nd. Vă daţi seama unde am ajuns? În primul rând că tot săr manii suferă încă mai mult în vreme de criză, în al doilea r ând, am ajuns să invocăm o astfel de criză, fără să ştim ce- nseamnă, bag seamă, numai pentru a vedea pe alţii suferin d şi a se face astfel puţină dreptate, în sensul unei dorite e galităţi a veniturilor. M-am întrebat ce fel de creştini sunte m, când şi acatistele de prin biserici sunt pline de rugi către e Dumnezeu să-l pedepsească pe cutare ori pe cutare… Du mnezeu e cu noi.

Recent, citeam că s-au furat şi şuruburile de la un mac az de cale ferată, motiv pentru care a deraiat un tren şi s-a lăsat cu un mort şi vreo patru răniţi. Ce mai înseamnă pent ru noi bunurile publice? Îi trebuiau cuiva şuruburile alea, măcar aşa, să le dea la fier vechi. Mai mult, au început să s e fure şi şinele. Ne tăiem craca de sub picioare. Acesta e m odul nostru de a ne situa în lume.

Acum toate speranţele ne sunt puse în Mutu şi compa nia. Mutu e cu noi. Orice victorie poate scoate România în stradă, beată de fericire, inclusiv România profundă din e misiunea „D’ale lui Mitică”, deşi aia e atât de beată încât mă tem că nu va putea ieşi în stradă. Ştia el Burebista ce f

ace… Trecutul e cu noi. Doar noi nu mai suntem cu noi, de şi suntem aceiaşi de peste 2000 de ani, din care mai bine d e jumătate nu prea se ştie pe unde-am fost, probabil retraş i în munţi, otrăvind fântânile şi dând foc holdelor.

Dobrîi celovek!

România a intrat în comunism cu o economie prepond erent agrară, de tip feudal. Este ceea ce Marx şi Engels nu meau „modul asiatic de producţie”. Când să ieşim din com unism, în anii 90, ne-am trezit dintr-o dată, buimaci, în plin ă revoluţie tehnologică, în plin proces de globalizare, în pli n proces de integrare europeană şi în plină criză a sistemul ui monetar internaţional, astfel încât nici până acum nu am ieşit complet.

Marx e cu noi. Aşa că de unde capitalism la români? D e unde model social? Ici-colo câţiva rătăciţi, în rest, tot o vr aişte.

Amarnic au ajuns să se certe şi preoţii, până la nivelul cel mai înalt, să-şi voteze felurite dregătorii, să-şi facă sind icate, în timp ce sectele şi alte formule parareligioase dau năvală. Biserica e cu noi. Taman ce ne-au vizitat Iaşiul scie ntologii, fără Tom Cruise e adevărat, însă tot făceau un ma saj moca. Duminica dimineaţa şi bisericile şi crâşmele sunt pline în măsură egală, de nu mai ştiu cerşetorii cum să se î mpartă. Câteun nebun cu barba sură şi cu Biblia sub braţ b lastămă prin pieţe şi promite vindecări miraculoase. Peste

tot sunt cursuri de reiki, yoga, karate, zen şi alte orientalis me, de nu mai ai timp pentru toate. Buddha e cu noi. Toţi t e vindecă, îţi oferă fericire şi, desigur, mântuirea sufletulu i.

Aşadar, armata e cu noi, Dumnezeu e cu noi, Mutu e c u noi, trecutul e cu noi, Marx e cu noi, Biserica e cu noi, Bu ddha e cu noi. Dar noi, noi unde suntem?

4.1. ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ÎNAINTE DE CRI ZĂ

Tabloul economic al României actuale e plin de lumini şi umbre. Economia României a ajuns la un P.I.B. de peste 100 miliarde euro, sau 6000 euro pe locuitor, ceea ce repr ezintă aproximativ 42% faţă de media U.E. şi de 7 ori mai puţin decât în Luxemburg, cunoscând creşteri între 4 şi 8% pe an, începând cu anul 2000, una dintre ratele cele mai ri dicate din Europa.

Ultimul an de creştere a fost 2008, cu 8%, doar Slovac ia înregistrând mai mult. P.I.B.-ul se formează din servicii (49%), construcţii (10%), industrie (24%, cu un număr de s alariaţi egal cu cel de acum 100 de ani) şi agricultură (6, 5%), în principal. Dar creşterea noastră nu este una foarte sănătoasă, fiind bazată mai mult pe consum, un consum ost entativ, pe credite şi importuri, de multe ori dispensabile.

Dealtminteri, aceasta constituie şi principala problem

ă a economiei româneşti, şi anume, deficitul de balanţă ext ernă, care a ajuns la aproximativ 1 miliard euro pe lună, de ficitul de cont curent reprezentând 13,6% din P.I.B., acesta fiind acoperit cam jumătate din investiţii directe şi jumătat e din transferuri de capital şi investiţii de portofoliu. Expor turile sunt slabe şi cantitativ, şi calitativ, fiind orientate pe ste 70% spre U.E., care este principalul nostru partener co mercial. La importuri, e de remarcat dependenţa de hidroc arburile ruseşti, cca. 3 mld. euro pe an şi apetenţa noilor î mbogăţiţi pentru bunurile de lux străine.

Finanţarea respectivului deficit creează reale problem e Băncii Naţionale, care are rezerve limitate (cca. 27 mld. euro, putând acoperi 6

luni de importuri) şi e obligată să crească datoria exte rnă, care a urcat spectaculos an de an, plecând de la zero î n 1990 şi ajungând înainte de criză la aproape 70 miliarde euro (din care 11 miliarde datorie publică), crescând cu un pas de 13 miliarde euro pe an. Corelaţia e limpede: deficitu l comercial va creşte atâta timp cât vom avea capacitate de împrumut din străinătate. Aceasta creează dependenţă şi v ulnerabilitate economiei şi societăţii româneşti, deja fragili zate după 50 de ani de comunism.

În 1989, România a ieşit orbecăind din bezna comunis tă şi a trebuit să asigure o tranziţie dificilă spre capitalism, în condiţiile în care acesta parcurge el însuşi o criză, în co

ndiţiile unor schimbări tehnologice revoluţionare, ale inten sificării procesului de globalizare şi integrare europeană. T rebuind să facă faţă tuturor acestor provocări, România nu a reuşit să producă un model de societate cât de cât origin al, ci încearcă să-l preia pe cel european, aflat şi el – cum ş tiţi – în criză, ceea ce i-a şi adus aderarea la U.E. la 1 ianua rie 2007.

Al doilea front de luptă al Băncii Naţionale este cel îm potriva inflaţiei, care a înregistrat puseuri istorice în 1993 (300%) şi în 1997 (130), pe fondul unor dezarticulări grave ale economiei interne, cu căderi ale producţiei la jumătate faţă de 1989 şi cu revendicări sociale de multe ori violente. Ulterior, a urmat un proces deflaţionist continuu, ce ne-a a dus până la nivelul de 6% pe an. Cursul de schimb al mone dei naţionale a cunoscut şi el un dans ameţitor, după care, de circa 7 ani, s-a stabilizat în mod relativ, astfel încât se p oate spune că avem o monedă mai bună decât economia pe care o reprezintă, ceea ce nu poate rezista desigur pe term en mediu şi lung fără necesara competitivizare a economie i reale.

În clasamentul competitivităţii ţărilor lumii, dat public ităţii anual de către fundaţia americană *Friedom House*, su ntem undeva la jumătate, ca şi în cel al libertăţilor. Agenţii le de *rating* ne-au îmbunătăţit anual calificativele, ceea ce a atras investiţii directe şi plasamente financiare de 1-2 mil

iarde euro pe an. O contribuţia majoră în acest sens o are fiscalitatea, care, după mulţi ani în care era stufoasă şi suf ocantă, a cunoscut un succes după introducerea, din 2005, a cotei unice a impozitului pe profit şi pe venit, de 16%. Ac eastă măsură a redus mult şi economia subterană, estimat ă anterior la 40% din P.I.B.

Două-trei milioane de români şi-au părăsit ţara, unii d efinitiv, alţii temporar, alegând să lucreze afară şi trimiţân d în ţară câteva miliarde bune de euro pe an, ceea ce mai a tenua deficitul de balanţă, dar întreţinea un adevărat *boom* al pieţei imobiliare, care a dus la preţuri pe case şi terenur i mai ridicate, de multe ori, ca în Vest.

Aceasta explică în parte nivelul relativ scăzut al şomaj ului, rata oficială oscilând între 5 şi 9 %.

Avem însă un excedent de mână de lucru în mediul rur al, o „suprapopulaţie" ce practică o agricultură de subziste nţă. Societatea s-a polarizat extrem, clasa de mijloc fiind m ai mult decât firavă.

Bursa a început şi ea firav, după anul 2000 înregistrân d randamente interesante, acum însă fiind în stagnare ca u rmare a influenţei crizei monetar-financiare ce a plecat an ul trecut din S.U.A. De asemenea, unele măsuri populiste l uate de Guvern în scopuri electorale au obligat Banca Cent rală la intervenţii pe piaţă, ajungându-se la creşteri ale dob ânzilor de peste 50%, pentru a restabiliza cursul şi a calma

presiunile inflaţioniste.

Sectorul bancar, după ce a fost curăţat de bolnavi, a f ost privatizat aproape integral, ca şi cel industrial, cu exe mple de succes şi numeroase altele ce nu au dus decât la f alimente şi transferuri de capitaluri. Pincipalele ţări de un de vin investitorii şi cu care întreţinem schimburi comercia le sunt Germania, Italia, Turcia, Franţa, Rusia, Olanda, S. U.A. ş.a. O puternică dezvoltare au cunoscut piaţa constru cţiilor, *retail*, telefonie mobilă, auto şi cea IT, în special *sof tware*.

În ce priveşte formarea brută de capital fix, România a re o bună rată a investiţiilor, ce ajunge în 2008 la 33% din P.I.B., cea mai mare rată de creştere din istoria României. Câştigul salarial mediu net e de 1200 RON, ceea ce înseam nă cam 320 de euro pe lună. În concluzie, avem o economi e plină de contradicţii şi ameninţări, dar cu o tendinţă de e voluţie ascendentă a principalelor variabile macroeconomi ce şi de adaptare la structurile şi cerinţele europene.

Dependenţa de exterior, sau constrângerea externă, e ste mare, încadrându-ne în sfera de influenţă preponderent ă a Austriei, care tinde să refacă economic şi financiar vec hea *MittelEuropa*, dar şi a Germaniei, Italiei, Franţei, Rusi ei şi, politic mai mult, a S.U.A.

Economia românească nu a reuşit să-şi definească poli i de competitivitate. Avem puţine *branduri* autohtone şi sla

b valorificate. Sectorul cel mai dinamic este cel al construc ţiilor, urmate de servicii şi industrie. România pare să rezis te turbulenţelor de pe pieţele internaţionale, chiar dacă im pactul creşterii preţurilor la petrol, gaze naturale, materii prime sau hrană e unul foarte serios. Acest mediu relativ st abil a atras anul trecut investiţii străine directe de 7,2 mili arde euro, ceea ce ne desemna ca destinaţie privilegiată în regiune, după Polonia şi Rusia.

Creşterea românească (8% pe 2008) seamănă puţin a supraîncălzire, după modelul „tigrilor baltici”, care parcur g crize de creştere asemănătoare. Supraîncălzirea provine din faptul că există un exces de cerere ce nu poate fi satisf ăcut din oferta internă, iar aceasta creează presiuni asupra inflaţiei, a deficitului de cont curent şi cursului de schimb. Totuşi, pentru prima dată după 1989, exporturile sunt în cr eştere superioară celei a importurilor, iar structura lor s-a îmbunătăţit, ceea ce pentru mine reprezintă cea mai bună veste din ultimii ani. Investiţiile din anii precedenţi încep s ă se vadă în exporturi. Vedeta lor este industria auto, chiar înainte de apropiata venire a Ford.

Problema rămâne în continuare creşterea consumului intern, care se face din importuri şi pe datorie, ceea ce sti mulează inflaţia. Progresul creditării nu este însoţit de un progres similar al economisirii. Orice spor salarial e imedia t absorbit de consum sau de inflaţie. Or, o creştere bazată

pe consum nu poate asigura o convergenţă reală şi sustena bilă. Dar aceasta reprezintă o etapă naturală a oricărei eco nomii care creşte.

Costul mâinii de lucru creşte datorită absenţei sale rel ative, dar creşterea nu are legătură cu productivitatea, cee a ce iarăşi nu este sănătos.

La ora actuală ponderea costurilor salariale în total co sturi ale companiilor a ajuns la 17,4%, adică nivelul cel ma i ridicat al ţărilor din zonă, chiar dacă nivelul nominal al sa lariilor e în continuare printre cele mai mici. Deci tradiţion ala mână de lucru ieftină nu mai e un element de atractivit ate atât de mare pentru investitorii străini.

Economia românească are încă mult de recuperat în t ermeni de convergenţă reală. Soluţia de fond este creştere a productivităţii pe calea investiţiilor, a competitivităţii pe calea exporturilor, investiţii şi exporturi cu valoare adăuga tă mare. O creştere bazată pe construcţii, ca cea actuală, i mplică tranzacţii pe credit, investiţii speculative şi, de mult e ori, bani care provin din economia gri şi nu pot fi investiţi profitabil în domenii productive, ceea ce contribuie la expl ozia iraţională a preţurilor la imobiliare. Construcţiile sunt un sector foarte volatil, puţin fiscalizat pentru că utilizează multă mână de lucru la negru.

Mai volatilă e însă agricultura. România are un potenţ ial agricol imens, dar pe care nu-l valorifică. Este nevoie de

investiţii masive, fonduri europene etc. Dintre servicii se re marcă *software*-ul, telefonia, turismul, comerţul şi serviciil e auto. Industria se remarcă prin vârfuri ca Petrom, Lukoil, Rompetrol, Automobile Dacia, Arcelor-Mittal ş.a. Totuşi, in dustria românească e slab competitivă şi asta datorită infr astructurii precare, a creşterii mult mai rapide a salariilor faţă de productivitatea muncii şi a lipsei relative de person al calificat.

Suntem într-un an electoral şi e greu de prevăzut cum vor evolua lucrurile, mai ales că nici conjunctura externă n u e foarte favorabilă.

Guvernatorul B.N.R., Mugur Isărescu, compara econo mia cu un motor care, turat prea mult, scoate mai mult fu m. Comparaţia poate fi făcută şi cu o maşină care a luat vit ează, dar mai mult la vale şi, Doamne fereşte!, să apară vre o curbă…

Oricum, perioada e foarte tensionată. Presiunile cele mari sunt pe inflaţie şi pe curs, leul depreciindu-se rapid în iarnă, de la 3,1 la 3,7, ceea ce a mai dat o gură de oxigen e xportatorilor.

Băncile şi-au majorat activele, în 2007, într-un ritm ne maiîntâlnit, de circa 45%. Piaţa asigurărilor în euro a cresc ut, de asemenea, cu 30%. Anul 2007 a marcat şi intrarea in vestitorilor străini în sectoare încă neabordate sau abordat e doar parţial, cum sunt: curierat, clinici medicale sau age

nţii de turism. Salariul mediu net se îndreaptă spre 500 de euro pe lună, deocamdată fiind de 340 euro. Cu toate acest ea, studii internaţionale arată că cea mai gravă criză de pe rsonal din lume este acum în România.

Deşi o familie de bancheri cu salarii medii din Români a câştigă mai bine decât o familie americană dintr-un stat mai de sărac.

Deficitul bugetar este 5,6% din P.I.B., deficit creat într -o singură lună, în decembrie 2008, în condiţiile în care an ul trecut s-au realizat venituri în plus de 8 miliarde euro şi cheltuieli de 10 miliarde euro. În 2008, s-a obţinut şi o creş tere a veniturilor bugetare de la 31%

la 35% din P.I.B., creştere bazată şi pe fondurile oferit e de U.E., dar condiţionate de depunerea unor proiecte fez abile şi de asigurarea cofinanţării. Nu avem încă suficiente astfel de proiecte, pentru că nu avem o cultură a proiectul ui, nu avem un proiect veritabil pentru România.

4.2. BRAND FĂRĂ ŢARĂ (*THE LAND OF NO CHO ICE*)

„Economia României” este o sintagmă improprie, pent ru bunul motiv că aşa ceva nu mai există, cu excepţia unor petice de pământ pe care nişte post-ţărani practică un fel d e agricultură de subzistenţă. Există însă o activitate econo

mică, ceva mai puţin firavă, desfăşurată în România de alte state sau companii străine, în domeniul bancar, puţină ind ustrie şi servicii.

Asta pentru că noi am măritat totul: bănci, industrii vi abile, resurse ale solului şi subsolului, astfel încât substanţ a economică autohtonă, profiturile inclusiv, se scurg în afa ră. Ca atare, dependenţa noastră de exterior, este aproape totală, constrângerea externă nepermiţându-ne să mai fun damentăm şi să implementăm politici economice proprii de cât într-o măsură nesemnificativă.

Acum, la vreme de criză, capitalul străin a plecat, lăsâ ndu-ne descoperiţi, fără pârghii pentru simularea măcar a unei eventuale ralansări.

Şi, în plus, de parcă toate aceste nu erau suficiente, a mai venit şi Emil Boc cu un guvern fără niciun economist, c u un inginer pe post de ministru de Finanţe, care distruge şi ce mai dăinuia ca bază de impozitare (vezi impozitul forf etar pentru IMM-uri, mărirea CAS-ului etc.) şi astfel venitu rile la buget normal că se reduc (prea multă impozitare dis truge impozitarea), cu toate avatarurile suportate pe cale d e consecinţă de cei din sectorul bugetar, conflicte sociale e tc.

Nu acordăm niciun stimul economiei reale, nici de nat ură fiscală, nici monetară, nu ştiu unde sunt investiţiile şi l ucrările de infrastructură promise, singura mare realizare

a guvernului fiind triplarea datoriei publice a ţării, printr-u n mult trâmbiţat acord cu F.M.I. şi U.E. lansare de obligaţi uni. Deci noi nu tragem nimic din fondurile structurale ale Uniunii Europene, însumând circa 9 miliarde de euro nera mbursabili, în schimb ne permitem luxul de a ne amaneta v iitorul. Cum s-a spus, două treimi se vor duce în rezervele Băncii Naţionale, ceea ce înseamnă că vor fi ţinute încă su b un relativ control cursul şi inflaţia, având de unde să ne a coperim şi deficitele, să ne plătim şi datoriile.

Repet, câţiva ani. După care va veni scadenţa şi contri buabilului român i se va lua şi pielea de pe el (adăugaţi, vă rog, şi împrumuturile autorităţilor locale, pe care tot noi le suportăm).

Cu ajutorul creditului F.M.I. se vor putea relaxa uşor c ondiţiile de creditare, deci e posibil să se reducă ratele rez ervelor minime obligatorii, şi băncile comerciale (marea m ajoritate străine, *nota bene)* vor mai putea stoarce nişte pr ofituri.

În aceste condiţii, cei care au vorbit despre o „comand ă externă" în cazul împrumutului (Adrian Severin şi Ilie Şe rbănescu) şi despre un „nou experiment al F.M.I. în Român ia", ar putea avea dreptate. Asta e logica: câştigurile se ce ntralizează, iar pierderile se socializează, se periferizează.

Nemaiavând economie, suntem dominaţi, suntem la di screţia marelui capital şi a instituţiilor internaţionale care î

l slujesc.

Ce mai reprezintă România fără economie? „Ţara tutu ror posibilităţilor”, vorba Elenei Udrea. Mai avem o popula ţie rătăcită şi sărăcită, o pârloagă de teritoriu, o limbă tot mai aproximativă, „ şmecheri de România”, câteva păduri î n care încă ne mai putem retrage, râuri care ies din matcă anual, cutremure, servicii secrete, echipă de fotbal (cu ant renor nou, pe deasupra), câţiva post-ţărani, cum spuneam, cam de două ori mai mulţi politruci, o istorie glorioasă, câţi va „formatori de opinie”: Ion Cristoiu (când nu e la bibliote că), Mihaela Rădulescu, CTP-ul, plus inevitabilul Emil Boc, ca valoare „în sine”, vorba lui Immanuel Kant, săracul.

În aceste condiţii, nu ne putem ţine băţoşi (demnitatea şi onoarea au dispărut de mult de pe plaiurile mioritice) şi suntem obligaţi să dansăm după cum ne cântă capitalul str ăin. Prin urmare, chiar comandă externă să fi fost, e mai bi ne să o acceptăm decât să o refuzăm. E singura noastră şa nsă de a menţine cursul relativ stabil şi inflaţia mică, în sp eranţa, tot mai îndepărtată însă, de a intra în zona euro. N umai că acum lichidităţile nu mai sunt atât în Occident cât în Orient, prin urmare şi politica noastră externă ar trebui orientată şi spre alte azimuturi. Dar cine ne bagă în seamă, câtă vreme noi nu reuşim să ne apărăm cetăţenii din Repu blica Moldova?…

Problema este foarte gravă dacă, din acest împrumut

suportat de contribuabilul român, bănci străine îşi vor plăti datorii externe contractate anterior, cum susţine Ilie Şerbă nescu. Încurcate sunt arterele circulaţiei monetare! Am de venit simpli spectatori la un turnir monetar, plătind bilete extrem de scumpe.

Dar ăsta nu e decât efectul impotenţei noastre econo mice şi al erorilor, intenţionate şi neintenţionate, ale onor politicienilor noştri din ultimii 20 de ani. În timp ce noi visa m la democraţie, câţiva criptocomunişti şi criptosecurişti n e furau mămăliga.

Avem, graţie d-nei Udrea desigur, un *brand* de ţară (m ulţumim, d-na Udrea!), vom mai avea unul plătit cu 75 mili oane de euro (!!!), singura problemă e că nu mai avem ţar ă, politica economică ne-o face F.M.I.-ul, celelalte politici – U.E., iar noi asistăm la construirea capitalismului, ca Bulă pe timpuri, şi ne mai mirăm din când în când şi ne mai lam entăm că nu o ducem prea bine. Mă tem că acest rol de slu gi e foarte adânc înrădăcinat în subconştientul nostru cole ctiv, în matricea noastră culturală, încât la declanşarea cri zei am ajuns să ne bucurăm că deţinem, „avantajul subdez voltării”. În concluzie, ne meritătm soarta. Şi pe Emil Boc.

4.3. RELAŢIILE ECONOMICE ROMÂNO-FRANCEZE

De sute de ani, Franţa a fost un model pentru noi, con

struindu-şi în timp un mit cultural, de libertate şi democraţ ie. Începând cu secolul al XVIII-lea, limba franceză a încep ut să fie intens folosită în România, atât ca limbă de circula ţie internaţională, cât şi pentru comunicare internă. Astăzi, în ciuda invaziei anglofone, limba franceză are încă un stat ut privilegiat, fiind supranumită „langue de coeur”. Circa 3 0% dintre români vorbesc curent limba lui Voltaire.

Toate acestea se constituie drept premise pentru o co operare economică intensă, în pofida perioadei negre din ti mpul regimului comunist şi a sechelelor rămase de la acest a. Astfel, cu prilejul vizitei în România a preşedintelui Jacq ues Chirac, din 1997, a fost lansat Parteneriatul Special di ntre cele două ţări, reluat şi întărit cu prilejul vizitei preşe dintelui Nicolas Sarkozy din 2008. Anterior, fuseseră semn ate un Acord cultural (1967), un Acord privind evitarea du blei impuneri pe venit şi pe avere (1974) şi un Acord privin d protejarea şi promovarea reciprocă a investiţiilor (1996). Cooperarea bilaterală în domeniul ştiinţei şi tehnologiei se desfăşoară în cadrul Programului Brâncuşi. După aderarea României la U.E., schimburile comerciale dintre cele două ţări se desfăşoară pe baza reglementărilor comunitare în m aterie.

După 1990, Franţa a ocupat în mod constant locurile 3 -4 în clasamentul partenerilor comerciali ai României, volu mul schimburilor crescând an de an, atât la importuri, cât

şi la exporturi. În 2007, de pildă, schimburile noastre come rciale s-au cifrat la 5454,4 milioane euro, faţă de 4602,9 mi l. euro în 2006 şi 3852 mil. euro în 2005. Pe relaţia cu Fran ţa, România are un deficit de 915,4 mil. euro în 2007, şi el în creştere faţă de anii anteriori.

În 2007, Franţa a ocupat a treia poziţie în comerţul no stru exterior, după Germania şi Italia. Structura exporturil or româneşti (2269,5 mil. euro) cuprinde: maşini, aparate ş i echipamente electrice (24,9%), materii şi articole textile (20,6%), vehicule şi echipamente de transport (13,7%), me tale comune şi articole din metal (6,8%), materiale plastice (5,5%), încălţăminte (5%), produse minerale (3,6%) ş.a. Str uctura importurilor provenind din Franţa (3184,9 mil. eur o) este constituită în principal din: maşini, echipamente şi aparate electrice (28,2%), vehicule (23,3 %), produse chimi ce (12, 1 %), confecţii şi produse textile (9,6%), metale co mune şi articole metalice (8,6%), materiale plastice (5,7%) ş.a.

La sfârşitul anului, în România activau 5373 societăţi comerciale cu capital francez, a cărui valoare se ridica la 1 813,5 mil. euro (Franţa ocupând locul 4 ca ţară de origine a investiţiilor străine). Suplimentar, numeroase investiţii fr anceze sunt efectuate prin cumpărări sau constituiri de înt reprinderi franceze implantate în diverse ramuri, datorită î n principal activităţii marilor grupuri industriale şi de servi

cii.

Investiţiile franceze sunt prezente în special în teleco municaţii (Alcatel, Orange), construcţia de maşini (Alsto m), materiale de construcţii (Romcim, Lafarge, Saint Gobai n), construcţia de automobile (Dacia-Renault), componente auto (Faurecia, SNR), industria aeronautică (Eurocopter), alimentări cu apă (Veolia Water), distribuţie gaze (GDF), re tail (Carrefour, Gema-Bricostore, Cora, Auchan), industria lemnului (Parisot), anvelope (Michelin), construcţii civile (Bouygues, Vinci), industria agro-alimentară (Danone, Serv e), sectorul bancar (Société Générale), hotelărie (Accor) ş. a.

Societăţile franceze au fost puternic implicate în proc esul de privatizare a unor întreprinderi româneşti, din sect oare diverse. Majoritatea au investit în activităţi productiv e, destinate exporturilor pe terţe pieţe, utilizând mâna de l ucru românească. Avem şi investiţii în noile tehnologii ale i nformaţiei şi telecomunicaţiilor (Energom, Ubisoft, Elbrom plast, Plexirom ş.a.).

Interesul societăţilor franceze pentru România este ev ident şi clar, chiar dacă se putea desigur mai mult. Numer oase întâlniri de afaceri au reliefat dorinţele convergente a le celor două medii de afaceri de a-şi dezvolta legăturile. L a toate acestea, trebuie adăugate schimburile culturale, afl ate în mare ascensiune.

Pe de altă parte, Franţa constituie primul nostru parte ner în ce priveşte cooperarea descentralizată, cu peste 400 de relaţii stabilite la nivel local (293 înfrăţiri, 12 asocieri, 8 3 de colaborări, 27 de parteneriate ş.a. În 2003, s-a constit uit Forumul româno-francez al cooperării descentralizate, având ca obiectiv dezvoltarea de noi proiecte la nivel local.

Iată deci o succintă trecere în revistă a relaţiilor econ omice românofranceze. Potenţialul e mult mai mare şi eu c red că Franţa poate să devină în următorii ani al doilea par tener comercial şi investiţional al României, după Germani a.

Este nevoie însă de strategii mai coerente de ambele p ărţi.

4.4. NOI, CRIZA ŞI GLOBALIZAREA

Actuala criză internaţională a relevat vulnerabilităţi m ajore ale economiei româneşti, care până nu de mult „dudu ia” de nici guvernanţii n-o mai puteau opri. Prima şi cea m ai mare dintre ele o reprezintă deficitul de cont curent aju ns la 15% din P.I.B. şi e tot mai greu de finanţat, chiar dac ă Banca Naţională şi-a constituit cele mai mari rezerve din istoria sa (peste 30 miliarde euro), rezerve ce sunt necesar e însă pe mai multe fronturi: şi pentru susţinerea leului car e ameninţă să o ia la vale, şi pentru plata serviciului datori ei publice, acoperirea deficitului balanţei de plăţi externe,

calmarea inflaţiei, dar şi pentru inducerea unui sentiment de încredere, deci a unor anticipări realiste ale agenţilor, fi e ei români sau străini.

A doua mare problemă cred că decurge din dependenţ a excesivă faţă de capitalul străin.

Aşa cum ştim, în vreme de criză, capitalurile părăsesc economiile periferice şi se retrag către centru, băncile-ma mă au retras lichidităţi semnificative ca mărime de la sucu rsalele lor din România, în timp ce capitalul indigen este to tal insuficient. Acum se văd erori grave ale guvernanţilor, asupra cărora economişti serioşi au atras la timpul potrivit atenţia: spre pildă, nu cred că trebuia vândută Banca Com ercială, o bancă ce era solidă, profitabilă şi necesară la vre me de criză statului român, ca şi celui austriac, căruia i-a f ost vândută. Apoi, nu cred că trebuiau cedate rezervele de petrol din subsolul ţării.

Poate că privatizarea Petrom, deşi discutabilă, era o n ecesitate, dar să dai şi rezervele strategice… De ce nu sca de preţul benzinei odată cu scăderea preţului petrolului pe plan mondial? Să fie de vină accizele sau profitul OMV-ulu i? În aceste condiţii, dependenţa foarte mare de Rusia în m aterie de hidrocarburi l-a făcut până şi pe preşedintele Băs escu să plimbe celebra sa axă Washington-Londra-Bucureş ti puţin şi pe la Moscova…

România nu are poli de competitivitate, capabili să rea

lizeze valoare adăugată, potenţial de export şi să conteze î n competiţia globală, nu are decât foarte puţine branduri a utohtone pe care să conteze. Ţara a fost transformată, prac tic, într-o piaţă de consum, care acum a căzut şi el.

Şi vor veni ani grei. În care, inevitabil, şomajul va creş te, veniturile vor scădea, moneda se va deprecia, creşterea va cădea, iar sărăcia se va extinde. Putem include aici şi ni velul scăzut al spiritului antreprenorial şi sectorul public hi pertrofiat.

O altă vulnerabilitate majoră este corupţia endemică ş i, legată de ea mai intim decât am crede, incapacitatea apr oape cronică de a absorbi fonduri europene, fonduri care n u sunt deloc mici şi de care avem nevoie acum mai mult ca niciodată. Nu întâmplător, cel mai sensibil domeniu în rela ţiile cu Uniunea Europeană este cel al justiţiei. În aceste co ndiţii, cred că vom avea nevoie de un nou acord cu F.M.I., pentru un împrumut de circa 20 de miliarde de dolari, în d ouă tranşe, pentru a putea suplini cât de cât lipsa de lichid ităţi. Căci creditele au căzut, deficitul bugetar e ameninţăt or (5 miliarde de euro), românii din străinătate nu mai trim it anual acele miliarde atât de necesare, investitorii străini se cam retrag, iar alţii nu prea mai vin, deci criza vorbeşte pe toate vocile.

O criză, cum spuneam, globală, deci nu avem a ne aşt epta la mari ajutoare dinafară şi trebuie să ne chivernisim

bine puţinul pe care îl avem. După vreo opt ani în care am crezut că aproape totul ne este permis, e cazul să mai măs urăm o dată dimensiunile plăpumii. Vor trebui reduse cost urile, cheltuielile publice, susţinute cât mai mult investiţiil e, crescut gradul de colectare a impozitelor ş. a Promisiuni le din campania electorală devin amintire, iar lista de obiec tive a noului guvern seamănă mai mult cu o scrisoare adre sată lui Moş Crăciun decât cu un program de măsuri concr ete care să combată criza. În aceste condiţii, cel mai greu va fi de asigurat pacea socială.

Criza a trasat, în bună măsură, şi conturul globalizării, care nu mai apare ca un fenomen nici atât de implacabil, d e ireversibil, nici atât de american. Thomas Friedman afir ma recent, referindu-se la S.U.A., că „nu avem nevoie doar de un pachet financiar de salvare, avem nevoie de o salvar e morală. Trebuie să restabilim echilibrul de bază dintre pi eţele noastre, morală şi reglementări. Nu vreau să ucid spi ritul sălbatic de care e nevoie pentru a duce înainte capital ismul, dar nici nu vreau să fiu sfâşiat de el”. (*Business Mag azine*, nr. 214/2008).

Managementul băncilor de după acordarea ajutoarelo r va fi mai problematic decât acordarea acestora. Legile, in stituţiile, constrângerile impuse de managementul crizei n e vor guverna viaţa mult timp de-acum încolo. Iar acţiunile guvernamentale disproporţionate sau inadecvate pot agrav

a problema.

Există, desigur, aspecte ale globalizării care sunt ireve rsibile, cum este transnaţionalizarea tehnologiilor sau com unicaţiile. Dar există şi aspecte reversibile, de natură econ omică şi culturală, în special. În plus, nu mai există niciun doctor, el însuşi este bolnav. Ceea ce aduce acum Asia în p rim-plan. Asia şi lumea islamică sunt modele ce conţin reg uli foarte diferite. Încă o dată, este validată sintagma *cash is king*. China este mai stabilă astăzi decât Statele Unite. A colo sunt acum locurile de muncă, acolo e producţia şi, în c urând, acolo vor fi şi veniturile. În editorialul său din *Forei gn Policy*, Moises Naim nu crede nici în sfârşitul capitalism ului, nici în începutul sfârşitului Americii. De acord, ele do ar se vor metamorfoza…

4.5. „ECONOMIILE" ROMÂNIEI FAŢĂ CU CRIZA GLOBALĂ

Poate părea ciudat, dar România are mai multe econo mii. Astfel, o primă distincţie pe care o putem face este cea între economia oficială şi cea subterană, ultima aflată din n ou într-o nedorită creştere (25-30% din P.I.B.). Apoi, putem vorbi despre o economie românească, având un capital aut ohton extrem de subţire, şi despre o economie din Români a, de care depindem într-o măsură crucială, din păcate, de sfăşurată de capitalurile străine şi aflată la discreţia poses

orilor lor: bănci, companii şi state străine. În România mai putem distinge între o lume a-economică, în sensul dat de către K. Polaniy sau P. Clastres, zisă şi economie naturală, de subzistenţă, în special în mediul rural, şi o lume econom ică cefală, aflată mereu în schimbare, o lume a muncii, nev oilor şi insatisfacţiei permanente.

În ce priveşte politicile economice, aici iarăşi avem ma i multe: avem politici economice ale Fondului Monetar Inte rnaţional, ale Uniunii Europene, ale Băncii Naţionale şi, de sigur, ale Guvernului, care, la rândul lor, sunt de două felu ri: ale P.D.L.-ului şi ale P.S.D.-ului. Apoi, foarte important, avem o economie de până în toamna lui 2008, o „economie a extazului", şi una de după intrarea în criză, o „economie a agoniei".

Avem o *funky economy*, bazată pe cele mai năstruşnic e soluţii şi iniţiative, o *trendy economy*, pentru că urmăm, nu-i aşa?, marile tendinţe impuse de alţii, nu ieşim din câr d, şi o *crazy economy*, în care ne tăiem singuri craca de su b picioare (vezi impozitul forfetar pe venit).

Toate aceste categorii formează economia noastră, afl ată acum la frontiera instabilităţii. P.I.B.-ul cunoaşte o căd ere dramatică, de aproape 15%, iar ţara a intrat în recesiu ne.

Deficitul bugetar se va duce şi în acest an spre 5-6% d in P.I.B., dacă nu chiar mai mult, deficitul balanţei de plăţi

externe se va duce la 10%, iar serviciul datoriei publice (in terne şi externe) va creşte ca Făt-Frumos din Lacrimă. Şo majul de 7% anunţat e o minciună statistică, în realitate, el fiind de trei ori mai mare. Inflaţia va fi de 6-7%, adică staţi onară, ca şi cursul de schimb, şi astea vor fi succesele Băn cii Naţionale pentru care ne-am triplat datoria publică pest e noapte.

Atât inflaţia, cât şi creşterea brută a P.I.B.-ului şi defic itul de cont curent depind în proporţie de peste 90% de ca pitalul străin. Când acesta se va întoarce şi va redescoperi eterna şi fascinanta România, vom ieşi din criză. Singuri n u putem, pentru că nu avem organ. Nu avem relaţii bune c u munca, iar resursele, câte erau, le-am vândut pe nimic, i nclusiv cele subterane.

Creşterea din ultimii ani a fost predominant nesănătoa să, pentru că s-a bazat masiv pe consum, pe *boom*-ul imobi liar (când ne-am vândut casele între noi de ieşeau preţurile prin tavan), pe credite şi pe importuri. Acum, toate acestea au căzut. Guvernul zice că are un plan de criză în 32 de pu ncte, din care s-ar fi realizat 28, dar nu se vede nimic, nici autostrăzi, nici blocuri împachetate, nimic. P.S.D.-ul, deşi e la guvernare, are alt plan de criză, în 24 de puncte, Banca Naţională are un altul, F.M.I.-ul altul, Uniunea Europeană altul, Theodor Stolojan are şi el unul, şi încă mai putem gă si. Problema e că nu se vede nimic, în afară de împrumutul

care a stabilizat cursul şi pe care nu ştiu cum îl vom plăti, noi, contribuabilii.

Politica bugetară a fost una prociclică şi înainte de cri ză, când banii erau risipiţi pe pomeni electorale, şi în criză, când impozitele, în loc să scadă, cresc, adâncind şi mai mu lt căderea economiei reale. Banca Naţională a criticat aces t aspect, dar a dus ea însăşi o politică prociclică, atât înain te de criză, când numai cine nu dorea nu primea credit, da că ştia cum îl cheamă, cât şi în criză, când ratele extrem de ridicate ale dobânzilor (15-18% la lei şi 9% la valută) descu rajează orice iniţiativă de relansare, publică sau privată.

Dobânda de refinanţare a B.N.R. e de 9%, în timp ce î n ţările mari tinde către zero, iar rezervele minime obligat orii au scăzut de la 40% la 35% la valută şi 15% la lei, în ti mp ce în ţările mari ele nici nu există. Rezerva valutară a B.N.R. e sub 30 de miliarde euro, ceea ce înseamnă că mer gem ca pe sârmă. Şi mai vrem să intrăm, în 2014, în Zona Euro!?...

Este câştigător cel care iese în faţă atunci când ceilalţ i stau pe loc. Contextul regional e păcătos, sunt ţări cu o si tuaţie mai grea decât noi, dar şi multe cu o situaţie mai bu nă. Deci nu ieşim în faţă, rămânem în zona gri. Fondurile s tructurale ale U.E. rămân o *fata morgana*.

Numărul de tranzacţii imobiliare a scăzut, ca şi valoar ea lor, cu 35-40%, salariul mediu net a urcat (!) la circa 15

00 RON, alegeri avem anul ăsta şi pentru preşedinte, dar ş i pentru guvernatorul Băncii Naţională şi e greu de spus ca re sunt mai importante. Problema mare e că statul se deleg itimează pe zi ce trece, clasa politică e o mizerie, în timp c e guvernul privat, din umbră, oferă în vânt soluţii mult mai pertinente. Păcat că vântul nu suflă şi pe la guvernanţi, să- i mai vânture.

Orice veste, bună sau rea, poate schimba radical pers pectivele, scăpând puterii de decizie sau de control din ţar ă. România de astăzi nu are forţa de a genera evoluţii, ci d oar de a le prelua de la economiile mai puternice. Ce trăim noi acum nu ţine doar de România, ba, dimpotrivă, depinde mai puţin de noi decât, să spunem, de China. Noi avem o e conomie condusă de multinaţionale, iar I.M.M.-urile, câte a u mai rămas, urmează tendinţele stabilite de acestea. A ca m venit nota de plată pentru dezmăţul din trecut.

Economia are grave carenţe structurale, să nu ne îmb ătăm cu ceai. E suficient să spunem că sectorul bancar rep rezintă aproape 50% din P.I.B., sector deţinut aproape în î ntregime de străini, ca să ne dăm seama cât de dependenţi suntem de exterior. Ştiţi cum se spune, dacă nu eşti la mas ă, atunci sigur eşti inclus în meniu. După doi ani de la ader are, noi încă n-am intrat cu adevărat pe piaţa europeană. S untem la coada cometei şi vom fi printre ultimii care vom i eşi din criză.

Adevărata noastră criză e una de idei. Nu le avem pe a le noastre, dar nici nu împrumutăm de la alţii. E adevărat, Keynes nu s-a născut în România, dar nimic nu ne împiedic ă să adoptăm soluţii keynesiene pentru ieşirea din criză. O criză care se vede că nu mai poate fi în formă de V, cum pr econiza Mugur Isărescu, şi va fi una în formă de U, dacă n u cumva chiar în formă de L.

Vom ieşi din criză când vor dori băncile centrale ale c elor mari, care s-au impus în ultimii ani, alături de burse şi de fonduri de investiţii, ca nişte actori majori, care manipul ează pieţele şi nu se subordonează statelor. Deci, un fel de stat în stat. Ele conduc economia prin intermediul ofertei d e monedă.

Economia noastră e prea dependentă de multinaţional e. Avem nevoie de mai multe firme mici, mai deschise şi m ai inovative. Avem nevoie de profesionişti şi de oameni de caracter în politică. Suntem buricul propriei reprezentări a supra lumii. Este nevoie de acţiune realistă, altfel vom răm âne în criză încă mult timp. Institutul de Finanţe Internaţio nale consideră că Europa de Est este regiunea cea mai lovi tă şi estimează pentru România la finele lui 2009 o creşter e economică de – 1,5%, o inflaţie de 9,4%, un deficit extern de 11,3 miliarde de euro (6,7% din P.I.B.) şi investiţii străi ne de 11 miliarde dolari. Oamenii se vor întoarce mai mult spre agricultură, spre surse mai simple de fericire, cu bani

mai puţini. Aici, ştiţi cum se spune: omul are iniţiativa, dar natura are controlul. România s-a dezurbanizat într-un rit m comparabil doar cu cel al Rusiei şi Bulgariei.

Ţările care se comportă cel mai bine până acum în cri ză sunt Australia şi China. În Occident, încă vrăjitorul nu p oate controla forţele pe care le-a dezlănţuit, instituind „no ua dezordine globală” (T. Todorov) şi o economie total lipsi tă de morală. Se va ieşi din criză când economia se va rem oraliza cât de cât. Paul Krugman se întreba „Ce se întâmpl ă dacă pierzi sume imense din banii altora?” Şi tot el răspu ndea: „Primeşti un cadou consistent de la guvern, doar că preşedintele spune nişte lucruri urâte despre tine înainte s ă te îngroape în bani”… Edificator, nu?

Suntem într-o stare de confuzie generală. Globul de cr istal a devenit opac şi rămâne aşa deocamdată. Atât putem fi siguri, că avem o gaură neagră în bugetul de stat şi nu fa cem nimic pentru a o opri. Iată o descriere făcută unei ţări de către grupul PIMCO, cel mai mare investitor din lume î n titluri de stat: „Sistemul economic pe care îl are ţara limi tează capacitatea autorităţilor de a face faţă problemelor î n creştere ale statului. În al doilea rând, chiar dacă ar pute a, autorităţile au arătat puţină decizie de a lua deciziile difi cile care erau necesare. În al treilea rând, contextul region al şi cel global au făcut lucrurile chiar mai dificile pentru a ceastă ţară”.

Despre ce ţară credeţi că este vorba? Aţi ghicit, despr e Argentina anului 2000, dar nu e aşa că ni se aplică perfe ct şi nouă? Şi ştiţi ce s-a întâmplat în Argentina anului urm ător…

E pentru prima dată în perioada de după al Doilea Răz boi Mondial când lumea pare să fie într-o „recesiune calific ată”. Castelele de nisip construite în ultimii 30 de ani se pr ăbuşesc dintr-o dată. William Buiter, venit de la *London Sc hool of Economics* şi membru al Comitetului de Politici Mo netare al Băncii Angliei, propunea recent ca întregul secto r financiar să fie transformat într-un serviciu public. Deoar ece băncile din lumea întreagă nu pot exista fără un depozi t public asigurator şi fără tutela băncilor centrale, care acţ ionează ca creditori de ultimă instanţă, ele nu ar trebui să fie private şi să urmărească profitul, ci să devină servicii p ublice, pentru a nu mai genera crize ca cele actuale. „De la economie financiară la finanţe sociale – scria el – este un p as mic pentru avocaţi, dar un pas uriaş pentru omenire.” N u comentez propunerea, dar cred că Marx ar fi mândru de ea. Nu spunea el că raţionalitatea microeconomică duce la cele mai proaste rezultate macroeconomice?

Este adevărat că acest sistem financiar global, fluctua nt şi dependent ne-a adus criza, prin intermediul celebrelo r „baloane financiare”, care susţineau cererea de consum ş i pieţele financiare internaţionale şi care acum s-au spart,

dar tot el a asigurat creşterea economică generală din ulti mele decenii. Deci nu este cazul să devenim marxişti. Marx însuşi a prevăzut foarte devreme succesul globalizării capit aliste din ultimele decenii. Dar a prevăzut şi mulţi dintre fa ctorii sau contradicţiile menite să dea naştere actualei criz e economice globale. Dezvoltarea capitalismului – spunea e l – ar reprezenta, inevitabil, „pregătirea drumului către cri ze mai extinse şi mai exhaustive". Marx arăta că speculaţia dezastruoasă poate declanşa şi exacerba crizele, care ar aj unge să cuprindă întreaga economie. Un astfel de sistem „ nu permite niciun alt fel de alte legături între oameni în af ara celor bazate pe propriul interes şi pe plăţile în cash, ne miloase. Capitalismul scufundă societatea în apele reci ale calculului egoist". Izolarea socială care rezultă creează pas ivitate socială în faţa crizelor de natură personală, cum ar fi concedierile sau confiscările de case. Pentru Marx, astfel de crize sunt parte integrantă a dinamicii continue a capita lismului, sunt crize recurente.

Prin urmare, am fi prea romantici, chiar utopici, dacă am crede că le putem elimina din sistem.

Acum înţelegem de ce Marx se revinde atât de bine?

4.6. VOCILE SCHIMBĂRII

Citesc ce scrie Toni Hriţac nu numai pentru că o face rar, ci mai ales pentru că analizele sale atacă subiecte fier

binţi şi sunt mereu percutante, inteligente. Astfel, într-un r ecent editorial al *Ziarului de Iaşi*, autorul critica în termeni destul de duri contraperformanţele administraţiei locale, „ plină de incompetenţi, autişti şi persoane dedate la furtişa guri”, şi considera că nu există în interiorul administraţiei actuale niciun curent novator, nici persoane capabile să îl i mpună. L-am contrazis pe ideea că n-o fi vorba – într-adevă r – de un curent, dar că persoane vrednice profesional şi m oral există.

Problema e că nu pot pătrunde în vârfurile ierarhiei, u nde există un ghem teribil de interese oculte, care se învâr te astfel încât devine tot mai impenetrabil.

Există un triunghi al puterii, format din oameni de afa ceri, politicieni şi jurnalişti, în mare parte croit pe calapod ul fostei securităţi, acum reciclate, şi care exercită sau infl uenţează decizia. Partidele politice au devenit nişte instru mente de extorcare a banului public în interesul unei cama rile de oameni de afaceri care-şi aleg cu grijă, uneori îşi de legă direct, oamenii politici pe care-i finanţează pentru a le oferi contracte, aprobări, bunuri imobile, noi perspective d e afaceri şi alte sinecure. Presei i se aruncă şi ei câte un os ca să închidă ochii sau să reţină atenţia opiniei publice cu probleme de interes mărunt.

Poţi să ai nu ştiu câtă experienţă în administraţie, doc torate, stagii în Vest, publicaţii etc., dacă nu eşti membru a

l unor astfel de triumvirate, dacă nu ai pe nimeni bănos în spate, dacă nu cotizezi unde trebuie, nu ai nicio şansă decâ t pe undeva pe la periferie. Ai şansa să slujeşti sistemul. Ui taţi-vă pe listele propuse pentru Parlament. Câţiva „baştan i" bine înfipţi în colegii mai bune, de multe ori înţeleşi tran spartinic şi în rest, necunoscuţi cu bani, dispuşi să se facă de râs şi să facă de râs şi partidul din care fac parte.

Vă daţi seama câţi bani se vor cheltui în campanie? Vă daţi seama câte voturi vor fi cumpărate, că prostimea e flă mândă şi măcar o dată la patru ani se mai alege cu câte ce va. Merge vorba despre una sută de mii de euro locul de p arlamentar. O întreagă industrie. Aceasta nu mai e democr aţie, ci curat plutocraţie, coane Fănică.

Iar printre „baştani", puţine nume noi.

Aceiaşi care au pierdut alegerile locale, sau care au tr as sforile de pe margine, aceiaşi pe care iam tot văzut pân ă acum în chipuri jalnice de miniştri, parlamentari şi europ arlamentari, preşedinţi şi vicepreşedinţi, directori şi direct oraşi de tot felul. Toţi se aliniară voioşi ca la un semn, gata să servească din nou Patria. Unii vor câştiga.

Nu pentru că sunt buni, ci pentru că nici adversarii nu sunt mai breji, sau pentru că-i acoperă flamura Partidului s au a vreunui „tătuc". Şi mai discutăm despre înnoirea clas ei politice, despre un alt mod de a face politică, european n u-i aşa?

Cu cine, domnule? Cu aceleaşi păpuşi ruginite plus alt ele mai noi, de mucava?

Această clasă politică e cuprinsă de un rău sistemic. A ceastă clasă politică trebuie ştearsă cu buretele. Mai merit ă aceşti oameni să-i mai votăm? Categoric, nu. Totuşi, în li psă de altceva, cred că vreun sfert din populaţie o să-i vote ze, cum i-a votat şi la locale, şi se vor mai bălăbăni vreo pa tru ani pe culoarele puterii. Este nevoie de oameni noi care să conducă şi să reprezinte judeţul şi ţara, de transparenti zarea finanţării partidelor, de modificarea Constituţiei şi – de ce nu? – de un partid nou, necompromis, un partid profe sionist şi moral. Avem nevoie de acest act de demnitate naţ ională, altfel compromitem politic întreg viitorul acestei na ţii. Avem nevoie de o operaţiune cum a cunoscut Italia, gen „mani puliti", şi de o mişcare populară care să propulseze noi forţe democratice şi noi personalităţi.

Acestea, cum spuneam, există. Iată, de pildă, ce forţă de iradiere are Dan Puric cu mesajul său naţional-creştin.

În România, toate partidele principale sunt de stânga. Prin urmare, este nevoie de un partid autentic de dreapta, care să facă ordine în ţară, să aşeze lucrurile la locurile lor şi să producă o nouă şi trainică modernizare, un partid cre ştin-democrat, european şi tradiţional în acelaşi timp, care să simtă pulsul societăţii şi să o rupă cu această morişcă in fernală, care-i permite acum unui Adrian Năstase, de pildă,

să facă glume cinice la televizor şi pe la ziar, după toate sc andalurile în care a fost implicat. Poporul român e prea uş or de condus, dar elitele sale nu trebuie să mai permită să fie păcălit. Ele trebuie să se adune şi să creeze acea forţă c apabilă să genereze schimbarea.

Estimp, în administraţia locală lucrurile stau cum le-a zugrăvit presa. Se cheltuiesc risipit bani grei din împrumut uri, transporturile şi termoficarea sunt tot în cvasifaliment, şoseaua de centură a fost părăsită imediat ce s-au făcut po ze cu dl. ministru executând prima lovitură de târnăcop, ae roportul e tot cum îl ştiţi, drumurile judeţului la fel, proiect e externe şi noi finanţări nerambursabile ioc, etc. Până şi P olitehnica, mândria Iaşiului nostru cultural, îşi consolideaz ă serios o poziţie retrogradabilă. Curat murdar, coane…

4.7. AMBIGUITATE CONSTRUCTIVĂ

Iniţiativa Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” de a aco rda titlul de *Doctor Honoris Causa* guvernatorului Mugur I sărescu este una cu totul lăudabilă. După umila mea părer e, domnia sa este personalitatea cu cea mai puternică influ enţă pozitivă asupra destinului nostru postdecembrist. În t oţi aceşti ani, politica B.N.R. a respirat profesionalism şi co ntinuitate, ceea ce a făcut din leu o monedă mult mai bună decât economia pe care o reprezintă, a coborât inflaţia, a c ontrolat cursul şi a creat, după depăşirea unor încercări tu

multuoase în anii 1990, un cadru monetar demn de încrede re, relativ stabil, predictibil, în care să se poată desfăşura celelalte politici economice şi iniţiativele private. Să nu uit ăm nici meritele d-lui Isărescu ca primministru. În anul 20 00 a făcut ordine în sistem, după ce fusesem la un pas de a intra în incapacitate de plată şi a pus bazele unui început d e creştere economică ce avea să continue până în 2008.

Domnul Guvernator, deşi se declară un structuralist, a dus o politică de esenţă monetaristă, criticată de unii, avân d ca principal obiectiv sănătatea monedei, atât cea internă, exprimată prin rata inflaţiei, cât şi cea externă, exprimată prin cursul de schimb. Şi a reuşit. Dar moneda şi sfera mo netară nu pot fi decuplate de procesele din economia reală şi nici de politica fiscală, bugetară şi de politicile structural e ale guvernului. Or, aici, avem o mare problemă, pentru c ă guvernele care s-au perindat au dus politici haotice, popu liste, lipsite de credibilitate, cu puţine excepţii. Nu mai dep arte decât la sfârşitul lui 2008, de pildă, guvernul Tăricean u arunca în noi cu bani electorali, iar Banca Naţională era obligată să vândă euro pe piaţă şi să cumpere lei pentru a steriliza piaţa, absorbind excesul de masă monetară. S-a pi erdut astfel 1 miliard de euro din rezervele băncii.

De fapt, Mugur Isărescu critică întreaga politică buget ară din perioada 2004-2008, ca fiind „imprudentă şi procicl ică”. Politicile bugetare e bine să fie anticiclice, adică în pe

rioadele de avânt, când încasările cresc, să se facă econom ii, care să fie cheltuite în perioadele de recesiune, pentru a relansa creşterea. Noi am procedat pe dos, am cheltuit cu asupra de măsură şi nu foarte eficient tot ce am încasat şi mai mult decât atât, fiind penalizaţi şi de U.E. pentru defici t bugetar excesiv, iar acum, când am intrat în recesiune, n oi adâncim criza prin ridicarea poverii fiscale, lovirea I.M. M.-urilor, adică supraimpozitarea a tot ce mai mişcă prin e conomie.

Supraimpozitarea distruge impozitarea.

Din discursul d-lui Guvernator, am înţeles că factorul principal făuritor de bunăstare până anul trecut şi de criză ulterior a fost capitalul străin, de prezenţa mai mare sau m ai mică a acestuia depinzând atât deficitul de cont curent, cât şi inflaţia şi creşterea reală a P.I.B.-ului. Tradus, asta în seamnă că avem un capital autohton sublim, dar care lipse şte cu desăvârşire, prin urmare suntem cu totul la mâna mi şcărilor eretice ale capitalurilor flotante, care vin şi pleacă când vor, cu toate eforturile autorităţilor monetare de a le domoli intrarea, prin creşterea aberantă a rezervelor mini me obligatorii (până la 40%, când în Europa nivelul e de 2-5 %), pentru a nu se crea o supraabundenţă de lichiditate, sau de a le opri plecarea prin practicarea unor dobânzi iar ăşi aberante pentru vremuri de criză (17-20%). Fluxurile şi refluxurile acestor mişcări de capitaluri sunt mai puternice

decât firavele noastre resurse monetare.

Astfel am ajuns să ne împrumutăm, practic să ne tripl ăm aproape datoria publică externă dintr-un foc, iar domn ul Guvernator e convins că asta a fost o măsură „bună şi n ecesară”. O fi pentru continuarea politicii de stabilizare mo netară a cursului, fără nicio legătură cu fundamentele sale reale, şi pentru menţinerea în continuare sub control a infl aţiei. Dar aceşti bani nu sunt nerambursabili, cum am fi pu tut beneficia, şi nu am făcut-o, de fondurile structurale ale U.E., ei trebuie returnaţi, iar efortul de rambursare va căd ea tot în sarcina contribuabilului român, ca şi în cazul împr umuturilor suplimentare contractate de către autorităţile l ocale. Asta înseamnă că o mai putem târâi aşa câţiva ani, d ar în lipsa competitivităţii, a performanţelor economiei real e, a creşterii exporturilor, noi nu vom mai putea continua s ă consumăm fără să producem şi să importăm fără să expo rtăm. Scadenţa va veni şi va fi dureros.

Şi atunci mă întreb, unde sunt stimulii necesari relans ării noastre economice? Nu văd nici stimuli monetari (în pr imul rând, dobânzi mici), nici bugetari (reduceri de taxe, c heltuieli publice în mari lucrări de investiţii ş. a). Iar pentr u aceasta trebuie să răspundă atât Guvernul, cât şi Banca Naţională. Avem în continuare un potenţial mare de depre ciere negativă a cursului, iar anticipările operatorilor sunt negative privind economia românească, agenţiile de *rating*

ne-au descalificat, presa economică internaţională ne descr ie în culori sumbre, prin urmare, România apare azi ca o d estinaţie riscantă pentru investitori. Cu toate acestea, dl. G uvernator continuă să creadă că vom avea o criză în formă de V, că vârful acesteia a fost depăşit şi că se vede relansa rea, că inflaţia e sub control, cursul de asemenea, iar creşt erea nu contează, important e să nu cadă prea tare. Pe ce t emeiuri se bazează acest optimism, eu nu am înţeles.

Preocuparea de bază a B.N.R., din câte am reţinut, est e să atenueze amplitudinea fazelor ciclurilor, o politică aşa -zisă de „ambiguitate constructivă" (*constructive ambiguit y*), aşteptând economia să renască pe baza „bunului-simţ e conomic". Nu ştiu de ce (probabil acel *animal spirit* despre care vorbea Keynes e de vină), dar eu nu cred că va fi atât de uşor şi cred că prudenţa băncii centrale e prea mare, că ea nu oferă economiei stimuli reali în sprijinul relansării, c ă mai mult supraveghează şi gestionează împrumuturi. Nu mai vorbesc despre comportamentul vicios al băncilor com erciale şi dezastruos al Guvernului. Altădată. Iar ca să înch ei, îl voi cita tot pe laureatul nostru Guvernator: „E greu fă ră bani, dar e greu şi cu bani". Adânc.

4.8. ECONOMISM REDUCŢIONIST

Perpetuăm în analiza noastră economică o serie de ma rote şi de sintagme reducţioniste ce nu ne fac cinste. Spre

pildă, de sute de ani utilizăm în cursuri, lucrări de doctora t, de licenţă etc. opoziţii clasice cum sunt: liber-schimb *ver sus* protecţionism, sau liberalism *versus* dirijism. Prezentă m, separat, fiecare dintre aceste politici şi, eventual, le con trapunem, evidenţiind avantajele şi dezavantajele fiecărei a. De fapt, realitatea ne arată că liberul schimb şi protecţio nismul nu se mai întâlnesc nicăieri în formă pură; ele sunt doar extremele aceleiaşi axe de politică comercială. O polit ică ce combină, în doze diferite în timp şi spaţiu, liberul sc himb cu elemente de protecţionism. Există ţări şi perioade când predomină liberul schimb, după cum există altele cân d predomină măsurile protecţioniste, într-o succesiune ce pare să respecte o anumită ciclicitate. Deci utopia ricardia nă sau cea manoilesciană sunt doar cazuri extreme, partic ulare, rar întâlnite în practică separat. Ele respectă princip iul polarităţii, ce caracterizează astfel de desfăşurări.

Mai mult, în ultimii ani, companiile multinaţionale au devenit mai puternice decât statele. Ele produc mai bine d e jumătate din producţia mondială, iar două treimi şi mai b ine din comerţul internaţional este un comerţ captiv, ce se desfăşoară între filiale ale respectivelor multinaţionale, car e au devenit principale vehicule ale globalizării economice şi politice, fiind entităţi care concentrează foarte multă put ere.

Adăugând tot mai libera circulaţie a capitalurilor, info

rmaţiei, bunurilor şi persoanelor, în aceste condiţii, vechile abordări sunt caduce. Cine pe cine mai protejează, când el emente care altădată mergeau împreună, cum sunt statul, populaţia, teritoriul şi avuţia, acum evoluează separat?

La fel stau lucrurile şi în ce priveşte liberalismul opus dirijismului, în variantă keynesistă sau socialistă. E tot un f el de *coincidentia oppositorum*, pentru că nicăieri aproape nu mai găsim astfel de politici economice aplicate la modul absolut, ci regăsim mixturi ale diferitelor ingrediente de lib eralism şi dirijism, de dorit cât mai inteligente şi cât mai bi ne adaptate fiecărei conjuncturi spaţio-temporale. „A treia cale" este regula, doar proporţiile diferă şi aici putem întâl ni, de asemenea, o anumită ciclicitate. Cu toate acestea, no i continuăm să analizăm extremele, seduşi de un Smith, Ha yek sau Keynes, fără să ţinem seama de realitate.

Altă sintagmă utilizată inadecvat, reducţionist, de către economiştii noştri cantitativişti, este cea de „capital uma n", vorbindu-se chiar în termeni de „stocuri de capital uma n" şi „capital social". În primul caz, ar fi vorba de un ansa mblu de cunoştinţe, abilităţi şi capabilităţi umane utilizabil e în procesul economic, dar este clar vorba despre o transf ormare a omului într-o formă de capital. De aceea e bine c a economiştii să nu uite că disciplina lor s-a desprins din fil osofia socială şi să continue să înveţe filosofie, sociologie şi antropologie, pentru a nu mai produce astfel de barbarii re

ducţioniste la adresa fiinţei umane. Există o metodologie şi o epistemologie comună ştiinţelor sociale şi nu e cazul să n e ascundem în spatele unor nume ca J. Mincer, Th. Schult z, G. Becker sau G. Stiegler, pentru a reinventa concepte şi noţiuni fără nicio legătură cu amintita metodologie. Toţi ac eştia sunt autori de acum 30 de ani, când cantitativismul e ra predominant. Ulterior, un J. Rawls, A. Sen, M. Sandel, M. Waltzer, A. Mac Intyre, L. Dumont, P. Manent, R. Nozic k, P. Bourdieu, C. Castoriadis, A. Touraine şi alţii vin cu ab ordări mult mai nuanţate (vezi şi lucrarea mea *Noua econo mie. Sfârşitul certitudinilor,* Institutul European, Iaşi, 200 1, cap. *Individualism* versus *holism în dezvoltarea economi că*, p. 48-63).

În aceste condiţii, utilizarea sintagmei de „capital soci al", ca ansamblu al relaţiilor intrasocietare valorificabile în procesul economic, devine redundantă, pentru că, întâmpl ător sau nu, societatea e formată tot din oameni, asta dacă nu ne referim la societatea animalelor omnivore sau la alte le de acest tip. Sigur că societatea sau comunitatea umană este altceva decât suma indivizilor care o compun, dar nu poţi transforma şi acest ce societar tot într-o formă de capi tal, fără riscul de a fi tratat drept economicist reducţionist. Se merge până acolo cu zăpăceala încât se analizează chia r posibile „interferenţe între capitalul uman şi capitalul soc ial", ceea ce pentru mine e deja prea mult.

Iar până la urmă se demonstrează o tautologie de toat ă frumuseţea, anume că, cu cât „stocul de capital uman” şi cel de „capital social” e mai mare, cu atât şi creşterea econ omică e mai mare. „Capitalul uman” este tratat ca un „fact or” al creşterii, care trebuie desigur recompensat.

Creşterea economică este un alt concept utilizat abuzi v, uitându-se că reprezintă un fenomen pur cantitativ, fiind vorba despre creşterea într-o perioadă de timp a unui indic ator macroeconomic al producţiei, fără ca asta să implice n eapărat şi automat o creştere reală a veniturilor, o îmbună tăţire a nivelului de trai sau a calităţii vieţii. Din păcate, lu crurile sunt ceva mai complexe.

Mai aflăm că şi educaţia şi migraţia au anumite efecte asupra „stocului de capital” şi alte tautologii. Ştiaţi, de pild ă că există o legătură între educaţie, sănătate şi creşterea economică? Ba chiar şi inovaţia ar avea un rol. Aflăm, de a semenea, că măsura „capitalului uman” este inteligenţa şi alte lucruri şi mai minunate chiar, toate cunoscute, repet, de sute de ani, încă de la Smith, Malthus, Marx sau Schum peter. Nu este nevoie să reinventăm roata.

4.9. DE CE EXISTĂ BĂNCI?

Mai către începuturile carierei mele didactice, aveam un curs de *Economie şi doctrine economice* cu studenţii di n anul doi Filosofie, care mi-au şi rămas până azi în memor

ie ca cei mai buni studenţi pe care i-am avut. Printre ei şi Ş tefan din Suceava, care, la tema despre finanţarea econom iei şi după o foarte rapidă cugetare, mă întrerupe, declarâ nd că el nu înţelege de ce e nevoie de bănci… I-am răspuns condescendent şi foarte „ştiinţific". Ulterior, Ştefan a deve nit jurnalist pe probleme economice, apoi a plecat să culea gă mere în Irlanda…

El a plecat, dar, de câtăva vreme, îmi revine obsesiv în trebarea lui pe atunci naivă:

Totuşi, de ce e nevoie de bănci? De ce e nevoie de dob ândă sau camătă, interzisă explicit atât în *Biblie,* cât şi în *C oran?* Recunosc faptul că pot fi subiectiv, deoarece am con tractat şi eu un împrumut, în franci elveţieni, sedus de dob ânda mică, iar acum plătesc lunar serviciul datoriei cu 20 % mai mult decât ratele iniţiale. Cam mult, totuşi. Altfel, d e unde atâtea sedii sfidător de luxoase, salarii mari şi fete f rumoase? Diferenţa dintre dobânda activă şi cea pasivă est e prea mare. Am avut, apropo, un depozit în euro la o altă bancă, am ridicat banii după circa 6 luni şi m-am trezit că primesc mai puţin decât am depus, deh, comisioane bancar e…

Cum a rezistat omenirea atâţia ani, când şi creştinism ul interzicea dobânda, fără acest instrument de extorcare a oamenilor? Cum de se descurcă atât de bine şi astăzi bănci le islamice fără să practice acest „preţ al banului"? Sunt de

acord că, dacă e o marfă, banul trebuie să aibă un preţ, iar toate încercările de neutralizare a monedei, teoretice sau p ractice (Walras, Lenin, socialiştii utopici), au eşuat. Dar ast a nu înseamnă că banul poate produce valoare. Încă Aristo tel condamna economia monetară, economia pusă sub sem nul banului, numind-o *hrematistică* şi considerând-o nedem nă, impură.

Sunt de acord şi cu faptul că trebuie să existe un siste m bancar, care să adune disponibilităţile din economie şi s ă le redistribuie celor care au mai multă iniţiativă şi spirit antreprenorial. Dar, de aici şi până la ce au făcut băncile î n economia de cazino actuală, jucând extrem de riscant şi pierzând economiile noastre la bursă e cale lungă. Apoi, da că tot se doreşte obiectivarea şi consacrarea unui intermed iar între nevoi şi resurse, cum ar fi sistemul bancar, atunci el trebuie controlat. E rolul băncii centrale, dar aceasta nu poate fi privată, ci trebuie să servească interesul general. Ea deţine şi monopolul emisiunii de monedă, deci cu atât mai mult nu poate fi privată.

Văd două soluţii aici: ori denaţionalizăm moneda, cum sugera Hayek, şi lăsăm mai multe monede să se concureze pe aceeaşi piaţă, în ideea că nu moneda rea o va alunga pe cea bună, potrivit „legii lui Gresham”, ci invers; ori naţiona lizăm moneda, şi atunci emisiunea monetară se face sub co ntrolul puterii publice. Din păcate, ambele soluţii s-au dove

dit neproductive: pe de o parte, legea lui Gresham şi-a dov edit valabilitatea, pe de altă parte, gestiunea statului asupr a monedei nu s-a dovedit una lipsită de interese politice – c el mai rău lucru. Şi atunci, soluţia poate fi independenţa to tală a băncii centrale, eventual încheierea unui contract an ual cu Parlamentul, în care să fie negociate şi definite prin cipalele obiective de politică monetară şi valutară. O soluţi e mai bună pare să fie şi supranaţionalizarea monedei, for marea de blocuri monetar-valutare, cazul euro, dar nu cred în viabilitatea proiectului unei monede globale. Am auzit, î n acest sens, că americanii pregătesc lansarea unei noi mo nede, *Amero*, care să reprezinte pactul lor cu Canada şi M exicul.

Băncile trebuie să fie în slujba întreprinderilor, a clien ţilor în general, şi nu invers.

Nu se poate să arunci cu mii de miliarde de dolari din banii contribuabililor în bănci falimentate, ca să le salvezi. Ce să salvezi? Depunerile clienţilor trebuiau salvate şi atât. Restul trebuia curăţat, altfel nu se obţine decât o prelungir e a agoniei. Aşteptam soluţii cu adevărat reformatoare, pe măsura crizei, de la întâlnirea G-20.

Din păcate, în afara creării unui fond de criză, din car e să se mai alimenteze tot ruginitul F.M.I.., n-am văzut mar e lucru. Bag seama că se doreşte perpetuarea sistemului a ctual, deşi acesta e falimentar. Iarăşi, o prelungire a agoni

ei. Nu mai suntem în lumea lui Bretton Woods, ce se aştea ptă? O adâncire a crizei economice? Şomaj, inflaţie, degrin golada cursurilor…?

Vă daţi seama ce amploare vor căpăta mişcările de stâ nga. În Franţa, ele deja au trecut la acţiune. Formată din o ameni tineri, intelectuali, lipsiţi de Dumnezeu şi de orice ş ef recunoscut aici pe pământ, noua stângă franceză a încep ut cu sabotajele: betoane aşezate pe calea ferată, tăierea t elecomunicaţiilor, virusarea calculatoarelor etc. Hugo Cha vez deja a propus Washingtonului un nou model de societa te, socialismul sud-american, în timp ce toate autocraţiile d in Asia şi Orientul Mijlociu exultă. La ora actuală nu se ştie cine se simte mai bine: Fidel Castro sau capitalismul.

S-a tot spus că nu avem alternativă la capitalism, că is toria s-a sfârşit etc. Iată că istoria se întoarce. Iar China, R usia şi ţările islamice mi se pare că au cel puţin câte o vari antă-alternativă. Ne aşteaptă vremuri grele, iar în inima tu turor acestor desfăşurări se găseşte o invenţie încă plină d e mister: moneda şi părintele său, sistemul bancar. Într-un articol celebru din 1937, R. Coase, fondatorul neoinstituţio nalismului, se întreba aparent naiv: de ce există firme?

Păstrând proporţiile, întrebările care astăzi se cuvin a fi puse sunt cele pe care le anticipa, aparent naiv, studentu l meu: De ce există bănci? De ce există dobânzi?…

4.10. PĂSTRAŢI RESTUL, D-LE PREŞEDINTE!

În ultima vreme, în condiţii critice, universul economic e caracterizat de o creştere a complexităţii, incertitudinii şi instabilităţii. Noi factori intervin fluctuant, creşte diversita tea sistemelor economice, iar modelele decizionale şi comp ortamentele actorilor se schimbă. Dar complexitatea siste mului economic nu e totuna cu complicaţiile sale, care sunt aleatorii şi pot veni din zone neprofesioniste, cum este cea politică, bunăoară, atunci când un preşedinte incult dar ho tărât îşi dă cu părerea în public despre sistemul bancar, ce l educaţional, cel medical, cel judecătoresc, cel administrat iv etc.

Sistemele complexe au mijloace de reglare complexe, la care dacă nu te pricepi e mai bine să taci, mai cu seamă când politica se face la televizor; dacă nu, astfel de interve nţii nu fac decât să ridice costurile reglării. Gestiunea mon edei nu se face la televizor. Sistemele complexe au o logică de funcţionare şi de evoluţie diferite de cele simple, sunt m ai dependente de comunicare, sunt caracterizate de foarte multă incertitudine, instabilitate, diversitate. Logica raţion ală caracteristică sistemelor simple nu merge aici, unde su nt prezente raţionalităţi multiple şi o ambiguitate dinamică a complementarităţilor şi conflictelor greu de înţeles pentr u un marinar puţin umblat la şcoală, dar obişnuit să dea cu tifla.

În domeniul financiar-monetar, extrem de sensibil, dat ul cu tifla costă. Ne costă. Mai ales într-o astfel de perioad ă dificilă, a ataca public politica monetară a Băncii Naţiona le e nu numai lipsit de orice reper deontologic, sau diplom atic, dar e un gest iresponsabil ce se poate lăsa cu urmări neprevăzute şi am văzut cum cursul leului s-a depreciat im ediat. Preşedintele nu ştie că anticipările agenţilor econom ici pot da peste cap orice politică publică, Iar pentru ca ant icipările investitorilor de care avem atâta nevoie să fie core cte este nevoie de încredere, discreţie, predictibilitate, pro fesionalism, continuitate şi mesaje pozitive. Încrederea se cucereşte cu greu şi este ceea ce a reuşit Banca Naţională, chiar în condiţiile contraperformanţelor guvernamentale şi ale economiei reale. Avem o monedă mult mai bună decât economia pe care o reprezintă. Or, treaba Băncii Naţionale este tocmai sănătatea monedei, reflectată prin puterea sa i nternă de cumpărare (inflaţie joasă) şi prin stabilitatea rela tivă a cursului de schimb. Iar Banca Naţională şi-a făcut tr eaba, şi asta în condiţii deosebit de ostile. Nu puteţi dinami ta atâţia ani de eforturi de pe singura insulă de profesional ism din politica românească, chiar dacă sunteţi preşedinte. Mă bucur că guvernatorul Isărescu tace, tace şi face. Este una dintre acele tăceri monumentale care spun mult mai m ult decât vorbele.

Creşterea şi ocuparea sunt treaba guvernului. Or, aici,

graţie politicilor guvernamentale haotice din toţi aceşti an i, dependenţa de exterior a economiei româneşti depăşeşte 90%.

Suntem cu totul dependenţi de capitalul străin (cel aut ohton devenind insignifiant). De venirea lui depinde şi evol uţia Produsului Intern Brut, şi soldul balanţei de plăţi exter ne, şi chiar inflaţia şi stabilitatea cursului. Şi atunci, cum vi i tu, preşedinte de ţară, şi dai astfel de semnale care nu fac decât să alunge investitorii şi să producă anticipări care ne pot afunda şi mai rău în criză?!

Sunt zone, d-le preşedinte, în care e bine să te descalţ i la intrare şi să-ţi pui lacăt la gură.

Pentru că astfel de gafe aţi făcut şi în politica externă (a se vedea doar cele din relaţia cu Rusia), şi referitor la re laţia cu F.M.I., şi la Elenele dvs., şi la clienţii dvs. politici ş. a.m.d. Iar de suportat, consecinţele le suportăm noi, contri buabilii români, căci nu cunosc pe altcineva care să le supo rte.

Ce economişti aveţi drept consilieri, d-le preşedinte, p entru că guvernul se vede că nu are nevoie de ei? De ce nu vă ocupaţi de dl. Boc, care dă impresia clară de rătăcit în p ost-tranziţie, sau de dl. Pogea, a cărui politică fiscală distru ge tot ce mai mişcă prin economie, ca să dăm doar două ex emple de orbeţi? Lumea investeşte masiv în educaţia speci fică societăţii cunoaşterii, iar dvs. vă ocupaţi de tinichigii şi

de ospătari….

Absenţa profesioniştilor din structurile executive într-o astfel de perioadă este fatală pentru România. Mai mult, atacarea lor, a celor care mai sunt, pe criterii politicianiste ne poate duce direct pe fundul gropii. Căci atât mai funcţio nează în această ţară: bălăcăreala politică. Cineva îmi spun ea deunăzi că simte o atmosferă asemănătoare celei din an ii 1987. Toată clasa politică este compromisă, este la un pa s de implozie. Şi atunci să nu vă miraţi dacă va fi spulberat ă de o explozie socială cu consecinţe greu de întrevăzut.

Nu umiliţi întregi categorii profesionale:

bancheri, profesori, medici, jurişti, funcţionari publici şi alţii, ridicându-vă în slavă politrucii.

Aţi afirmat că ştiţi despre acte de corupţie în care foşt ii preşedinţi „nu se băgau”. De ce nu-i deconspiraţi dvs., da că-i ştiţi pe vinovaţi, în loc să-i luaţi apărarea d-lui Popovici u? Dacă nu o faceţi, puteţi fi considerat la fel de vinovat ca şi ei. Aţi uitat ceva foarte important: aţi uitat măsura, d-le preşedinte. Aţi pierdut echilibrul, or, funcţia tocmai asta vă solicită în primul rând.

V-am apreciat atunci când aţi scăpat ţara de dictatura perversă a lui Adrian Năstase şi probabil că, în acel mome nt, eraţi singurul capabil să o facă. Aţi spus multor lucruri pe nume când lumea avea nevoie de asta. Aveţi încă o cotă de popularitate ridicată, pentru că oamenii vă percep ca pe

un om simplu, cum şi sunteţi. Dar un om simplu are înţelep ciunea de a nu se băga acolo unde nu-i fierbe oala. Mai bin e aţi proceda ca preşedintele Egiptului, Hosni Mubarak, ca reşi începe ziua de muncă cu un telefon dat la banca centr ală, pentru a-şi actualiza informaţiile privind economia. Înv ăţaţi să şi ascultaţi, d-le preşedinte. Dumneavoastră nu sun teţi trimis la Cotroceni pentru a vă certa cu toată lumea, c u sau fără bileţele roz, ci dimpotrivă. Iar consumaţia o achi tăm noi. Dumneavoastră păstraţi restul, d-le preşedinte.

4.11. ROMÂNIA MURIBUNDĂ?

Criza noastră este, în primul rând, una politică. Singu r, discursul politic, oricât de elocvent ar fi, nu este suficien t. Singură, politica nu poate să facă nimic. O întreagă pleto ră de nătărăi carpato-danubiano-pontici percep politica dre pt un soi de hârjoană permanentă, pe care nici copiii n-ar î nţelege-o. În locul lor, avem nevoie de persoane competent e şi instruite, cu cunoştinţe economice temeinice, cu caract er şi diplomaţie. Vedetismul politic comunicaţional nu face decât să blocheze economia şi întreaga societate.

Recentul raport al F.M.I.-ului remarca un lucru de-acu m cunoscut, lăudând sectorul bancar şi politica monetară a Băncii Naţionale, care dă dovadă de mult profesionalism şi seriozitate, reuşind să menţină o remarcabilă stabilitate a cursului de schimb şi continuarea procesului dezinflaţionis

t, deci o monedă sănătoasă, chiar dacă hrănită cu fonduri d e împrumut, şi criticând nenorocita politică bugetară, fisca lă, a guvernului, ce are ca efect continua creştere a deficit ului bugetar, a şomajului şi, mai ales, căderea abruptă a P. I.B.-ului, deci a creşterii economice.

Domnilor politicieni, aţi face mult bine ţării dacă v-aţi lua jucăriile şi aţi pleca acasă.

Ştiu că mulţi nu aveţi o meserie, dar veţi putea trăi di n ce-aţi adunat, sau puteţi urma nişte cursuri de calificare, ceva. Eventual, la Universitatea „Spiru Haret". Domnilor g uvernanţi, în frunte cu bărbatul de stat Emil Boc şi cu farm azoana Elena Udrea, lăsaţi locul unor specialişti, unor tehn ocraţi neutri politic, cât încă se mai poate face ceva. Altmi nteri va fi prea târziu şi dezlănţuirea socială inevitabilă ce va urma vă va mătura ca pe nişte gunoaie.

L-am auzit pe ministrul muncii, nu ştiu cum îl cheamă, afirmând că, de fapt, vinovaţi de criză nu sunt politicienii, ci specialiştii în finanţe. Este adevărat că aceştia din urmă, în primul rând în Statele Unite, au fost de o lăcomie specul ativă periculoasă, dar cine trebuia să le impună reguli, regl ementări? Apoi, nu preşedintele Bush a lansat programul „ O casă pentru fiecare american", Sistemul Federal de Reze rve scăzând spectaculos rata directoare a dobânzii, iar băn cile acordând credite ipotecare cu nemiluita, fără să analiz eze prea bine capacitatea de rambursare? Apoi, la noi nu s-

a produs o criză financiară generată de astfel de comporta mente speculative, pentru că nu aveam acele „produse fina nciare toxice”, creditele neperformante erau în limite rezo nabile, iar politica monetară şi controlul Băncii Naţionale – remarcabile. La noi, criza a fost de la început una economi că, datorată politicilor structurale şi conjuncturale aberant e desfăşurate de politicieni: ei ne-au vândut resursele şi bă ncile, ei au aruncat cu bani electorali în toate babele, ei au făcut privatizări frauduloase, ei au cheltuit banii publici făr ă discernământ, ei au sufocat fiscal economia, ei au fost po rtdrapelele corupţiei şi birocraţiei, ei au generat stufărişul legislativ găunos actual, ei dezvoltă zilnic o retorică scand aloasă şi suburbană, umplându-ne ecranele televizoarelor cu întreaga lor hidoşenie, începând cu preşedintele şi term inând cu consilierii locali incompatibili, care ştiu că încalcă legea, dar rămân concomitent şi consilieri, şi directori de a genţii, să mulgă cât mai mult, sub ochii închişi ai prefecţilo r.

Apropo, domnule preşedinte, cum e posibil să afirmaţi public, şi încă la o oră de maximă audienţă, că România a d evenit o ţară muribundă şi că, vezi Doamne, dvs. nu aţi mai vrea să guvernaţi o astfel de ţară. Niciodată un politician, c hiar de pe o poziţie mai mică, nu trebuie să afirme aşa cev a, să dea astfel de mesaje cu iz mortuar. Noi toţi, d-le preş edinte, suntem muritori, dar ţara nu moare. Confundaţi ţar

a cu şleahta politică pe care o reprezentaţi şi care a muşca t adânc din trupul nostru, dar ţara e mai presus. Vă cred c ă nu o puteţi înţelege, dar cine răspunde pentru suferinţa o amenilor săi? Ştiu că nu ştiţi istorie, dar puteţi afla că ţara a trecut şi prin momente mai grele, generate de războaie, crize, regimuri politice criminale şi nu a murit.

De pildă, în 1944, după atâţia ani de război, vistieria ţ ării era plină. Un popor şi o ţară pot fi furate, pot fi sărăcit e, pot fi înfrânte, dar nu omorâte, d-le preşedinte.

Apoi, unde este demnitatea funcţiei dvs. (cu omul ne-a m lămurit)? Ce faceţi acum?

Plângeţi la căpătâiul „bietei ţărişoare”, cum o făceaţi, tot în direct, la căpătâiul lui „dragă Stolo”?

Scutiţi-ne, lăsaţi-ne, doar nu s-au închis toate crâşmel e prin Bucureşti. Apoi, ţara vă va da o pensie frumoasă şi o vilă de lux, gospodina Elena Udrea vă poate aproviziona cu prăjituri, hotărâtul domn Boc vă rămâne, oricum, ordonanţ ă, sinistrul domn Pogea vă poate ţine evidenţele, aşa că lăs aţi-ne, nu ne mai „salvaţi”.

Ştiu că nu se mai poartă patriotismul patruzecioptist, de fapt nu se mai poartă patriotismul în general, dar vă su gerez domnilor politicieni, să citiţi măcar câteva pasaje din *Cântarea României*, Alecu Russo. E atât de frumoasă aceas tă *Cântarea cântărilor* românească, încât cu greu poţi să n u tresari, să nu te înfiori. Eu găsesc extrem de tulburătoar

e şi de pilduitoare acele cuvinte. Cum de ele nu le dau fiori guvernanţilor? Sau ce-i mai poate înfiora pe ei? Nu, nu mo are ţara, d-le Băsescu. Iar problema nu e că dvs. nu aţi mai vrea să-i fiţi preşedinte. Problema e dacă ea vă mai vrea…

4.12. OAMENI MICI

Oamenii mici sunt mici. Majoritatea nu se mulţumesc cu acest statut şi vor să ajungă oameni mari. O ambiţie nes tăvilită îi mână să ajungă şefi, să deţină putere. Îşi piaptăn ă părul pe spate, îşi pun pantofi cu talpă groasă, să pară câ t de cât mai voinicei. Ambiţia e cu atât mai mare cu cât şi c opilăria le-a fost mai nefericită şi-i face pe unii, cu timpul, paranoizi de-a dreptul. Sunt foarte multe exemple în istorie şi nu voi insista asupra lor, mă interesează aici tipologia re spectivă, fenomenul ca atare, supracompensarea care se p roduce.

Oamenii mici au, de obicei, o mare putere de muncă şi chiar muncesc mult, în dorinţa subconştientă de a-şi trata astfel neastâmpărul interior, frustrarea care-i macină. De multe ori, îşi aleg partenere de viaţă mai înalte, parcă pent ru a demonstra că nu sunt cu nimic mai prejos, deşi viaţa a lături de ei e greu de suportat, pentru că în intimitate sunt nişte mici tirani. Îi găsim frecvent în politică, în finanţe, în general în structurile de putere. Dacă profesional nu reuşe sc, vor deveni cu atât mai dominatori în plan familial, sau d

omestic.

Oamenii mici sunt narcisişti, sunt pedanţi, petrec mult timp în faţa oglinzii, până să-i facă pe alţii să-i adore se aut oadoră. De obicei nu au probleme cu coloana vertebrală, s ângele le ajunge mai repede la cap, de unde şi activismul l or sporit şi prelungit chiar la vârste înaintate.

Ambiţia şi concentrarea atenţiei pe ascensiunea în ier arhia socială îi scuteşte de obicei de alte angoase, frământ ări sau chiar boli. Ei ştiu ce vor şi îşi urmează perseverent calea. Nu se descurajează la primul eşec, sunt extrem de t enaci.

Oamenii mari cred că se folosesc uneori de oamenii mi ci şi-i propulsează în diverse funcţii, în scopuri de manipul are – eroare fatală: vor fi primii care vor fi îndepărtaţi. Alte ori, experimentul reuşeşte şi omul mic este propulsat pentr u a fi manipulat de toate taberele, care se tem de un confli ct direct. Oamenii mici sunt foarte individualişti, egoişti, hi strionici. Dacă ar mai fi crescut puţin, lumea ar fi arătat alt fel. Gândiţi-vă la un Stalin, de pildă, sau la Napoleon, la Ch urchill, Sarkozy, sau – de ce nu? – la un Ştefan cel Mare şi Sfânt, Ceauşescu, Iliescu şi alte glorii naţionale.

Oamenii mici simt mereu o nevoie de validare din part ea celorlalţi. Atunci când n-o primesc, suprareacţionează şi se luptă pentru recunoaştere şi chiar pentru dominaţie. St au, în general, prost din punct de vedere afectiv, prea ocup

aţi de ei înşişi, nu mai au disponibilitatea şi generozitatea necesare iubirii, sau devin posesivi şi geloşi. Până şi daruri le lor au cel mai adesea motivaţia unui interes. Sunt materi alişti, deci orizontul lor spiritual este îngust, cu toate astea îi vezi uneori prin biserici, veniţi să ceară ceea ce cred că li se cuvine.

Există şi oameni mici care şi-au asumat cu înţelepciun e condiţia, sunt glumeţi şi de o bonomie cuceritoare, priete nia lor fiind foarte căutată. În general, există multe excepţi i de la descrierea noastră, dar ceea ce ne-a interesat este r egula. Ştiu că aceste lucruri nu sunt corecte politic, pentru că se poate induce o nuanţă de manipulare, că statisticienii spun că nu se susţin şi că ar fi vorba mai mult de un clişeu social, numit în psihologie „complexul lui Napoleon”. Dar, deşi observaţiile mele se bazează şi pe intuiţie, acestea au în vedere natura umană, iar natura nu lucrează întâmplăto r. Cu alte cuvinte, oamenii mici nu sunt astfel în mod întâm plător.

Dar marea problemă o reprezintă oamenii mici de car acter. Am întâlnit multe inteligenţe, dar puţine caractere. Or, nedublată de caracter, inteligenţa poate fi extrem de p ericuloasă.

Ştiu câţiva pe care cu greu îi poţi numi oameni.

Se spune că dacă, totuşi, ei există şi-i întâlnim, înseam nă că rezonează cu ceva existent în noi, ceva rău, altfel nu

se explică apartenenţa la aceeaşi specie. Probabil că trebui e ajutaţi, dar ei se consideră cei mai buni. Şi totuşi ceva tr ebuie făcut, pentru că oamenii ăştia pur şi simplu ne împie dică evoluţia.

Mai mic decât omul mic de caracter e omul lipsit de c aracter. Cu ăsta nu se mai poate face nimic şi trebuie să fu gi cât mai departe.

Ăştia sunt reprezentanţi ai răului pe pământ, acaparat ori şi ispititori. Nu poţi avea încredere în ei. Piramida socia lă s-a răsturnat cu vârful în jos, iar la putere a ajuns o plet oră de astfel de specimene, care încalcă orice lege şi care au asigurat până acum sfârşitul tuturor civilizaţiilor pe pă mânt. La ce să ne aşteptăm? „Cerul şi pământul vor trece, dar nicio literă din Lege nu va cădea”, a spus Iisus. Oare c âţi oameni drepţi au mai rămas? Nu destui. Niciodată dest ui. Şiatunci? „Un cer nou şi un pământ nou”?…

4.13. CAPITALA CULTURII TRĂDATE

Hrănindu-se din nostalgii mai vechi sau mai noi, unii v isează ca Iaşi-ul să devină „Capitală europeană a culturii”, şi asta cât mai repede posibil. Pogorât la Iaşi pentru a tăia panglici la inaugurarea unui centru de noapte pentru oame nii străzii, chestiune profund culturală, dl. ministru Toader Paleologu, copilul imatur al celebrului său tată, promite fra nc: până în 2020, nicio speranţă. Păi ce ne facem, nene, că

unora li se termină mandatul mult mai devreme şi nu reuşe sc să lase nimic bun în urmă, alţii spun că vine Apocalipsa după 2012 (nici n-ar fi de prea mare mirare), iar noi nu reu şim să arătăm europenilor cât suntem de culturali…

Dar, de fapt, ce să arătăm? Un teatru în veşnic şantie r, a cărui conducere nici măcar când erau bani nu reuşea s ă-i cheltuiască, nemaivorbind de jalnica prestaţie a trupei; o filarmonică aflată în reparaţii de douăzeci de ani aproape şi nu se termină nimic, ea fiind pasată de-a lungul timpului de la Consiliul Judeţean la Primărie şi retur, nemaivorbind de faptul că proprietar asupra clădirii e Biserica Catolică, i ar acordurile de pian se armonizează intim cu zgomotul pic amerelor ce sparg strada Cuza-vodă; o bijuterie ca Trei Ier arhii lăsată sub schele tot de aproape douăzeci de ani, un P alat al Culturii ce se repară din 1977 (!!), iar acum e închi s, nemaivorbind de „masacrul” arheologic, cultural realizat în zonă de proiectul Palas, şi el blocat; cu un Teatru pentru copii în care pereţii sunt înnegriţi până şi în biroul director ului şi nici poveste de vreo reparaţie; cu zeci de alte monu mente istorice mai mici aflate într-o fază incredibilă de deg radare, cu chiciuri arhitectonice şi urbanistice de te ia cu fi ori pe şira spinării, ce să arătăm?

În 1998, Sibiul era un loc în care nu se întâmpla aproa pe nimic, îmi amintesc că aveau un singur album în librări i, şi ăla necăjit. Uitaţivă unde a ajuns Sibiul în zece ani. Am

vizitat recent Avignonul. Este un oraş încremenit în mediev alism, unde spiritul locului, cultura sa vorbesc prin orice pi atră atent îngrijită, iar manifestările se ţin lanţ, nu doar cel ebrul festival de teatru. Am fost la Weimar, când se pregăt ea să devină oraş european al culturii. Ei bine, în tot centr ul istoric, se scotea asfaltul şi se punea, manual, piatră cub ică, pentru a reface atmosfera de altădată, se renovau teat rul, casa lui Goethe şi mai tot ce era relevant, inclusiv nişte grajduri ce aparţinuseră nu ştiu cărui principe, iar acum, g ăzduiau expoziţii de pictură, sculptură şi concerte rock şi d e muzică psihedelică. Sunt doar trei exemple, în care autor ităţile s-au implicat de toată isprava, în timp ce la noi vezi mai curând gesturi de impostură culturală şi multe gropi, î n ţeste, pe străzi, pe trotuare, în bugete etc. Şi atunci, pe c e ne bazăm în pretenţiile noastre?

Avem şi un eurodeputat care a primit sarcină expresă să aducă Iaşiului statutul mult râvnit. Va veni cum a pleca t. Mai bine trimiteam un specialist să vadă cum se prezintă acum Istanbulul, deşi încărcătura istorică şi forţa economi că fac să pălească orice comparaţie. Dar pentru aşa ceva n u avem bani.

Apoi, pentru a fi oraş cultural european, îţi trebuie niş te căi de acces cât de cât civilizate, o infrastructură de tra nsport, care va să zică. Or, aeroportul nostru e o ruşine pe obrazul tuturor autorităţilor, iar ca să vii cu trenul în condi

ţii mizere îţi ia cam tot atâta timp ca şi pe vremea lui Carol I. Nu mai vorbesc de infrastructura rutieră care leagă Iaşiu l de mănăstiri din preajmă (Bârnova, Dobrovăţ ş.a). O para gină sunt şi drumurile, şi mănăstirile.

Ne-am bătut joc ani întregi şi de centrele culturale str ăine, plimbându-le prin diverse locaţii, clădirea televiziunii o cere Biserica, fostul hotel al Primăriei l-a luat tot Biseric a, din cimitirul evreiesc se fură oase şi e tot o paragină, înc epând cu portalul de la stradă, portalul de la Sfântul Spirid on de asemenea, casele memoriale nu le mai vizitează nim eni, majoritatea statuilor oraşului sunt nefericit alese şi ma i nefericit plasate, spitalele Iaşiului au devenit adevărate fo care de infecţie, ca şi Bahluiul, râuleţul care ne traverseaz ă oraşul şi pe care aşteptăm ca dl. Cârlan să-l facă navigab il, cum a promis, ş.a.m.d.

În plus, pentru a fi oraş cultural european, ne trebuie nu doar un patrimoniu deosebit, tradiţie şi infrastructură c ivilizaţională, o întreagă regenerare urbană, ne trebuie şi o suită de manifestări culturale şi artistice de anvergură, rec unoscute la nivel european şi care să se înscrie în fluxul int ens de schimburi de valori culturale, deschis spre toate azi muturile: ne-ar trebui un festival serios de teatru, unul de film, câteva muzicale de tradiţie, o universitate de top, ma nifestări ştiinţifice, literare, târguri, expoziţii etc. Nu pute m să intrăm în concertul acestor oraşe de elită culturală do

ar cu festivalul berii, cu târgul de oale, cu chiciul care au d evenit „Sărbătorile Iaşiului” ce însoţesc hramul cuvioasei P arascheva, sau cu nu ştiu ce formaţii plătite de Primărie să ne spargă timpanele în faţa Palatului.

Nu în ultimul rând, avem nevoie de un lobby foarte pu ternic la Bruxelles, or, mă tem că pentru asta ne trebuie un primar care să cunoască măcar o limbă străină, parlament ari şi europarlamentari care să înţeleagă fenomenul cultur al, legături trainice cu românii din diaspora, ambasadori c ulturali, proiecte concrete şi bine făcute, dar mai ales bine promovate, pe toate căile posibil, oficiale şi neoficiale: orga nizaţii, înfrăţiri, personalităţi şi multe, multe altele. Am ur mărit manifestările culturale organizate sub egida „Iaşi – 6 00”: au fost mai curând decepţionante. În atare condiţii, eu cred că am putea, cel mult, să râvnim la titlul, neoficial dar meritat, de „Capitală a culturii trădate”, sau de „Capitală a imposturii culturale”, titlu pe care să ni-l acordăm singuri, cu proxima ocazie, de preferat în campanie electorală. Ar fi mult mai aproape de realitate.

4.14. ORAŞ AL INSPIRAŢIEI

Strategia de dezvoltare a Iaşiului, orizont 2020, e prea generală şi lipsită de concreteţe. Ea trebuia axată mai mult pe analiza sectorului public local, care se află în gestiunea directă a Primăriei şi unde pierderile si datoriile depăşesc

1000 de miliarde de lei (CET, RATP). Strategia trebuia desf ăşurată pe programe sectoriale, iar acestea pe proiecte, cu recomandarea priorităţilor, cu determinarea necesarului d e investiţii, reparaţii, cheltuieli curente pe fiecare domeniu în parte şi cu identificarea surselor şi resurselor de finanţa re pentru fiecare obiectiv, cu stabilirea de montaje financia re adecvate etc. De asemenea, trebuiau stabilite termene ş i trecut de mult la construcţia şi promovarea de proiecte. V ehiculul principal al creşterii trebuiau să fie investiţiile, iar aici era nevoie de preluat cele existente, de adăugat altele, de reconsiderat priorităţile şi de respectat programele stab ilite, cu responsabilităţi clare în acest sens.

În ce priveşte reabilitarea serviciilor cu pierderi, eu cr ed că se impun măsuri ca:

– reducerea costurilor, inclusiv a celor de personal;

– practicarea de preţuri reale, care să acopere costuril e şi să fie suportabile social;

– acordarea de către Primărie a subvenţiilor restante î ncă din 1999;

– efectuarea de investiţii de modernizare specifice;

– o politică adecvată faţă de concurenţă.

Apoi, nu mai trebuie modificată destinaţia sumelor din împrumutul Dexia, iar acesta trebuie întrerupt, cum s-a pr omis, prin lansarea de bonduri municipale şi atragerea de f onduri nerambursabile pentru obiectivele finanţate din împ

rumut şi nu numai. Pe măsură ce intră fonduri nerambursa bile, din fondurile structurale şi cel de coeziune al Uniunii Europene, se va vedea că nu mai e necesară creşterea imp ozitelor şi taxelor locale de la populaţie, acestea putând fi chiar anulate.

Primăria nu se ocupă de lărgirea bandei Internet pent ru utilizatorii din Iaşi, cum propun realizatorii studiului, al ături de multe alte obiective ce revin pieţei. În replică, nu ni se spune nimic despre dezvoltarea urbanistică a Iaşi-ulu i, în afară de faptul că trebuie vopsite faţadele, nimic despr e clarificarea şi valorificarea patrimoniului de uz şi de inter es local, public şi privat al statului, care pretutindeni în lu me aduce bani grei oraşelor mari.

În schimb, ni se propune un *brand* al Iaşului de-a drep tul inept, aproape ca acel *Fabulous spirit* naţional. Ar fi vor ba în cazul nostru despre un „Oraş al inspiraţiei" (mai şi ex piraţi, domnilor, că acumulaţi toxine într-un oraş de 350.00 0 de locuitori în care există un singur parc, mai şi transpir aţi, că avem nevoie de muncă). Păi dacă suntem atât de ins piraţi, de ce nu am accesat până acum, în 20 ani, niciun pr ogram european? De ce nu au fost inspiraţi specialiştii olan dezi să ne recomande măsuri pentru un buget bine structu rat, care să susţină în primul rând activităţile clasic bugeta re, cum ar fi învăţământul, cultura şi sănătatea, aflate în cr iză cronică de fonduri, şi de ce nu externalizăm serviciile e

conomice ale Primăriei, ce pot fi organizate ca centre de pr ofit independente şi degreva astfel bugetul?

Ne-am pricopsit astfel cu încă un studiu, plătit cu bani grei (250000 de euro), despre care s-a făcut puţină tevatur ă în campania electorală, probabil asta i-a fost şi menirea, după care va lua loc la prăfuit pe rafturile Primăriei, alătur i de alte studii pe cât de costisitoare, pe atât de inutile.

Cel mai bun lucru din acest studiu sunt pozele, şi aste a le păstrează, nu-i aşa?, orice domnişoară de pension.

În rest, nu sesizez cu sprijinul acestei strategii o persp ectivă de dezvoltare şi armonizare urbanistică pe termen l ung, care să ducă Iaşi-ul între marile oraşe ale Europei, cu vocaţie de centru cultural european, centru de pelerinaj, c entru de excelenţă tehnologică, cu efecte de antrenare spr e est, fiind cel mai estic mare oraş din Europa. În aceste co ndiţii, ale lipsei unui aeroport ca lumea, ale absenţei unui s pirit antreprenorial veritabil, a oricărei politici de facilităţi fiscale, patrimoniale, comerciale, bancare, ale nevalorificăr ii elementelor de atractivitate pentru marele capital pe car e le avem şi pe care le voi dezvolta altădată, în lipsa marilo r proiecte de infrastructură (necesarele pasarele spre Tătă raşi şi spre Dacia, amenajarea râului Bahlui ş.a. au fost ab andonate), absenţa, în general, a politicilor publice permisi ve şi a pieţelor funcţionale, în lipsa politicilor de combater e a sărăciei, regiunea noastră fiind cunoscută ca pol europ

ean al acesteia, de ajutoare şi construcţii sociale, probabil că periferizarea şi kitschizarea oraşului vor continua încă a ni buni, pentru că nici nu se întrevăd acei manageri capabi li să scoată oraşul din impas.

V. SĂMÂNŢA DEVENIRII

Iubiţi adevărul şi pacea
(Zaharia – 8.19)

Ne aflăm la începutul unei perioade de răscruce în ist oria omenirii: începe, şi nu e vorba doar de un prognostic a strologic, mult pomenita *Eră a Vărsătorului*, perioadă ce va produce o mutaţie majoră de conştiinţă. Vor apărea şi se v or impune noi relaţii economice, politice, soci-ale şi cultura le, noi descoperiri ştiinţifice şi mu-taţii religioase, care vor da naştere practic unei noi civilizaţii, diferită de tot ceea c e lumea a cunoscut până acum, o civilizaţie de o natură pr ofund spirituală, în care omenirea îşi va redobândi unitatea pierdută cândva, *în illo tempore*.

În lumea noastră pătrund energii şi forţe noi, rezultate din precesia echinocţiilor, adică din deplasarea sistemului nostru solar în raport cu constelaţiile zodiacale cunoscute, soarele intrând în aliniere, la fiecare 2150 de ani, cu o altă constelaţie, de data aceasta cea a Vărsătorului.

Un ciclu complet, o „trecere în revistă” a tuturor celor

12 constelaţii ar aduna 26000 de ani, durata „Marelui An” al lui Platon sau Pitagora, cunoscut – de altfel – în toate civ ilizaţiile antice.

Am fost până acum în *Era Peştilor*. Iisus a apărut la în ceputul său, vezi numeroasele simboluri prezente mai ales în creştinismul primitiv (semnul primilor creştini, mitra pa pală care are forma unei guri de peşte) şi numeroasele ref erinţe din *Evanghelii* („pescuire minunată”, „pescari de oa meni”, „înmulţirea peştilor” şi multe altele). Energiile prim ite în zodia Peştilor ne-au conferit anumite calităţi, ceea ce ne-a permis clădirea unei civilizaţii remarcabile, depăşirea stadiului de gloată şi emanciparea indivizilor, mult idealis m şi devotament, dar şi defecte ce au împărţit lumea în mo d periculos, atât din punct de vedere politic, cât şi economi c şi mai ales din punct de vedere religios.

Noile energii sunt sintetice, încercând să ne adune şi nu să ne despartă. Pe măsură ce puterea lor va creşte, ele vor conduce la unificare, lucru cunoscut şi aflat în pragătir e în mai multe cercuri, unele încercând să profite de el într -un mod retrograd. Din fericire, nu suntem singuri pe acest parcurs, acolo sus cineva veghind ca adevăratele tendinţe să nu fie deformate, ci să se manifeste liber şi autentic. Ap oi, sunt spirite luminoase chiar aici pe pământ, în toate do meniile, care înţeleg sensul acestor evoluţii legice şi le urm ează, spre beneficiul comun al rasei umane.

Dacă privim puţin în urmă, putem vedea cum, în mod aproape miraculos, războiul rece s-a sfârşit, multe popoare s-au eliberat de sub totalitarism, Germania s-a reunit, Chin a se transformă, un duh al libertăţii trece pe pământ.

Sigur, au apărut noi forme de totalitarism, mai ales ec onomic, dar se speră că, încet-încet, ele diminuează, tot m ai mulţi oameni având acces la educaţie, la cunoaştere, la bunăstare şi la o viaţă mai dreaptă. Trebuie să înţelegem c ă omenirea reprezintă un tot, aşa cum unul este Dumneze u.

Actualmente o treime din omenire, cea mai avansată, consumă trei sferturi din hrana mondială şi deţine 83% din toate celelalte resurse, în timp ce două treimi, cele mai săr ace, consumă sau deţin diferenţa. Peste un miliard de pers oane trăiesc într-o sărăcie absolută (cu mai puţin de o sută de dolari pe an), iar jumătate din acestea nu au absolut ni mic, trăind în condiţii mizerabile sau murind de foame. La fiecare 24 de secunde, un copil moare de inaniţie, în timp c e altora le putrezeşte mâncarea în cămară…

Cum de nu vedem acest masacru, cum de toate aceste a nu ne dau de gândit? Dacă l-am recunoaşte pe Dumnezeu în aproapele nostru, s-ar mai întâmpla astfel de orori?

Nu poate exista pace fără o mai corectă repartiţie a re surselor, iar alegerea ne aparţine.

Dacă nu corectăm distribuţia, dacă nu renunţăm la lăc

omie şi egoism, diferenţele foarte mari dintre nivelurile de viaţă ale diferitelor comunităţi vor duce la acumularea de t ensiuni ce pot exploda într-un război pustiitor. Umflată ca un balon de săpun, sfera monetar-financiară, numită peior ativ „economie virtuală”, poate oricând exploda într-un cra h de proporţii inevitabil globale şi ruinătoare. El poate plec a din America sau din Asia, ca în 1996, dată fiind creşterea necontrolată a acestor economii, dar de data aceasta va pu tea atinge chiar bursele din Londra, Frankfurt sau New Yo rk. După atâta febră speculativă, lucrurile trebuie să se rea şeze cumva.

Mercantilismul dominant, egoismul feroce, „lăcomia d ebordantă” şi materialismul excesiv exercită încă o atracţie nefastă asupra oamenilor. Dar ele sunt sursa tuturor relelo r şi ne pot duce în pragul distrugerii. De aceea, priorităţile guvernelor şi ale organismelor internaţionale, mai mult sa u mai puţin oficiale, trebuie să se schimbe în sensul asigur ării unei dezvoltări echilibrate şi durabile. Printre drepturil e fundamentale ale omului figurează în primul rând dreptu l la hrană, la o locuinţă, la sănătate şi educaţie. Când actua la „economie de cazino” se va prăbuşi, omenirea va începe să-şi recunoască unitatea, deci necesitatea cooperării şi înt rajutorării.

Mai periculos însă decât totalitarismul politic şi cel ec onomic este totalitarismul sau fundamentalismul religios, i

ntolerant, şi acesta se vede în mai toate religiile. El însă se va discredita singur, iar în urma sa va răsări cu necesitate o nouă libertate şi o nouă responsabilitate, a tuturor pentr u toţi. Nevoile aproapelui trebuie să devină măsura faptelo r noastre.

Aceasta nu înseamnă apariţia unei noi religii, ci trăire a de către fiecare, în inima sa, a adevărului propriei religii. Căci toate duc la acelaşi Adevăr.

El este în noi şi e nemuritor. Nu trebuie decât săl află m, identificându-ne cu sinele nostru profund, şi nu cu vehic ulele sale. Respectul de sine este sămânţa devenirii noastr e.

5.1. FIZICA NEMURIRII

Mai mulţi autori încearcă în ultima vreme, de pe poziţi i diferite, e adevărat, o reconciliere a ştiinţei cu religia, acr editând ideea că, în profunzime, ele slujesc, în moduri difer ite, acelaşi adevăr. Spre pildă, cartea cu titlul de mai sus, a parţinând fizicianului american Frank J. Tipler, specialist î n domeniul relativităţii globale generalizate, ramură creată cu aproximativ 40

de ani în urmă de către Roger Penrose şi Stephen Ha wking (Editura Tehnică, Bucureşti, 2008), proclamă nici m ai mult nici mai puţin decât unificarea ştiinţei cu religia, fă când din teologie o ramură a fizicii. Demonstraţia este foar

te serioasă, foarte ştiinţifică şi conduce la ideea că „fizicien ii pot deduce prin calcul existenţa lui Dumnezeu, precum şi inerenţa învierii morţilor către o viaţă veşnică”. Deci fizica, cu legile ei, aşa cum sunt ele înţelese în prezent, vine să ac rediteze adevărul teologiei iudeo-creştine.

Cum universul vizibil şi-a început existenţa cu 20 de m iliarde de ani în urmă, înseamnă că el este o sferă cu un di ametru de 20 de miliarde de ani lumină. Sfera va creşte pe măsură ce universul se va dilata. Cu alte cuvinte, porţiune a de spaţiu-timp ce poate fi observată de pe pământ este m ai mult decât minoră în raport cu ceea ce va deveni univers ul nostru peste încă 100 de miliarde de ani, să spunem, deş i încă nu e clar cum va evolua el. Spre pildă, astrofizicianul britanic John Barrow susţine că această evoluţie va fi una h aotică, adică impredictibilă. Această evoluţie de tip haotic reprezintă un numitor comun în multe dintre teoriile recen te. Ea permite fiinţelor inteligente să manipuleze asiduu mi şcarea materiei.

Oricum, viaţa inteligentă reprezintă o certitudine ce n u poate fi ignorată de niciun calcul de evoluţie. Dar viitorul său este impredictibil. Deci fiinţele inteligente vor adăuga un haos în plus la cel din ecuaţiile lui Einstein. Interesant e ste însă că acest lucru nu este adevărat şi că, după cum co nsideră autorul, cele două surse de haos se anulează recipr oc. „Ceea ce se întâmplă este că viaţa inteligentă, pentru a

supravieţui, trebuie să utilizeze haosul în sensul legilor fizi cii, pentru a forţa evoluţia universului către un număr extr em de restrâns de posibile deveniri” (p. 11). Pentru aceast a este nevoie de biologie, traducând conceptele sale funda mentale în limbajul fizicii.

Astfel, omul este privit ca o maşină de un soi special, i ar sufletul său ca un program rulat de un calculator numit creier. Cu toate acestea, omul, scrie Tipler, are şi în aceast ă viziune un liber arbitru, o viaţă după moarte într-un para dis descris de toate marile religii, iar viaţa reprezintă cauz a ultimă a existenţei universului însuşi. Aceste idei au apăr ut abia acum pentru că tehnicile matematice de analiză a s tructurii globale a universului s-au dezvoltat abia în ultimii 25 de ani, demonstrând că nu există nicio distincţie funda mentală între trecut, prezent şi viitor, acesta din urmă fiin d la fel de real ca primele două.

Aşa cum arăta laureatul Nobel pentru fizică Stefen We inberg: „greşeala noastră nu este că luăm prea în serios te oriile noastre, ci că nu le luăm prea în serios. Este greu să înţelegem întotdeauna că aceste numere şi ecuaţii cu care ne jucăm la birou au legătură cu lumea reală” (p.13). De ac eea, trebuie luate foarte în serios atât calculele privind tre cutul îndepărtat al universului, cât şi cele privind viitorul, apropiat sau îndepărtat. Tipler consideră că teologii au ign orat, în mod surprinzător pentru el, „viitorul fundamental a

l cosmosului”, ceea ce nu mi se pare deloc adevărat şi că di sciplina centrală a religiilor ar trebui să fie eshatologia, ca re se ocupă cu „studiul lucrurilor de pe urmă”, sau cum va arăta viaţa de dincolo. Problema centrală a oricărei teorii p rivind învierea morţilor pare să fie stabilirea identităţii dint re persoana originală şi cea înviată, crede autorul, şi ne fur nizează pilda lui Toma d’Aquino privind învierea canibalilo r şi a celor mâncaţi de ei.

Oamenii de ştiinţă au învăţat că multe teorii vechi şi ui tate trebuie la un moment dat reamintite şi reconsiderate. Aşa s-a întâmplat, de pildă, cu teoria heliocentrică. Autorul consideră că a venit timpul ca oamenii de ştiinţă să reconsi dere ipoteza existenţei lui Dumnezeu, teoria „punctului Om ega”, despre care Tipler a scris o lucrare anterioară împreună cu John Barrow, nemaifiind satisfăcătoare, că e mome ntul ca teologia să fie „absorbită” de fizică, iar Raiul să dev ină la fel de real cum este un electron.

Fizica nemuririi reprezintă o descriere a teoriei „punc tului Omega”, o teorie fizică testabilă ce reprezintă practic un alt nume pentru Dumnezeu, care ne va învia într-o zi pe ntru a trăi veşnic într-un paradis asemănător celui iudeo-cr eştin. Concepte teologice consacrate, cum ar fi: rai, înviere a morţilor, omnipotent, omniscient, omniprezent ş.a. devin în lucrare concepte fizice, intrând în calcule raţionale. Cee a ce încearcă să descrie autorul este nici mai mult nici mai

puţin decât „mecanismul fizic al învierii universului” şi a fi ecăruia dintre noi, îndemnându-i pe cei care se tem de mo arte să stea liniştiţi căci fizica lucrează pentru ei.

Vă mărturisesc faptul că mai întâi am avut mari îndoie li că autorul e serios. Apoi, citind cartea, m-am întrebat: „Î n fond, de ce nu?”

Ştiinţa a ignorat până acum realitatea că „aproape tot spaţiul şi timpul aparţin viitorului”, or, ştiinţa trebuie să st udieze realitatea, deci mai cu seamă evoluţia viitoare a uni versului. Problema e că ecuaţiile lui Einstein, pe care fizici enii ce se ocupă de cosmologie le folosesc, sunt „maximal haotice” şi pentru a explica ceva au nevoie de nişte ipoteze suplimentare. Cea mai importantă dintre ele a fost propusă de către fizicienii americani J.B.S. Haldane, John Bernal, P aul Dirac şi Freeman Dyson şi susţine că universul şi viaţa sunt veşnice. „Haosul însuşi face plauzibilă această ipotez ă”, care elimină un număr mare de enigme. Astfel, fizica in vadează teologia, în încercarea de a înţelege natura ultimă a realităţii.

Autorii amintiţi susţin, mai mult decât curajos, că fizic a poate să-l „afle” pe Dumnezeu.

Dacă nu a făcut-o până acum este pentru că nu a privi t universul la o scară suficient de mare, iar „ipoteza Dumn ezeu” a fost mai curând negată de ştiinţă. În cel mai bun c az, Dumnezeu a fost înţeles ca *o* fiinţă, când, de fapt, El est

e Fiinţa, realitatea ultimă, personală, potrivit tradiţiei iude o-creştine. El nu este separat de lumea noastră, nu este un „Alt-Cineva”, ci e viu şi continuu lucrător în creaţie, în noi şi cu noi, din dragoste nesfârşită. Asta face ca El să poată fi descoperit pe cale ştiinţifică. Cum spunea Sf. Apostol Pav el, „însuşirile lui nevăzute, puterea Lui veşnică şi dumnezei rea Lui se văd de la facerea lumii, când te uiţi atent la lucr urile făcute de El” (*Romani* – 1.20).

Mesajul fundamental al creştinismului ar consta în esh atologia sa, în studiul viitorului ultim. Iisus Hristos este stă pânul împărăţiei viitoare a lui Dumnezeu şi esenţa acestei a. Dumnezeu însuşi se află într-un proces de devenire.

Această viziune era deja prezentă în iudaismul timpuri u. În *Cartea Exodului* se relatează răspunsul dat de Dumne zeu lui Moise din rugul aprins: „EU SUNT CEL CE SUNT”, „EHYEH ASHER EHYEH” în originalul ebraic. Acesta din u rmă însă, susţine Frank Tipler, în *Fizica nemuririi*, se tradu ce corect la viitor, adică „EU VOI FI CEL CE VOI FI”. Deci Dumnezeul lui Moise ar trebui înţeles ca un Dumnezeu fina l, un Dumnezeu al sfârşitului timpului, o Realitate Personal ă Ultimă.

Multă vreme, ştiinţa s-a considerat separată de religi e. Spre exemplu, Martin Luther îl numea pe Copernic drep t „un nebun care doreşte să răstoarne întreaga ştiinţă a ast ronomiei”, iar în 1981 Consiliul Academiei Naţionale de Şti

inţe a S.U.A. a decretat că „Religia şi ştiinţa sunt pentru gândirea umană teritorii separate şi reciproc exclusive a căror prezentare în acelaşi context conduce la neînţelegeri atât a teoriei ştiinţifice, cât şi a credinţei religioase”. În schimb, ideea integrării dintre ştiinţă şi religie a fost acceptată de toţi marii teologi, cum sunt Sf. Pavel, Origen, Augustin şi d’ Aquino. Mai mult, în ultimii 30 de ani, fizicieni-matematicieni ca Penrose şi Hawking au dezvoltat instrumente de analiză ştiinţifică a acestei Realităţi infinite, astfel încât fizica nu se mai limitează la finitudine, ea se ocupă de infinit, de veşnicia universului, de pildă.

Numai o credinţă cu adevărat universală poate fi o credinţă adevărată. Şi dintre teologi mulţi doresc să-şi păstreze teritoriul protejat în faţa avansurilor ştiinţei, iar dintre filosofi, însuşi Kant declara ştiinţa ca fiind incapabilă să rezolve cele trei probleme fundamentale ale metafizicii: Dumnezeu, libertatea şi nemurirea. Deci, după Kant fizica, ştiinţa în general, nu va fi niciodată capabilă să ne spună dacă există Dumnezeu, dacă avem liber arbitru şi dacă viaţa este veşnică.

Totuşi, Miguel de Unamuno, în *Sensul tragic al existenţei*, arăta că suportul întregii religii este foamea de nemurire. Natura umană îşi doreşte cu disperare nemurirea, în vreme ce raţiunea bagă beţe în roate, pretinzând că aceasta nu e posibilă. Frank Tipler consideră că divorţul dintre reli

gie şi ştiinţă e pe sfârşite, iar cartea sa, ca şi teoria „punct ului Omega” aduc o contribuţie substanţială în acest sens. Răspunzând afirmativ la problema existenţei lui Dumnezeu şi la cea a nemuririi, ştiinţa preia până la urmă ceea ce pân ă acum reprezenta proprietatea centrală a teologiei. Iar da că teologii vor încerca în continuare să separe ştiinţa de re ligie, ei vor afecta grav religia însăşi.

Evoluţioniştii secolului al XX-lea se arătau şi ei convin şi de existenţa unei forţe cosmice nefizice care ghidează ev oluţia, fie că o numeau „aristogeneză” (Henry Osborn), „el an vital” (Henri Bergson) sau „energie radială” (Pierre Teil hard de Chardin). Numai că nu-i spuneau Dumnezeu. Wolf hart Pannenberg vorbea despre un „prealabil câmp fizic un iversal nedescoperit” care este sursa întregii vieţi şi care p oate fi identificat cu Sfântul Duh. Şi Tipler consideră că fun cţia de undă universală este un câmp universal personal av ând aceleaşi trăsături.

Se pare că universul se află într-un stadiu destul de ti mpuriu al istoriei sale. Ponderea aparţine viitorului, iar noi putem studia această realitate viitoare, mai ales starea sa finală, în măsura în care ea lasă o amprentă asupra prezen tului. Tipler propune un fundament fizic pentru acest studi u al viitorului ultim, presupunând că universul trebuie să fi e capabil să susţină viaţa la infinit. Acesta este un postulat frumos, iar un postulat frumos e mult mai probabil să fie c

orect decât unul urât. El poate fi adoptat cel puţin ca ipote ză de lucru. Mai mult, este posibil ca viaţa să existe şi să s e extindă dincolo de pământ şi să cuprindă întregul univer s.

Primul fizician care a pledat pentru postulatul vieţii ve şnice a fost laureatul Nobel Paul Dirac. Speranţa sa e ca în tr-o zi acest lucru să devină observabil în mod direct. Dar c onsecinţa cu adevărat fascinantă a ipotezei vieţii veşnice e că trebuie să existe o Persoană omniscientă, omnipotentă, omniprezentă, concomitent transcendentă şi imanentă univ ersului fizic. Fizica indică faptul că, în viitorul ultim, aceast ă persoană trebuie să aibă o structură punctiformă, de ace ea a şi fost numită de către John Barrow şi Frank Tipler „p unctul Omega", în lucrarea cu acelaşi titlu.

Este acesta Dumnezeu? Existenţa îl admite cu necesit ate. „Punctul Omega" este Fiinţa însăşi, iar timpul Fiinţei e ste viitorul. Ea are toate însuşirile divine cunoscute şi nu p oate fi decât Dumnezeu, deoarece nu poate exista mai mult ă fiinţă decât Fiinţa însăşi. Existenţa sa este compatibilă cu liberul arbitru omenesc, ipoteză demonstrabilă, crede Tipl er, în cadrul cosmologiei cuantice. „Acest nedeterminism fi zic poate să apară doar în contextul gravitaţiei cuantice şi deci este complet diferit de «nedeterminismul» asociat pri ncipiului de nedeterminare al lui Heisenberg" (*Fizica nemu ririi*, Editura Tehnică, Bucureşti, 2008, p. 16). Noul tip de

nedeterminism fizic a fost descoperit la începutul anilor 19 80 ca o consecinţă a Teoremei incompletitudinii a lui Gode l.

Universul este generat prin decizia liberă a lui Dumne zeu, care însă nu este, cum credeau gnosticii, separat de lu me. Dumnezeu este în lume, pretudindeni, viu şi lucrător, e ste cu noi, este alături de noi, este în noi, tot timpul. De ce nu realizăm asta? Ar fi suficient pentru a ne asigura fericir ea. „Punctul Omega" are puterea fizică de a-i învia pe toţi cei care au trăit vreodată şi de a le oferi viaţa veşnică. De c e face El asta? Pentru că ne iubeşte, deci din „bunătate per sonală şi clemenţă gratuită pentru om", cum arăta Karl Ra hner. Mecanismul fizic al învierii individuale constă – afirm ă Tipler – în emularea persoanelor decedate în calculatoar ele viitorului îndepărtat. Aşadar, fiecare dintre noi va trăi d in nou „într-un Cer nou şi un Pământ nou".

Spre deosebire de greci, care credeau doar în nemurir ea sufletului, tradiţia iudeocreştină şi islamică îşi manifest ă şi credinţa în învierea şi îndumnezeirea trupului, foarte a proape şi de ceea ce se crede în daoism şi hinduism.

Expresia Sfântului Pavel, de „trup spiritual", descrie b ine modul cum vede fizica învierea trupului, adică simultan materială şi imaterială, foarte asemănătoare cu învierea lui Iisus, descrisă în Evanghelia după Luca. „Viaţa morţilor înv iaţi va fi de o calitate net superioară decât cea trăită realm

ente de oricine în prezent sau în trecut; iubirea lui Dumnez eu faţă de noi ne asigură de acest lucru. Cu toate acestea, natura exactă a acestei vieţi depinde de faptul dacă «Punct ul Omega» alege să suspende finitudinea noastră înnăscut ă. Dacă da, atunci viaţa înviată poate fi o viaţă a devenirii i ndividuale continue, o explorare într-o realitate inepuizabil ă, care este Punctul Omega" (op. cit., p. 19). „Raiul" şi „Pu rgatoriul" vor exista în viitorul îndepărtat, în timp ce „infer nul" poate exista sau nu, depinzând de faptul dacă finitudi nea umană este sau nu suspendată.

În cadrul teoriei „Punctului Omega" se poate dezvolta o hristologie; de fapt, această teorie fizică în care nu se afl ă nimic extraordinar este compatibilă cu acele trăsături rel igioase prezente în toate religiile lumii. Nicio religie anum e nu este privilegiată. Mecanismul învierii a fost descoperit independent şi concomitent, alături de F Tipler, de către in formaticianul Hans Moravek şi filosoful Robert Nozick. „Si multaneitatea descoperirii sugerează cu tărie că «viaţa veş nică în termenii fizici» este o idee căreia i-a sosit momentu l. Conceptele-cheie ale tradiţiei iudeo-creştino-islamice sun t acum concepte ştiinţifice. Din punctul de vedere al fizicii, teologia nu este altceva decât cosmologie fizică bazată pe i poteza că viaţa ca întreg este nepieritoare" (op. cit., p. 20).

Teoria „punctului Omega" este importantă, în primul rând, pentru că oferă un mecanism fizic plauzibil pentru „în

vierea universală”.

Ceea ce nu mă face să fiu de acord cu autorul că teolo gia va dispărea sau va deveni o ramură a fizicii, că odată c u introducerea în fizică a postulatului vieţii veşnice, de către Dirac/Dyson, ştiinţa ar fi cucerit „ultima fortăreaţă indep endentă a teologiei”, sau că, în secolul al XXI-lea, pentru a continua să facem cercetare teologică, am avea nevoie de un doctorat în fizica particulelor elementare… Aşa cum spu nea Mahatma Gandhi, în *All Religions Are True*: „Deşi cred că marile cărţi ale marilor religii ale lumii sunt revelate, el e suferă de o dublă distilare. Mai întâi, au ajuns la noi print r-un profet-om; apoi, prin intermediul interpretărilor diferi ţilor comentatori. În ele, nimic nu vine direct de la Dumnez eu… Numai Dumnezeu este neschimbător; şi cum mesajul său este recepţionat prin intermediul agentului uman, este întotdeauna pasibil de distorsionare în funcţie de puritatea respectivului agent” (*op. cit.* p. 419).

Singura carte care nu suferă astfel de „distilări” este Cartea Naturii, pe care Dumnezeu a scris-o direct, fără aju tor omenesc, dar care este, dimpotrivă, limitată de înţelege rea umană.

Ea ne poate conduce la adevărata natură a lui Dumnez eu. Pretenţia lui Peter K. Tipler de a oferi o alternativă în a cest sens mi se pare, atâta cât pot eu înţelege, provocatoar e şi hazardată.

Fizica, ştiinţa în general nu cred că pot explica totul. I ar a echivala omul cu o maşinărie şi sufletul cu un organ al acesteia, comandat de creier, care e computerul de bord, mi se pare iarăşi cel puţin reducţionist. Până la urmă aceas tă teorie e interesantă, dar ipotezele formulate suplimenta r faţă de arsenalul fizicii, în special cele împrumutate din d omeniul teologiei, nu o fac nici mai credibilă şi nici mai ştii nţifică. Păcat de un astfel de efort din partea autorului, car e nu m-a convins finalmente de validitatea demersului său. Cum spunea un alt fizician, invocat de Tipler, în *Visele Teo riei Finale*, „Nu cred nicio clipă că ştiinţa ne va oferi vreod ată consolarea în faţa morţii pe care ne-a conferit-o religi a”.

Bineînţeles, Tipler nu este de acord, dar nici noi nu su ntem de acord cu el. Viitorul va hotărî cine are dreptate.

5.2. KYBALIONUL

„Bazele înţelepciunii sunt pecetluite, dar nu şi pentru auzul Înţelegerii.”.

Kybalionul reprezintă un manual clasic, practic-educat iv, de hermetică ce se preda în Alexandria primelor secole creştine. Publicat pentru prima oară în 1908, el a devenit o carte ezoterică clasică ce ne învaţă să aplicăm principiile h ermetice. La început, aceste principii se transmiteau pe cal e orală şi în secret. Apoi ele au fost încorporate în mistica

ebraică şi în sistemele gnostice.

Astăzi, mulţi oameni au acces la aceste învăţături. Ei înţeleg că gândurile creează realitate. Ei bine, *Kybalionul* ne învaţă cum să ne controlăm şi să ne concentrăm gândurile, astfel încât materializările să se producă la cel mai înalt nivel. El reprezintă o distilare superbă a învăţăturii hermetice. S-a spus că până şi ţinerea prin apropiere a *Kybalionului* ar aduce beneficii uriaşe. Energia sa este magie pură.

Se spune că atunci când discipolul e pregătit, maestrul apare. Iar când apar paşii maestrului, urechile şi inimile se deschid larg. În *Kybalion,* învăţăturile sacre ale lui Hermes îmbracă forma a şapte principii, care ne ajută să ne stăpânim abilităţile de materializare înnăscute, să ne menţinem sau nu stările de spirit, gândurile şi vibraţiile la niveluri înalte. Cele şapte principii sacre sunt:

1. Principiul mentalismului, care spune că „Totul este minte; Universul este mental". Întregul Univers este alcătuit dintr-o minte divină atotcuprinzătoare, din gândurile şi formele sale gând. Creatorul este Totul. Totul este minte, adică inteligenţă, înţelepciune şi creativitate infinite şi infailibile. Trăim în cadrul acestei Minţi omniprezente, iar Mintea noastră adevărată nu e decât o extensie şi o creaţie a Minţii Divine;

2. Principiul corespondenţei, concentrat în celebra formulă hermetică „Cum e sus, asemeni e şi jos; cum e jos

asemeni e şi sus”.

Hermetiştii împart lumea în trei planuri: fizic, mental şi spiritual, fiecare evoluând potrivit aceloraşi legi. Deci, d acă vom înţelege legile ce guvernează unul dintre planuri, le vom putea înţelege şi pe celelalte, putând evolua spre ce le superioare;

3. Principiul vibraţiei, formulat astfel**: „**Nimic nu st ă pe loc; totul se mişcă; totul vibrează”. Deci totul se mişc ă, chiar şi obiectele ce par nemişcate. Ele sunt alcătuite di n atomi care vibrează şi din energia întregului. Diferenţa î ntre diferitele planuri ale existenţei e de natură vibraţional ă. Frecvenţa de vibraţie a obiectelor sau a situaţiilor poate fi accelerată sau încetinită;

4. Principiul polarităţii, rezumat astfel: „Totul este dual, totul are poli; totul îşi are perechea de opuşi; verosim ilul şi neverosimilul sunt unul şi acelaşi lucru; opuşii sunt i dentici în esenţă, dar diferă ca formă; extremele se întâlne sc; toate adevărurile sunt doar pe jumătate adevărate; toat e paradoxurile pot fi împăcate”. Deci, toate experienţele şi toate alegerile sunt, în realitate, la fel. Ceea ce pare diferit este, de fapt, identic, dar alcătuit din cantităţi diferite ale d iferitelor ingrediente. De pildă, sănătatea şi boala nu sunt diferite, ele vibrează la capetele aceleiaşi axe, în mod difer it, desigur. Fiecare situaţie din viaţă are o asemenea axă, p e care situaţii sau emoţii nedorite pot fi transmutate în cev

a plăcut prin schimbarea vibraţiei spre capătul cel mai înal t al fiecărei axe;

5. Principiul ritmului, care spune că **„**Totul curge, î n afară şi înlăuntru. Totul îşi are propriile ritmuri; toate luc rurile cresc şi coboară; oscilaţia de pendul se exprimă în to t; distanţa pendulării la dreapta este egală cu distanţa pen dulării la stânga; ritmul compensează". Întregul Univers o perează în ritmuri precise şi previzibile, cărora trebuie să l e permitem să ne stăpânească. Doar prin stăpânirea ritmur ilor putem deveni imuni la fluctuaţiile din viaţa noastră;

6. Principiul cauzei şi efectului:

„Fiecare cauză îşi are efectul său; fiecare efect îşi are cauza sa; totul se întâmplă conform Legilor; întâmplarea e ste doar un nume dat Legii care nu a fost recunoscută; exis tă multe planuri cauzale, însă nimic nu poate eluda Lege a". Universul este organizat perfect şi nimic nu este întâm plător.

Există întotdeauna o cauză. Devenim stăpâni ai vieţii n oastre din momentul în care devenim o cauză conştientă a efectelor pe care le dorim, deci devenim proactivi, şi nu do ar reactivi la dorinţa sau voinţa altora;

7. Principiul genului, care afirmă că:

„Genul se află în toate lucrurile; totul îşi are principiil e masculin şi feminin; genul se manifestă pe toate planuril e". Nu este vorba despre genurile convenţionale care se ex

primă în corpurile omeneşti. Este vorba despre energiile m asculine şi feminine; fiecare avem din ambele.

Întregul Univers este alcătuit din ambele. Pentru a cre a, cele două energii se găsesc în stare de interdependenţă. Cea feminină este magnetică şi atrăgătoare, cea masculină este electrică şi creatoare. Atracţia şi eliberarea constituie baza magiei divine. Pentru a materializa, trebuie fie să ne atragem dorinţa, fie să ne-o creăm. Trebuie să ne învăţăm să lucrăm cu fluxul constant a ceea ce dăm şi a ceea ce pri mim.

„Şapte sunt Principiile Adevărului; acela care le cunoa şte, desluşit, posedă Cheia Magică în faţa cărei atingeri to ate Porţile Templului se deschid" (*Kybalionul*).

5.3. PRINCIPIILE HERMETISMULUI

„Tot se află în Totul şi Totul se află în Tot".

(Hermes Trismegistos)

Adevărata alchimie, adevărata transmutare hermetică este o artă mentală. La fel ca şi metalele, mintea poate fi tr ansmutată de la o stare la alta, de la un grad la altul, de la un stadiu la altul, de la un pol la altul, de la o vibraţie la alt a.

Realitatea fundamentală sau adevărul fundamental se găseşte întotdeauna dincolo de spaţiu, timp şi schimbare, d

incolo de universul vizibil. Adevăratul univers este mental, cuprins în mintea Totului. De fapt, Totul creează nenumăra te universuri în mintea sa infinită, care le este pântece, uni versuri vechi de eoni de timp.

Pentru Tot, creaţia, evoluţia, declinul şi moartea unui milion de universuri se petrec într-o clipă, numită prezent. Mintea Totului le este şi Tată şi Mamă. În cadrul acesteia, copiii muritori din univers sunt acasă. Nimeni nu este fără Tată sau fără Mamă în univers.

Deţinerea de cunoaştere, dacă nu este însoţită de mat erializare şi acţiune, este ca şi colecţionarea de pietre preţi oase, adică un lucru zadarnic şi fără rost. Cunoaşterea este bogăţie şi trebuie folosită. Aceasta este o lege universală, i ar cine o încalcă suferă datorită conflictului în care intră c u forţele naturale.

Dacă vreţi să vă schimbaţi starea de spirit sau sentime ntele, schimbaţi-vă vibraţiile.

Vibraţiile mentale pot fi schimbate prin redirecţionare a voinţei şi a atenţiei în direcţia stării dorite. Voinţa dirijea ză atenţia, iar atenţia schimbă vibraţia. Astfel, cultivându-n e voinţa şi concentrându-ne atenţia, ne vom putea stăpâni stările de spirit şi sentimentele. Dacă dorim să schimbăm o stare mentală nedorită, ne concentrăm asupra polului său opus. Astfel se modifică polaritatea şi starea negativă se va schimba. Şi ritmul poate fi schimbat prin aplicarea acestei

arte a polarizării, deci putem menţine pendulul doar în par tea pozitivă a oscilaţiei sale, obţinând astfel numeroase be neficii.

De câte ori trecem printr-o stare negativă, trebuie să ne gândim că, dacă negativul este prezent, atunci şi pozitiv ul este prezent. Trebuie să imaginăm pentru fiecare proble mă o axă cu polii săi diferiţi: pozitiv – negativ. Pe fiecare ax ă ne imaginăm un cursor şi ridicăm cursoarele cât mai apr oape de starea pozitivă. Nu uitaţi că totul e mental. Astfel, va acţiona Legea neutralizării, care susţine că ne putem fol osi voinţa pentru a decide ca stările noastre, energia, senti mentele, sănătatea etc. să fie trase în sus de gândurile noa stre înalte, iar situaţiile materializate în viaţa noastră să fie dintre cele mai benefice. Respectivele axe vor forma un tab lou de bord pe care trebuie să-l monitorizăm mereu, să ver ificăm cursoarele dacă se află la nivelul cel mai ridicat sau dorit. Astfel, putem transmuta orice situaţie supărătoare în tr-una plăcută sau benefică, dorită în tot cazul.

Nimic nu eludează principiul cauzei şi al efectului, dar există mai multe planuri cauzale.

Dacă putem folosi legile unui plan superior, le putem depăşi pe cele din planul inferior. Cine e înţelept iubeşte L egea şi, ,, înţelegând-o, o foloseşte, în loc să-i devină scla v”. Aceasta este diferenţa între înotătorul care foloseşte cu renţii apei şi se mişcă în toate direcţiile şi un buştean ce va

fi purtat de valuri orbeşte. Dar atât înotătorul, cât şi buşte anul se supun Legii. Cine înţelege asta se află deja pe dru mul cel bun. Cei înţelepţi servesc în planurile superioare, d ar conduc în cele inferioare, respectând legile care vin de deasupra planului în care se află.

Dacă Universul este mental, atunci transmutarea men tală va putea să modifice toate stările şi fenomenele. Aceas ta este adevărata alchimie. Mintea este deci cea mai înaltă putere, ea poate realiza minuni. Căci nimic nu „este" cu ad evărat, ci totul devine, totul se transformă. De ce să nu pro fităm şi să influenţăm transformările aşa cum dorim? Lucr urile evoluează unele din altele, ca o curgere neîncetată, at ât în interiorul, cât şi în exteriorul nostru.

Totul pleacă de la o Forţă de bază, sau Sursă, pe care hermeticii o numesc Totul. Natura interioară a Totului nu p oate fi cunoscută. Dar mărturia raţiunii trebuie primită cu deschidere şi respect. Numai Totul (Dumnezeu) îşi poate în ţelege natura şi fiinţa. Dar manifestarea Totului sau Creaţi a Sa pot fi cunoscute. Adevărul fundamental sau Realitatea supremă nu pot fi nici măcar numite, însă hermeticii îl num esc Întregul. El este tot ce este. „Eu sunt ceea ce sunt".

Nimic nu poate exista în afara Întregului. El este infini t sau etern, imuabil. Totul este „Minte Vie Infinită", pe car e o numim „Spirit", o numim Dumnezeu…

5.4. CEL DE TREI ORI MARE

Cu multe secole înainte de Hristos, grecii îl desemnau pe zeul egiptean Thoth cu numele mai cunoscut nouă şi atâ t de plin de semnificaţii de Hermes Mercurios Trismegisto s. El era adorat în calitate de creator şi protector al tuturor artelor şi ştiinţelor, al intelectului uman în general. El a fos t cel care a inventat subtila scriere hieroglifică egipteană, i ntermediarul fecund dintre om şi natură, depozitarul cunoş tinţelor din mai toate domeniile cunoaşterii: astronomie, m atematică, medicină, teologie, magie şi multe altele.

Epitetul Trismegistos, „cel de trei ori mare", i-a fost d at mult mai târziu, în era creştină, şi a fost explicat în mult iple feluri. Cea mai importantă mi se pare explicaţia dată d e autorul lucrării *Chronicon Alexandrinum* (47 d.h.), potrivi t căruia Hermes, deşi propovăduia unitatea divină, susţine a principiul treimic, al existenţei şi manifestării a trei puter i supreme, un fel de Sfântă Treime la creştini, şi de aceea a fost numit astfel.

În secolele creştine, numele era considerat de către u nii autori ca fiind, de fapt, un pseudonim ce semna numero ase scrieri sincretice, în care se îmbinau elemente gnostice cu altele neoplatonice şi cu altele iudaice, cu scopul de a o bţine o doctrină capabilă să fie opusă creştinismului în asc ensiune. Cea mai mare parte a acestor scrieri s-a pierdut, i ar puţinul care ne-a rămas ne-a venit pe filieră greacă, lati

nă sau arabă. Cea mai cunoscută lucrare dintre cele păstra te o constituie, desigur, *Corpus hermeticum*, nume generic pentru o culegere de învăţături, un tratat intitulat *Definiţiil e lui Asclepios*, apoi tot o culegere realizată de Patricius, c u numele de *Nova de Universis Philosophia*, precum şi un *Discurs despre sufletul omenesc*.

Numele lui Hermes a fost asociat alchimiei, el fiind co nsiderat chiar inventatorul acesteia. Vechii egipteni îl num eau Thoth şi îl reprezentau în temple ca pe un om cu cap d e ibis, considerându-l ca prieten şi sfetnic al lui Osiris.

Istoricii relatează faptul că Hermes a îmbogăţit limba egipteană, a inventat literele, a instituit mituri şi ritualuri r eligioase, a inventat magia, a transmis numeroase cunoştin ţe iniţiatice în astronomie, muzică, filosofie ş.a.

Mulţi consideră că personajul nostru a trăit mult înain te de Moise, unii l-au identificat cu Adam, alţii cu Enoh sau cu patriarhul Iosif.

Învăţăturile sale, cu caracter preponderent religios, d ar şi politice şi morale, pline de înţelepciune, erau gravate pe table de piatră sau pe obeliscuri şi răspândite prin toată ţara pentru luminarea poporului şi rânduirea ritualurilor.

La milenii distanţă, ar fi trăit un al doilea Thoth sau H ermes, la fel de venerat ca şi primul.

El ar fi interpretat scrierile primului şi ar fi scris, potri vit lui Clement din Alexandria, 42 de cărţi păstrate în temp

lele egiptene, care tratau despre principiile universale, des pre lumina divină, despre natura universului şi sufletul om ului, despre guvernarea lumii, contribuind la renaşterea sp iritualităţii egiptene, a geometriei, a aritmeticii, artelor, as tronomiei şi medicinii. De asemenea, el scrie despre ierarh ia fiinţelor cereşti, despre originea lumii şi natura vieţii om ului şi creează noţiuni şi concepte pe care le vor prelua ma i târziu kabbaliştii şi rozacrucienii. Din păcate, niciuna dint re lucrări nu s-a păstrat până în zilele noastre.

Din numele lui Thoth, sau Theuth, grecii l-au derivat p e Theos, desemnând desigur divinitatea. Platon îl menţione ază în *Philebos,* considerându-l un mare binefăcător. La ge rmanii celţi apare sub numele de Theut-Ait sau Theutates.

Cu toate acestea, personajul rămâne unul foarte miste rios. Era venerat şi la Petra, iar egiptenii organizau regulat adevărate procesiuni, la care cărţile amintite erau purtate cu mare respect.

Întreaga filosofie şi teologie egipteană se găsea în ele şi poate am fi înţeles-o mai bine dacă ele s-ar fi păstrat.

Pentru Hermes, Cosmosul era o unitate perfectă, form ată din părţi interdependente între care existau raporturi d e atragere şi de respingere, între microcosmos şi macrocos mos existând nu numai o corespondenţă, dar o similitudine perfectă. Unul este totul şi totul este dependent de Unul. N imic nu poate fi separat din acest lanţ al Fiinţei, de la lucru

rile cele mai de jos la cele mai înalte. „Ce este dedesubt e l a fel cu ce este deasupra, iar ce este deasupra e la fel cu c e este dedesubt, pentru a împlini miracolul unui singur luc ru” (*Tabula Smaragdina*). Aceasta este esenţa filosofiei her metice.

Sfântul Augustin se referă la Hermes, făcând referire l a *Definiţiile lui Asclepios,* singura lucrare care se găsea pe atunci în traducere latină. Alţi autori din epocă menţioneaz ă şi *Divinul Poimandres*. Dar filosofia lui Hermes Trismegis tul a ajuns să fie mai cunoscută în Occident abia după ce M arsilio Ficino traduce *Corpus Hermeticum* în 1463, influenţ ând pe foarte multă lume. Pentru renascentişti, Hermes er a „intelectul zeificat”, reprezentând „calitatea abstractă” a înţelegerii. Pe piatra de la Rosetta, el este numit „Cel de d ouă ori mare”. Însă, potrivit *Tabulei Smaragdina* (Editura Herald, Bucureşti, 2007, p. 22), el este numit „Cel de trei o ri mare”, deţinând trei părţi ale filosofiei lumii întregi.

Bijuteria scrierilor hermetice o reprezintă *Tabula Sma ragdina* sau *Tabla de Smarald*, care a apărut pentru prima dată în Occident în 1140, fiind tradusă din arabă în latină d e către Johannes Hispalensis. Unii autori indică drept surs ă de provenienţă a textului Siria, alţii…

China. Majoritatea o consideră drept cea mai veche op eră alchimică ce a ajuns până la noi.

Versiunea arabă a fost probabil tradusă din siriacă şi

e posibil să fi avut un original grecesc de sorginte alexandr ină, sugerată chiar de autor.

Modelul egipteano-alexandrin din epoca Ptolemeilor a similase în parte gândirea greacă şi culminează în hermeti sm, fapt evidenţiat atât de operele culte, cât şi de tradiţia populară.

Ulterior, *Tabla de Smarald* a fost tradusă în mai toate limbile cunoscute, iar acum o avem şi-n limba română, trad usă din engleză, alături de *Divinul Poimandres*, de către D an Dumbrăveanu şi Alexandru Anghel. Este un text concis, în treisprezece puncte, destul de obscur, de „ermetic”, ce a dat naştere la numeroase interpretări de-a lungul timpului, filosofice, alchimice sau ştiinţifice, dintre care le amintim a ici doar pe cele ale mai cunoscuţilor kabbalişti Albert cel Mare şi Raimundus Lullus, menţionate în ediţia românească.

Nu ne rămâne decât să felicităm Editura Herald, Cole cţia Quinta Essentia, pentru iniţiativa de a ne fi adus în faţ ă două texte fundamentale din opera hermetică, care cuno aşte astăzi un proces de redescoperire şi recuperare, relev ânduse drept una dintre cele mai profunde filosofii mistice din istoria umanităţii, cu înrâuriri profunde asupra operelo r Renaşterii europene şi asupra întregii epoci moderne.

5.5. TĂRÂMUL CELOR TREI AMIN

Aşa cum arată şi filosoful francez Alain Besançon în *Es euri despre lumea de azi*, Bucureşti, Humanitas, 2007, p. 5, „există o vastă zonă de suprapunere între religiile natur ale (sau păgâne), religia din Vechiul Testament şi religia cr eştină”. Mai mult, epoca noastră pare să semene cu cea a s fârşitului Antichităţii, când se înregistrează un fel de fuziu ne a diverselor şcoli întrun fel de religiozitate sau de religi e comună.

Augustin vedea în asta o formă superioară a religiei n aturale, iar astăzi foarte mulţi autori vorbesc despre „un n ou naturalism”.

Nu se mai produc mari sisteme filosofice, lumea nu m ai are timp să gândească şi se mulţumeşte cu prefabricate intelectuale servite de-a gata pentru a-şi explica ceea ce co nsideră că ar fi, totuşi, de explicat. M-am întrebat de ce şi cred că fenomenul îl însoţeşte pe cel de desacralizare, de d ezîncântare a lumii (Marcel Gauchet), cu toată invazia sa d e ateisme, pe care Occidentul continuă să le producă cu o r itmicitate demnă de o cauză mai bună şi care, mai nou, vin preponderent dinspre ştiinţele exacte, spre deosebire de p erioada anterioară, când veneau mai ales dinspre ştiinţele sociale. Ortodoxia păgână nu este dogmatică, prin urmare este mai lesne de acceptat. Cu alte cuvinte, dacă tot sunte m muritori, de ce să nu facem totul în conformitate cu ele mentul cel mai trecător din noi şi nu cu cel mai elevat? Est

e exact inversul răspunsurilor marilor religii, sisteme şi tra diţii religioase.

Pe de altă parte, orice sistem închis nu e decât un pat procustian pe care unul sau altul dintre autori îşi exerseaz ă conştienţa conştiinţei, obscurizând cât pot lumina; un fel de luminiş al fiinţei care, odată creat, produce un soi de au tosuficienţă, afişată grandilocvent. Precum Pilaţii din toate timpurile, ţinem tot mai mult la liberul nostru arbitru, îl ex ersăm tot mai mult, şi asta nu e rău, pentru că el reprezint ă moştenirea noastră divină.

Legea vieţii e legea credinţei, dar noi am trecut de la credinţă la cunoaştere şi de la cunoaştere la imaginaţie car e, aşa cum spunea Einstein, „este mai importantă decât cu noaşterea”. Între mine şi Dumnezeu este o cruce pe care i maginaţia mea, rod al minţii false care mă stăpâneşte, treb uie răstignită pentru a-mi recupera credinţa şi calitatea me a de fiinţă divină.

Căci gradul de divinitate e direct proporţional cu cel d e Fiinţă. E o vreme potrivită acum, când Duhul Sfânt coboa ră din nou în inima noastră, vorbind fiecăruia „pre limba s a”. Coboară de astă dată în toate inimile curate şi deschis e. „Toţi ochii îl vor vedea”, cum e scris.

Aşadar, religiile naturale (în care includ şi religiile Gr eciei antice, ale Indiei, Chinei ş.a.) şi religiile abrahamice, sau „religiile Cărţii”, au vaste zone de suprapunere pe care

spiritul uman le poate valorifica. Voi lăsa deocamdată deop arte Islamul, asupra căruia mă întreb şi eu, ca şi Alain Bes ançon, dacă nu cumva el este „cazul extrem al unei idolatri i care se ascunde în spatele refuzului categoric al idolatriei politeiste” (p. 12), o concentrare asupra zeului unic care pr oduce fanatism şi intoleranţă. Islamul nu vede decât dimen siunea geloziei divine, omul nu e văzut ca o imagine a lui D umnezeu, ci complet separat de El, fără trecut şi fără viito r; ideea participării la viaţa divină fiind complet exclusă, co nsiderată chiar un sacrilegiu. De aceea, în pofida existenţei totuşi a numeroaselor puncte de contact cu celelalte religii şi a faptului că, oricum, nu poate fi ignorat, prefer deocam dată să-l las în afara analizei pe care mi-am propus-o.

Aşadar, religiile naturale, cu cea ebraică şi cu cea cre ştină, deşi au câmpuri de viziune şi de cuprindere diferite, se suprapun în ortodoxia lor. În cadrul acestor sisteme reli gioase, există un punct „eretic”, antidogmatic, în care ele s e întâlnesc. Este un loc geometric, un punct de echilibru, î n care elementele lor se găsesc nu doar în corespondenţă, ci în armonie, interacţiunile lor nu pot fi ignorate şi nu e ne voie de adaosuri din afară. Acest loc geometric este, cum s puneam, ortodoxia lor. Vorbim deci despre trei ortodoxii în tr-una singură. Ei bine, acest binecuvântat tărâm de întâlni re a celor trei religii şi tradiţii religioase l-am intitulat „tăr âmul celor trei Amin”.

Desigur, ipoteza mea are nevoie de un studiu mai vas t, chiar dacă ar reuşi probabil să supere pe toată lumea, de şi nu este vorba despre „o nouă barbarie” (Michel Henri). Este o metodă bazată pe intersubiectivitate, în căutarea ob iectivităţii, dar care nu crede în „imaculata concepţie” a şti inţei. Imperialismul mistic, ca şi cel ştiinţific ar primi astfel o grea lovitură, s-ar putea evita cele trei forme de extremis m: relativist, scientist şi religios. Pe baza acestei ipoteze s-ar putea dezvolta însă o nouă filosofie, sau o nouă gnoză, u n nou sistem, de data aceasta deschis, permisiv, ce iese din gândirea binară, înlocuind-o cu cea ternară, integrând şi a bsorbind toate jocurile secunde într-un joc suprem, primor dial.

Amin.

5.6. TIHNA UNITĂŢII

La nivel subtil, lucrarea cea mai importantă a vremii n oastre este trecerea de la dualitate la unitate. Mai bine zis, revenirea la unitatea preţuită în toate misteriile antichităţi i, depăşind antinomiile gnostic-maniheiste. Este vorba, mai întâi, despre realizarea unităţii noastre lăuntrice (între min te şi inimă, între principiul masculin şi cel feminin etc.), pe ntru a depăşi schisma interioară, fragmentarea personalită ţii, ruperea fiinţei noastre în bucăţi şi risipirea lor precum î n mitul lui Isis şi Osiris. Am uitat potecile dragostei, începâ

nd cu dragostea de sine şi am pierdut, cum spunea Andrei Pleşu, „proximitatea lui Dumnezeu pentru tramvaiul 4”. A m uitat importanţa cunoaşterii de sine, în afară de care tot ul e aluviune culturală. Căci „nu-l va afla pe Dumnezeu cel ce nu s-a aflat pe sine” (Sf. Efrem Sirul).

Odată realizată unitatea lăuntrică, în micul univers ca re suntem, ea se va proiecta şi în exterior, asigurând unitat ea cu semenii noştri.

„Între oameni a fost slobozită o prăsilă de câini”, răul umblă slobod prin lume şi dezbină, separă, distruge. Trebu ie deci reconstituită reţeaua de sens a ansamblului pentru ca aceasta să toarcă mai departe esenţa lumii. Căci undeva în adânc suntem Unul, aparţinem aceleiaşi Fiinţe şi împărt ăşim acelaşi destin. Toate expresiile şi depresiile umanului sunt ordonate după acelaşi ADN, ce poate fi recunoscut di ncolo de multiplicitatea infinită a manifestărilor. Se creeaz ă astăzi un istm prin care această esenţă comună poate fi r ecunoscută. Astfel, poate apare lumina în plină schismă a d esfăşurărilor mundane, sensul iubirii prin care omul poate respira în acord cu Cel Unic.

Libertatea ne ajunge până la glezne. Plini de rănile vis ului întunericit, tulburăm răsăritul din noi, rătăcind între d ouă Carybde. Or, sufletul are doi ochi: unul lăuntric, capab il să recunoască divinitatea ce o purtăm, şi unul exterior, d eprins să recunoască divinul în ceilalţi. Iată aşadar omul d

eplin, omul teandric, care uneşte Cerul cu pământul, după modelul lui Hristos, în care adevărata unitate s-a şi realiza t. Căci „un singur Cuvânt a rostit Dumnezeu, pe Fiul său, ş i pe acesta-l rosteşte mereu, în tăcerea veşnică” (Sf. Ioan a l Crucii).

Meister Eckart spunea că „Unitatea este deosebire făr ă deosebire. (…) Numai lumina recunoaşte lumina din Dom nul, în Domnul şi Domnul”. Astfel trebuie interpretate toat e marile simboluri. Spre pildă, în simbolul *Yin-Yang,* cele d ouă elemente nu sunt contrarii, opuse, ci complementare. La fel în *Steaua lui David*, sau *Pecetea lui Solomon,* unde d ouă triunghiuri suprapuse exprimă, pe de o parte, ascensiu nea omului către Dumnezeu prin rugă, prin desăvârşire spi rituală, iar de partea cealaltă apropierea lui Dumnezeu de oameni prin revelaţie, inspiraţie, prin întruparea lui Mesia, cele două constituind o împreună lucrare a Duhului în sfer a divinoumană, comuniunea în Duh.

Un model al unităţii îl reprezintă *psihe*-ul platonician, sufletul universal din care picură sufletele individuale. Dar modelul suprem îl reprezintă *Sfânta Treime*, tri-unitatea, d eofiinţimea. Cum scria Dante, după ce şi-a înfipt văzul în v eşnica lumină: „În adâncimea ei am văzut incluse, legate d e iubire în volum, toate paginile risipite ale Universului, su bstanţe, accidente şi succesiunea lor, toate ca topite împreună, astfel încât lucrul despre care spun e o flacără unică”.

Este una dintre cele mai frumoase imagini ale Sfintei Treimi, model incomprehensibil pentru mintea umană, sur prins însă, iată, prin astfel de fulgerări de geniu ale unor vi zionari, deşi Platon spunea că adevărata cunoaştere nu se dobândeşte nicăieri decât după moarte.

Să ne bucurăm aşadar în tihna unităţii noastre redesc operite, în pacea sa deplină, întru realitatea vie, eternă a F iinţei, în care să petrecem eon de eon, în bucuria desăvârşi tă şi înfiorarea binecuvântată a dragostei absolute.

Căci acolo unde nu e unitate e anarhie. Suntem aici pe ntru a ne reaminti că Cerul şi pământul sunt guvernate de aceeaşi Lege supremă, că esenţa lor intimă este unitatea. *Tat twam asi* (asta eşti), ne spun hinduşii. Din fii ai îndoielii putem deveni *Fii ai lui Dumnezeu*, ne învaţă creştinismul. Există, dincolo de toate diferenţele de la poale, o unitate în vârful muntelui. Există o unitate transcendentală a religiilo r, cum pleda Frithjof Schuon în superba sa carte cu acelaşi titlu. Suntem împreună dacă suntem în Duh, sculptând în Duh matrice perfecte, întru slava lui Dumnezeu.

5.7. UN CER DE SENS

Cartea lui Frithjof Schuon, *Despre unitatea transcend entă a religiilor*, este o cartemonument, o carte-destin, pur tătoare de origini şi de tradiţii. Apărută în 1994, la Humani tas, în colecţia de spiritualitate universală *Terra licida*, coo

rdonată pe atunci de Andrei Pleşu, în traducerea Ancăi Ma nolescu şi beneficiind de un inspirat *Cuvânt înainte* al pări ntelui André Scrima, lucrarea a dispărut repede de pe piaţ ă şi se impune, cred eu, reeditarea sa. „Semnele vremii”.

o cer cu prisosinţă, o vreme marcată de sfârşitul unei epoci în dezvoltarea umanităţii, un ciclu lung, gen *Maha-yu ga* din cosmologia hindusă, sau *Marele an* pitagoreic, sfârş it care recapitulează, readuce la nivel manifest toate carac teristicile şi evenimentele definitorii ale întregului ciclu, o perioadă în care extremele se întâlnesc, conflictele exacer bează, pregătind terenul pentru trecerea la o nouă eră.

F. Schuon vorbeşte cuceritor despre unitatea profund ă şi veşnică a tuturor religiilor, a tuturor formelor spiritulu i. Aceasta, deşi imposibilă în plan exoteric, al formelor culti ce exterioare, este perfect posibilă şi dezirabilă la nivel ezo teric, al formelor revelate ale Cuvântului divin. Prin urmar e, unitatea transcendentă a religiilor se realizează în plan i nterior şi pur spiritual, fără trădarea nici unei forme partic ulare de spiritualitate. „Antagonismele dintre aceste forme – arată autorul – dăunează tot atât de puţin Adevărului – u nu şi universal – pe cât de puţin dăunează antagonismele d intre culori opuse transmisiei luminii, una şi incoloră” (p. 2 6). Orice culoare neagă întunericul şi afirmă lumina şi con duce, pe raza sa, către Sursă. La fel, orice dogmă sau simb ol religios revelat, afirmând Adevărul, permite urcuşul, pe

raza sa, către Centru.

Aprecierile acestei cărţi au la bază o doctrină care nu este deloc filosofică, ci pur metafizică, având un caracter p ur transcendent ce îi conferă detaşare faţă de ceea ce num im gândirea umană. Sursa ei este Inteligenţa pură, directă şi non-discursivă, ce emană de la Dumnezeu şi nu de la om, intuiţia intelectuală ca participare la revelarea cunoaşterii divine. Căci nu individul ca atare cunoaşte, ci individul car e – în esenţa lui profundă – nu este deloc distinct de Princi piul său divin; certitudinea metafizică este deci absolută, d ată fiind identitatea, în intelect a cunoscătorului şi cunoscu tului" (p. 22).

Aşadar, simbolul sau forma nu se confundă în mod nec esar cu Adevărul pur şi supra-formal. Ele sunt traduse de c ătre diferitele religii într-un limbaj dogmatic prin care oam enii participă la misterul divin, în care lumea se găseşte co nfruntată cu propria-i imagine integrală.

Astfel, se întrevăd sursele ecumenismului, exigenţa un ităţii capabile să reconstituie modelul mereu viu al originil or, autorul evitând sincretismele şi artefactele dăunătoare prin scăderile lor de sens. Nu putem vorbi de religie fără s ă întrezărim măcar invizibilul, deschiderea spre celălalt tăr âm. Trăim într-un loc fărâmiţat, fracturat, căzut, din care n u putem ieşi fără acest model transcendent, al Sofiei necre ate, oglindit în univers şi în inima omului.

În opinia părintelui Scrima, expresia fericită de „unita te transcendentă a religiilor”, ca şi întreg efortul autorului îşi au originea în orizontul deschis de Rene Guenon, „a căr ui umbră luminoasă, străvezie până la inaparenţă, adumbr eşte de altfel textul cărţii lui Schuon”. Chiar de-ar fi aşa, ca rtea rămâne o reuşită admirabilă, pledoaria autorului, opţi unea sa pentru calea anunţată încă din titlu angajându-l pl enar în aventura Fiinţei. Transcendentul e înţeles ca esenţi alitate non-abstractă, ca matrice creatoare ireductibilă, de unde lumea îşi primeşte semnele şi minunile, „nu e ceea ce ţine de lume, ci ceea ce ţine lumea”, (André Scrima), altfel fiind intangibil. Cum spunea Hölderlin, divinul se retrage c ând încerci să devii prea familiar cu el, ca să nu facem din el un idol închizându-l în înţelegerea noastră suficientă, în loc de a fi mereu deschişi spre noi înţelesuri, ieşind din noi înşine, cum avertiza Sf. Grigorie de Nyssa.

Dintr-o astfel de abordare, conflictele religioase nu au sens; ele sunt tocmai rezultatul căderii în formule exterioa re, ortopraxii în care celălalt este expediat ca străin, păgân sau chiar duşman. Or, Dumnezeu nu poate fi îngrădit în rit ualuri, nu are forme cultice, etnice sau naţionale. Ca pe Ta bor, transfigurarea înseamnă depăşirea oricărei forme, rev erberaţia luminii pure, necreate. „Transcendentul fiind che marea la marea sărbătoare a Universalului celui Viu, refuz ul ei nu ţine oare de temerea noastră faţă de darurile Duhu

lui şi de tendinţa de a ne zgribuli în micile noastre adăpost uri preacunoscute?”, se întreabă părintele Scrima. Acestea sunt numai o parte din fericitele dificultăţi pe care le pute m întâlni când vrem să cuprindem, precum F.

Schuon, un cer de sens în câteva pagini de carte.

O carte însă la a cărei lectură poţi simţi prezenţa Duh ului. Şi chiar după…

5.8. BIOLOGIA CREDINŢEI

Cercetată de ştiinţă, religia este abordată mai nou din perspectivă psihologică sau chiar biologică, fiziologică. *Psi hologia religiei* este o disciplină tânără ce constată că omul credincios, ca locuitor al unei patrii transcendente, se desc urcă mult mai bine în faţa avatarurilor şi provocărilor vieţii cotidiene, tocmai pentru că este în stare să se autorelativiz eze. Cel mai adesea el trăieşte o stare de bine, o uşurare.

Omul are în el setea de absolut, nevoia de a se raporta tot timpul la ceva superior, iar credinciosul, încredinţându-se Creatorului, se simte protejat şi chiar condus pe cărările vieţii.

Freud considera religia ca pe o „nevroză obsesională universală”, apreciind că omul credincios ar încerca să-şi c ontroleze impulsurile sexuale cu ajutorul rugăciunilor şi al ritualurilor religioase de teama unui Dumnezeu autoritar.

Dar, cu timpul, reprezentarea divină s-a modernizat, r

elaţia cu Dumnezeu a devenit mai partenerială. Realizăm d in nou, cu aceeaşi uimire de altădată, cât de mare este dis ponibilitatea oamenilor de a se încredinţa unei fiinţe cereşt i, unei suprainstanţe divine şi cât de mare este liniştea, ca să nu spun fericirea, care îi cuprinde pe cei care au făcut-o cu adevărat.

O altă disciplină ştiinţifică recent apărută este *Neurot eologia*, care încearcă să explice religiozitatea pornind de l a date biologice, susţinând că ea are un fundament neurofi ziologic.

Deci o experienţă mistică ar putea fi înţeleasă şi chiar măsurată (!) cu mijloace ale ştiinţelor naturale. Altfel spus, Dumnezeu nu ar fi altceva decât un produs al creierului no stru, el „locuind".

în *Lobus parietalis superior.* Neurologul american Jam es Austin consideră că stările mistice de iluminare sunt pro duse de o inhibare a activităţii unor zone subcorticale ale c reierului. Mai rău, canadianul Michel Persinger, ca şi amer icanii Jeffrey Saver şi John Rabin, explică aceste stări ca fii nd microatacuri epileptice de lob temporal.

În lucrarea *De ce Dumnezeu nu vrea să plece*: *Ştiinţa creierului şi biologia credinţei*, americanii Andrew Newber g (radiolog) şi Eugene d'Aquili (psiholog) acreditează şi ei i deea unor rădăcini biologice, în speţă traseele nervoase al e creierului, ale tuturor experienţelor spiritual-religioase.

După ei, toate religiile s-ar baza pe mituri, fabricate şi ele t ot în lobul parietal. Ele pleacă dintr-o arie cerebrală identi că, astfel încât religiozitatea ar putea fi considerată un fen omen unitar. Pentru cei doi autori creierul îşi creează prop riul Dumnezeu. Ritualurile religioase pot provoca – se susţi ne – stări transcendente, care se răsfrâng asupra hipotala musului. Centrul din creier care reglează reacţiile de excit are sau de calmare este inhibat. Cu alte cuvinte, procese n eurologice care provoacă trăiri mistice.

Ei bine, mie toate acestea mi se par nişte monstruozit ăţi ştiinţifice. Consideraţiile de mai sus sunt cel puţin trivia le, pentru că toate emoţiile sunt condiţionate neuronal. A î nţelege religiozitatea doar ca provenind dintr-o excitare a anumitor zone ale creierului relevă o concepţie materialist ă, de tipul „materia înaintea gândirii", care mi se pare desc alificantă. Ea duce la concluzia că Dumnezeu este imanent omului, ceea ce pentru mine e o absurditate. Fără îndoială că stările religioase au o reprezentare în învelişul cortical al sistemului limbic, dar numai ca efect; abordarea noastră este una idealistă, de tipul „gândirea înaintea materiei", că ci „La început a fost Cuvântul" şi nu stă în puterea noastră şi nu are rost să răsturnăm lucrurile.

Şi metodologia acestor cercetări mi se pare eronată, c ăci nu poţi să măsori ipoteze metafizice ca şi cum ai măsur a operaţii fizice elementare. Cum poţi extrage din astfel de

măsurători, valori normative, cum poţi să măsori credinţa cu metrul? Ăsta e un soi de „neuromarketing”.

În 2004, într-un anunţ spectaculos, americanul Dean Hamer, specialist în biologie moleculară, a afirmat pentru prima dată că există o „genă a Lui Dumnezeu”. Deci credin ţa este instinct şi ar fi cuprinsă în genomul uman. Cu alte c uvinte, omul este condiţionat genetic pentru a crede, credi nţa se transmite ereditar. De-ar fi să cunoaştem însă funcţi ile biochimice ale tuturor genelor şi tot nu am putea explic a un fenomen atât de complex cum este spiritualitatea. Nic iun cercetător serios nu ar avea astfel de pretenţii.

Studiile serioase relevă în schimb faptul că există o rel aţie certă între credinţă şi starea de sănătate psihică, relaţ ie benefică în marea majoritate a cazurilor. Oamenii credin cioşi suportă mai uşor emoţiile şi stresul, îşi alină suferinţe le în rugăciune, ajutând astfel sistemul imunitar să lupte. S ănătatea este deci un efect şi nu o cauză a religiozităţii. Ch iar din punctul de vedere al biologiei evoluţioniste, credinţ a ajută, protejează, produce o stare de bine. Mai mult, cred inţa susţine şi bunăstarea individuală şi comunitară.

Economiştii americani Robert Barro şi Rachel Mc Clea ry au stabilit astfel un raport între ratele de dezvoltare ale diferitelor ţări şi datele referitoare la convingerile religioas e fundamentale ale populaţiilor respective. O societate baz ată pe o concepţie religioasă poate economisi resurse sau l

e poate aloca mai eficient. Religiozitatea susţine munca, m orala socială, ceea ce conduce firesc la o prosperitate mai bună.

În absenţa credinţei, ca încredere la modul absolut, ni ciun sistem nu poate reuşi.

Analogiile dintre sistemul economic şi cel confesional sunt uimitoare. *Homo religiosus* are încredere, iar aceasta este fundamentală în a-l ajuta să se descurce într-un mediu ultradiferenţiat, hipersensibil şi bazat pe convenţii fragile. Credinţa este încredere originară şi oferă siguranţă vitală, elimină arbitrarul. Ea este indispensabilă pentru atingerea unor niveluri mai înalte ale conştiinţei. Crezând, omul ştie că există.

Dorul de transcendenţă, sensul sacrului fac parte din fiinţa umană. O lume fără Dumnezeu nu poate exista. Cum spunea Emile Durkheim, credinţa ţine de demnitatea uman ă, ea poate asigura o etică a demnităţii. Credinţa este o pr omisiune a binelui, este darul speranţei într-o lume mai bu nă, speranţa într-o ordine ideală ce va să vină, liniştea şi p acea supremă.

Editura Curtea Veche din Bucureşti publică de câţiva ani, în cadrul Colecţiei „Ştiinţă şi Religie”, coordonată de B asarab Nicolescu şi Magda Stavinschi, o serie de lucrări ca re, după cum susţin editorii, „se adresează tuturor celor ca

re doresc să exploreze potenţialitatea unui nou sistem de v alori fundat pe dialogul transdisciplinar dintre ştiinţă şi rel igie”. Dintre lucrările apărute până acum în această intere santă colecţie reţinem câteva: John D. Caputo, Gianni Vati mmo, *După moartea lui Dumnezeu*; John Pelkinghorne, *Qu arci, haos şi creştinism*.

Între-bări pentru ştiinţă şi religie; Thierry Magnin, *A d eveni tu însuţi în lumina ştiinţei şi a Bibliei*;

Niels Henrik Gregersen, *Dumnezeu într-o lume evoluţi onistă*; Robert Pollack, *Credinţa biologiei şi biologia credin ţei*; Cătălin Mosoia*, În dialog cu… despre ştiinţă şi religie*; Basarab Nicolescu (ed.), *Moartea astăzi*; Basarab Nicolesc u, Magda Stavinschi (ed.), *Science and Orthodoxy, a Neces sary Dialogue*; Magda Stavinschi (ed.), *Perspective române şti asupra ştiinţei şi teologiei*; Basarab Nicolescu, Magda S tavinschi (ed.), *Transdisciplinarity în Science and Religion*; Andrew Newberg, Eugene d’Aquili, Vince Rause, *De ce Du mnezeu nu va dispărea niciodată*?; Ian G. Barbour, *Când şt iinţa întâlneşte religia. Adversare, străine sau partenere*, lu crare pe care ne propunem să o prezentăm în continuare.

Autorul prezintă patru viziuni asupra ştiinţei şi religie i: conflictul, independenţa, dialogul şi integrarea, prin pris ma cărora analizează o serie de teme importante, cum ar f i: creaţia, implicaţiile fizicii cuantice, evoluţia, genetica, ne uroştiinţa şi natura umană, Dumnezeu şi natura.

Dar, mai întâi, el prezintă evoluţia raporturilor dintre cele două mari căi de cunoaştere începând din secolul al X VII-lea, când majoritatea fondatorilor revoluţiei ştiinţifice, î n calitate de buni creştini, erau convinşi că nu studiază alt ceva decât opera Creatorului. Un secol mai târziu, cea mai mare parte a oamenilor de ştiinţă continuau să creadă într-un Dumnezeu creator, dar nu mai considerau că intervenţi a sa continuă în lume şi în viaţa omului. Ei bine, în secolul al XIX-lea, deja putem vorbi despre o ruptură, mulţi oamen i de ştiinţă manifestându-se cu ostilitate faţă de religie, cu toate că însuşi Darwin susţinea că procesul evoluţiei fuses e proiectat tot de Dumnezeu.

Descoperirile ştiinţifice din secolul al XX-lea au repus î n discuţie multe idei religioase clasice, reprezentanţii ştiinţ ei reformulând concepte vechi şi abandonând aproape com plet tradiţia şi doctrinele sale.

În noul mileniu, ştiinţa şi religia tind să se regăsească, ele nu mai sunt percepute ca inamici, ordinea şi sensul se î ntâlnesc, chiar dacă unii mai continuă lupta. Unii le consid eră complementare, alţii caută forme de parteneriat sau de colaborare, în încercarea de a găsi răspunsuri la marile înt rebări. Pe de o parte, şi teologii au reformulat percepţiile d espre Dumnezeu şi natura umană, adaptându-le la spiritul veacului şi ţinând seama de descoperirile ştiinţei, rămânân d, desigur, fideli mesajului central al religiei; pe de altă par

te, tot mai mult, oamenii de ştiinţă realizează faptul că nu pot oferi singuri marile răspunsuri şi caută dialogul.

De pildă, astronomii au oferit argumente convingătoar e privind *Big-Bang*-ul şi expansiunea rapidă a universului, plasând începuturile acestuia acum aproximativ 15 miliard e de ani. Se acceptă noţiunea de infinit, se vorbeşte chiar d espre un univers oscilant, pulsatil, sau despre o multitudin e de universuri şi de dimensiuni ale spaţiului. Dar legile fiz icii nu pot explica de ce s-a produs totul astfel. Teistul vede evenimentul ca un moment al creaţiei şi ca început al timp ului.

Oricum, în interpretarea istoriei cosmice, religia şi ştii nţa trebuie să se întâlnească.

Fizica clasică s-a dovedit deterministă şi reducţionist ă. Dimpotrivă, fizica cuantică e holistică şi acceptă incertit udinea. Lumea cuantică e impredictibilă, plină de intercon exiuni şi ne dezvăluie limitările cunoaşterii umane. Teiştii pun nedeterminările fizicii cuantice în seama lui Dumneze u, iar orientalii găsesc în holismul cuantic o recunoaştere a credinţei lor în unitatea fundamentală a tuturor lucrurilor. De asemenea, alte aspecte privitoare la timp, cauzalitate şi natura realităţii i-au apropiat în dialog pe oamenii de ştiinţ ă şi pe teologi, ca şi pe filosofi.

De asemenea, există teologi şi oameni de ştiinţă care au reuşit să împace credinţa în Dumnezeu cu evoluţia spec

iilor. Ştiinţa a studiat mult complexitatea sistemelor şi cap acitatea lor de autoreglare, rolul informaţiei în acest sens, cu precădere în biologia moleculară şi în dezvoltarea embr ionară şi au ajuns la concluzia că natura relaţiilor este mai importantă decât materia în care acestea se exprimă. Teol ogii au depăşit şi ei viziunile unui univers static, ale unei n aturi statice, acceptând ideea unui univers dinamic, creat c ontinuu de Dumnezeu, care îl şi transcende. Sfântul Duh es te, potrivit Bibliei, forţa divină activă atât în natură, cât şi î n viaţa omului.

Studiile ştiinţifice au arătat că şi moştenirea genetică i nfluenţează o parte semnificativă a comportamentului nost ru, ca şi anumite facultăţi mentale, deducându-se de aici fa ptul că libertatea umană este o iluzie. Dar nu totul depinde totuşi doar de gene şi neuroni. Aşa cum arată autorul, „De pendenţa vieţii mentale şi spirituale de procesele biologice repune în discuţie problema dualismelor tradiţionale corp-suflet şi materie-minte. Atât oamenii de ştiinţă, cât şi teolo gii sunt preocupaţi să elaboreze teorii ale eului întrupat so cial, care să fie compatibile cu descoperirile neuroştiinţelo r şi ale antropologiei şi, de asemenea, cu viziunea biblică p rivind persoana ca sinteză a gândirii, simţirii, voinţei şi acţi unii” (p 11).

Lumea pare guvernată de legi ştiinţifice.

E oare posibil ca Dumnezeu, care a creat lumea, să o l

ase să evolueze independent? Greu de crezut. Tradiţia susţ ine că Dumnezeu a făcut şi legile naturii şi intervine în lum e în conformitate cu acestea. Dar atunci mai există libertat e? Apoi, cum se explică prezenţa răului şi a suferinţei?

Unii teologi invocă o autolimitare a lui Dumnezeu. Alţi i au recurs la concepte aparţinând ştiinţei moderne, explic ând faptul că Dumnezeu comunică informaţie şi determină, de fapt, toate nedeterminările. Au rezultat astfel lucrări nă scute din colaborarea între teologi şi oameni de ştiinţă, car e se bazează atât pe experienţa religioasă, cât şi pe descop eririle ştiinţei, cum e şi cea de faţă.

Autorul este convins că dialogul şi integrarea sunt căi promiţătoare pentru viitorul reflexiei religioase şi a celei şt iinţifice, venind să înlocuiască separarea şi conflictul. Toat e modelele filosofice sunt limitate şi parţiale. Lumea e dive rsă, iar căutarea coerenţei nu trebuie să ducă la eludarea diferenţelor. Folosirea mai multor modele ne poate ţine de parte de idolatrie, dar tot nu oferă întreaga cunoaştere. Du mnezeu este o cauză a cauzelor, dar o cauză descendentă. Până la urmă, taina sa şi taina căilor sale nu pot fi desluşit e până la capăt şi e bine ca misterul să rămână ca atare.

5.10. TEOECONOMIA

Iar cel ce şedea pe tron a spus: „Iată, Eu fac toate lucr urile noi”. Şi a mai spus: „Scrie, pentru că aceste cuvinte s

unt demne de încredere şi adevărate”

(Apocalipsa – 21.5).

Teoeconomia ar fi disciplina care studiază legile şi pri ncipiile divine de guvernare a problematicii economice a c omunităţilor umane.

În marasmul economic, social şi ecologic creat de oam eni, recunoaşterea principiilor divine care stau la baza Cos mosului şi aplicarea lor în planul rânduielilor pământeşti p oate fi soluţia, în această epocă crucială din istoria omeniri i. Singuri am arătat ce putem: suntem pe cale să distrugem planeta. Trebuie deci să ne schimbăm şi să-l lăsăm pe Dum nezeu să lucreze. Astfel va apare un om nou*: homo univers alis*, ca parte a evoluţiei pe care Jung o numea „continua în trupare a Sinelui”.

Putem vedea cum toate sistemele se prăbuşesc: cel ec onomic, cel educaţional, cel de asistenţă medicală, cel ecol ogic, cel politic etc.

De asemenea, dacă privim atent, observăm că apar in ovaţii şi soluţii creatoare în toate domeniile, de parcă cinev a ar avea grijă de noi, de parcă cineva ne-ar binecuvânta c u „energia punctului Zero” (Barbara Marx Hubbard). Treb uie să ne înţelegem sinele superior, vocea interioară, să ne aducem proiecţiile acasă şi să-L lăsăm pe Dumnezeu să ne ia în stăpânire şi să ne deplaseze identitatea dinspre ego s

pre esenţa noastră profundă. Aceasta este cheia pentru a d eveni un om universal.

Apoi trebuie să ne aflăm menirea: de ce am venit aici. Trebuie să ne apropiem, după legea afinităţilor, de cei care gândesc şi acţionează ca noi. Trebuie să-i căutăm pe cei ca pabili să scoată din noi tot ce este superior. Unde doi sau t rei se adună în numele acestui Sine superior, *Eu sunt* va fi alături de ei. Trebuie să spunem „da" divinităţii din noi. Că ci Universul este antropocentric, fiecare particulă a sa are omul ca ţel.

Întreaga sa chimie este o psihochimie, istoria sa are o cauzalitate mai profundă, astfel că evenimente pe care le e xplicăm de obicei în termeni de economie, politică sau ecol ogie pot fi înţelese mai bine din perspectiva unor tipare de ordin spiritual.

Întreaga biologie este de fapt o astrobiologie. Cunoaşt em, de pildă, influenţa soarelui asupra evoluţiei plantelor, dar şi celelalte astre influenţează viaţa pe pământ. De exe mplu, vegetalele cu bulbi subterani, cu tuberculi, sunt inte ns influenţate de lună. Apoi, privite de sus, principalele org ane interne ale omului reflectă, în dispunerea lor, sistemul solar. Iar omul respiră de 25.920 de ori pe zi, adică număr ul de ani care formează celebrul an platonic sau pitagorei c, în care soarele încheie un tur complet, cu 12 etape, al zo diacului. Durata medie a vieţii omului pe pământ are acela

şi număr de zile.

Este bine să cunoaştem şi astfel de lucruri atunci când ne ocupăm de economie, de fapt de teoeconomie. Un prim aspect care trebuie stabilit este legat de proprietate. Tot c e există îi aparţine lui Dumnezeu şi nu nouă. De aceea lupt a înverşunată pentru proprietăţi, dobândirea şi apărarea lo r cu tot felul de garduri juridice, mentale, dar şi fizice, con stituie un atentat la Creaţia divină. Ea a fost dăruită omeni rii („Creşteţi şi vă înmulţiţi şi stăpâniţi pământul") şi nu an umitor oameni, anume celor mai rapace. Proprietatea priva tă reprezintă o extensie materialistă a egoului nostru super ficial, a egoismului nostru. Iar acesta este sursa tuturor rel elor.

Pentru că noi suntem una cu semenii noştri. Şi atunci de ce ne înconjurăm cu garduri?

Sunt conştient că astfel de afirmaţii îmi pot aduce acu ze de utopism, că unii m-ar putea trimite în braţele socialiş tilor, ale lui Engels, de pildă, cel din *Originea familiei, a pr oprietăţii private şi a statului*, sau ale lui Saint-Simon.

Dar nu, aceştia din urmă ce voiau, ce vor de fapt? Doa r să-i deposedeze pe alţii şi să redistribuie proprietăţile, cu m bine sesiza Vl. Soloviov în *Îndreptăţirea binelui* (Humani tas, Bucureşti, 1996). Spre deosebire, eu consider, că acest e proprietăţi aparţin lui Dumnezeu, iar oamenilor, tuturor oamenilor le sunt oferite în folosinţă.

Veche de patru sute de ani, paradigma modernilor, a „ iluminaţilor”, a ajuns la final.

Aceasta impune o reorganizare radicală a societăţilor noastre şi o transformare a practicilor globale privind Natu ra. Altminteri, specia umană se poate autodistruge, cum s-a întâmplat cu atâtea alte specii înaintea noastră. O altă le ge universală, divină, spune că ceea ce semeni aceea culeg i. Prin urmare, nu poţi semăna neghină şi aştepta să creasc ă grâul. Or, noi asta facem, de sute de ani. Acum totul treb uie reluat de la capăt şi semănat grâu, cu speranţa că va m ai avea timp să crească, iar noi să ne mâncăm pâinea cea î ntru Fiinţă, deşi „nu numai cu pâine se va hrăni omul, ci şi cu Cuvântul lui Dumnezeu”.

Un alt izvor crucial de avuţie, factor de producţie, cu m îi spun economiştii, de care avem tendinţa să uităm, este munca, munca umană.

Ea este un mod de slujire a Binelui şi de recuperare a altitudinii spirituale la care am fost creaţi: „În sudoarea feţ ei tale îţi vei mânca pâinea ta”. Or, astăzi, am ajuns să con siderăm că se poate trăi şi fără muncă, ori pe spinarea alto ra, ori speculând, cultivând bani care să nască alţi bani. Es te o iluzie foarte periculoasă aceasta, căci banul în sine nu poate să creeze valoare, dar am făcut din el un idol postmo dern, un nou viţel de aur, la care ne închinăm cea mai mar e parte a timpului. „Căci la ce-i va folosi omului de-ar avea

toate bogăţiile pământului, dar şi-ar pierde sufletul?”

5.11. ARHETIPUL APOCALIPSEI

O altă valoare greşit exploatată este pământul, adică mama noastră, care ne-a hrănit şi ne-a susţinut energetic. Ei bine, am adus şi pământul şi întreaga natură în criză pri n comportamentul nostru economic, intens consumator de resurse şi foarte poluant. Am devenit vampirii pământului. De aici, schimbările accelerate de climă, dispariţia speciilo r şi epuizarea resurselor.

În prezent, suntem într-un proces de trecere de la o fo rmă de conştiinţă la alta. Mintea modernă s-a prins în capc ana unui concept mecanicist despre univers, care e pe cale de a fi schimbat. Am tehnologizat excesiv viaţa noastră, sp orind foarte mult productivităţile, dar şi creând pericole di strugătoare. Viteza ameţitoare, dezumanizantă, cu care se schimbă tehnologiile generează mari probleme de adaptar e şi schimbări profunde la nivelul psihicului uman, dar şi n oi forme de organizare socială, cum ar fi reţeaua. Aceste te hnologii au un impact foarte serios asupra experienţei inte rioare a identităţii personale şi percepţiei de sine. Omul se izolează şi se îndepărtează de natură. Or, identitatea este ş i un construct social, iar această mutaţie fenomenologică c reează probleme.

Mass-media ne înconjoară ca o a doua piele, modificân

d în permanenţă frontierele individuale, reţelele de conecti vitate şi structurile morale. Există tendinţa de a unifica mi nţile individuale, de unde numeroase amăgiri în masă.

Asistăm la accelerări ale sincronicităţilor, ale intuiţiilo r şi manifestărilor parapsihice şi psihofizice. Progresul teh nologic permite imaginaţiei să-şi realizeze proiecţiile cu m are acurateţe şi viteză, atrăgând psihicul şi fizicul nostru în tr-o relaţie din ce în ce mai strânsă.

Vălul lui Isis, vălul dintre materie şi conştiinţă, dintre cer şi pământ, devine tot mai subţire şi permeabil. Potrivit lui Edward Edinger, discipol al lui Jung, în prezent experim entăm „arhetipul Apocalipsei", care este tot o dezvăluire, o Revelaţie. Cerul şi pământul se întâlnesc în noi. Modul nos tru de viaţă de până acum este distrus, dar se naşte unul n ou şi noi renaştem odată cu el. Se produce fuziunea dintre ego şi sine, pentru totdeauna. Cum spunea Iisus: „Ceasul s e apropie – şi el este acum".

Avem nevoie de o cultură globală, un proiect holistic, care să susţină o dezvoltare durabilă. Pentru aceasta este necesară o reînviere a impulsului transcendentalist, care a r putea stârni o adevărată revoluţie spirituală în societatea noastră. Valorificând potenţialul social al Internetului, încă neînţeles cum trebuie, am putea beneficia de o infrastructu ră utilă pentru răspândirea acestei noi paradigme, permiţâ nd, bunăoară, orchestrarea armonioasă a resurselor şi poli

ticilor într-o vreme de criză. „Orice schimbare este o schim bare de paradigmă” (Cesar Aira).

În *Marea transformare*, Karl Polanyi afirmă că toate p roblemele s-ar putea rezolva printr-o cantitate nelimitată d e bunuri de consum. Nu cred, pentru că: 1) Oricât de mar e, cantitatea produsă este oricum limitată şi 2) O repartiţie incorectă poate duce la accentuarea discrepanţelor dintre superbogaţi şi supersăraci.

Aceasta poate duce, la rândul său, la mari conflicte so ciale. Cum spunea Nietzsche, „fapta îl creează pe făptaş, a proape ca un gând întârziat”.

De mult ne aflăm, de fapt, în plin război economic. Iar ravagiile sale nu sunt mai puţin teribile decât ale unui răzb oi propriu-zis. El a fost născut de lăcomia umană, cauza tut uror relelor.

E ca şi cum un compus chimic s-ar descărca în stomac ul tău în clipa în care banii tăi se înmulţesc, creând depend enţă. Aceste tulburări economice, politice, climaterice per mit guvernelor, băncilor şi marilor corporaţii să profite de şocul în care se află populaţia şi să implementeze politici î n propriul interes (vezi Naomi Klein, *Doctrina şocului. Naş terea capitalismului dezastrelor*, Editura Vellant, Bucureşt i, 2008).

Pe de altă parte, aceste vremuri dificile generează cel e mai bune oportunităţi pentru cei care înţeleg necesitatea

unor reforme economice fundamentale. Din păcate, aceştia sunt puţini.

Nu e suficient, de pildă, ca la reuniunea G-20 de la Londra, doar să se alcătuiască o listă a paradisurilor fiscale. Ele trebuiau pur şi simplu desfiinţate. Faptul că nu s-a dorit acest lucru demonstrează încă o dată că politicienii nu sunt decât nişte marionete în mâna marilor păpuşari economici. Astfel, li se permite în continuare unora ocolirea sistemelor fiscale, în timp ce oamenii obişnuiţi sunt împovăraţi cu taxe şi impozite, din care acum se plătesc inclusiv hoţiile marilor bancheri. Este profund nedrept şi profund nedemocratic. „Vă vom goli de conţinut, după care vă vom umple cu noi înşine”, avertiza George Orwell în celebrul său roman *1984*.

5.12. CUVINTELE DUHULUI

1. Să ne reamintim că suntem liberi, înfăşuraţi în mantia propriei libertăţi. Sunt liber prin jertfa lui Iisus Hristos. Întreaga bucurie şi fericire a libertăţii mele îmi vin de la Dumnezeu.

Trecutul şi culpabilitatea au dispărut, topindu-se în irealitatea din care au venit. Dumnezeu ni l-a dăruit pe Duhul Sfânt cu misiunea să înlăture orice urmă de îndoială sau culpabilitate pe care ni le-am impus şi care nu au nicio funcţie utilă.

Astfel, vom regăsi pacea în care El ne-a aşezat.

2. Adevărul vine prin propria sa voinţă, iar noi îi aparţi nem. Sfântul Duh ne va restabili sănătatea, pentru că boal a nu este de la Dumnezeu. Dumnezeu îşi uneşte spiritul cu al tău, iar această legătură nu poate fi ruptă. În adânca pac e, Dumnezeu vrea să aibă cu noi o blândă şi permanentă co municare. Pacea Sa curge peste noi pentru că pacea este v oinţa Sa. Trebuie să învăţăm să o folosim pentru mântuire. Trebuie să învăţăm lecţia trezirii. Dumnezeu ne-a chemat l a trezire şi bucurie. Cum am putea rezista? Adormirea noa stră nu va rezista.

3. Dumnezeu veghează asupra mea şi lumina mă încon joară. Voia mea e voia Lui. Tot ce nu e adevărat trebuie rec onciliat cu adevărul.

În această reconciliere rezidă pacea Cerului.

Vom fi eliberaţi întru adevăr. Nu suntem întregi şi feri ciţi decât în non-culpabilitate. Trebuie să învăţăm să fim fe riciţi.

4. În fiecare minut decidem între răstignire şi înviere, între iluzie şi adevăr, între ego şi Sfântul Duh. Tot ce avem este puterea de a decide. Suferinţa este alegerea noastră. Preţul lui a dărui este a primi. Vindecarea ne este dăruită pentru a înlocui întunericul cu lumina şi teama cu iubirea. Nu trebuie să oferim putere nimicului. Întunericul nu are n iciun efect asupra noastră ca fii ai lui Dumnezeu.

5. Non-culpabilitatea înseamnă nonvulnerabilitate, de aceea nimeni şi nimic nu ne poate răni. Nu există nimic de iertat. Ceea ce nu are o cauză nu poate exista, iar Dumnez eu e singura cauză şi de la el nu vine decât iubire, nu culpa bilitate. Deci, culpabilitatea nu există. Poate fi doar o iluzie în mintea ta ce se crede desprinsă de Dumnezeu. Spiritul e unul, iar cauza este una singură: Cauza-lui-Dumnezeu. Înv aţă să comunici cu această unitate şi respinge tot ceea ce e fără cauză. Primeşte toate acestea cu bucurie.

6. Niciun gând al nostru nu poate fi separat de efectel e sale, care formează o constelaţie mai vastă decât ţi-ai put ea închipui. Voinţa ce ne-a fost dată e sfântă şi curge la fel de natural ca şi pacea infinită ce ne învăluie. De multe ori, însă, nu ne înţelegem voinţa, iar când iei decizii doar pentr u tine, ea va fi proastă. Decizia ta trebuie luată pentru într eaga Creaţie. Aici ajutorul Sfântului Duh e de nepreţuit. El trebuie acceptat, căci suntem demni de darul lui Dumneze u, făcut cu atâta bucurie. Dumnezeu ştie că îl meriţi, iar tu nu poţi nega adevărul hotărârii divine.

7. Tot ce a creat Dumnezeu este puritate perfectă. Pac ea sălăşluieşte în fiecare spirit care acceptă planul lui Dum nezeu pentru ispăşirea sa. Cei care acceptă ispăşirea sunt i nvulnerabili.

Nu ştim încă ce e mântuirea şi nu o înţelegem.

De aceea, nu-ţi fă păreri deşarte, ci cere-I totul Sfântu

lui Duh şi urmează-L pe Dânsul. Doar înţelepciunea Sa e ca pabilă să te ghideze. Mântuirea înseamnă evadarea din cul pabilitate. Astfel scăpăm de tot ceea ce ne poate umbri ino cenţa spiritului.

8. Sfântul Duh cunoaşte calea şi te va conduce cu buc urie, căci Lui i-a încredinţat Dumnezeu mântuirea ta şi pac ea Lui în tine.

Dumnezeu ne-a creat sfinţi şi atunci de ce ne-am îndoi de valoarea noastră? Nu am face decât să-l judecăm pe Tat ăl, ceea ce este „o posibilitate care nu se poate". Fii liniştit în credinţa ta şi nu uita că Dumnezeu te iubeşte. Alegerea ta poate fi alta, dar aceea n-ar fi reală. Singura realitate es te cea a Spiritului iubitor în care am fost creaţi şi unde ni s -a fixat sălaşul odată pentru totdeauna.

9. Să lăsăm aşadar pe Sfântul Duh să hotărască pentr u noi. În spatele deciziilor Sale se află întreaga cunoaştere. Înţelepciunea şi iubirea Sa se dăruie tuturor şi ne vor scoat e din întunericul în care luptăm împotriva propriilor iluzii.

Iubirea Tatălui îţi aparţine şi El doreşte să o împărtăşească cu tine. Am uitat să comunicăm cu Creatorul, deşi El e în noi şi noi suntem în El.

Căderea înseamnă separare. Să ieşim deci din izolare şi să comunicăm. Are atâtea să ne spună…

10. Nu poţi găsi pacea decât prin iertarea deplină. Pâ nă la separarea de Dumnezeu nu existau nevoi. Ele au apăr

ut în universul creat de om. Ne-am creat tot felul de necesi tăţi, de plăceri, le ierarhizăm şi ne străduim să le atingem, confundându-le cu fericirea. Pierdem timpul. Singura nevoi e pe care o avem cu adevărat este sentimentul că suntem u na cu Dumnezeu.

Integrându-te în tine devii unu şi atunci şi necesitatea devine una – cea amintită. Îndreptarea presupune verticali zare, salt către unu.

11. Spaţiul şi timpul sunt lipsite de semnificaţie; ele su nt doar credinţe. Scopul lor, scopul acestei lumi este de a t e ajuta să-ţi corectezi necredinţa. Noi am creat frica, de ac eea credem în ea. Putem crede în ceva ce nimeni nu consid eră adevărat. Toate aspectele fricii sunt false, pentru că nu vin de la Creator. Frica se alungă cu iubire perfectă. Dacă există iubire, nu mai există frică. Crezând aceasta, devii lib er.

Acesta este un dar de la Dumnezeu.

12. Îl recunoaştem pe aproapele nostru recunoscând p e Sfântul Duh din el. El face parte din Sfânta Treime, fiind în parte al lui Dumnezeu, în parte al tău. Sfântul Duh este chemare întru Dumnezeu. El creşte în tine când îl dăruieşti fratelui tău. Ceea ce recunoşti în fratele tău există şi în tin e, căci împreună sunteţi fii ai lui Dumnezeu. Întârzierile vi n de la ego, dar ele nu au semnificaţie în eternitate. Tot ce ea ce face Duhul Sfânt e în opoziţie cu egoul, El desface tot

ce egoul a făcut. Duhul Sfânt e răspunsul lui Dumnezeu pe ntru ego.

13. Eternitatea este o idee a lui Dumnezeu. Timpul est e o credinţă a egoului. Singurul aspect etern al timpului es te *acum.* Sfântul Duh mediază între cunoaşterea spiritului pur şi interpretările egoului. El reinterpretează ce face ego ul întru lumina cunoaşterii. El te reinterpretează în numele lui Dumnezeu. Sfântul Duh este lumină, căci sălăşluieşte în tine, care eşti lumină. El îţi reaminteşte că locul tău cuveni t este în Dumnezeu. Aceasta este viaţa ta, eternitatea şi Si nele Tău.

14. Această viziune înspăimântă egoul, căci pacea e m arele său duşman; fără conflict, el nu poate supravieţui. Et ernitatea şi pacea sunt la fel de strâns legate precum timp ul şi egoul.

Sfântul Duh este învăţătorul perfect. El foloseşte ceea ce spiritul tău înţelege deja şi îţi descoperă unde nu înţele gi. Partea din tine ce merge încă întru Dumnezeu e mult m ai puternică decât egoul, în ciuda tentativelor acestuia de a o disimula.

Tu, care faci parte din Dumnezeu, nu te simţi acasă de cât în pacea Lui, adică în eternitate.

15. Lumea e un mecanism de învăţare pentru a te rea duce acasă. Fii deschis pentru a învăţa. Tu nu ai lucrat pot rivit adevărului, dar acesta te poate încă face liber. Priveşt

e şi înţelege aşa cum o face Duhul Sfânt, care face parte di n tine şi e totodată în continuă comuniune cu Dumnezeu. E l este ghidul tău spre mântuire şi nu-ţi cere decât să-ţi spor eşti bucuria în tine şi so împărtăşeşti în numele Său, căci s untem în era Duhului Sfânt.

5.13. FIII ARŞI AI LUMINII

O bucăţică din mintea noastră a visat că era ruptă de Dumnezeu şi provoca mari necazuri. Estimp, rasa umană î nainta şi se îmbolnăvea de plăcere. Se minunau cerurile de câtă suferinţă putea aduna. Pe unde am trecut şi cum am a juns aici?

Bucăţica sfântă a minţii noastre dormea.

Visa visul care este lumea aceasta. Trebuia căutată ca uza, trebuia schimbată mintea, dar cum?

Cauza era frica, iar frica – cum spunea apostolul Pavel – e lipsă de iubire. Cu alte cuvinte, aveam mare nevoie de i ubire. O respiram prin toţi porii.

Aveam nevoie de o mare iubire, dar eram bătrân şi mă rugam în zadar la urma crucifixului de pe perete. Aveam n evoie de eternitatea iubirii.

Lumea era întoarsă pe dos, iar noi trebuia să o punem la loc mai bine ca atlanţii.

Aveam o relaţie specială cu Dumnezeu. Ne dăruia lips a potopului de ape, dar ne amenința cu o curăţenie (unii îi

spun *Apocalipsă*) mai grozavă:

prin foc. În fond, au mai dispărut civilizaţii, iar rasa u mană e atât de ciudată… Ceream lumină şi lumină venea, Doamne, cum ne ardea lumina aceea!

Deodată, teatrul s-a terminat. Eram personaje cosmic e. Dar trebuia încă să spargem oul dinlăuntru. La uşă băte a de câteva milenii Dumnezeu. Tot sporul era cu el. Istoria rasei umane nici acum nu mă lăsa în pace. Trebuia scos înt âi urâtul. Teribilă confruntare! Apoi trebuia aşezată frumo asa, frumoasa universală, după care totul reîncepea să cur gă: armonia, castitatea, amocul… Nu mai daţi putere urâtu lui. Nu încetaţi să mângâiaţi frumoasa, măcar cu un zâmbe t, cu o privire, chiar îndepărtată.

Nu uitaţi că suntem fiii arşi ai Luminii, lumânări de ce ară topită, orbiţi de Lumină, ca o plăcere mare. Ca o lumân are de ceară topită de plăcere, aşteptând o remodelare, o f ormă nouă, ca să mai ardem o dată pentru norocul nostru ş i pentru îmbunarea – nu-i aşa? – a destinului. Se mutau stel ele pe cer într-un menuet cosmic, iar tăcerea alerga între e le. Dar noi eram centrul, buricul universului. Chakrele ne a păreau şi dispăreau după necesitate. Libertatea înţeleasă, cum spunea Engels.

Schimbaţi visele! Nu mai trăiţi visul Fiului adormit. Ie rtaţi şi treziţi. N-o să-nţelegeţi uşor frica începutului. Dar l e puteţi înţelege pe cele de zi cu zi şi lăsa adevărul să vină,

aşa, în fâşii, cum l-au adus canoniştii, habotnicii din diferit e colţuri, pentru a intra în cunoaştere. Nu vă mai ţineţi de gând şi iertaţi-vă că vă ţineţi de gând. Cunoaşterea nu vine prin gând, ea se trăieşte, trebuie să fii întru şi să nu reacţi onezi, să fii proactiv, să fii ceea ce eşti şi ai fost încă de la î nceput, adică în principiu.

Ce pace ne umple, ce dragoste se revarsă! Ea, frumoa sa, şarpele cosmic, a promis că vine la prânz. Ne odihnim p uţin, apoi serbăm nunta, nunta cosmică, nunta alchimică şi ne urăm, cum se face, „Casă de piatră!”, „La Mulţi Ani!” et c., etc.

La sfârşit de veac veţi deosebi duhurile.

Până atunci creăm idoli. Aveam aşa ca o greaţă, ca de fiecare dată când trebuia să lucrez cu simboluri. Aveam un pendul sub formă de glob şi mă legănam cu el alene, fără s ă bănuiesc că astfel intram în rezonanţă cu globul. Astfel, p relungeam starea de somn. Mai puneam un beţişor parfum at, mă mai ungeam pe la nas cu-n eucalipt, ce vreţi, îmi opt imizam ambientul. Voiam să fac din mine o biserică şi ches tia asta nu-mi ieşea nicicum.

În schimb, mult mai înţeleaptă era capitala Bulgariei. După nume, nu cred că şi ea funcţionează ca o mănuşă înto arsă pe dos. Aşa se vindecă cauza, cu înţelepciune şi trebui e dat totul pentru cauză şi penetrat adevărul. Care este. C ăci adevărul e unul, în timp ce adevărurile sunt mai multe.

Adânc. Doamne, cu câtă cunoaştere m-ai hărăzit! Şi cu cât ă smerenie! Mai miluieşte-mă, te rog, măcar cu un strop de iubire!

Urcam în mine însumi spre tronul de slavă şi mantia-mi atârna ca o rugă. Îngenuncheam în răstimpuri pentru m ai multă smerire.

Căpătasem inel şi coroană şi sceptru, iar acum înainta m pe o cale de lumină spre tron. Eram eu însumi lumină şi radiam. Dar sensul era lumina de dincolo de lumină. Nu un a sângerie ca amurgul, ci una clară, transparentă, de simţi că dispari într-acolo. Şi urci, că e cale.

În dreapta mea era un copac, al meu, pe care trebuia, cu ajutorul instrumentelor primite, să-l menţin veşnic verd e. Îi trimiteam câte o rază şi el se înviora în verdele crud în care se scălda.

Urcasem cele unsprezece trepte şi ajunsesem la tron. M-am aşezat ca un rege, dar în spate se deschidea un hău care mă tot trăgea înspăimântător. Şi pe el trebuia să-l um plu cu lumină, dar nu prea reuşeam. Nu aveam spatele asi gurat.

În inima mea se ţesea un fir de mătase:

Unde mă va duce? Cu cine mă va lega? Un duh mă aşt eaptă să-l pot mângâia. Şi mi-e atât de dor!… Şi mai e Mar ele Tron, înfăşurat în curcubeu, în atmosfera aceea tainică, tămâiată, în care am primit instrumentele duhului. Şi cei d

ouăzeci şi patru de bătrâni ce se rugau continuu, incantato riu. Erau aşezaţi în potcoavă, iar locul al doilea din stânga era al meu. Încă nu-l meritam. Dar despre asta nu pot să v orbesc încă.

Mă mângâie albastrul, dar poarta răsăritului făcut-am bine să o deschid?

BIBLIOGRAFIE

– Adda Jacques, *La mondialisation de l'économie*, La D écouverte, Paris, 2002;

– Agenor P.R., *The economy of adjustement and grow t*, Academic Press, New York; 2000;

– Albert Michel, *Capitalism contra capitalism*, Humani tas, Bucureşti, 2003;

– Aglietta Michel, Moatti Simon*, Le FMI: de l'ordre m onnétaire aux désordres financiers*, Economica, Paris, 200 0;

– Aglietta Michel, Berrebi Laurent*, Désordres dans le capitalisme mondial*, P.U.F., Paris, 2007;

– Appadurai Arjun (ed), *Globalization*, NC, Duke Unive rsity Press, Durham, 2000;

– Asian Reza, *No god but god*, Random House, New Yo rk, 2005;

– Attaly Jacques, *Une brève histoire de l'avenir*, Fayar d, Paris, 2006;

– Bacevich Andrew J., *The new american militarism*, O xford University Press, New York, 2005;

– Barber Benjamin R., *Jihad vs. McWorld: How globali sm and tribalism are reshaping the world*, New York, 1996;

– Barber Benjamin, *Fear's Empire: War, Terrorism an d Democracy*, W.W. Norton, New York, 2003;

– Barbour Jan G., *Când ştiinţa întâlneşte religia*, Curte

a veche, Bucureşti, 2006;

– Barnett Thomas P. M., *The Pentagon's new map*, Put nam, New York, 2004;

– Bataille Georges, *Partea blestemată*, Institutul Europ ean Iaşi, 1994;

– Baumol William J. (coord), *Capitalismul bun, capitali smul rău şi economia dezvoltării,* Polirom, Iaşi, 2009;

– Bebear C., Maniere P., *Ils vont tuer le capitalisme*, Pl on Paris, 2003;

– Beckner Steven K., *Back from the brink: The Greens pan years*, John Villey and Sons, New York, 1996;

– Bell Daniel, *Beyond liberal democracy*, Princeton Un iversity Press, Princeton, 2006;

– Berger Simon, *Notre première mondialisation. Leçon d'un échec oublié*, Seuil, Paris, 2003;

– Besancon Henri, *Eseuri despre lumea de azi*, Human itas, Bucureşti, 2007;

– Blanchard O., *The Economics of postcomunism*, Clar endon Press, London, 1997;

– Bloom Harold, *Canonul occidental*, Art, Bucureşti, 2 007;

– Brăilean Tiberiu, *Noua Economie. Sfârşitul certitudi nilor*, Institutul European Iaşi, 2001;

– Brăilean Tiberiu, *Globalizarea. Nenumele nimicului*, Institutul European, Iaşi, 2004;

– Brăilean Tiberiu, *Grădinile lui Akademos*, Junimea, I aşi, 2005;

– Brăilean Tiberiu, *Gnoza de la Bilca*, Junimea, Iaşi, 20 07;

– Brăilean Tiberiu, *Sisteme economice*, Junimea, Iaşi, 2009;

– Bruckner Pascal*, Mizeria prosperităţii*, Editura Trei, Bucureşti, 2002;

– Bourguinat Henri, *L'Economie morale. Le marche co ntre les acquis*, Arlea, Paris, 1998;

– Brzezinscki Zbigniew, *Marea dilemă. A domina sau a conduce*, Scripta, Bucureşti, 2005;

– Buchanan James, *Limitele libertăţii. Între anarhie şi Leviathan*, Institutul European, Iaşi, 1997;

– Buzan Berry, *The United States and the Great Powe r*, Polity Press, Cambridge, 2004;

– Caputo John D., Vattimo Gianni, *După moartea lui D umnezeu*, Curtea veche, Bucureşti, 2008;

– Ciobanu Alexandru, *Cruciada globalizării*, Miracol, B ucureşti, 2004;

– Chabot Raoul, Chabot Laurent, *Le choc des économi es. Les modèles nationaux face à la mondialisation*, Ellipse s, Paris, 2007;

– Chang Gordon, *The Coming Collaps of China*, Rando m House, Bew York, 2001;

– Chirovici Eugen Ovidiu, *Puterea,* Rao, Bucureşti, 200 9;

– Clissold Tim*, Mr. China,* Harper Collins, New York, 2 004;

– Cohen Eduard*, L'Ordre économique mondial*, Fayar d, Paris, 2001;

– Compagnon Antoine, *Antimodernii. De la Joseph de Maistre la Roland Barthes*, Art, Bucureşti, 2008;

– Dahl Robert, *Democraţia şi criticii ei,* Institutul Euro pean, Iaşi, 2002;

– Dăianu Daniel, Vrânceanu Radu (coord.), *Frontiere e tice ale capitalismului*, Polirom, Iaşi, 2006;

– Dăianu Daniel, *Capitalismul încotro? Criza economic ă, mersul ideilor, instituţii,* Polirom, Iaşi, 2009;

– Dehesa Guillermo de la, *Învingători şi învinşi în glob alizare*, Historia, Bucureşti, 2007;

– De Soto Hernando *The mystery of capital*, Basic Boo ks, New York, 2000;

– Diamond Jared, *Collapse: How Societies Choose to F ail or succeed*, Penguin, New York, 2004;

– Eatwell J., Taylor L., *Global finance at risk: The Case for international regulation*, The New Press, New York, 20 00;

– Eco Umberto, *Istoria urâtului*, Rao, Bucureşti, 2008;

– Ehteshami Anoush, *Globalization and geopolitics in t*

he middle east, Routledge, London, 2007;

– Farndon John, *India. Ascensiunea unei superputeri mondiale*, Litera Internaţional, Bucureşti, 2008;

– Farndon John, *Secretele Chinei. Ascensiunea unei no i superputeri mondiale*, Litera Internaţional, Bucureşti, 20 08;

– Ferro Marc, *Şocul Islamului*. Secolele XVIII-XXI, Ori zonturi, Bucureşti, 2006;

– Feldman Noah, *After Jihad*, Farar, Straus and Girou x, New York, 2003;

– Fishman Ted C., *China,* Scribner, New York, 2005;

– Fitoussi Jean-Paul, *La Politique de l'impuissance*, Arl ea, Paris, 2005;

– Friedman Milton, Friedman Rose D., *Liber să alegi*, Publica, Bucureşti, 2009;

– Friedman Thomas, *Lexus şi măslinul*, Polirom, Iaşi, 2 006;

– Friedman Thomas, *Pământul este plat. Scurtă istorie a secolului XXI*, Polirom, Iaşi, 2007;

– Fung Yu-Ian, *Chinese Philosophy*, Princeton Universi ty Press, Princeton N.J., 1953;

– Fukuyama Francis, *Sfârşitul istoriei şi ultimul om*, H umanitas, Bucureşti, 1993;

– Fukuyama Francis*, Marea ruptură. Natura umană şi refacerea ordinii sociale,* Humanitas, Bucureşti, 1998;

– Gablik Suzi, *A eşuat modernismul*?, Curtea veche, B ucureşti, 2008;

– Galbraith John, *The economics of innocent Fraud*, Pe nguin, New York, 2004;

– Garton Timothy Ash., *Free World*, Random House, N ew York, 2005;

– Gilpin Robert, *Global Political Economy*, Princeton U niversity Press, Princeton, 2001;

– Gilpin Robert, *Economia mondială în secolul XXI. Pr ovocarea capitalismului global*, Polirom, Iaşi, 2004;

– Greenspan Alan, *Era turbulenţelor. Aventuri într-o lu me nouă*, Publica, Bucureşti, 2008;

– Greider C, *The Soul of capitalism: Opening paths to a Moral Economy,* Simon and Schuster, New York, 2003;

– Gruzinski Serge, *La Pensée métisse*, Fayard, Paris, 1 999;

– Guardini Romano, *Sfârşitul modernităţii*, Humanitas, Bucureşti, 2004;

– Guillebaud Jean-Claude, *La confusion des valeurs*; D esclée de Brouwer, Paris, 2009;

– Gwartney James D., Stroup Richard L., Lee Dwight R., *Liberalismul economic*, Humanitas, Bucureşti, 2008;

– Hanson Victor Devis, *A war like no other*, Random H ouse, New York, 2005;

– Hayek Friedrich von, *Constituţia libertăţii*, Institutul

European, Iaşi, 1996;

– Hayek Friedrich von, *Capitalismul şi istoricii*, Huma nitas, Bucureşti, 1998;

– Holbrooke Richard, *To End a War*, Random House, New York, 1998;

– Huntington Samuel P., *Ciocnirea civilizaţiilor*, Antet, Bucureşti, 1998;

– Huntington Samuel, *Who are we? The challenges to America s national identity,* Simon and Schuster, New Yor k,2004;

– Held David (coord), *Transformări globale. Politică, e conomie şi cultură,* Polirom, Iaşi, 2004;

– Hurduzeu Ovidiu, *Sclavii fericiţi*, Timpul, Iaşi, 2005;

– Hurduzeu Ovidiu, Platon Mircea*, A treia forţă: Româ nia profundă*, Logos, Bucureşti, 2008;

– Ikenberry John G., *Liberal order and imperial ambiti on*, Polity Press, 2006;

– Ikle Fred Ch., *Every War Must End*, Columbia Unive rsity Press, New York, 2005;

– Joffe Joseph, *Uberpower: The imperial temptation of America,* W.W. Norton, New York, 2006;

– Laszlo Ervin, *Ştiinţa şi câmpul akaschic*. *O teorie int egrală a tuturor lucrurilor*, Pro Editură şi Tipografie, Bucur eşti, 2008;

– Lind Michael*, Made în Texas*, Basic Books, New Yor

k, 2003;

– Kagan Robert*, Despre paradis şi putere*, Antet, Bucu reşti, 2005;

– Kagan Robert, *The Return of history and the end of dreams*, Random House, New York, 2008;

– Kaplan Robert, *The coming Anarchy,* Random Hous e, New York, 2000;

– Kaplan Robert, *Imperial grunts: The american milita ry on the ground*; Random House, New York, 2005;

– Kennedy Paul, *The Rise and fall of great powers*, Yal e Univesity Press, New Haven, 1992;

– Keegan John, *A history of warfare*, Vintage New Yor k, 1993;

– Khanaa Parag, *Lumea a doua. Imperii şi influenţă în noua ordine globală,* Polirom, Iaşi, 2009;

– Keynes John Maynard, *Teoria generală a ocupării mâ inii de lucru, a dobânzii şi a banilor*, Publica, Bucureşti, 20 09;

– Klein Naomi, *Doctrina şocului. Naşterea capitalismul ui dezastrelor*, Vellant, Bucureşti, 2008;

– Krugman Paul, *Întoarcerea economiei declinului*, Pu blica, Bucureşti, 2008;

– Krugman Paul, *La mondialisation n'est pas coupable*, Plon, Paris 2001;

– Kupchan Charles, *The end of american era*, Alfred A.

Knopf, New York, 2002;

– Lai Deepak, *In praise of empires: Globalization and o rder*, Palgrave, Macmillan, New York, 2004;

– Landes David*, The Wealth and poverty of nations*, W. W. Norton and co., New York, 1999;

– Lapierre Jean-William*, Viaţă fără stat?,* Institutul Eur opean, Iaşi, 1997;

– Legrain Philipe, *Open world: The truth about globali zation*, Abacus, London, 2002;

– Mabubani Kishore, *The new asian hemisphere*, Publi c Affairs, New York, 2008;

– Maddison Angus, *The World Economy: A millennial p erspective,* OECD, Development centre, Paris, 2001;

– Martin D., Metyger J.-L., *Les métamorphoses du mo nde. Sociologie de la mondialisation,* Seuil, Paris, 2003;

– Menon Raja, *The end of alliances*, Oxford University Press, New York, 2007;

– Michalet Charles A*., Qu est-ce que la mondialisation*, La Découverte, Paris, 2004;

– Millemann P. Thierry*, Faţa ascunsă a lumii occident ale*, Pro Editură şi Tipografie, Bucureşti, 2008;

– Minsky Hyman, *Stabilizing an unstable economy*, Yal e University Press, Yale, 2007;

– Nicolescu Basarab*, Ce este realitatea?,* Junimea, Iaş i, 2009;

– Nozick Robert, *Anarhie, stat şi utopie*, Humanitas, B ucureşti, 1997;

– Nye Joseph, *Soft power*, Public Affairs, New York, 20 04;

– Obama Barack, *Îndrăzneala de a spera. Reflecţii des pre salvarea visului american*, Rao, 2008;

– Olson Mancur jr, *Creşterea şi declinul naţiunilor: pr osperitate, stagflaţie şi rigidităţi structurale*, Humanitas, B ucureşti, 1999;

– Ohmae Kenichi, *The end of the Nation State: The ris e of the regional economy*, The Free Press, New York, 199 5;

– Patten Chris, *East and West*, Pan Macmillan Publish ers, London, 1998;

– Perkins John*, Confesiunile unui asasin economic,* Lit era Internaţional, Bucureşti, 2007;

– Pettis Michel, *The volatility machine: Emerging econ omies and the threat of financial collapse*, Oxford Universit y Press, Oxford, 2001;

– Pfaf William, *Te Wrath of nations*, Simon and Schust er, New York, 1993;

– Phillips Kevin*, American Theocracy*, Viking, New Yor k, 2006;

– Pollack Robert, *Credinţa biologiei şi biologia credinţ ei*, Curtea veche, Bucureşti, 2007;

– Porter Michel, *Despre concurenţă*, Meteor Press, Bucureşti, 2008;

– Ramo Joshua Cooper, *The Beijing Consensus*, Foreign Policy Centre, London, 2004;

– Reich R. B., *The futur of succes*, Alfred A. Knopf, New York, 2001;

– Riccardi Andrea*, Despre civilizaţia convieţuirii*, Humanitas, Bucureşti, 2008;

– Rifkin Jeremy, *Visul european*, Iaşi, Polirom, 2006;

– Rodrik Dani, *One Economics, many recipes*, Princeton University Press, Princeton, 2007;

– Roberts Paul, *Sfârşitul petrolului. În pragul unui dezastru*, Litera, Bucureşti, 2008;

– Robertson Robbie, *The three waves of globalization*, Zed Books, London, 2003;

– Rogers Jim, *Adventure Capitalist*, Random House, New York, 2003;

– Sachs Jeffrey, *The End of powerty*, Penguin Press, New York, 2005;

– Schell Jonathan, *The Unconquerable World*, Metropolitan Books, New York, 2003;

– Schumpeter Joseph A., *Capitalism, socialism and democracy*, Harper and Brathers, New York, 1950;

– Sen Amartya, *Development as freedom*, Oxford University Press, Oxford U.K., 1999;

– Schuon Frithjof, *Despre unitatea transcendentă a rel igiilor*, Humanitas, Bucureşti, 1994;

– Seife Charles, *Zero. Biografia unei idei periculoase*, Humanitas, Bucureşti, 2007;

– Sen Amartya, *On Ethics and economics*, Basic Black well, London, 1987;

– Shiller Robert, *The Subprime solution*, Princeton Uni versity Press, Princeton, 2008;

– Simon Sylvie, *Apocalipsa anunţată. 2012, Faţa nevăz ută a secolului XXI – previziuni ştiinţifice, adevăruri incom ode*, Paralela 45, Bucureşti, 2009;

– Singer Peter, *One World: The ethics of globalization*, Yale University Press, New Haven, 2003;

– Shenkar Oded, *Secolul chinezesc*, Teora, Bucureşti, 2008;

– Smith Adam, *The theory of moral sentiments*, Oxford University Press, New York, 1976;

– Soros George, *Criza capitalismului global*, Polirom, I aşi, 1999;

– Soros George, *Despre globalizare*, Polirom, Iaşi, 200 1;

– Soros George, *Noua paradigmă a pieţelor financiare*, Litera, Bucureşti, 2009;

– Stieglitz Joseph E., *The Roaring nineties*, W.W. Nort on, New York, 2003;

– Stieglitz Joseph E., *Mecanismele globalizării*, Poliro m, Iaşi, 2008;

– Strange Susan, *State şi pieţe*, Institutul European, Ia şi, 1997;

– Strange Susan, *Retragerea statului. Difuziunea pute rii în economia mondială,* Editura Trei, Bucureşti, 2002;

– Talbott Stobe, *The russian hand*, Random House, Ne w York, 2003;

– Tanzi V., *Globalization tax competition and the futur e of tax systems*, IMF Working Paper, New York, 1998;

– Tipler Frank J., *Fizica nemuririi*, Editura Tehnică, Bu cureşti, 2008;

– Todd Emmanuel, *Le Destin des immigrés*, Seuil Pari s, 1994;

– Tolchin M, Tolchin S., *Buying into America*, Times B ooks, New York, 1988;

– Tolchin M, Tolchin S, *Selling our security;*

The Erosion of America s Assets, Alfred A.

Knopf, New York, 1992;

– Toynbee Arnold, *Studiu asupra istoriei*, vol.

I-II, Humanitas, Bucureşti, 1997;

– Ungureanu Traian*, Războiul timpurilor.*

Declin occidental şi asediu islamic, Humanitas, Bucur eşti, 2006;

– Vernon Raymond, *Sovereignty at bay*, Basic books,

New York, 1971;

– Verlet Loup, *Cufărul lui Newton*, Nemira, Bucureşti, 2007;

– Villalba Dokusho, *Zen. Calea către A FI în era globali zării*, Editura Elena Francisc, Bucureşti, 2009;

– Weber Max, *Etica protestantă şi spiritul capitalismul ui*, Humanitas, Bucureşti, 1993;

– Weinstein Michael M. (ed), *Globalization: What s ne w*?, Columbia University Press, 2005;

– Weyer Robert van de, *Islamul şi Occidentul*, Alfa, Bu cureşti, 2001;

– Wilber Ken, *A theory of everithing: An integral vision for business*, *politics, science and spirituality*, Boston, 200 0;

– Williamson John, *Globalisation and inequality, then a nd now,* NBER Working Paper, New York, 1996;

– Wilkinson Richard G., *The impact of inequality*, Rout ledge, London, 2005;

– Wolf M., Why *Globalisation works*, Yale University Pr ess, New Haven, 2004;

– Woodward Bob, *State of Denial*, Simon and Schuste r, New York, 1991;

– Wright Robert, *Non-Zero; The logic of human destin y,* Vintage, New York, 2000;

– Xiaoping Deng, *Opere alese*, Editura Politică, Bucure

şti, 1987;

– Zakaria Fareed, *The Future of freedom*, W.W. Norto n, New York, 2003;

– Zartarian Vahe, *Marile civilizaţii*, Lider, Bucureşti, 2 003.

Colecţiile pe anii 2007-2009 ale revistelor şi ziar elor:

– *Foreign Policy;*

– The Economist;

– Le Monde;

– Le Figaro;

– Le Monde Diplomatique;

*– Manière de voir***;**

– *The New York Times;*

– Business Magazine;

– Lumea;

– Wall Street Journal

CUPRINS

GLOBALIZAREA ŞI SFÂRŞITUL UNEI CIVILIZAŢII

CUVÂNT ÎNAINTE

I1. CRIZA PĂMÂNTULUI PLAT

1.1. Întoarcerea economiei declinului

1.1.1. Nobelul pentru economie

1.2. Alchimia noii economii
1.3. Dezordini în capitalismul mondial.
1.4. Finanţele carnivore.
1.5. Sanctuarele haosului
1.6. Principiul dominoului
1.7. Noul şoc petrolier.
1.8. Zeul Ban.
1.9. Noua paradigmă a pieţelor financiare.
1.10. Binecuvântarea crizei
1.11. Fiul crizei.
1.12. Keynes reloaded
I2. MIZE STRATEGICE ALE SECOLULUI AL XXI-LEA
2.1. Capitalismul, încotro?
2.2. Capitalismul secolului al XXI-lea
2.3. Al doilea val al globalizării
2.4. Învingători şi învinşi în globalizare
2.5. Faţa ascunsă a lumii occidentale
2.6. Viitorul aparţine Asiei
2.7. Ordine prin haos.
2.8. Vidul cuantic
2.9. Religia economiei de piaţă
2.10. Şcoala de la Frankfurt
2.11. Răţuşca cea urâtă.
2.12. Strategia de instabilitate constructivă
2.13. Viitorul libertăţii.

2.14. Lumea în 2020
I3. VAMPIRII PĂMÂNTULUI
3.1. Corida nucleară
3.2. Comoara lui Ben Laden.
3.3. McCain versus McAbel.
3.4. Nevoia de America.
3.5. SUA – U.E
3.6. Hard-power China.
3.6.1. Secolul chinezesc.
3.6.2. Secretele Chinei
3.7. Când India seduce lumea.
3.7.1. Ascensiunea unei superputer i
3.8. Far East
3.9. Balşoi problema
3.10. Noua „Noua Rusie”
3.10.1. Dasvidania, d-le Putin!
3.10.2. Moscova şi lumea
3.11. Benazir şi stăpânii aparenţelor.
3.12. Istoria urâtului
I4. ELEGII DIN POSTTRANZIŢIE
4.1. Economia românească înainte de criză
4.2. Brand fără ţară (*The Land of No Choice*).
4.3. Relaţiile economice româno-franceze
4.4. Noi, criza şi globalizarea.
4.5. „Economiile” României faţă cu criza globală

4.6. Vocile schimbării
4.7. Ambiguitate constructivă.
4.8. Economism reducţionist.
4.9. De ce există bănci?.
4.10. Păstraţi restul, d-le Preşedinte!
4.11. România muribundă?.
4.12. Oameni mici
4.13. Capitala culturii trădate
4.14. Oraş al inspiraţiei
V5. SĂMÂNŢA DEVENIRII
5.1. Fizica nemuririi
5.2. Kybalionul
5.3. Principiile hermetismului
5.4. Cel de trei ori mare.
5.5. Tărâmul celor trei Amin
5.6. Tihna unităţii
5.7. Un cer de sens
5.8. Biologia credinţei
5.9. Ştiinţă şi religie
5.10. Teoeconomia
5.11. Arhetipul Apocalipsei.
5.12. Cuvintele Duhului
5.13. Fiii arşi ai luminii.
BIBLIOGRAFIE

Editura JUNIMEA, Iaşi – ROMÂNIA, *Strada Pictorului nr. 14 (Ateneul Tătăraşi), cod 700320, Iaşi, tel./fax. 0232-4 10427*

e-mail: junimeais@yahoo.com